

Goriška knjižnica »Franceta Bevka«

STUDIJSKI ODDELEK

BOMOZNAŠTVO

1985.

8414

KOLEDAR

za leto

1985

KOLEDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1985

DOMOZNANSTVO

8414

1985.

ŠO 0125.552/1987

Koledar uredil dr. Jože Markuža

Slike grbov starih slovenskih mest so vzete iz Zgodovinskega atlasa Slovenije, ki ga je izdala Slovenska kulturna akcija v Argentini, Buenos Aires 1960

Opremil Edi Zerjal
Natisnila tiskarna Budin v Gorici

Leto 1985

je navadno leto in ima 365 dni, to je 52 tednov in en dan. Začne in konča se s torkom. Svetovni dan miru 1. januarja 1985 po našem — gregorijanskem — koledarju je isti dan:

- 19. december 1984 po julijanskem koledarju
- 8. Tébeth 5745 po judovskem koledarju
- 24. Keihak 1701 po koptskem koledarju
- 8. Rabî-out Tani 1405 po muslimanskem koledarju.

Letni časi

Pomlad se prične 20. marca ob 17.13 - poletje 21. junija ob 11.44 - jesen 23. septembra ob 3.07 - zima 21. decembra ob 23.08.

Sončna mrka

19. maja bo delni sončni mrk viden v bližini severnega tečaja, sev. delu Sev. Amerike, Sibiriji ter severovzhodnem delu Azije; začetek ob 20.15, maksimum ob 22.29 in konec ob 24.42.

12. novembra bo popolni sončni mrk viden na Antarktiki in južnem delu Južne Amerike; začetek ob 13.09, maksimum ob 15.11 in konec ob 17.12.

Lunina mrka

4. maja bo popolni lunin mrk viden v Evropi, Afriki, zahodni Aziji in Avstraliji. Zemljina polsenca bo začela temniti Luno ob 18.21, začetek popolnega mrka ob 20.23, konec ob 21.30.

28. oktobra bo popolni lunin mrk viden v Evropi, Afriki, Aziji in Avstraliji. Začetek zatemnitve Lune ob 15.40, začetek popolnega mrka ob 18.20, konec ob 19.04. Zemljina senca se bo oddaljila od Lune ob 21.45.

Halleyev komet

Proti koncu leta bo viden Halleyev komet, ki ne bo tako bleščeč kakor leta 1911, ko je bil Zemlji bližji.

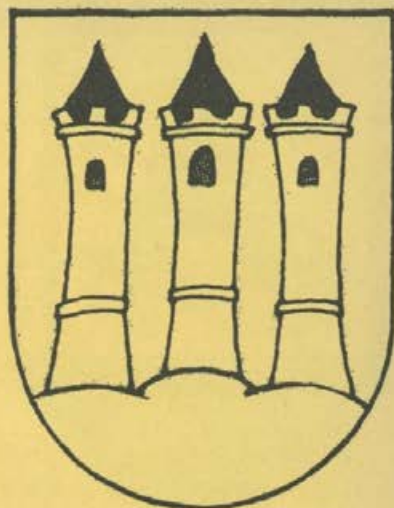

JANUAR

PROSINEC

31 DNI

1	Torek	Marija, sveta božja Mati; božična osmina
2	Sreda	Bazilij Veliki, c. uč.; Gregor Nacijanški, škof, c. uč.
3	Četrtek	Genovefa, dev.; Meliton, menih
4	Petek	Angela, red.; Benedikta, muč.
5	Sobota	Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), dev.
6	Nedelja	Gospodovo razglasenje; Sv. Trije kralji
7	Ponedeljek	Rajmund Penjafortski, duhovnik; Lucijan, muč. ⑤
8	Torek	Severin Noriški, opat; Erhard, škof
9	Sreda	Julijan in Bazilisa, muč.; Aleksija, red.
10	Četrtek	Viljem, škof; Agaton, papež
11	Petek	Pavlin Oglejski, škof; Teodozij, opat
12	Sobota	Alfred, opat; Tatjana, muč.; Ernest, muč.
13	Nedelja	Jezusov krst; Hilarij (Radovan), škof, c. uč.; Veronika
14	Ponedeljek	Oton, menih; Feliks (Srečko) Nolanski, duh. ⑥
15	Torek	Pavel, puščavnik; Maver, opat
16	Sreda	Marcel, papež; Bernard, Oton in Peter, muč.
17	Četrtek	Anton (Zvonko), opat; Marijan, muč.
18	Petek	Marjeta Ogrska, dev.; Suzana, muč.
19	Sobota	Knut, kralj; Marij in drugi, muč.; Germanik, muč.
20	Nedelja	2. nav. - Fabijan, papež; Sebastijan, muč.
21	Ponedeljek	Neža (Janja), dev., muč.; Fruktuoz, škof, muč. ⑦
22	Torek	Vincenc (Vinko), diakon, muč.; Anastazij, muč.
23	Sreda	Ildefonz, škof; Emerencijana, muč.
24	Četrtek	Frančišek Saleški, škof, c. uč.; Felicijan, škof, muč.
25	Petek	Spreobrnitev sv. Pavla; Ananija, muč.
26	Sobota	Timotej, škof; Tit, škof; Pavla, spok.
27	Nedelja	3. nav. - Angela Merici, dev.; Julijan, muč.
28	Ponedeljek	Tomaž Akvinski, c. uč.; Peter Nolasco, red.
29	Torek	Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik ⑧
30	Sreda	Martina, dev., muč.; Hijacinta, red.
31	Četrtek	Janez Bosco, duhovnik; Marcel, spok.

BOHINJSKA BISTRICA

Ljubezen je potrpljiva, je dobrotljiva, ljubezen ni nevoščljiva, se ne ponaša, se ne napihuje; ni prešerna, se ne da razdražiti, ne misli hudega; se ne veseli krivice, veseli se pa resnice, vse opraviči, vse veruje, vse upa, vse prenaša.

(1 Kor 13, 4-8)

VREMENSKI PREGOVORI

Prosinec mrzel da poka, sadje v jeseni in moka.

Sv. Makarij (2.) jasen ali meglen, naznanja enako jesen.

Ce Vincenc (22.) s soncem na trto posveti, na Martinovo ne bo suše v kleti.

Lune

Ščip ali polna luna 7. ob 3.16

Zadnji krajec 14. ob 0.27

Mlaj 21. ob 3.28

Prvi krajec 29. ob 4.29

NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Našli so Marijo, Jožefa in Dete in čez osem dni so mu dali ime Jezus (Lk 2, 16-21)
6. Z Vzhoda smo se prišli poklonit kralju (Mt 2, 1-12)
13. Nebeški Oče razodene, da je njegov Sin (Mr 1, 6b-11)
20. Prvo dva učenca govorita z Jezusom (Jn 1, 35-42)
27. Spokorimo se in verujmo evangeliju (Mr 1, 14-20)

FEBRUAR

SVEČAN

28 DNI

1	Petek	Brigita Irska, dev.; Sever, škof	
2	Sobota	Svečnica (Gospodovo darovanje); Simeon in Ana	
3	Nedelja	4. nav. - Blaž, škof, muč.; Oskar, škof; Valburga, op.	
4	Ponedeljek	Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, duh., muč.	
5	Torek	Agata, dev., muč.; Albin, škof, muč.	☉
6	Sreda	Pavel Miki in tovariši, japon. muč.; Teofil, muč.	
7	Četrtek	Rihard, kralj; Koleta, dev.	
8	Petek	Hieronim Emiliani, red.; Janez de Matha, red.	
9	Sobota	Apolonija, dev., muč.; Nikefor, muč.; Sabin, škof	
10	Nedelja	5. nav. - Sholastika, dev.; Viljem, puščavnik	
11	Ponedeljek	Lurška Mati božja; Saturnin, muč.	
12	Torek	Evlalija, muč.; Benedikt Anijanski, opat	☾
13	Sreda	Katarina de Ricci, dev.; Hermenegilda, spok.	
14	Četrtek	Ciril in Metod, slov. apostola; Valentin (Zdravko), muč.	
15	Petek	Jordan Saški, red.; Sigfrid (Zmago), škof	
16	Sobota	Julijana, muč.; Onezim, škof	
17	Nedelja	6. nav. - Aleš in 6 tov. ustanov. servitov; Silvín, škof	
18	Ponedeljek	Simeon Jeruzalemski, škof, muč.; Flavijan, škof	
19	Torek	(Pust); Konrad, spok.; Julijan, muč.	☼
20	Sreda	Pepelnica; Silvan, muč.; Leon, škof	
21	Četrtek	Peter Damiani, škof; Maksimilijan, škof; Irena, dev.	
22	Petek	Sedež sv. Petra; Marjeta Kortonska, spok.	
23	Sobota	Polikarp, škof; Romana, spok.	
24	Nedelja	1. postna - Sergij, muč.; Lucij, muč.; Montan, muč.	
25	Ponedeljek	Valburga, dev.; Viktorin in Viktor, muč.	
26	Torek	Aleksander, škof; Matilda, dev.	
27	Sreda	Gabrijel Žal. M. božje, red.; Baldomir, spok.	
28	Četrtek	Roman, opat; Osvald, škof; Hilarij, papež	☿

BREZICE

Ne veste li, da ste tempelj božji in da Duh božji v vas prebiva? Če kdo tempelj božji pokončava, njega bo Bog končal. Zakaj tempelj božji je svet in taki ste vi.

(1 Kor 3, 16-18)

VREMENSKI PREGOVORI

Če je svečana pretoplo, bomo na mali traven radi za pečjo.

Svečnice (2.) dan, zima van. »To je laž,« reče Blaž (3.).

Če ptiči ujetl so tolsti, mesnatl, bo dosti snega še in mraza prestati.

Lune

Ščip 5. ob 16.19

Zadnji krajec 12. ob 8.57

Mlaj 19. ob 19.43

Prvi krajec 28. ob 0.41

NEDELJSKI EVANGELIJI

3. Jezus uči, kakor kdor ima oblast (Mr 1, 21-28)

10. Ozdravil je raznovrstne bolnike (Mr 1, 29-39)

17. Jezus ozdravi gobavca (Mr 1, 40-45)

24. Jezusa satan skuša in angeli mu strežejo (Mr 1, 12-15)

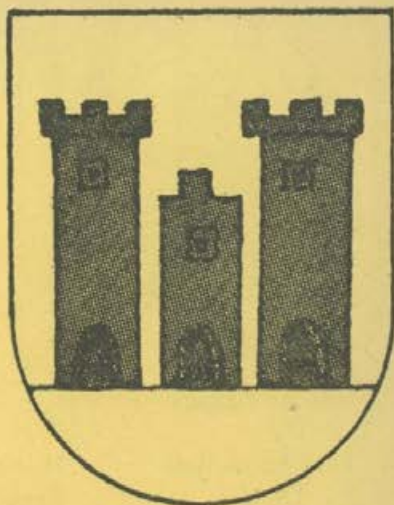

MAREC

SUŠEC

31 DNI

1	Petek	Albin, opat, škof; Antonina, muč.	
2	Sobota	Neža (Janja, Ines) Praška, dev.; Henrik, red.	
3	Nedelja	2. postna - Kunigunda, cesarica; Marin, muč.	
4	Ponedeljek	Kazimir, poljski kraljevič; Hadrijan, muč.	
5	Torek	Hadrijan (Jadran), muč.; Janez Jožef od Križa, red.	
6	Sreda	Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika)	
7	Četrtek	Perpetua in Felicita, mučenki	Ⓜ
8	Petek	Janez od Boga, red.; Janez Avilski, duhovnik	
9	Sobota	Frančiška Rimska, vdova; Gregor Niški, škof	
10	Nedelja	3. postna - 40 mučencev; Makarij, škof	
11	Ponedeljek	Sofronij, škof; Konstantin, spok.	
12	Torek	Doroteja, muč.; Maksimilijan iz Theveste, muč.	
13	Sreda	Kristina, dev., muč.; Nikefor, škof	Ⓢ
14	Četrtek	Matilda, kraljica; Florentina, opatinja	
15	Petek	Klemen Dvorak, red.; Ludovika de Marillac, red.	
16	Sobota	Hilarij, škof, muč.; Tacijan, diakon; Julijan, muč.	
17	Nedelja	4. postna - Patricij (Patrik), škof; Jerica (Jedrt), op.	
18	Ponedeljek	Ciril Jeruzalemski, škof in c. uč.; Salvator, red.	
19	Torek	Jožef, Jezusov rednik; Sibilina, dev.	
20	Sreda	Klavdija in tov., muč.; Martin, škof	
21	Četrtek	Nikolaj iz Flüe, pušč.; Filemon, muč.	Ⓢ
22	Petek	Lea, spok.; Zaharija, papež; Katarina, spok.	
23	Sobota	Turibij, škof; Frumencij, muč.	
24	Nedelja	5. postna - Dionizij, škof	
25	Ponedeljek	Gospodovo oznanjenje; Humbert, opat	
26	Torek	Ludgar, škof; Evgenija, muč.	
27	Sreda	Rupert Salzburški, škof; Lidija, muč.	
28	Četrtek	Bojan, knez, muč.; Sikst III., papež	
29	Petek	Bertold, red.; Ciril, diakon	Ⓜ
30	Sobota	Amedej (Bogo), knez; Janez Klimak, opat	
31	Nedelja	Cvetna nedelja - Gospodovo trpljenje; Modest, škof	

KOSTANJEVICA

Drug drugega bremena nosite in tako spolnite Kristusovo postavo. Zakaj če kdo misli, da je kaj, ko nič ni, sam sebe vara.

(Gal 6, 2-3)

VREMENSKI PREGOVORI

Tisto leto, ko v marcu grmi, lakote bati se ni.

Če sušec z rilcem ne riže, pa z repom vije.

Jožef (19.) lep in jasen, dobre letine prerok glasen.

Lune

Sčip 7. ob 3.13

Zadnji krajec 13. ob 18.34

Mlaj 21. ob 12.59

Prvi krajec 29. ob 17.11

NEDELJSKI EVANGELIJI

3. Nebeški Oče razodene, da je Jezus njegov Sin (Mr 9, 2-10)

10. Poderite ta tempelj in v treh dneh ga bom postavil (Jn, 13-25)

17. Bog je poslal svojega Sina, da bi svet odrešil (Jn 3, 14-21)

24. Če seme umrje, obrodi obilen sad (Jn 12, 20-33)

31. Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mr 14 in 15)

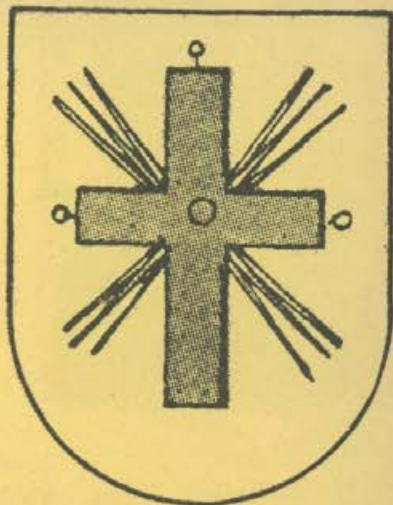

APRIL

MALI TRAVEN

30 DNI

1	Ponedeljek	Hugo, škof; Venancij, škof, muč.
2	Torek	Frančišek Pavelski, škof; Marija Egiptovska, žena
3	Sreda	Rihard, škof; Sikst I., papež
4	Četrtek	<i>Veliki četrtek</i> ; Izidor Seviljski, škof, c. uč.; Konrad, op.
5	Petek	<i>Veliki petek</i> ; Vincenc Ferrer, duh.; Irena, muč. ☺
6	Sobota	<i>Velika sobota</i> ; Viljem, opat; Marcelin, muč.
7	Nedelja	Velika noč Gospodovega vstajenja; Janez K. La Salle
8	Ponedeljek	Albert, škof, muč.; Valter, škof
9	Torek	Tomaž Tolentinski, muč.; Marija Kleofa, žena
10	Sreda	Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., muč.
11	Četrtek	Stanislav, škof, muč.; Gemma Galgani, dev.
12	Petek	Zeno, škof; Julij I., papež; Lazar Tržaški, muč. ☾
13	Sobota	Martin I., papež; Hermenegild, muč.; Ida, red.
14	Nedelja	2. velik. - bela nedelja; Valerijan in tov., muč.
15	Ponedeljek	Milena (Jelka), kneginja; Anastazija, muč.
16	Torek	Bernarda Lurška, dev.; Benedikt Labre, spok.
17	Sreda	Fortunat, muč.; Rudolf, muč.; Robert, opat
18	Četrtek	Apolonij, muč.; Viktor, muč.
19	Petek	Ema, red.; Dioniz, muč.
20	Sobota	Hilda, dev.; Teotim, škof ●
21	Nedelja	3. velik. - Anzelm, škof, c. uč.; Konrad Parzham, red.
22	Ponedeljek	Aleksander (Saša), muč.; Luka, muč.
23	Torek	Jurij, muč.; Adalbert (Vojteh), škof, muč.
24	Sreda	Fidelis iz Sigm., red.; Honorij, škof
25	Četrtek	Marko, evangelist; Ermin, škof, muč. - Državni praznik
26	Petek	Pashazij, opat; Franka Vis., opatinja
27	Sobota	Hozana Kotorska, dev.; Cita, dev.
28	Nedelja	4. velik. - Peter Chanel, duh., muč.; Vital, muč. ♀
29	Ponedeljek	Katarina Sienska, dev., c. uč.; Peter, muč.
30	Torek	Pij V., papež; Jožef Cottolengo, duhovnik

SV. KRIŽ

Zaradi tega poklekujem pred Očetom... da se po veri v vaših srcih naseli Kristus in boste mogli, ukorenjeni in utrjeni v ljubezni, z vsemi svetimi razumeti, kakšna je širokost in dolgost in visokost in globočina ter spoznati vse spoznanje presegajočo Kristusovo ljubezen.

(Ef 3, 14.17a-19a)

VREMENSKI PREGOVORI

Ce sončen mali traven in suh, bo veliki traven za lepo vreme gluh.

Ce na Marka (25.) bliska, grmi, — slane, pozebe se bati več ni.

Dež malega travna, božji dar iz nebes.

Lune

Sčip 5. ob 12.32

Zadnji krajec 12. ob 5.41

Mlaj 20. ob 6.22

Prvi krajec 28. ob 5.25

NEDELJSKI EVANGELIJI

7. Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20, 1-9)

14. Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20, 19-31)

21. Kristus je moral trpeti in vstati od mrtvih (Lk 24, 35-48)

28. Dobri pastir da življenje za svoje ovce (Jn 10, 11-18)

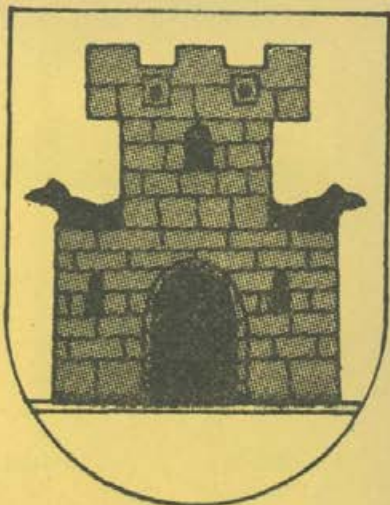

MAJ

VELIKI TRAVEN

31 DNI

1	Sreda	Jožef, delavec, mož Device Marije - Praznik dela
2	Četrtek	Atanazij, škof, c. uč.; Mafalda, dev.
3	Petek	Filip (Zdenko) in Jakob ml., apostola; Emilija, red.
4	Sobota	Florijan (Cvetko), muč.; Silvan, škof
5	Nedelja	5. velik. - Gotard, škof; Angel, muč.; Silvan, muč.
6	Ponedeljek	Dominik Savio, dijak; Evodij, škof
7	Torek	Gizela, opatinja; Flavij, muč.
8	Sreda	Viktor (Zmago), muč.; Dezider (Željko), škof
9	Četrtek	Pahomij, opat; Herma, učenec sv. Pavla
10	Petek	Antonin, škof; Gordijan in Epimah, muč.
11	Sobota	Sigismund (Žiga), kralj; Mamert, muč.
12	Nedelja	6. velik. - Leopold Mandić, duh.; Nerej in Ahilej, muč.
13	Ponedeljek	Servacij, škof; Peter Regalati, red.
14	Torek	Matija, apostol; Justina, muč.
15	Sreda	Izidor, kmet; Zofija (Sonja), muč.
16	Četrtek	Janez Nepomuk, muč.; Ubald, škof; Andrej Bobola
17	Petek	Pashal Bajlon, red.; Bruno, škof; Jošt, opat
18	Sobota	Janez I., papež, muč.; Venancij, muč.; Erik, muč.
19	Nedelja	Gospodov vnebohod - Peter Celestin, red.; Ivo
20	Ponedeljek	Bernardin Sienski, red.; Plavtila, spok.
21	Torek	Krispin, red.; Valens, škof; Evtihij in tov., muč.
22	Sreda	Renata, spok.; Julija, dev., muč.
23	Četrtek	Dezider (Željko), škof, muč.; Leon Rostovski, škof, m.
24	Petek	Marija pomočnica kristjanov; Socerb, muč.; Estera
25	Sobota	Beda Častitljivi, duh., c. uč.; Gregor VII., papež
26	Nedelja	Binkošti - Filip (Zdenko) Nerl, duh.; Lambert, škof
27	Ponedeljek	Avguštin Canterb., škof; Julij, muč.
28	Torek	German Pariški, škof; Bernard, duhovnik
29	Sreda	Maksim Emonski, škof; Teodozija, spok.
30	Četrtek	Ivana Orleanska, dev.; Ferdinand, kralj
31	Petek	Marijino obiskanje; Petronila, dev.

METLIKA

On (Kristus) je podoba nevidnega Boga, prvorojenec vsega stvarstva, kajti v njem je bilo ustvarjeno vse, kar je v nebesih in kar je na zemlji... In on je pred vsem in vse ima v njem svoj obstoj, in on je glava telesu, Cerkvi.

(1 Kol 1, 15-16a, 18a)

VREMENSKI PREGOVORI

Če maj s poletno vročino začenja, mraz še po Urbanu (25.) pogosto ne jenja.

Če je majnika lepo, je dobro za kruh in seno.

Sv. Kocijan (30.) gobe seje, sv. Primož (9. junija) jih pobrana.

Lune

Ščip 4. ob 20.53

Zadnji krajec 11. ob 18.34

Mlaj 19. ob 22.41

Prvi krajec 27. ob 13.56

NEDELJSKI EVANGELIJI

5. Kdor ostane v meni in jaz v njem, ta rodi obilo sadu (Jn 15, 1-8)

12. Kdor zares ljubi, življenje da za svoje prijatelje (Jn 15, 9-17)

19. Bil je vzet v nebo in sedel na božjo desnico (Mr 16, 15-20)

26. Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem in dajem Svetega Duha (Jn 20, 19-23)

JUNIJ

ROŽNIK

30 DNI

1	Sobota	Justin, muč.; Pamfil, muč.
2	Nedelja	Sv. Trojica - Peter, muč.; Erazem, škof, muč.; Marcellin
3	Ponedeljek	Karel Lwanga in drugi ugandski mučenci; Klotilda ☹
4	Torek	Frančišek Caracciolo, red.; Kvirin, škof; Vincenca G.
5	Sreda	Bonifacij, škof, muč.; Svetko, muč.
6	Četrtek	Norbert, škof; Bertrand Oglejski, škof; Filip, duh.
7	Petek	Robert, opat; Vilibald, škof; Ana Garzia, dev.
8	Sobota	Medard, škof; Viljem (Vilko), škof; Severin, škof
9	Nedelja	Sv. Rešnje telo in kri - Efrem Sirski, diakon, c. uč.
10	Ponedeljek	Bogumil, škof; Itamar, škof ☹
11	Torek	Barnaba, apostol; Feliks in Fortunat, muč.
12	Sreda	Janez Fakundski, red.; Adela, dev.
13	Četrtek	Anton Padovanski, duh., c. uč.; Trifil, škof
14	Petek	Jezusovo srce; Elizej, prerok; Valerij, muč.
15	Sobota	Brezmadežno srce Marijino; Vid (Vitomir), muč.
16	Nedelja	11. nav. - Gvido Kortonski, red.; Beno, škof
17	Ponedeljek	Gregor Barbarigo, škof; Emilija, dev.
18	Torek	Marcelijan, muč.; Marko, škof; Marina, dev. ☹
19	Sreda	Romuald, opat; Nazarij, škof
20	Četrtek	Mihelina, spok.; Silverij I., papež, muč; Adalbert
21	Petek	Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, red.
22	Sobota	Pavlin iz Nole, škof; Tomaž More in Janez Fisher, muč.
23	Nedelja	12. nav. - Agripina, dev., muč.
24	Ponedeljek	Janez Krstnik (rojstvo); Favst, muč.
25	Torek	Eleonora, kraljica; Viljem, opat; Doroteja, dev. ☹
26	Sreda	Vigilij (Stojan), škof
27	Četrtek	Ema Krška, kneginja; Ciril, škof, c. uč.; Ladislav, kralj
28	Petek	Irenej (Hotimir), škof, muč.
29	Sobota	Peter in Pavel, apostola
30	Nedelja	13. nav. - Prvi rimski mučenci; Emilijana, muč.

RADOVLJICA

Opominjamo pa vas, bratje, svarite neredne, tolažite malodušne, skrbite za slabotne, potrpežljivi bodite z vsemi. Glejte, da kdo ne bo vračal komu hudega s hudim, ampak prizadevajte si vedno za to, kar je dobro za vas in za vse.

(1 Tes 4, 14-16)

VREMENSKI PREGOVORI

Vid (15.), dežja ne daj, da bo dobre žetve kaj!

Kakršno vreme kresnic (24.), tako bo tudi žanjic.

O kresi (23.) se dan obesi.

Lune

Ščip 3. ob 4.50

Zadnji krajec 10. ob 9.19

Mlaj 18. ob 12.58

Prvi krajec 25. ob 19.53

NEDELJSKI EVANGELIJI

2. Jezus naroči krščevati v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha (Mt 28, 16-20)

9. To je moje telo, to je moja kri (Mr 14, 22-16; 22-26)

16. Gorčično zrno zraste v veliko drevo (Mr 4, 26-34)

23. Kristus je gospodar narave (Mr 4, 35-41)

30. Jezus pokliče deklico nazaj v življenje (Mr 5, 21-43)

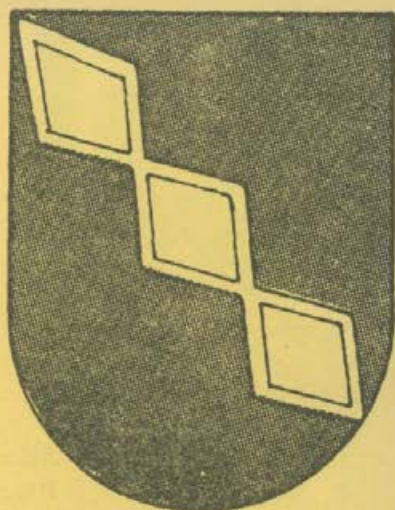
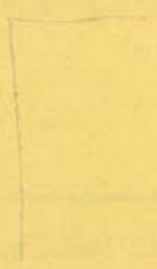

JULIJ

MALI SRPAN

31 DNI

1	Ponedeljek	Teobald, puščavnik; Estera, svetopis. žena	
2	Torek	Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), muč.	⑦
3	Sreda	Tomaž, apostol; Bernardin Realino, duh.	
4	Četrtek	Urh, škof; Elizabeta Portugalska, kraljica	
5	Petek	Ciril in Metod, slov. apostola (v slov. škofijah)	
6	Sobota	Marija Goretti, muč.; Bogomila, spok.; Dominika, muč.	
7	Nedelja	14. nav. - Izaija, prerok; Vilibald, škof	
8	Ponedeljek	Kilijan, muč.; Hadrijan III., papež	
9	Torek	Veronika Giuliani, opatinja; Brikcij, škof	
10	Sreda	Amalija (Ljuba), red.; Rufina, muč.	€
11	Četrtek	Benedikt, opat; Olga Kijevska, kneginja	
12	Petek	Mohor in Fortunat, muč.; Janez Gvalbert, red.	
13	Sobota	Henrik I., kralj; Evgen, škof	
14	Nedelja	15. nav. - Kamil de Lellis, red.; Bogdan, škof	
15	Ponedeljek	Bonaventura, škof, c. uč.; Vladimir Kijevski, knez	
16	Torek	Karmelska Mati božja; Evstahij, škof	
17	Sreda	Aleš (Aleksej), spok.; Marcelina, dev.	
18	Četrtek	Friderik (Miroslav), škof; Marina, muč.	●
19	Petek	Avrea (Zlatka), dev.; Simah, papež; Arsen, diakon	
20	Sobota	Marjeta Antiohijska, dev., muč.; Elija, prerok	
21	Nedelja	16. nav. - Danijel (Danilo), prerok; Lovrenc iz Brind.	
22	Ponedeljek	Marija Magdalena (Magda, Majda), spok.	
23	Torek	Brigita Švedska, red.; Apolinarij, škof	
24	Sreda	Kristina, dev., muč.; Boris in Gleb, muč.	
25	Četrtek	Jakob starejši, apostol; Krištof, muč.; Valentina	♪
26	Petek	Joahim in Ana, starša Device Marije	
27	Sobota	Klemen Ohridski, Gorazd in tov.; Natalija (Božena)	
28	Nedelja	17. nav. - Viktor I., papež; Nazarij in Celzij, muč.	
29	Ponedeljek	Marta iz Betanije; Beatrika, muč.; Olaf, kralj	
30	Torek	Peter Krizolog, c. uč.; Abdon in Senen, muč.	
31	Sreda	Ignacij Lojolski, red.; Helena, muč.	⑧

RADEČE

Ce kdo misli, da je pobožen, pa ne brzda svojega jezika, ampak vara svoje srce, je njegova pobožnost prazna.

(Jak 1, 26-27)

VREMENSKI PREGOVORI

Mrzel in moker mali srpàn, trtnemu sadu močno je v bran.

Ce Magdalena (22.) v dežju stoji, dolgo,slabo poletje pretl.

Ce v tem je mesecu presuhò, ostane grozdje prav drobnò.

Lune

Ščip 2. ob 13.08

Zadnji krajec 10. ob 1.49

Mlaj 18. ob 0.56

Prvi krajec 25. ob 0.39

Ščip 31. ob 22.41

NEDELJSKI EVANGELIJI

7. Kristusa rojaki niso sprejeli (Mr 6, 1-6)

14. Jezus pošilja apostole (Mr 6, 7-13)

21. Jezus skrbi za svoje ovce (Mr 6, 30-34)

28. Kristus daje za vse kruha v obilju (Jn 6,1 1-15)

AVGUST

VELIKI SRPAN

31 DNI

1	Četrtek	Alfonz de Liguori, škof, c. uč.; Nada, muč.	
2	Petek	Porciunkula; Evzebij iz Vercellija, škof	
3	Sobota	Lidija, žena; Peter Eymard, duhovnik	
4	Nedelja	18. nav. - Janez Vianney, arški župnik	
5	Ponedeljek	Posvetitev bazilike Marije Snežne (Nives)	
6	Torek	Jezusova spremenitev na gori Tabor	
7	Sreda	Kajetan, red.; Donat, škof, muč.	
8	Četrtek	Dominik, red.; Cirijak, Larg in drugi muč.	☿
9	Petek	Jaroslav (Verijan), muč.; Roman, muč.; Peter Faber	
10	Sobota	Lovrenc, diakon, muč.; Pavla, muč.	
11	Nedelja	19. nav. - Klara (Jasna), dev.; Suzana, muč.	
12	Ponedeljek	Hilarija, muč.; Herkulan, škof	
13	Torek	Poncijan, papež; Hipolit, duh.; Janez Berhmans, red.	
14	Sreda	Maksimilijan Kolbe, muč.; Demetrij (Mitja)	
15	Četrtek	Marijino vnebovzetje; Tarcizij, muč.	
16	Petek	Štefan Ogrski, kralj; Rok, spokornik	♈
17	Sobota	Hijacint, red.; Liberat, opat, muč.	
18	Nedelja	20. nav. - Helena (Alenka), cerasica; Agapit, muč.	
19	Ponedeljek	Janez Eudes, red.; Boleslav, muč.	
20	Torek	Bernard, opat, c. uč.; Samuel (Samo), prerok	
21	Sreda	Pij X., papež; Sidonij (Zdenko), škof	
22	Četrtek	Marija Kraljica; Timotej in tov., mučenci	
23	Petek	Roza iz Lime, dev.; Filip Benizzi, red.; Klavdij	♉
24	Sobota	Jernej (Bartolomej), apostol, muč.; Zlatka, muč.	
25	Nedelja	21. nav. - Ludvik IX., kralj; Jožef Kalasanc, duh.	
26	Ponedeljek	Rufin, škof; Ivana Bichier, red.	
27	Torek	Monika, mati sv. Avgušтина; Cezarij, škof	
28	Sreda	Avguštin, škof, c. uč.; Pelagij, muč.	
29	Četrtek	Mučeništvo Janeza Krstnika	
30	Petek	Feliks (Srečko), muč.; Gavdencija, muč.	♊
31	Sobota	Rajmund (Rajko) Nonat, red.; Pavlin, škof	

LOŽ

Konec vsega je blizu. Bodite torej pametni in trezni, da boste mogli moliti. Predvsem imejte močno ljubezen med seboj, ker ljubezen pokrije množico grehov.

(1 Pet 4, 7-9)

VREMENSKI PREGOVORI

Veliki šmaren (15.) brez dežja, sladko vince bo doma.

Vreme, ki ga Lovrenc (10.) naredi, celo jesen drži.

Po vremenu svetega Jerneja (24.) se rada vsa jesen nareja.

Lune

Zadnji krajec 8. ob 19.29

Mlaj 16. ob 11.5

Prvi krajec 23. ob 5.36

Ščip 30. ob 10.27

NEDELJSKI EVANGELIJI

4. Jezus hrani našo vero (Jn 6, 24-35)

11. Živeti moremo le v moči Jezusovega kruha (Jn 6, 41-51)

15. Bog povišuje nizke (Lk 1, 39-56)

18. Jezus nam daje sam sebe v hrano (Jn 6, 51-58)

25. Kristus ima besede večnega življenja (Jn 6, 60-69)

SEPTEMBER

KIMAVEC

30 DNI

1	Nedelja	22. nav. - Egidij (Tilen), opat; Verena, dev.
2	Ponedeljek	Maksima, muč.; Antonin, muč.
3	Torek	Gregor Veliki, papež, c. uč.; Doroteja, muč.
4	Sreda	Ida, spok.; Rozalija (Zalka), dev.; Roza iz Viterba, dev.
5	Četrtek	Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof
6	Petek	Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., muč.
7	Sobota	Regina, dev.; Bronislava, red.; Marko Križevčan
8	Nedelja	23. nav. - Rojstvo Device Marije
9	Ponedeljek	Gorgonij, muč.; Peter Klaver, red.
10	Torek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Luka, muč.
11	Sreda	Emilijan (Milko, Milan), škof
12	Četrtek	Gvido, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.
13	Petek	Janez Krizostom, škof, c. uč.; Amat (Ljubo), opat
14	Sobota	Povišanje sv. Križa; Notburga, dev.
15	Nedelja	24. nav. - Žalostna Mati božja (Dolores)
16	Ponedeljek	Kornelij, papež; Ciprijan, škof; Ljudmila, kr.
17	Torek	Robert Bellarmino, škof, c. uč.; Lambert, škof, muč.
18	Sreda	Jožef Kupertinski, red.; Irena (Mira), muč.
19	Četrtek	Januarij, škof, muč.; Teodor (Božidar), škof
20	Petek	Suzana, muč.; Kandida (Svetlana), muč.
21	Sobota	Matej (Matevž), apostol in evang.; Jona, prerok
22	Nedelja	25. nav. - Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., m.
23	Ponedeljek	Marta Perzijska, dev., muč.; Paternej, škof
24	Torek	Marija, rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25	Sreda	Avrelija (Zlatka), dev.; Sergej Rad., škof
26	Četrtek	Kozma in Damijan, mučenca
27	Petek	Vincencij Pavelski, duhovnik; Adolf in Janez, muč.
28	Sobota	Venceslav (Vaclav), muč.; Lioba (Ljubica), red.
29	Nedelja	26. nav. - Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli
30	Ponedeljek	Hieronim, duh., c. uč.; Zofija (Sonja), spok.

SEVNICA

Zakaž, kar koli je na svetu, poželenje mesa in poželenje oči in napuh življenja, ni od Očeta, ampak od sveta. In svet preide in njegovo poželenje; kdor pa vrši voljo božjo, ostane vekomaj.

(1 Jan 2, 16-18)

VREMENSKI PREGOVORI

Kdor po mali maši (8.) kosi, ta za pečjo suši.

Ko žerjav leti na tuje, brž se zima približuje.

Ce je Matevž (21.) vedren, bo še prijetna jesen.

Lune

Zadnji krajec 7. ob 13.16

Mlaj 14. ob 20.20

Prvi krajec 21. ob 12.03

Sčip 29. ob 1.08

NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Ne nadomeščajmo božjih zapovedi s človeškimi izročili (Mr 7, 1-23)
8. Jezus pomaga bolnikom (Mr 7, 31-37)
15. Verujemo v Kristusovo božanstvo, čeprav mora trpeti (Mr 8, 27-35)
22. Jezusov učenec je drugim služabnik (Mr 9, 30-37)
29. Sprejemajmo vse, ki niso proti nam (Mr 9, 38-48)

OKTOBER

VINOTOK

31 DNI

1	Torek	Terezija Deteta Jezusa, dev.; Remigij, škof	
2	Sreda	Angeli varuhi; Teofil (Bogomil), škof	
3	Četrtek	Kandid (Žarko), muč.; Gerard, opat	
4	Petek	Frančišek Asiški, red.; Petronij, škof	
5	Sobota	Marcelin, škof; Apolinarij, škof; Flavija, muč.	
6	Nedelja	27. nav. - Bruno, red.; Renato, škof	
7	Ponedeljek	Rožnovenska Mati božja; Marko I., papež	☿
8	Torek	Pelagija, spok.; Marcel, muč.	
9	Sreda	Dioniz, škof; Janez Leonardo, red.	
10	Četrtek	Danijel (Danilo), škof; Frančišek Borgia, red.	
11	Petek	Emilijan (Milan, Milko), škof; German, škof	
12	Sobota	Maksimilijan Celjski, škof; Edvin, kralj	
13	Nedelja	28. nav. - Edvard, kralj; Koloman, muč.	
14	Ponedeljek	Kalist I., papež, muč.; Gavdencij (Veselko)	●
15	Torek	Terezija Velika Avilska, red., c. uč.; Avrelija (Zlata), dev.	
16	Sreda	Hedvika, red.; Marjeta Alacoque, dev.	
17	Četrtek	Ignacij, škof, muč.; Viktor, škof; Rudolf, škof	
18	Petek	Luka, evangelist; Julijan, puščavnik	
19	Sobota	Izak Jogues, duhovnik in tovariši, kanadski mučenci	
20	Nedelja	29. nav. - Misijonska nedelja; Irena (Miroslava)	♂
21	Ponedeljek	Uršula, muč.; Celina, spok.	
22	Torek	Bertila Moscardin, red.; Marija Saloma, žena	
23	Sreda	Janez Kapistran, red.; Roman, škof	
24	Četrtek	Anton Marija Claret, škof; Martin, opat	
25	Petek	Krizant in Darija (Darinka), muč.; Krišpin, škof, muč.	
26	Sobota	Lucijan, muč.; Florij, muč.; Rustik, škof	
27	Nedelja	30. nav. - Sabina, muč.; Frumencij, škof; Vincenc, muč.	
28	Ponedeljek	Simon in Juda, apostola; Cirila, dev.	☿
29	Torek	Narcizij, škof; Ermelinda, dev.	
30	Sreda	Alfonz Rodriguez, red.; Marcel, muč.	
31	Četrtek	Volfgang (Volbenk), škof; Kvintin, muč.	

TURJAK

Preljubi! Če nas je Bog tako ljubil, smo tudi mi dolžni ljubiti drug drugega... Bog je ljubezen in, kdor ostane v ljubezni, ostane v Bogu in Bog v njem.

(1 Jan 4, 11-12, 16b-17)

VREMENSKI PREGOVORI

Če se nerado listje obleti, vsak naj zime se boji.

Vinotoka burja, mráz — prosinca sončen čas.

Kakršno vreme Urša (21.) prinese, tako se zima rada obnese.

Lune

Zadnji krajec 7. ob 6.04

Mlaj 14. ob 5.33

Prvi krajec 20. ob 21.13

Sčip 28. ob 18.37

NEDELJSKI EVANGELIJI

6. Kar je Bog združil, naj človek ne loči (Mr 10, 2-16)

13. Če Jezus kliče, se moramo vsemu odreči (Mr 10, 17-30)

20. Božji Sin je postal človek, da bi dal svoje življenje za nas (Mr 10, 35-45)

27. Slepi prosí Jezusa, da bi spregledal (Mr 10, 46-52)

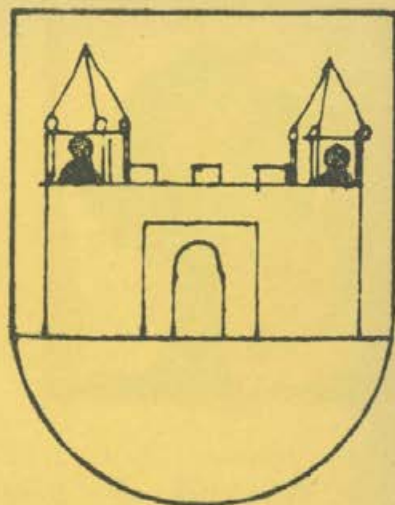

NOVEMBER

LISTOPAD

30 DNI

1 Petek	Vsi sveti
2 Sobota	Spomin vseh vernih rajnih
3 Nedelja	31. nav. - Just, tržaški muč.; Martin Porres, red.
4 Ponedeljek	Karel (Drago) Boromejski, škof
5 Torek	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika
6 Sreda	Lenart, opat; Sever, škof; Demetrij (Mitja)
7 Četrtek	Ernest, opat; Engelbert, škof
8 Petek	Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
9 Sobota	Teodor (Božidar, Darko), muč.; posv. later. bazilike
10 Nedelja	32. nav. - Leon I. Veliki, papež, c. uč.; Andrej Av., duh.
11 Ponedeljek	Martin (Davorin), škof
12 Torek	Jozafat Kunčevič, škof, muč.; Emilijan, opat
13 Sreda	Stanislav Kostka, red.; Didak (Diego), red.
14 Četrtek	Nikolaj Tavelić, duh. in muč.; Serapion, muč.
15 Petek	Albert Veliki, škof, c. uč.; Leopold, knez
16 Sobota	Marjeta Škotska, kraljica; Jedrt (Jerica), dev.
17 Nedelja	33. nav. - Evfemija in Tekla, tržaški muč.; Elizabeta
18 Ponedeljek	Posv. rimskih bazilik sv. Petra in Pavla; Roman
19 Torek	Narsej, škof, muč.; Barlam, muč.
20 Sreda	Feliks (Srečko), red.; Edmund, kralj
21 Četrtek	Marijino darovanje (Mati božja od zdravja); Albert
22 Petek	Cecilija, dev., muč.; Maver, škof, muč.
23 Sobota	Klemen (Milko, Milivoj) I., papež, muč.; Kolumban
24 Nedelja	Jezus Kristus, kralj vesoljstva; Flora (Cvetka), dev. m.
25 Ponedeljek	Erazem, muč.; Katarina, dev., muč.
26 Torek	Silvester (Silvo), opat; Konrad, škof; Leonard, red.
27 Sreda	Virgil, škof; Valerijan, škof
28 Četrtek	Katarina Labouré, dev.; Eberhard, škof
29 Petek	Saturnin, muč.; Radbod (Radivoj), škof
30 Sobota	Andrej, apostol; Justina, dev., muč.

VISNJA GORA

Vsakdo, ki veruje, da je Jezus - Kristus, je rojen iz Boga; in vsakdo, ki ljubi roditelja, ljubi tudi tistega, ki je rojen iz njega... Če Boga ljubimo, njegove zapovedi spolnujemo.

(1 Jan 5, 1-2, 2b)

VREMENSKI PREGOVORI

Kakršno vreme na Lenarta (6.) kane, tako vse do božiča ostane.

Katarina (25.) nam ne laže, po sebi prosinca vreme kaže.

Deževni Vsi sveti (1.), pozimi tudi zameti.

Lune

Zadnji krajec 5. ob 21.06

Mlaj 12. ob 15.20

Prvi krajec 19. ob 10.03

Sčip 27. ob 13.42

NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12a)

3. Zapoved ljubezni do bližnjega je enaka ljubezni do Boga (Mr 12, 28b-34)

10. Uboga vdova je dala več ko vsi (Mr 12, 38-44)

17. Ob sodbi bo Kristus zbral vse svoje zveste (Mr 13, 24-32)

24. Kristus spričuje, da je res kralj (Jn 18, 33b-37)

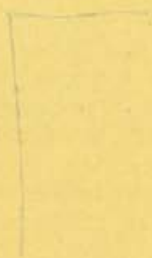

DECEMBER

GRUDEN

31 DNI

1	Nedelja	1. adv. - Eligij, škof; Natalija (Božena), spok.
2	Ponedeljek	Bibijana (Vivijana, Živka), muč.; Blanka, spok.
3	Torek	Frančišek Ksaver, red.; Kasijan, muč.
4	Sreda	Barbara, dev., muč.; Janez Damaščan, duh., c. uč.
5	Četrtek	Saba, opat; Krispina, muč.
6	Petek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, muč.
7	Sobota	Brezmadežno spočetje Device Marije (Brezmadežna)
8	Nedelja	2. adv. - Remigij, opat
9	Ponedeljek	Valerija, muč.; Peter Fourier, red.
10	Torek	Loretska Mati božja; Melkijad, papež
11	Sreda	Damaz I., papež; Sabin, škof
12	Četrtek	Ivana Frančiška Chantal, red.; Amalija, muč.
13	Petek	Lucija, dev.; Otilija, opatinja
14	Sobota	Janez od Križa, duhovnik, c. uč.; Dušan, škof
15	Nedelja	3. adv. - Kristina (Krista), dev.; Marija K. de Rosa, red.
16	Ponedeljek	Albina, dev., muč.; Adelajda (Adela), cesarica
17	Torek	Lazar, škof; Olimpija, red.; Vivina, dev.
18	Sreda	Teotim, muč.; Bazilij, muč.
19	Četrtek	Urban V., papež; Tea, muč.; Favsta, spok.
20	Petek	Evgen, muč.; Makarij, muč.; Dominik, opat
21	Sobota	Peter Kanizij, duh., c. uč.; Severin, škof
22	Nedelja	4. adv. - Demetrij (Mitja), muč.; Frančiška Cabrini, red.
23	Ponedeljek	Janez Kancij, duh.; Viktorija, dev., muč.
24	Torek	Božična vigilijska - sveti večer; Adam in Eva, prva starša
25	Sreda	Božič - Gospodovo rojstvo; Anastazija, muč.
26	Četrtek	Štefan, prvi mučenec; Zosim, papež
27	Petek	Janez, apostol in evangelist; Fabiola, spok.
28	Sobota	Nedolžni otroci; Antonij, red.
29	Nedelja	Sveta Družina - Tomaž Becket, škof, muč.; David, kralj
30	Ponedeljek	Evgen, škof; Liberij, škof
31	Torek	Silvester, papež; Pavlina in tov., muč.

VACE

In prikazalo se je veliko znamenje na nebu: žena, obdana s soncem, in pod njenimi nogami mesec in na njeni glavi venec iz dvanajstih zvezd.

(Raz 12, 1-2)

VREMENSKI PREGOVORI

Prvega tedna v adventu mraz, trajal bo ves zimski čas.

Na Božič vetrovno, ob letu bo sadja polno.

Ce Stefana (26.) burja prinese, vinogradniku pridelek odnese.

Lune

Zadnji krajec 5. ob 10.01

Mlaj 12. ob 1.54

Prvi krajec 19. ob 2.58

Sčip 27. ob 8.30

NEDELJSKI EVANGELIJI

- 1. Naše odrešenje je blizu (Lk 21, 25-28.34-36)
 - 8. Vsi bodo deležni zveličanja (Lk 3, 1-6)
 - 15. Pripravimo se na odrešenje (Lk 3, 10-18)
 - 22. Odrešenik pride k nam (Lk 1, 39-45)
 - 25. Beseda se je učlovečila in se naselila med nami (Jn 1, 1-18)
 - 29. Dvanajstletni Jezus med učitelji (Lk 2, 41-52)
-

SVETOLETNO ROMANJE SLOVENCEV V RIM

Izredno sveto leto ob 1950-letnici odrešenja človeštva je privabilo v Rim ogromne množice vernikov z vsega sveta. Tem množicam so se pridružili slovenski romarji, verjetno jih je bilo okoli 1.200, ki so od 22. do 26. februarja 1984 poromali v večno mesto. Skupna želja vseh je bila, da bi mogli obhajati svetoletni jubilej na grobovih prvakov apostolov Petra in Pavla ter drugih mučencev, ki so skozi stoletja pričevalci krščanske ljubezni in edinosti. Prav tako so se vsi verniki hoteli srečati z naslednikom apostola Petra in poglavarjem vse Cerkve Janezom Pavlom II.

Slovensko romanje iz matične domovine je organiziral tednik Družina pod vodstvom glavnega urednika dr. Draga Klemenčiča, tehnično izvedbo romanja pa ljubljanska turistična agencija Mercator-Turist. Ko je bil ukinjen denarni polog za enkratno potovanje v letu v inozemstvo, se je veliko naših ljudi iz Slovenije odločilo za svetoletno romanje. Tem so se v Rimu pridružili še Slovenci iz zamejstva, s Koroške, Benečije, Goriške in Tržaške ter številni Slovenci, ki živijo v Rimu. Slovenske romarje so spremljali ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, koprski škof dr. Janez Jenko, mariborski škof dr. Franc Kramberger ter pomožni škofje dr. Stanislav Lenič, Jožef Kvas in dr. Jožef Smej ter okrog 70 duhovnikov. Kot gost se je romanja udeležil tudi beograjski nadškof Alojzij Turk. Rojakom iz domovine in zamejstva so se pridružili tudi rojaki iz zdomstva. Večja skupina je prišla iz Nemčije, od drugod pa številni predstavniki Slovencev, ki bivajo na vseh celinah.

Za romarje je bilo ves čas lepo poskrbljeno. Bivali so v raznih hotelih in penzionih. Vsak avtobus — teh je bilo 19 — je imel svojega vodiča, ki je lahko precej svobodno oblikoval ogled mesta. Obvezna so bila le nekatera skupna srečanja.

SLOVESNOST V SLOVENIKU

V okvir svetoletnega slovenskega romanja je bila vključena tudi blagoslovitev prenovljenih prostorov v slovenskem papeškem zavodu Sloveniku. V četrtek 23. februarja dopoldne je nadškof Šuštar s slovenskimi škofi in duhovniki opravil slovesno somaševanje. Vseh vernikov ni bilo mogoče za to priložnost pripeljati v Slovenik, ker bi bilo premalo prostora, pač pa je skupina 120 romarjev zastopala celotno skupino.

V nagovoru med daritvijo je ljubljanski nadškof orisal pomen Slovenika, tega doma v središču krščanstva, kjer se srečujejo Slovenci iz domovine, zamejstva in zdomstva. Najprej je Slovenik namenjen slovenskim duhovnikom, ki jih njihovi škofje pošiljajo v Rim za nadaljnje študije. Potem je to prijeten dom in domače zavetje za skupine romarjev in posameznikov, ki prihajajo v Rim. Končno pa priča naše navzočnosti v katoliški Cerkvi.

Po pridigi je nadškof blagoslovil nove prostore. Tako je Slovenik pridobil lepo konferenčno dvorano, pomožno obednico, prostor za knjiž-

Slovenski škofje pri somaševanju z nekaterimi duhovniki v novi dvorani Slovenika

njico in prostore za goste. Pobudo in glavno skrb za izvedbo načrta, ki ga je pripravil arh. inž. J. Kregar iz Ljubljane, je imel rektor Slovenika dr. Maksimilijan Jezernik. Delo je vodil in tehnično izpeljal arh. J. Brejc iz Kopra.

Pri bogoslužju v Sloveniku je sodeloval zbor Consortium musicum iz Ljubljane. V Sloveniku so se nato ves dan izmenjevali romarji, ki so si hoteli ogledati slovensko središče v Rimu.

Zvečer istega dne je bilo za slovenske romarje prvo srečanje s svetim očetom v baziliki sv. Petra. Papež Janez Pavel II. je vodil slovesno somaševanje ob svetoletnem romanju duhovnikov vsega sveta. Poleg številnih kardinalov in škofov je sodarovalo sv. mašo okrog 4.000 duhovnikov, med temi tudi slovenski. Papež je po evangeliju imel daljši nagovor o duhovništvu v italijanščini. Ob sklepu slovesnosti je pozdravil vse večje skupine romarjev. V brezhibni slovenščini je dejal:

»Z velikim veseljem pozdravljamo med nami številno skupino slovenskih duhovnikov, ki spremljajo svetoletno narodno romanje v Rim. Po njih naj dosežejo naše želje vsega dobrega vse sobrate, ki se niso mogli tudi sami romanja udeležiti.«

Ploskanju in pozdravu duhovnikov so se pridružili vsi slovenski romarji. Slovesnost, ki je trajala skoro dve uri in pol je bila res veličastna. Zbor Consortium musicum je sodeloval pri papeževem bogo-

služju, čeprav ima izključno pravico sodelovanja le »Capella Sistina«. Včasih nastopi tudi zbor cerkve sv. Petra ali pa študentje Papeškega inštituta za cerkveno glasbo, razen teh pa skoraj ni zbora, ki bi se mogel pohvaliti, da je pel pri papeževi maši.

V veliki apsidi bazilike sv. Petra je slovenski zbor zapel Hladnikovo. Je mrak končan, Foersterjevo Večerni ave in Mavovo O kam, Gospod.

Isti zbor Consortium musicum je imel poseben vokalni koncert 24. februarja zvečer v veliki dvorani palače Cancellaria Apostolica v mestnem središču.

SREČANJE S SVETIM OČETOM

Za slovenske romarje je bila avdiencia pri papežu določena za 12. uro v petek 24. februarja v dvorani Pavla VI. Že uro prej so se začeli zbirati slovenski romarji kot tudi druge skupine romarjev, ki so bile določene za to avdienco. Ob prihodu sv. očeta, potem ko so ga sprejeli verniki s ploskanjem, je Consortium musicum zapel Kimovčevo Ti si Peter Skala, nakar se je sv. oče takoj pozdravil v slovenskimi škofi.

Potem je papeža nagovoril nadškof Alojzij Šuštar takole:

Sveti oče,

slovenski svetoletni romarji iz Jugoslavije vas z velikim veseljem spoštljivo in pristrčno pozdravljamo. Izražamo vam svojo vdanost, svojo ljubezen in svojo povezanost z vami in s katoliško Cerkvijo. Prišli smo kot zastopniki vseh naših bratov in sester v Sloveniji, v zamejstvu in v izseljenstvu po skoraj vseh deželah sveta, da tu na grobovih apostolov Petra in Pavla, na grobovih tolikih mučencev in drugih svetnikov, opravimo svetoletno romanje, izpovemo svojo vero, obnovimo svojo zvestobo Cerkvi in prejmemo vaš apostolski blagoslov.

Med romarji smo škofje — člani Slovenske pokrajinske škofovske konference: mariborski škof Franc Kramberger in njegov pomožni škof Jožef Smej, koprski škof Janez Jenko in oba ljubljanska pomožna škofa Stanislav Lenič in Jožef Kvas ter naš rojak beograjski nadškof Alojzij Turk kot gost. Pomožna škofa Smej in Kvas sta bila imenovana kmalu v začetku svetega leta in se ob tem romanju prvokrat srečujeta z vami kot sodelavca v škofovski službi. Dalje je med nami okrog 60 duhovnikov in redovnikov in 19 diakonov, ki bodo letos v juniju prejeli duhovniško posvečenje, ter večje število redovnic. Vseh slovenskih romarjev je nad 1.200, okrog 1.000 iz Jugoslavije, drugi pa iz Koroške v Avstriji, Primorske v Italiji, iz Nemčije in drugih dežel. Posebej naj omenim rektorja papeškega zavoda Slovenika Maksimilijana Jezernika in duhovnike, ki tam živijo, ker smo v četrtek blagoslovili prenovljeni del zavoda. Z nami pa so v duhu vsi naši slovenski rojaki, ki se nam niso mogli pridružiti, posebno še bolniki, invalidi in ostareli.

Sveti oče! To je edino uradno in večje svetoletno romanje slovenskih vernikov v Rim. Radi bi prihajali v več skupinah in v večjem številu, a žal to ni bilo mogoče. Zato toliko bolj skušamo praznovati sveto leto odrešenja doma, v svetoletnih cerkvah po naši zemlji, z romanji in raznimi slovesnostmi, s posebno svetoletno pesmijo in molitvijo, ki odmevata po naših cerkvah in domovih, po družinah in raznih molitvenih skupinah. Bolniki, invalidi in ostareli, redovnice in redovniki se še s posebno gorečnostjo pridružujejo obhajanju svetega leta odrešenja po smernicah, ki ste jih nakazali ob razglasitvi svetega

za beatifikacijo treh velikih škofov, Friderika Baraga, gorečega misi-
in ki jih vedno znova razlagate in poudarjate. Ker se ne moremo udele-
žiti večjih mednarodnih svetoletnih srečanj v Rimu, se doma zbirajo
zastopniki istih stanov in skupin. Posebno veliko in živo bo srečanje
mladine po treh slovenskih škofijah na cvetno soboto 14. aprila, ko bo
v Rim prišlo na desettisoče mladih z vsega sveta.

Izredno sveto leto odrešenja se počasi že nagiba k svojemu koncu.
Za vesoljno Cerkev in posebno še za našo krajevno Cerkev na Slo-
venskem upamo, da bo sveto leto imelo trajne sadove. Za našo Cerkev
pričakujemo in prosimo Boga zlasti za dar novih duhovnih in redovnih
poklicev, ker bomo v jeseni letos začeli posebno leto poklicev, na ka-
tero se že dolgo pripravljamo. To leto poklicev bo sovpadalo s sve-
tovnim letom mladine 1985, ki mu hočemo posvetiti veliko pozornost.
Poglobitev vere in krščanskega življenja kot sad svetega leta odrešenja
pa se izraža tudi v prizadevanju in upanju, da bi se pospešil proces

Sv. oče Janez Pavel II. pozdravlja slovenske romarje pri avdienci

jonarja Indijancev v Severni Ameriki, ki je umrl pred dobrimi 115 leti, škofa Antona Martina Slomška, ki je istočasno v domovini med slovenskim narodom utrjeval vero in narodno kulturo, in škofa Janeza Gnidovca, ki je pred 50 leti požrtvovalno delal v škofiji Skopje na grško-albanski meji Jugoslavije.

Sveti oče! Kot romarji smo prišli k vam v večno mesto, a še nismo izgubili upanja, da boste kdaj tudi vi prišli kot romar k Mariji Pomagaj na našo božjo pot na Brezje in v Ljubljano, kadar boste obiskali Jugoslavijo. Na vseh vaših apostolskih potih po raznih deželah po svetu in za vse veliko delo pri vodstvu vesoljne Cerkve, pri vašem neutrudnem prizadevanju za mir med narodi, za edinost med kristjani in za zvestobo v hoji za Kristusom vam želimo posebnega božjega blagoslova in varstva po Marijini priprošnji in po priprošnji sv. Cirila in Metoda in prosimo za vaš apostolski blagoslov.

Romarji so z navdušenim ploskanjem odobravalni govor, zlasti tisti odlomek, ko je nadškof izrazil upanje, da bo mogel sv. očeta kmalu pozdraviti v domovini.

Janez Pavel II. je nato v slovenščini spregovoril:

1. Predragi bratje v škofovstvu, dragi sinovi in hčere — slovenski romarji, ki ste prišli v Rim iz Jugoslavije in iz drugih dežel, da bi na grobu svetega Petra obhajali jubilej našega odrešenja. Iskreno dobrodošli!

Lepo pozdravljam škofo, ki vas vodijo ob tem svetoletnem romanju: metropolita in nadškofa iz Ljubljane Alojzija Šuštarja, škofa iz Maribora Franca Krambergerja, škofa iz Kopra Janeza Jenka, in pomožne škofo: Stanislava Leniča, Jožefa Kvasa in Jožefa Smeja ter beograjskega nadškofa Alojzija Turka, ki se vam je pridružil.

Iz srca pozdravljam duhovnike, ki vas spremljajo, redovnike, redovnice in laike: pozdravljam vas vse, ki ste tukaj!

2. Vaša prisotnost tu danes mi je še posebej draga. Vi ste namreč daljni dediči velikih blagovestnikov in apostolov slovanskih narodov, Cirila in Metoda, ki sta skupaj s svetim Benediktom nebeška zavetnika Evrope. Že v prejšnjem stoletju je vaš goreči pastir, božji služabnik škof Anton Martin Slomšek, med vami in tudi med drugimi narodi oživil ciril-metodijski ideal o Cerkvi. To je ideal o krajevni Cerkvi, ki je globoko zakoreninjena v kulturi naroda, obenem pa življenjsko združena v veri in občestvu z Apostolskim sedežem in z vesoljno Cerkvijo. To polnost cerkvenega občestva pa naj bi si prizadevala posredovati vsem krščanskim bratom, zlasti tistim na Vzhodu.

3. Dobro vem, da ista vera še danes navdihuje in oživlja vas in vaše verne rojake. Med drugim to izražajo:

- vaše zavzeto sodelovanje pri bogoslužnem in zakramentalnem življenju;
- vaša ljubezen do cerkvenega petja;
- vaša gorečnost za božjo hišo, ki se kaže v velikih žrtvah, s katerimi obnavljate vaše cerkve in gradite nove;
- vaše prizadevanje za katehezo in versko kulturo, ko velikodušno podpirate cerkveno umetnost in verski tisk;

Janez Pavel II. s slovenskimi škofi pred blagoslovom romarjev

- vaša skrb za bolne in trpeče, kar najde svoj izraz posebej v diakoniji;
- vaša gorečnost za misijone.

4. Obhajanje svetega leta odrešenja naj vam da novega poguma in zagona. Utrdi naj vaše prizadevanje za dobro, da bi bili tako v družbi, v katero vas je postavila božja Previdnost, prepričani in učinkoviti pričevalci resničnosti našega odrešenja. Da bi pa v resnici mogli biti taki pričevalci, naj se vaše življenje v Kristusu stalno prenavlja in raste po Gospodovih besedah: »Vi ste sol zemlje... Vi ste luč sveta... Tako naj sveti vaša luč pred ljudmi, da bodo videli vaša dobra dela in slavili vašega Očeta, ki je v nebesih« (Mt 5, 13-16).

Bodite torej dosledne priče žive vere in goreče ljubezni do Boga in do bližnjega.

Vsem naj bo za zgled vaše spoštovanje do človeka in do življenja vseh njegovih dobah — od spočetja pa do dozorelosti.

Vsem naj bo v spodbudo vaša zvestoba neločljivi zakonski zvezi v družini.

V vaših družinah in cerkvenih skupnostih naj raste prizadevanje za versko in moralno vzgojo otrok in mladine. To je danes težka naloga, istočasno pa prva dolžnost in sveta, nedotakljiva pravica staršev in Cerkve.

Posvečujte »Gospodov dan«, kakor vam naročajo vaši škofje v pastirskem pismu za letošnji postni čas.

Nikoli naj ne preneha vaša molitev za duhovniške in redovniške poklice, za katere je bila vaša dežela vedno rodovitna mati.

Pri dejavnih prizadevanjih za skupno dobro in splošen napredek črpajte navdih in moč v pristni in živi krščanski veri. Tako boste v resnici evangelijski kvas v Jugoslaviji in sredi sveta, novo, v Kristusu odrešeno človeštvo, h kateremu je poklican vsak človek, da bi tako v polnosti dovršil sebe in bil srečen v času in v večnosti.

5. Znana mi je vaša prisrčna pobožnost do božje Matere Marije. Zato izročam vas in vse vaše rojake v materinsko varstvo Njej, ki jo po vaših domovih in v tolikih svetiščih kličete kot Pomočnica in Kraljica.

Vam, ki ste tukaj zbrani, vašim dragim in še posebej bolnim in trpečim, mladim in vsemu slovenskemu ljudstvu iz srca podeljujem svoj apostolski blagoslov.

Po govoru, ki smo ga pozdravili z navdušenim ploskanjem, je papež spregovoril še za italijansko skupino iz Vercellija. To je bila večja skupina invalidov in bolniškega osebja. Po govoru je sv. oče posebej pozdravil vsakega bolnika. Šele nato se je rokoval s slovenskimi verniki. Skupno smo zmolili Očenaš v latinščini, nakar je papež s slovenskimi škofi blagoslovil vse navzoče.

Medtem ko je sv. oče pozdravljal invalide in naše romarje je kvintet Gorenjci zapel nekaj pesmi, izmenoma tudi Consortium musicum in vsi romarji. Izredno prisrčno je papež pozdravil pevce in pevke ter dirigenta dr. Mirka Cudermana, ki so mu ob slovesu še enkrat zapeli Kimovčevo Ti si Peter Skala. Potem ko se je z njimi še slikal, je s prisrčnim pozdravom in nasmehom odšel iz dvorane.

Posebej velja omeniti, da je skupina predstavnikov Beneške Slovenije izročila papežu posebno pismo, ki pojasnjuje položaj slovenske manjšine v videmski nadškofiji.

Sv. oče se je pred odhodom še ustavil ob mizi, na kateri so bili razstavljeni slovenski darovi in se je za vse zahvaljeval. Dekle v narodni noši je pozdravilo papeža s pristnim slovenskim šopkom.

SKUPNI OBISK V BAZILIKI SV. MARIJE SNEŽNE

V soboto 25. februarja je bilo veličastno in prisrčno srečanje vseh romarjev v baziliki sv. Marije Snežne (Santa Maria Maggiore). Somaševanje je vodil koprski škof Janez Jenko. Z njim so somaševali vsi slovenski škofje in duhovniki.

V homiliji je škof poudaril zgodovinski pomen te bazilike za vse slovanske narode. Tu je papež Hadrijan II. leta 867 sprejel sveta brata

Cirila in Metoda ter njune učence, položil je na oltar slovanske bogoslužne knjige, ki sta jih prinesla v Rim in tako potrdil slovansko bogoslužje; v tej cerkvi so bili posvečeni v duhovnike Metod in nekateri njegovi učenci, med temi prvi slovenski duhovniki.

Nato je koprski škof govoril še o Mariji Materi Cerkve in naši soodrešiteljici ter vse povabil k neomajni zvestobi in ljubezni do skupne nebeške Matere Marije.

Lepo in ubrano ter navdušeno je odmevala pod mogočnimi oboki naša slovenska ljudska nabožna pesem. Petje je vodil glavni urednik Cerkevne glasnika dr. Edo Škulj, na orgle pa spremljala uršulinka s. Cecilija Kobal.

Romarji so se v Rimu zadržali še naslednji dan dopoldne; čeprav jim vreme ni bilo naklonjeno, so radi obiskovali bazilike in nekatere druge zanimivosti. Vsi so se srečno vrnili na svoje domove, kamor so ponesli svoja doživetja, ki bodo ostala neizbrisana v njihovih dušah.

Slovenski škofje somašujejo na papeškem oltarju pri Mariji Snežni v Rimu

METODOVO LETO

**ob 1100-letnici smrti svetega Metoda
(885-1985)**

Proti koncu 18. in na začetku 19. stoletja je pod vplivom romantike oživelo zanimanje tudi za zgodovino slovanskih narodov. Ob prebujanju narodne zavesti med Slovani so znanstveniki odkrivali tudi pomen življenjskega dela, ki sta ga opravila med Slovani v 9. stoletju sveta brata Ciril in Metod in nadaljevali njuni učenci. Njuno delo ni legenda davne preteklosti, temveč živo in samostojno dejstvo slovanske jezikovne, politične in verske kulture. Zanimanje za delo svetih bratov se je razvilo v Ciril-Metodovo znanost na področju slovanske zgodovine, jezikoslovja in misijonskega poslanstva, danes pa se njuno delo vključuje v ekumenizem, v prizadevanje za edinstvo Kristusove Cerkve.

Medtem ko je zanimanje za Ciril-Metodovo dediščino raslo, je 1000-letnica prihoda svetih bratov na Moravsko (1863), 1000-letnica Cirilove smrti (869), 1000-letnica poslanice papeža Janeza VIII. »Industriae tuac«, ko je papež Leon XIII. izdal poslanico »Grande munus« (1880) je 1000-letnica Metodove smrti (885) zbudila v svetu širok odmev s pozivom na zedinjenje ločenih bratov v eno Cerkev. S spominom na te obletnice je bilo potrjeno zanimanje za dediščino svetih bratov med katoliškimi Slovani; s poslanico »Grande munus« Leona XIII. pa sta bila sveta brata Ciril in Metod razglašena za svetnika vse rimokatoliške Cerkve. Praznik svetih bratov je bil določen 5. julija.

Zanimanje za njuno apostolsko delo je raslo že od leta 1851 na pobudo slovenskega škofa A. M. Slomška, ki je ustanovil »Bratovščino sv. Cirila in Metoda«. Ignacij Orožen, pisec Celjske kronike, je v tej kroniki na str. 227 napisal: »1853 - 9. marca ob 10. uri je imela bratovščina sv. Cirila in Metoda, ko so knezoškof Anton Martin Slomšek 1851 vtemelili, sv. oče papež Piji IX. pa 12. maja 1852 poterdili, svo-

jo prvo cerkveno opravilo v cerkvi sv. Jožefa.« Ta bratovščina se je pozneje preoblikovala v »Apostolat sv. Cirila in Metoda, pod zaščito bl. Device Marije« 1891 v Velehradu.

V Velehradu, Ljubljani in Pragi so si sledili velehradski kongresi, katerih namen je bil proučevanje in širjenje velikih zamisli in del svetih bratov.

Spomin na sveta brata ne bo med slovanskimi narodi nikdar zbledel, saj smo Slovani po zaslugi svetih bratov stopili v kulturni krog omikanih narodov. Dala sta nam prve pismenke in potrdila resnico, da je bila v začetku Beseda, to je pisana beseda, izražena v pismenkah, ki nam jih je dal sv. Ciril. Po Žitju Konstantina (Cirila) se prvi stavek v zgodovini slovanske književnosti glasi: »ISKONI BE SLOVO, I SLOVO BE U BOGA I BOG BE SLOVO...« (V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Bog je bila Beseda...)

Misijonski delavci, ljudski pridigarji in kulturni molivci so vedno čutili potrebo po prevodih svetih besedil (Biblije) v narodne jezike. Delni prevodi so šli v korak s pokristjanjenjem posrednih narodov. Velikomoravski knez Rastislav je prosil za misijonarje, ki bi bili vešč domačega jezika. Misijonarja sta prišla iz Carigrada, zbrala okoli sebe učence, ustanovila torej prvo šolo in začela z misijonskim delom med Moravani in pozneje še med panonskimi Slovenci. Osnova njunega dela pa je bil jezik ljudstva, v katerega sta predstavila sveta besedila. E. S. Piccolomini, kasnejši papež Pij II. je zabeležil v svoji HISTORIA BOHEMICA: ... Divina autem officia et sacra misteria ac missarum solemnita, quae idem Methodius Sclavorum lingua celebrare presumpsit... Sveta opravila in svete skrivnosti ter slovesne maše, ki jih je isti Metod opravljal v slovanskem jeziku...

Slovanska pisana beseda se je po svetih bratih in njunih učencih razširila od Makedonije, Bolgarije, na Moravsko, v Panonijo in med druge slovanske narode.

Staroslovanski bogoslužni jezik sta sveta brata na poti v Rim morala brniti tudi v Benetkah proti »trijezičnikom«, ki so trdili, da so samo trije jeziki: grški, hebrejski in latinski, vredni, da se v njih časti Gospoda. Konstantin (Ciril), ki pa je bil obenem duhovit filozof, jih je vprašal: »Ne pada li dež od Boga na vse enako? Ali sonce ne sije tudi na vse? Ali ne dihamo zrak vsi enako? Kako se vi ne sramujete, samo tri jezike določati, a vsem drugim narodom in plemenom veleivate, naj bodo slepi in gluhi? Povejte mi, ali imate Boga za nezmožnega, da tega ne more dati, ali tako zavidnega, da tega noče? Mi pa mnogo narodov poznamo, ki so večji v knjigah in Bogu dajejo slavo vsak v svojem jeziku...«

V Rimu sta sveta brata dosegla priznanje za svoje delo. Ciril je v Rimu umrl, Metod pa se je vrnil na Moravsko, kjer je v nemajhnih težavah, ječi in nasprotovanjih deloval do svoje smrti 6. aprila 885.

Razvoj slovanskega jezika, katerega mu so bile osnovna Cirilove pismenke in prva literarna dela — sveta besedila — delo svetih bratov in njunih učencev, je bil pojav izjemnega pomena v zgodovini slovanskih narodov na splošno, še posebej pa na evropski celine, kjer je že stoletja prevladovalo bogato grško in latinsko slovstvo.

Neovrgljivo pojmovanje tiste dobe, da imajo le trije jeziki »sveto poslanstvo« v liturgiji, ni bilo le dejstvo, temveč tudi ovira za vsak kulturni razvoj novih narodov v prvih stoletjih srednjega veka. Veliko število novih narodov je dobilo pravico do obstoja in samostojnega kulturnega razvoja v novih deželah, v katerih so se naselili, le če so bili številčno in kulturno močni. Kulturni razvoj in moč pa sta se začela s slovstvom v lastnem jeziku in lastni pisavi. Velika zasluga svetih bratov je prav v tem, da sta s svojimi učen-

Sv. Ciril in Metod

ci praktično podrla pregrade in ovire ter omogočila Slovanom vstop med kulturne narode. Danes po enajstih stoletjih moremo vrednotiti veličino in pomen njunega dela. Sveta brata sta že v 9. stoletju bila predhodnika prepodroda, ko sta odločno branila slovanski jezik in bogoslužje. Sele 2. vatikanski cerkveni zbor (1963-1965) je dovolil rabo domačih jezikov v bogoslužju.

Po tisoč in sto letih je delo in pomen svetih bratov Cirila in Metoda še vedno aktualno. Ob sklepu leta 1980 ju je papež Janez Pavel II. razglasil za sozavetnika Evrope in ju pridružil sv. Benediktu. Kar pomeni sv. Benedikt in njegovo delo za srednjo in zahodno Evropo, to pomenita sveta brata Ciril in Metod za slovanski svet. (Poslanica *Egregiae Virtutis*)... »Sinova Vzhoda, po domovini Bizantinca, po narodnosti Grka, po poslanstvu Rimljana, po apostolatu med Slovani... sta postala vse vsem, da bi pridobila vse za ednost Cerkve...« (papež Pij XI., 1927).

Sveta brata Ciril in Metod, slovanska blagovestnika in apostola, sozavetnika Evrope, nas spominjata, da slovanski narodi izvirajo iz skupnega krščanskega izročila, ki lahko poveže vse evropske narode z vezjo miru in ednosti vere.

OB 60-LETNICI GMD

Kratek zgodovinski pregled

Moč vsakega naroda, skupnosti ali manjšine je v trdni volji po uveljavljanju svoje narodne samobitnosti in kulture. Vse narodnostne skupine imajo namreč pravico do obstoja, do usklajenega verskega, kulturnega, gospodarskega in družbenega življenja. To velja tudi za pripadnike narodnostnih manjšin, katerim ne sme nihče zanikati pravice do uporabe materinega jezika in do nadaljevanja narodnih izročil. Živa priča, kako ni vselej lahko ohranjati in utrjevati narodnostno in kulturno življenje manjšine na ozemlju tujega naroda, je prav Goriška Mohorjeva družba, najvažnejša versko-kulturna ustanova slovenske manjšine v Italiji. Nastala je v času, ko se je življenjska pot primorskih Slovencev, podobno kakor koroških, odcepila od matičnega naroda. Pred prvo svetovno vojno je na tem ozemlju širila kulturno izobraževalno moč Družba sv. Mohorja v Celovcu. Z njenimi knjižnimi izdajami je slovenska beseda, ki je glasno zvenela v vsaki družini ob branju mohorjevsk, kmalu zadobila narodnostno in duhovno razsežnost. Primorski Slovenci so bili vso zgodovino živ in enoten del slovenskega naroda, z njim so se v Avstriji razvijali, trpeli in napredovali. Ko je škof Slomšek leta 1852 ustanovil v Celovcu Mohorjevo družbo, so se je oklenili tudi primorski Slovenci in leta 1914 je bilo na Primorskem skoro 17.000 udov ali naročnikov: od teh v goriški nadškofiji 9.684 in v tržaško-koprski škofiji 4.908. Kar čez noč pa jih je od ostalih Slovencev ločila meja, mirovne pogodbe so slovensko ozemlje razkosale na tri dele: večji del je pripadel Jugoslaviji, močni narodni manjšini pa sta prišli pod Italijo in Avstrijo.

USTANOVITEV GMD

Nova meja, ki je postajala vsak dan bolj zaprta, negotovost, da bi od priljubljene prevaljske Mohorjeve družbe neovirano prejeli njene knjige ter nastopajoči fašizem so zahtevali osnove samostojne primorske književne ustanove, ki bi vsaj delno zagotovila obstoj in nadaljevanje versko-kulturnega poslovanja med Slovenci v Italiji. Sicer so takoj po vojni začele v Gorici izhajati učne knjige in poučno slovstvo, koledarji in časopisi, ki so jih izdajali v samozaložbi ali v založbi raznih podjetij: Narodne tiskarne, Katoliškega tiskovnega društva in Goriške Matice. Zlasti omenjena ustanova se je še posebno uveljavila na knjižnem področju, saj jo je dr. Anton Gregorčič ustanovil z namenom, da bi kot izrazito katoliško književno društvo nadomeščalo slovenski manjšini v Italiji Celovško Mohorjevo družbo. Vendar so nekateri uvidevnejši duhovniki pri Zboru svečenicov sv. Pavla opozarjali na dejstvo, da obstaja nevarnost, da bi omenjene ustanove prešle v čisto zasebne roke in tako ne bi mogle nuditi jamstva, da bodo knjige, ki jih bodo izdajale, pisane v krščanskem duhu. Zahtevali so, naj se Goriška Matica preustroji v cerkveno bratovščino po zgledu celovške Družbe sv. Mohorja, ki je takrat delovala na Prevaljah, in za katere knjige bi italijanske oblasti zelo verjetno ne izdajale uvoznega dovoljenja. Izhod iz kočljivega položaja je skušal najti Virgil Šček, ko je aprila 1921 na občnem zboru Katoliškega tiskovnega društva sprožil misel, naj Primorci ustanovijo lastno Mohorjevo družbo. Vso zadevo je vzel v pretres Zbor svečenicov sv. Pavla, ki je leta 1923 imenoval pose-

Tone Kralj, Kristus sejavec - Lokve (foto S.P.)

ben pripravljalni odbor: bogoslovni profesor dr. Josip Ličan, predsednik; črniški dekan Alojzij Novak, podpredsednik; msgr. Venceslav Bele, odbornik; kurat Stanko Stanič, dober nabožni pisatelj, tajnik in inž. Josip Rustja, blagajnik. Msgr. Ličan je bil tudi imenovan za predsednika odseka, ki naj bi pripravil pravilnik in poslovnik nove družbe, v resnici pa je osnutek pravilnika pripravil sam. O namenu samostojne književne ustanove Goriške Mohorjeve družbe so seznanili nadškofa Sedeja, ki je lastnoročno vnesel v pravila določbo, da mora biti društvo pod škofovim pokroviteljstvom. Odločil je tudi, naj ima bratovščina sedež v sami goriški stolnici. Ker cerkveni zakonik zahteva, da pravila bratovščin potrdi krajevni škof, je tudi nadškof Sedej s posebnim dekretom dne 16. novembra 1923 potrdil pravila Goriške Mohorjeve družbe. Društveni poslovnik pa je po temeljitem pregledu odbornikov stopil v veljavo 20. marca 1924 in s tem je bila družba formalno ustanovljena.

Slovenska javnost je z zadovoljstvom sprejela vest o nastanku nove cerkveno-kulturne ustanove, ki bo vezala slovensko ljudstvo v Italiji v družinsko občestvo mohorjanov in mu po-

stala trden branik vere in narodnosti. In samo duhovniki z velikim nadškofom Sedejem so mogli osnovati tako organizacijo; saj je bil od ustanovitve do zadnje vojne pobudnik in steber Goriške Mohorjeve družbe Zbor svečenikov sv. Pavla, v katerem so bili slovenski duhovniki, sami odlični, sposobni in odločni možje.

Ob koncu leta 1924 je družba razposlala svojim udom prvi knjižni dar, ki so ga sestavljale sledeče knjige: Kolendar za leto 1925, Gospodarska čitanka, katero je uredil inž. Josip Rustja, Benkovičev prevod romana Danilevskega Na Indijo, Bradačev prevod Raisovega dela Preužitkarji, Imenik udov GMD in molitvenik Juraja Dobrile. Zgodi se tvoja volja!

OCENE PRVIH KNJIG

Novo osnovana goriška družba si je že s prvim književnim darom pridobila velik ugled. Domača in tuja kritika je knjige ocenila zelo pozitivno. V Domu in svetu je umetnostni zgodovinar prof. France Stelè objavil laskavo oceno, v kateri je med drugim dejal: »Novo ustanovljena goriška posestrina prevajalske ljudske založbe je stopila koncem leta 1924 prvič med svet s 4 knjigami, ki se po svoji zunanjsčini

odlikujejo od navadne tako imenovane poljudne literature. Samo mimogrede omenjam, da je vsebina koledarja in tudi ostalih knjig premišljeno izbrana, da je posvečena velika pažnja jezikovni strani ter da je gospodarska čitanka po zasnutku res času primerne in vsebuje samo originalne sestavke priznanih strokovnjakov. Iz te prve družbene zbirke knjig veje tolika svežost, da opravičeno lahko pričakujemo lep napredek. Mimogrede omenim, da so iniciatorji te družbe ljudje, ki jih imamo v dobrem spominu izza Jadranskega almanaha. Vidi se jim, da so še mlade neizrabljene sile, ki so se z veseljem lotile dela, ki imajo odprto oko za kvaliteto in ki jih ne vodi ono zastarelo in nikomur koristno načelo, da se mora delo za ljudsko prosveto ponižati na neki primitivni ljudski nivo, da mora laskati ljudskemu okusu, da mora plehko zabavati, ja ne vsebovati kakega težjega problema, ampak kvečjemu še otipljivo tendenco in poučnost. Krog organizatorjev se je postavil na popolnoma zrelo stališče in edino: Ljudstvu je treba dati najboljše, kar zmoremo, seve v obliki, ki mu je dostopna; prosvetno delo naj dviga nivo izobrazbe, naj bodri k samostojnemu razmišljanju; za ljudstvo ni samo, kar je dozdevno "poljudno", ampak vse, kar zmorejo moderna znanost, tehnika, fantazija in umetnost, nič zato, če je na prvi pogled nekoliko tuje, razume se pa, da mora biti to, kar se ljudstvu nudi, zrelo in ne negodno, da mora dihati svetovno kulturo in ne onemoglega prežvekovanja od vseh strani znešenega. Korak, ki ga je v naši ljudski prosveti napravila ta družba, pomeni velik korak naprej, ker predstavlja pojav, ki je brez bojazni pretrgal s tozadevno tradicijo in se postavil na novo osnovo, s katero je mogoča le pot naprej.

Književni odsek je pod vodstvom dekana Beleta razpredel široko dejavnost. Zastavil si je dvojno nalogo: skrbno organizirati sotrudištvo in izdelati književni načrt za več let. V najkrajšem času si je pridobil celo vrsto

sotrudnikov, in to ne samo na Goriškem, temveč tudi v Sloveniji. Msgr. V. Bele je bil prvi urednik Mohorjevih knjig, za katere je skrbel s požrtvalnostjo in izredno tenkočutnim umetniškim okusom. Prav on je zarisal smernice vsem nadaljnjim književnim izdajam in posvetil posebno pozornost koledarjem. Mohorjevi koledarji so še danes osrednja knjiga knjižnega vsakoletnega daru. Ta zanimiva in dokumentarična knjiga je odraz dobe, življenja našega naroda, vseh njegovih težav, zmag, pa tudi porazov, pregled stremeljenj sodobnega človeka, dogajanj v svetu, pa spet spominov na nekdanje čase, na velike može iz naše in svetovne zgodovine.

JANKO KRALJ IN VIRGIL ŠČEK

Eden izmed najizrazitejših pobudnikov za versko in narodno obnovo goriških Slovencev v času med obema vojnama je bil dr. Janko Kralj, ki je prevzel nalogo, da bo vzdrževal zvezo s sotrudniki in sprejemal rokopise, ker je bil potreben stik s pisatelji. Medtem ko se je v Gorici izpopolnjeval družbeni ustroj v vrhovnih vodilnih forumih, je prevzel izpeljavo organizacije v mestu in na podeželju agilni Virgil Šček, neizčrpni pobudnik in spreten organizator. Vsi škofijski duhovniki so bili naprošeni, naj prevzamejo začasno poverjenišтво in naj širijo med ljudstvo zamisel Goriške Mohorjeve družbe. Skupni napor so se bogato obrestovali, saj je članstvo doseglo leta 1924 kar 12.000 udov. Slovenska javnost je zaslutila, da gre za resno podjetje in za zelo važno kulturno ustanovo, ki bo zmagovito prodrla med ljudstvo in odločilno vplivala na ljudsko mišljenje in še zlasti na javno mnenje. Toda Goriški Mohorjevi družbi je bila usojena trda življenjska pot.

ZATIRANJA IN PREGANJANJA

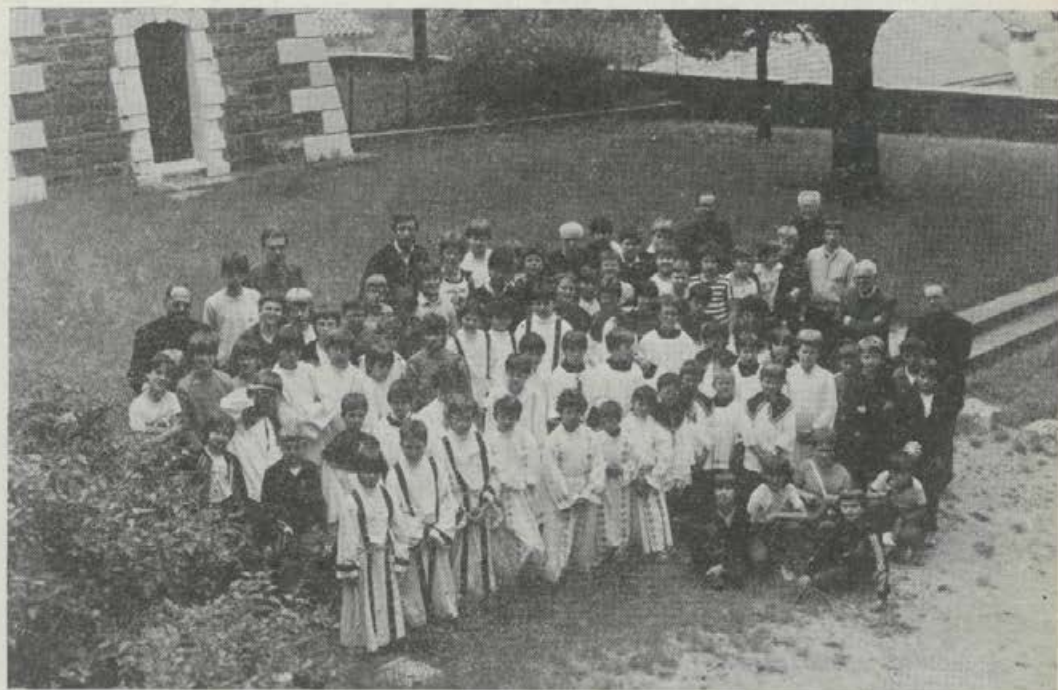
Že predfašistična Italija je začela zatirati slovanske narodne manjšine, fašistična Italija pa jih je kratkomalo obsodila na smrt. Državne oblasti so vršile načrtno raznarodovanje, ki je

poleg kulturnih in jezikovnih dobrin rušilo tudi dostojanstvo človeške osebnosti. Najtežje krivice so prizadeli celo najvišjim cerkvenim dostojanstvenikom: tržaškima škofoma dr. Andreju Karlinu in dr. Alojziju Fogarju ter goriškemu knezonadškofu dr. Frančišku Borgiji Sedeju, ki so se morali umakniti s svojih sedežev. Brezobzirna borba ni seveda prizanesla slovenskemu tisku.

Preventivna cenzura in zaplembe, uničevalni zakoni in oblastvene odredbe, strahovanje prodajalcev in bralcev, razdejanje uredništev in zatrtje vseh publikacij in tiskarn so glavne postaje križevega pota slovenske pisane besede. Goriška Mohorjeva družba je v tem splošnem razsulu vzdržala, ker jo je reševal njen cerkveni značaj. Kot cerkvena bratovščina je stala pod zaščito Cerkve, zato se je politična oblast ni drznila zatreti z običajnim upravnim ukrepom. Ubrala je sicer daljšo, ali nič manj učinkovito pot zastraševanja članov in poverjenikov, z name-

nom, da bi se družba notranje oslabila in izhiralala ter z načinom sistematičnih zaplemb knjig, kar bi ustanovo moralo spraviti v gospodarski propad.

Ko je 26. novembra 1925 izšel zakon o tajnih in podtalnih društvih, ki je določal, da morajo biti odpuščeni iz služb vsi državni, pokrajinski in občinski uradniki in uslužbenci, ki so bili ali so člani kake tajne organizacije, je goriški podprefekt Scotti sporočil videmskemu prefektu, kateremu je bila tedaj podrejena tudi Goriška, da je Družba sv. Mohorja zakonita ustanova in da noben njen odbornik ni član kakega protidržavnega društva, da pa je družba slovensko iredentistična. Predsedstvo ministrskega sveta pa je drugače razsodilo in z okrožnico z dne 19. aprila 1926, ki je bila poslana vsem ministrom, pojasnilo, da se v Julijski krajini mora prištevati med tajna ali podtalno delujoča društva tudi Družba sv. Mohorja. Na upravo GMD so tedaj pričela prihajati z vseh strani poročila, da so organi prepovedali družbo. Go-

Spomin na strežniški shod v Dolini pri Trstu 15. junija 1984

riški Ufficio Ricostruzioni je zahteval od slovenskih nameščencev, naj se pismeno izjavijo, ali so člani Goriške Mohorjeve družbe. Iz Ajdovščine, Komna in Idrije je prišla vest, da so morali učitelji tamkajšnjih okrožij podpisati izjavo, da niso udje Mohorjeve družbe. Nadzornik Spazzapan v Tolminu je zahteval celo od tamkajšnjega kateheta podobno izjavo.

Omenjeni dogodki so družbeni osrednji odbor prisilili, da je zaprosil poslanca dr. Engelberta Besednjaka, naj intervenira pri osrednjih oblasteh v Rimu. Besednjakovo posredovanje na notranjem ministrstvu ni imelo nikaškega uspeha in Goriška Mohorjeva družba je prišla na seznam prevratnih organizacij (Casellario associazioni sovversive). Vključitev med prevratna udruženja je pomenila stalno grožnjo, da bo družba razpuščena, začelo pa je tudi upadati število članov, ker so se zlasti državni uslužbenci zbali, da izgube delovna mesta. Družbin predsednik dr. Ličan je moral postopati silno previdno. Ko ga je pisatelj Finžgar, urednik knjižnih izdaj Mohorjeve družbe na Prevaljah, vprašal, če mu dovoli, da bi v Koledarju pisali o krivicah, ki se gode primorski ustanovi, je pisatelj predlog odklonil. Naprosil je dr. Janka Kralja, naj gre v Ljubljano ter obišče uredništva ljubljanskih listov in jih naprosi, naj bodo zelo previdni pri objavljanju poročil s Primorske, naj ne navajajo imen in podatkov, ki bi lahko škodovali osebam in ustanovam. Medtem so se pojavili v krajevnem časopisu in tudi v vplivnih nacionalnih dnevnikih brezobzirni in strupeni članki proti slovenski manjšini v Italiji. Posebno težak je bil napad na Mohorjevo družbo v članku »Propaganda antinazionale e clero sloveno«, ki ga je 29. avgusta 1926 objavil v listu »Il Resto del Carlino« prof. Giovanni Lorenzoni. Člankar je očital Mohorjevi družbi, da vsako leto za smešno ceno petih lir razširja pod krinko leposlovne literature Koledar s kulturno propagando in nekaj knjig ter tako zastruplja več tisoč pripadnikov kmečkega ljudstva.

Goriška Mohorjeva družba je zahtevala popravek krivičnega napada, vendar brez uspeha.

POMEMBEN OBČNI ZBOR

V takem vzdušju se je 27. februarja 1927 pod okriljem nadškofa Sedeja sel občni zbor Goriške Mohorjeve družbe. Odborniki so se sestali v nadškofijskem dvorcu in izdelali izredno važen program za versko-nravno pa tudi kulturno narodno življenje slovenske manjšine v Italiji. Dve sta bili glavni točki dnevnega reda, obe izrednega pomena: volitev novega odbora in delovni program, ki naj bi ustrezal časovnim zahtevam. Msgr. Anton Berlot je prevzel predsedniško funkcijo, ker se je moral zaradi težke bolezni dr. Ličan umakniti. Vodstvu GMD je načeloval celih 13 let in se je v teh težkih časih boril, da bi preprečil prisilni razpust knjižne ustanove in dosegel, da je založba sicer v skrčenem obsegu delovala tudi pod fašizmom in se ohranila do danes. Glede bodočega dela knjižnih izdaj je občni zbor začrtal nadvse važne smernice: sklenili so, da bodo poleg verskih izdajali tudi poučna in vzgojna dela, ker je Gentilijeva reforma pregnala slovenščino iz šol. Družinam naj bi preskrbeli primerne priročnike, da se bodo otroci naučili pisati in brati. Prevladala je želja, naj bi Družba izdajala tudi knjige znanstvenega značaja. Sicer pa je bilo splošno stanje družbe zadovoljivo: ob koncu leta 1927 je štela 82 dosmrtnih in 18.880 rednih članov, istega leta pa je izdala 109.000 izvodov dobrih knjig.

POGUBNI NAČRTI

Fašizem je leta 1927 izrekel smrtno obsodbo nad slovensko in hrvatsko manjšino v Italiji. Dne 12. junija 1927 so se zbrali v Trstu fašistični federalni tajniki obmejnih provinc pod predstvom tržaškega federalnega tajnika Cobollija, da bi se sporazumeli o skupnem načelnem programu in obenem izdelali podroben načrt, kako naj bi enotno nastopali za čim hitrejšo popolno poitalijančenje slovenske in hrvaške

Dekliški zbor
»Slovenski šopek«
na izletu
na Vrbskem otoku
na Koroškem
23. avgusta 1984

manjšine. Po temeljitem razpravljanju so sprejeli resolucijo, ki je določala, naj bi se v obmejnih provincah istočasno izvedli naslednji ukrepi: slovanski učitelji naj se premestijo v notranjost države, verouk se mora poučevati izključno v italijanščini, vlada naj razpusti vsa slovanska društva in zapleni njih imetje, v vseh slovanskih krajih bodo učitelji organizirali šolsko mladino v vrstah ustanove Balilla, odraščajo pa v prednjih stražah (Avanguardia giovanile), v vseh slovanskih cerkvah se mora uvesti italijanska pridiga in latinsko petje, vse slovansko časopisje in publikacije se morajo zatreti, enako se morajo uničiti vse slovanske zadruge in gospodarske ustanove.

Tržaško resolucijo je inž. Cobolli predložil glavnemu fašističnemu tajniku v Rimu Turatiju. Po nadaljnjem posvetovanju z vladnim načelnikom Mussolinijem, ki je resolucijo v celoti odobril in potrdil, so določili celo rok, v katerem se morajo izvesti sklepi. K temu so dodali pripombo, da se morajo glede na svetovno javnost ukrepi izvrševati postopoma in da je potrebno za posamezen ukrep navesti kak razlog, čeprav nebišten ali celo ničev.

Glede tiska je bilo odrejeno, da s 1. oktobrom ne bo smel več izhajati noben slovenski list v Julijski krajini.

Politične oblasti so izvajale načrt strogo in neizprosno. Večina publikacij in ustanov (naj omenimo samo tržaški dnevnik Edinost, zatrt 4. sept. 1928, Goriško stražo, ki so jo oblasti ukinile 16. novembra ter Gospodarski vestnik in Zbornik svečnikov sv. Pavla, ki sta prenehala izhajati decembra 1928) je bila zatrta.

ODLOČEN BOJ

Nemudoma se je sestal odbor GMD in proučil nevarni položaj, ki bi lahko postal usoden za obstoj družbe. V tem razbeljenem ozračju se je 17. marca 1928 čisto na tiho vršil v Gorici redni občni zbor GMD. Poverjeniki so odobrili odborovo delo, gospodarsko poslovanje in knjižni načrt za leto 1929. Izrazili so željo, naj bi glasbenik Vinko Vodopivec oskrbel nekaj cerkvenih pesmaric, ker se je slovenska pesem morala umakniti v zatišje cerkvenih sten.

Goriška je tedaj doživljala težko gospodarsko krizo, ki sta jo suša in izseljevanje še bolj zaostrili. Grozila je nevarnost, da bo skupnost mohorjanov začela kopneti. Težo dela in odgovornost zanjo je tedaj nosil dr. Janko Kralj, ki je z diplomatsko spretnostjo in treznim presojanjem položaja razvil občudovanja vredno dejavnost: družbo je zastopal v javnosti in skrbel za nje-

no pravno zaščito, vzdrževal je stike s cerkveno in civilno oblastjo, dajal je nešteto pobud za porast članov, zbiral tvarino za publikacije, iskal sotrudnikov in bil v stalni zvezi s pisatelji in pesniki. Predvsem pa je skrbel za dvig članstva in razširitev družbe tudi v narodno mešanih področjih, npr. v Kanalski dolini.

Oblasti se niso v svoji nečloveški trdoti za uničenje slovenskega tiska drznile Mohorjeve zatreti, zato so jo posredno udarili s tem, da so obsodili dr. Janka Kralja na petletno konfinacijo na otok Lipari. Najti primerno osebo, ki bi lahko nadomestila moža klenne značajnosti in prežetega s socialnokatoliško miselnostjo ni bilo enostavno. Osrednji odbor se je odločil za dr. Antona Kacina, požrtvovalnega in vesplošno razgledanega kulturnika, ki je Goriški Mohorjevi družbi veliko doprinesel in ji ostal zvest do leta 1959, ko ga je odbor zavoljo prezaposlenosti razrešil.

Dr. Anton Kacin je bil trideset let družbin tajnik in urednik njenih publikacij, to se pravi v najtežjih časih, ko je fašistična oblast na vse mogoče načine ovirala njeno delovanje. S svojim tihim, a vztrajnim delom je dvignil družbin ugled, pridobil sodelavce, veliko pa pisal tudi sam.

FAŠISTIČNI NAČRT IN SPOMENICA DUHOVNIKOV

Fašistični pritisk na GMD je postal vedno hujši. Oblasti so začele Mohorjeve knjige pleniti, mnogokrat se je zgodilo, da je bila knjiga zaplenjena tik predno je prišla na knjižni trg, čeprav so predhodno izdali dovoljenje za tisk. In če so goriške krajevne oblasti knjige samo zaplenile, so tržaške še prijavila sodnim oblastem duhovnike, češ da so kršili zakon o javni varnosti, ker so delili Mohorjeve knjige na javnem prostoru brez policijskega dovoljenja.

Po podpisu konkordata med italijansko državo in Sveto stolico 11. februarja 1929 je sprva zavladalo neko zatišje. Kmalu pa so se v dnevnem ča-

sopisju pojavili ostri napadi na slovensko duhovščino, češ da izigrava konkordat v svoje nacionalistične namene. Še huje je izzvenela odločitev, ki so jo 19. decembra 1929 izglasovali na Briornih fašistični federalni tajniki Julijske krajine. V uradnem poročilu o zborovanju so izjavili, da morajo nujno odstraniti ovire, ki preprečujejo integralno izvedbo nacionalnih zahtev; predvsem duhovščina in slovenski tisk hromita samohotni pristanek zlasti kmečkega prebivalstva. Tako je podrobní načrt za dokončno italijanizacijo dežele obsegal dvoja: izločitev slovanske duhovščine in uničenje manjšinskega tiska. S tem v zvezi je postala GMD predmet razprav, ki so jih vodile politične oblasti v Rimu, z jasnim namenom, da bi družbo uničile. Zlasti nevarno je bilo poročilo goriškega kvestorja, ki je pristransko prikazal namen družbe. Docela je prezrl glavni verski namen in poudaril, da je program družbe v svojem bistvu slovensko nacionalističen v mejah italijanske države z iredentističnimi nameni. V dokaz svoje trditve je še navedel, da nadškof Sedej ni ustanovil podobne družbe za Italijane.

Vodstvo GMD ni vedelo, o čem razpravljajo politične oblasti v Rimu in je 22. novembra 1930 vložilo prošnjo, naj se prekliče odlok, s katerim je bila družba uvrščena med tajna in podtalna udruženja. Odredbe niso preklicali, pa tudi do razpusta družbe ni prišlo.

Meseca decembra 1930 so namreč slovenski in hrvaški duhovniki iz Julijske krajine naslovili na papeža Pija XI. posebno spomenico, v kateri so prikazali obupni položaj. Prosili so ga za posredovanje pri osrednjih državnih oblasteh, naj prenehajo s takšnim preganjanjem. Izjavili so, da družbi sv. Mohorja za Slovence in Hrvate sicer nadaljujeta z vsakoletnim izdajanjem nekaj knjig nabožne katoliško kulturne vsebine, toda odkar so politične oblasti klicale pred sodišče nekatere duhovnike zaradi razdeljevanja mohorjevkih ljudem in odkar so po raznih krajih verniki doživeli hišno preiskavo za-

Cerkveni mladinski pevski zbor iz Nabrežine na stopnicah pred Landarsko jamo 1984

radi teh knjig, jih močno skrbi sam obstoj obeh družb.

Spomenica je tudi vsebovala prošnjo, naj se obnovijo ukinjeni listi in naj katoličani svobodno izdajajo časopise in knjige za pospeševanje versko in izobrazbo. Državne oblasti niso obnovile, kar je bilo ukinjenega, Goriške Mohorjeve družbe pa tudi niso razpustile, ker so bile vezane po konkordatu, da ne segajo na cerkveno področje, kamor spadajo verske ustanove in bratovščine. Kljub temu so oblasti še okrepile nadzorstvo nad družbenim vodstvom, načrtno ovirale vsako knjižno izdajo in preprečevale njih mirno razdeljevanje. V letih 1931, 1932 in 1933 so tako zaplenile Mohorjev koledar, ko so bile knjige že razposlane, da so orožniki začeli vdirati v župnišča in zasegati koledarje ter vršiti celo preiskave po domovih. Pri tem so često grozili z globami in celo z zaplombo.

Fašizem, ki je moral vse slovenske ustanove, ni prizanašal niti Katoliškemu tiskovnemu društvu (KTD) niti njegovim ustanovam. Odločilni udarci so padli na Katoliško tiskarno leta 1934, ko je goriška kvestura brez navedbe vsakega razloga tiskarno za en mesec zaprla, ob koncu leta pa na temelju zakona o javni varnosti odtegnila obrtno dovoljenje in tiskarna je prenehala delovati. Nov udarec torej za GMD, ki je v tej tiskarni tiskala svoje knjige. Ker je zaman iskala v Gorici drugo tiskarsko podjetje, se je morala zateči v Trst k Zadružni tiskarni.

PO ODPSTOPU NADŠKOFA SEDEJA

V letih 1931-1934 pa je prišlo na Goriškem tudi do sprememb na cerkvenem področju. Nadškof Sedej je moral leta 1931 odstopiti, za apostolskega administratorja je bil imenovan msgr. Giovanni Sirotti, ravnatelj malega semenišča v Kopru. Ker je bil izrazit zagovornik italijanstva Julijske krajine in po značaju slabič, nezmožen torej, da bi se kakor koli upiral oblastem pri poseganju na cerkveno področje, se je položaj za GMD še poslabšal. Do takrat je namreč nadškof Sedej z veličino svoje osebnosti in metropolitanske oblasti često nastopil v korist Mohorjeve in jo rešil razpusta.

Skoro nič boljše ni bilo, ko je prevzel goriško nadškofijo leta 1934 dr. Carlo Margotti, ki je izšel iz srednje Italije in mu je zato bila manjšinska problematika tuja. Razmere so bile dokaj neugodne, da bi moglo vodstvo GMD mirno delovati.

In kot nalašč se je pojavila nova ovira. Italijanske oblasti so 3. oktobra 1935 prestopile etiopsko mejo in bliskovito prodirale do prestolnice Addis Abebe. Med vojno so se še bolj zaostrili varnostni ukrepi in zavladało je najstrožje nadzorstvo nad vsako dejavnostjo. Vsi in vse je moralo služiti edinole vojnim ciljem. V želji da GMD ohrani vsaj iskrico življenja, saj je bilo nemogoče misliti na kako vidnejše kulturno delovanje, so za leto 1936 pri

Zadružni tiskarni v Trstu izdali skromen zvežček z naslovom Zapisnik za prestopno leto 1936. Omenjena brošurica, malenkostnega formata štiriindvajsetinke pole nazorno priča, na kaj je fašizem privedel slovensko književnost in kulturo v zamejstvu. Kajti z umetniško visoko stoječe oblike koledarjev iz rok V. Beleta, je družba po oblikovno skromnih koledarjih za leta 1933, 1934 in 1935 izdala zvežček, ki je vseboval koledarske podatke, nekaj belih strani za beležke, gospodarske navsote in na teh straneh tri smešnice F. Milčinskega. Brošurico so izdali v 2.000 izvodih.

Položaj slovenskih manjšin na Primorskem se je leta 1937 nekoliko izboljšal, za kar sta imela zaslugo delno Sveta stolica in delno Stojadinovičeva politika zbliževanja z Italijo. Vsaj glede slovenskih in hrvaških knjig je prišlo do resničnega izboljšanja, saj je družba leta 1939 izdala poleg koledarja še štiri druge knjige. Vendar je vodstvo ostalo še vedno previdno in je istega leta sklenilo sklicati občni zbor s pismenimi izjavami in se pri tem poslužilo 5. člena poslovnika. Obstajala je še vedno nevarnost, da bi oblasti videle v javnem občnem zboru protidržavno dejavnost in bi zaradi tega pozaprle vse udeležence.

Na obzorju so se začeli zbirati mračni in moreči oblaki, ki so opozarjali, da se pripravlja nekaj nepopisno strašnega in usodnega, druga svetovna vojna. O nečloveškem trpljenju, grozotah in krivicah in pogubnem sovraštvu so zgodovinarji že mnogo napisali. Primorski Slovenci so v tem času bili priča najbolj trpkim trenutkom svojega obstoja. Pogumno in z zaupanjem v pravičnejšo prihodnost so vztrajali v svojem trpljenju, upor in neuklonljivosti. Kajti zgodovina je v tragični usodi in propasti fašistične ideologije in njenih stvariteljev dokazala, da boljšemu svetu ne morejo biti osnova ne sovraštvo ne krivica in ne nasilje, temveč ljubezen, pravica in svoboda. Kdor tepta človekovo svobodo in dostojanstvo, vodi samega sebe v propast.

NOVI ČASI IN NOVE MEJE

Goriška Mohorjeva družba ni v vojnih letih izdala nobene knjige, razen dodatnega ponatisa Svetih pesmic in tretjega ponatisa molitvenika Molimo leta 1944 — torej po padcu fašizma — v 20.000 iztisih.

Dne 6. marca 1944 se je Mohorjev odbor po dolгих letih prisiljenega mrtvila spet sestal in podpredsednik Alfonz Berbuč je prisotnim izrazil svoje veselje, da je kljub težkim vojnim razmeram spet mogoče povzeti z delom. Ker ni bilo mogoče misliti že na samostojne knjige in lasten tisk, je družbeni odbor vodil pogajanja z Družbo sv. Mohorja v Celju za natis mohorjevsk za leto 1945.

Po naročilu odbora GMD je šel dr. Anton Kacin marca 1944 v Ljubljano in se dogovoril s prof. Lukmanom za sodelovanje s celjsko MD. Njuni razgovori so se plodno razvijali, vendar je zaradi vojnih razmer izšla le ena skupna knjiga, Lovrenčičeve Tri božje poti. Spričo negotovega političnega položaja pa so za leto 1946 izdali samo koledar v 3.000 izvodih, ki so ga tiskali v tiskarni Iucchi v Gorici. Prav tam in vedno v istem številu izvodov so tiskali samo koledar za leto 1947.

Prav tega leta je stekla nova razmejitvena črta med Jugoslavijo in Italijo. Po tem ukrepu je tri četrtine goriške nadškofije pripadlo Jugoslaviji. Od vseh slovenskih dekanij je Italiji pripadla samo devinska. Tako je od skupnih 165.000 slovenskih vernikov prišlo pod Jugoslavijo 145.000 in pod Italijo približno 20.000.

Nadškof Margotti, ki je skrbel, da bi slovenske duhovnije povezal v stalno cerkveno enoto in jim tako ustvaril močan temelj za samoniklo versko življenje, je 14. oktobra 1947 ustanovil slovensko dekanijo sv. Andreja s sedežem v Štandrežu in ji priključil vse slovenske duhovnije, z izjemo Mirni-ka. Tako so slovenski verniki goriške škofije dobili dve novi dekaniji: devinsko in štandreško.

Položaj zamejskih Slovencev tako narodnostni kot politični se je po letu

1947 občutno spremenil. Ozemeljsko in upravno so jih porazdelili na Svobodno tržaško ozemlje, na Goriško in Videmsko, z docela različnim pravnim položajem v posameznih pokrajinah. Notranje so bili razdeljeni na več strank, kar je bolj škodilo kot koristilo vsemu slovenskemu prebivalstvu v Italiji.

Mohorjeva družba je stala pred celo vrsto usodnih odločitev in problemov, ki so zahtevali izčrpen odgovor. Zlasti se je družbino vodstvo spraševalo, kakšen naj bi bil kulturni prostor, v katerem naj deluje. Poleg tega je zlasti uredniku knjižnih izdaj moralo postati jasno, kakšna je miselnost sodobnega človeka, kateremu mora ponazarjati duhovne vrednote. Črnogledi so bili prepričani, da družba nima bodočnosti, ker je slovensko prebivalstvo na Goriškem prešibko, da bi moglo vzdrževati samostojno podjetje, sicer pa je poslovanje družbe nemogoče tudi iz zgolj formalnega stališča: družbina pravila določajo, da imajo pravico voliti

odbor edinole dekanijски poverjeniki, dva volilca sta za tako ustanovo premalo. In končno, število članov, ki je v začetku vojne znašalo kakih 11.500, je po vojni padlo na 3.000 in se je po razmejitvi skrčilo na 1.500. GMD kljub tragični resničnosti ni obupala.

Poleti 1948 je odbor stopil v stik z Družbo sv. Mohorja v Celovcu in predlagal sodelovanje ter skupno izdajanje koledarja. Dr. Kacin je navezal stike z dr. Janezom Hornböckom, tajnikom na novo oživljene Družbe sv. Mohorja v Celovcu in domenila sta se, da bosta obe družbi izdajali skupen koledar. Tako je koledar GMD izhajal celih 12 let v Celovcu ter duhovno povezoval koroške in primorske Slovence.

PREOSNOVA DRUŽBE

Nove razmere so vedno bolj dajale čutiti potrebo, da GMD sprejme v svoje vodstvene organe tudi zastopnike s Tržaškega. Po svojem bistvu je bila

Koprski škof dr. Janez Jenko je obhajal svoj zlatomašni jubilej 8. junija 1984 v koprski stolnici s slovenskimi škofi

družba založniška ustanova, ki je izdajala in prodajala knjige. Njen namen sicer ni bil gospodarski dobiček, pač pa verska in narodna vzgoja slovenske manjšine v Italiji. Ker se je število Slovencev na Goriškem po razmejitvenih ukrepih zelo znižalo, Tržaška pa je v svojih prav tako okrnjenih mejah ohranila v Trstu precejšnje število Slovencev, se je pokazala potreba, da se pravi ustroj družbe preuredi v smislu, da bodo v vodstvene organe lahko vstopili tudi zastopniki duhovščine in laikata na Tržaškem. Potrebna je bila torej bistvena preosnova družbenega ustroja, ki bi razširil družbeni organizem na vso Primorsko.

O tem so razpravljali na treh občinskih zborih v letih 1963-1965. Mohorjeva je postala skupna zadeva vseh slovenskih duhovnikov in katoliških laikov ter skupni dom za vso slovensko manjšino v Italiji. 16. februarja 1965 so na izrednem občnem zboru uzakonili določbe, ki globoko segajo v ustroj celotnega družbenega organizma. Osrednji odbor je odprl vrata laikom v krog poverjenikov in jim podelil aktivno volilno pravico. Poverjenik je lahko vsak slovenski duhovnik in katoliški laik, goriški in tržaški poverjeniki pa imajo poleg aktivne tudi pasivno volilno pravico, tako da so lahko izvoljeni v osrednje odbore.

POMEN GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE

Ob sklepu naj podamo nekaj splošnih misli o pomenu GMD. V dobi fašizma so opravljale njene knjige vse naloge, saj so bile takrat edine, ki so izhajale v Italiji. Ni bilo slovenskih šol, časopisov, še v cerkvi so fašistične oblasti ovirale slovenske pridige, če sploh niso bile prepovedane. Tam so bile mohorjeveke edina slovenska beseda, ki je ljudi tolažila, plemenitila in jim vlivala poguma za boljše čase. Otroke so učile brati, kmete umnega kmetovanja, s pesmaricami so učile peti verske in posvetne pesmi, vernike so z molitveniki spremljale v cerkev in versko življenje.

Mohorjeve knjige so bile za Slovence v Italiji osnovna in visoka šola, tudi dokaz kulturne zrelosti. Ne Italijani ne Furlani niso imeli nobene take ustanove, ki bi redno vsako leto pošiljala med naročnike Koledar in tri do štiri knjige. Da je izdržala vse preganjanje in plenjenje knjig po fašističnih oblasteh od navadnih orožnikov in županov do prefektov in ministrov, to je pa skoro čudež. Res je stal za njo nadškof Sedej in pozneje Margotti, toda če ne bi bilo neustrašenih slovenskih duhovnikov, ki so jo vodili in širili, in seveda naročnikov-bralcev, ki se niso ustrašili hišnih preiskav, zasliševanj in zaplemb, bi letos ne obhajali pomembne 60-letnice Goriške Mohorjeve družbe.

Danes nima več iste vloge, ker so se časi spremenili. Živimo v demokratični državi, zamejski Slovenci so se že v vojni in še bolj po njej politično in idejno izoblikovali v vrsto strank, izhajajo časopisi in revije, preko meje dobivamo vse knjige iz matične domovine, s Koroške in iz zdomstva. Tako imajo tukajšnji Slovenci na razpolago knjig in branja, kolikor hočejo in po izbiri. Vendar pa danes — kot povsod — manj berejo, ker življenje hitreje teče in ker knjige izpodrivajo radio, televizija in druga sodobna sredstva obveščanja.

Danes je tudi zamejstvo neprimer- no manjše kakor je bilo po prvi svetovni vojni, saj obsega v glavnem Gorico, Trst in nekaj okoliških vasi. Benečija in Kanalska dolina zaradi kulturnih in političnih razmer še ne spada med prave bralce slovenskih knjig. Vendar ima GMD še vedno važno vlogo v tukajšnjem kulturnem življenju. Nadaljuje Slomškovo idejo in izdaja dobre slovenske knjige, če je le mogoče tukajšnjih avtorjev. Važno pa je, da skrbi predvsem za ljudstvo, za katero se malokdo zmeni, za tisto ljudstvo, ki ljubi dobro in zanimivo slovensko knjigo. In končno mohorjeveke obiskujejo tudi zdomce in jim pomagajo, da ne utonejo v tujem jezikovnem morju.

Številni literarni ustvarjalci so dvignili ugled GMD. Pred vojno — v najtežjih časih fašizma — je GMD uspelo, da je smela ponatisniti nekaj del vodilnih slovenskih pisateljev, kot sta bila I. Pregelj in F. S. Finžgar. Morda je bilo manj izvirnih zamejskih del, ker je ostalo v Italiji malo slovenskih pisateljev: Budal, Feigel, Bevk v Gorici, ki pa so bili drugačnega idejnega naza-
zora.

Po vojni se je položaj spremenil: GMD je pritegnila vrsto uglednih pisateljev v zamejstvu. Samo nekaj imen: v Gorici Zora Piščanc, Zora Saksida in pesnica Ljubka Šorli, ki je šele v Mohorjevi družbi prišla do svoje prve pesniške zbirke Izbrane pesmi; iz Trsta Vinko Beličič, Franc Jeza, Josip Kravos, Tončka Curk idr. Pritegnila je tudi zdomstvo, kjer je treba omeniti pro-

fesorja in diplomata Andreja Kobala iz ZDA, Jezernika in Šegula v Rimu, Ludvika Ceglarja iz Brazilije. Omeniti bi morali še avtorje znanstvenih knjig dr. R. Klinca, prof. Theuerschuha idr. Končno pa je mogla samo GMD zamiliti in izpeljati PSBL, delo, ki bo trajalo vrsto let in bo prikazalo približno pet tisoč žena in moških, ki so delovali na Primorskem.

Zelimo, da bi se dejavnost Mohorjeve družbe plodno prerajala iz roda v rod, da bi njen književno ustvarjalni potencial vseboval odraz življenja Slovencev v zamejstvu in ne nazadnje s posluhom za razmere in potrebe časa vseboval vse, kar je tehtnega in kvalitetnega v naših kulturnih prizadevanjih po uveljavljanju vere, narodne samobitnosti in omike, kar je predpogoj za popolno življenje.

LOJZE SKERL

Zakonik cerkvenega prava

Na prvo adventno nedeljo, 27. novembra 1983, je začel veljati novi zakonik cerkvenega prava, ki je nasledil zakoniku iz leta 1917 in ga je razglasil sveti oče Janez Pavel II. z Apostolsko konstitucijo 25. januarja 1983. Ko je novi zakonik stopil v veljavo, smo že imeli pripravljen slovenski prevod zakonika z obširnimi stvarnimi kazalom. To je gotovo edinstven primer v svetovnem merilu, saj smo Slovenci že imeli tudi prevod cerkvenega zakonika iz leta 1917, ki ga je pripravil prof. Alojzij Odar in je izšel leta 1943-1944.

Novi zakonik cerkvenega prava je sad dolgotrajnega dela, za katero se je 25. januarja 1959 odločil papež Janez XXIII. Smernice zanj je v glavnem začrtal drugi vatikanski cerkveni zbor zlasti z naukom o Cerkvi, ki je vesoljni zakrament odrešenja in božje ljudstvo. Ta zakonik je treba zato imeti za nekakšen sad zbornega sodelovanja, ki je nastalo tako, da so se

duhovne moči strokovnjakov in ustanov vesoljne Cerkve združile za skupno delo.

Zakonik je zbirka zakonov določb in predpisov. Njegov namen nikakor ni v življenju Cerkve ali vernikov nadomestiti vero, milost, duhovne darove in predvsem ljubezen. Nasprotno, zakonikov namen je dati cerkveni družbi takšno ureditev, ki daje prednost ljubezni, milosti in duhovnim darovom, hkrati pa olajša urejeno rast v življenju cerkvene družbe in posameznikov, ki ji pripadajo. Z zakonikom se zagotavlja potreben red, tako v zasebnem in družbenem življenju kakor tudi v dejavnosti Cerkve same.

Že sama družbena narava Cerkve zahteva namreč zakonik, saj je Cerkve ustanovljena kot družbena in vidna tvorba, ki potrebuje določbe, da bi bila njena hierarhična in organska zgradba zaznavna, da bi bilo opravljanje od Boga ji zaupanih služb, predvsem

cerkvene oblasti in delitev zakramentov, pravilno urejeno; da bi pravičnost, ki sloni na ljubezni, uravnala medsebojne odnose vernikov ob zjamčenih pravicah posameznikov; in končno, da bi cerkevno pravni zakoni podpirali, utrjevali in pospeševali skupne pobude za čim popolnejše krščansko življenje. Zakonik mora torej vsebovati določbe, da postanejo verniki v krščanskem življenju deležni dobrin, ki jih ponuja Cerkev in vodijo v večno zveličanje.

Tisti temeljni značaj novosti, ki nikdar ne odstopa od zakonodajnega izročila Cerkve in ga najdemo v drugem vatikanskem cerkvenem zboru, posebej v njegovem nauku o Cerkvi, je tudi značaj novosti v novem zakoniku. Cerkveni zbor je namreč poudaril nekatere značilnosti, ki so našle svoj odmev v novem zakoniku. Cerkveni zbor predstavlja Cerkev kot božje ljudstvo, hierarhično oblast kot službo; opredeljuje nauk, ki kaže Cerkev kot občestvo in zato določa medsebojne tesne odnose, ki morajo vladati med delno in vesoljno Cerkvijo, med zbornostjo (škofje) in prvenstvom (papež): potem nauk, po katerem so vsi člani božjega ljudstva, vsak na svoj način, deležni trojne Kristusove službe, duhovniške, preroške in vodstvene; temu nauku je pridružen tudi nauk o dolžnostih in pravicah vernikov, še posebej laikov; končno pa prizadevanje, ki ga mora Cerkev posvečati ekumenizmu.

Zakonik je razdeljen na sedem »knjig«.

V prvi knjigi so splošne določbe: cerkveni zakoni — kaj so, koga vežejo itd.; običaj; odloki in navodila; posamezni pravni akti kakor odločbe in ukazi, reskripti, privilegiji, spregledi; statuti in pravilniki; fizične in pravne osebe; pravna dejanja; vodstvena oblast; cerkvene službe (podelitev in izguba službe); zastaranje; štetje časa.

Druga knjiga govori o Cerkvi kot božjem kraljestvu (dolžnosti in pravice vseh vernikov, dolžnosti in pravice vernikov laikov, posvečeni služabniki

ali kleriki, združenja vernikov), o hierarhični ureditvi Cerkve (vrhovna cerkvena oblast — rimski papež in škofovski zbor, škofovska sinoda, kardinali, rimska kurija), o delnih Cerkvah in njihovih zbori (delne Cerkve, škofije, zbori delnih Cerkva, škofovske konference), o notranji ureditvi delnih Cerkva (škofijska sinoda, škofijska kurija, duhovniški svet in zbor svetovalcev, kapitlji kanonikov, pastoralni svet, župnije, župniki in kaplani, dekani) in o ustanovah posvečenega življenja in družbah apostolskega življenja.

Tretja knjiga predstavlja učiteljsko službo Cerkve; služba božje besede, misijonska dejavnost Cerkve, katoliška vzgoja, sredstva družbenega obveščanja in zlasti knjige, izpoved vere.

Četrta knjiga govori o posvečevalni službi Cerkve: zakramenti na splošno in posamezni zakramenti ter druga bogoslužna opravila, sveti kraji in časi.

Zakoni o cerkvenem premoženju so v peti knjigi (pridobivanje premoženja, uprava, pogodbe, volila).

Šesta knjiga našteva kazniva dejanja in kazni.

Sedma knjiga pa govori o sodstvu, cerkvenih sodiščih, sodnih postopkih.

»Vse ljubljene vernike torej spodbujamo, naj objavljene zapovedi iskreno in prostovoljno spolnjujejo, v trdnem upanju, da bo v Cerkvi spet vzcvetel dejaven pravni red in bo zato s pomočjo svete Device Marije, matere Cerkve, tudi vedno bolj in bolj napredoval blagor vernikov« (Sveti oče v Apostolski konstituciji 25. jan. 1983).

ALBERT MIKLAVEC

POMLADNA

*Danes je življenje
hipoma skipelo
kot iz zvrhanih posod
in se razpenilo
kot sveže mleko
po ognjišču
razgorelih nad.*

Ob štiridesetletnici slovenskega semenišča v Argentini

30. junija 1984 je poteklo štirideset let, odkar je Kongregacija za semenišča z reskriptom priznala skupino ljubljanskih bogoslovcev v Pragli pri Padovi za ljubljansko semenišče in teološko fakulteto.

To ljubljansko semenišče, ki se je pozneje začasno preselilo v Brixen na Južno Tirolsko in potem v San Luis v Argentino ter končno v Adrogué (izg. Adrogé) v predmestju Buenos Airesa, je dalo Cerkvi in našemu narodu nič manj kot 52 duhovnikov in 10 doktorjev. V tem semenišču je končalo teološke študije in prejelo diplomo tudi 13 duhovnikov, ki so bili že prej posvečeni, 14 pa je bilo takih duhovnikov, ki so bili kot bogoslovci začasno gojenci tega semenišča. Zato se mi je zdelo škoda, da bi šla ta važna obletnica mimo naročnikov in bralcev našega vsakoletnega Mohorjevega koledarja. Menim, da je imelo malokatero semenišče tako pestro zgodovino, kot jo je imelo to naše, četudi je živelo komaj 20 let.

Nekaj dni pred koncem zadnje vojne je veliko Slovencev zbežalo na Ko-

roško. Med njimi tudi velik del bogoslovcev in profesorjev ljubljanskega semenišča. S Koroške pa so zavezniške oblasti nekaj teh beguncev in bogoslovcev vrnile domov, nekaj pa prepeljale v Videm v Italijo. Od tam so jih nekaj dni kasneje prepeljale v taborišče Monigo pri Trevisu.

Med temi begunci je bilo tudi več salezijancev. Te in še nekaj drugih slovenskih beguncev je sprejela kot goste salezijanska bogoslovna Monteortone blizu Padove.

Ko je prelat dr. Alojzij Odar, dekan teološke fakultete v Ljubljani in begunec v Monigo, zvedel za to bogoslovno, se je v skrbi za ljubljanske bogoslovce podal v Monteortone. Tam se je srečal s slovenskima salezijancema dr. Alojzijem Tomcem in dr. Andrejem Farkašem, jima predložil svojo veliko skrb in ju prosil za posredovanje pri ravnatelju njihove bogoslovnice g. Annibalu Bortoluzziju, ki je bil po letu 1923 nekaj časa magister v salezijanskem noviciatu v Radni na Dodenjskem. Ta si je vzel predloženo mu skrb k srcu in po dobrem, treznem

Ljubljansko bogoslovje
v San Luisu
v Argentini
med obiskom
ljublanskega škofa
dr. Gregorija Rožmana
1949

premisleku odločil: ljubljanski bogoslovci naj se naselijo v sosednji benediktinski opatiji Praglia in zasedejo prostore, ki jih bodo kmalu izpraznili salezijanski bogoslovci, ki so bili med vojno tam gostje, ker je Monteortone imelo zasedeno vojaštvo. In kakor je odločil, tako se je v kratkem zgodilo.

31. maja 1945, prav na praznik Marije srednice milosti, zavetnice ljubljanskega semenišča, se je naselilo v benediktinski opatiji v Praglii okrog 20 slovenskih bogoslovcev. Prva predstojnika sta bila prelat dr. Alojzij Odar in dr. Andrej Farkaš.

Sedaj je bilo treba dobiti cerkveno priznanje te skupine kot semenišča in zagotoviti finančna sredstva za njen obstoj. Zato se je dr. Odar po že prej omenjenima salezijancema obrnil še na jezuita p. Antona Prešerna, ki je bil takrat slovanski asistent pri jezuitskem generalatu v Rimu. Ta je v kratkem času dosegel, da je Ap. sedež priznal skupino bogoslovcev v Praglii ne le kot ljubljansko semenišče, ampak tudi kot teološko fakulteto. Isti Ap. sedež je dr. Odarja imenoval za dekana te fakultete in za rektorja tega semenišča s posebnimi pravicami nad ustanovo, dokler ne bi mogel svoje oblasti nad semeniščem izvrševati ljubljanski škof v begunstvu dr. Gregorij Rožman ter podprl to ustanovo z 10.000 ameriški dolarji.

Število bogoslovcev je iz dneva v dan bolj raslo. 1. novembra 1945 jih je bilo že 47. Tudi število profesorjev je naraslo na 7.

To novo ljubljansko begunsko semenišče na ni ostalo v zasilnih prostorih benediktinske opatije v Praglii, ampak se je 11. septembra 1945 začasno preselilo v Brixen v prostore tamkajšnjega semenišča z namenom, da se čimprej in dokončno preseli v San Luis v Argentino.

Med tem časom so nekateri bogoslovci končali svoje študije in prejeli mašniško posvečenje, na njihovo mesto pa so prišli novi bogoslovci iz avstrijskih in italijanskih begunskih taborišč. Tudi med profesorji je nastala spre-

memba. Nekateri so odšli, drugi pa prišli.

Selitev semenišča v Argentino se je izvršila v dveh skupinah. Prva skupina bogoslovcev z rektorjem in nekaj profesorji je odšla v Neapelj septembra 1947. V Neaplju pa so to skupino razbili tako, da so odposlali rektorja s tremi profesorji naprej 29. novembra, skupino bogoslovcev pa šele 31. decembra. V San Luisu pa so se zopet dobili vsi skupaj 24. januarja 1948. Druga skupina bogoslovcev in profesorjev je odplula tudi iz Neaplja 5. marca 1948. V Buenos Aires je prispela 29. marca, v San Luis pa 3. aprila. Vseh bogoslovcev z novimi poklici in štiriimi argentinskimi, domačimi bogoslovci je bilo 33, profesorjev pa 7.

10.000 dolarjev, ki jih je Ap. sedež že takoj v začetku dal na razpolago za vzdrževanje semenišča, je kmalu pošlo. Zato so na pobudo g. Luisa Baznika, msgr. Franca Gabrovška in ameriških slovenskih frančiškanov priskočili na pomoč slovenski staronaseljenci v Severni Ameriki. V San Luisu je dve leti z državnim prispevkom podpiral semenišče sam sanluiski škof. Dne 1. maja 1950 pa je vso skrb za semenišče prevzel ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman v Clevelandu (ZDA).

V San Luisu je semenišče obhajalo dva velika praznika: prvi obisk svojega škofa Rožmana od 24. do 29. oktobra 1949 in posvečenje 7 slovenskih in dveh domačih novomašnikov.

Liubljsko semenišče je bilo begunsko in se zato kar ni moglo ustaliti v enem kraju. Moralo se je seliti, vendar se je tokrat zadnjič in za stalno preselilo. Selitev iz San Luisa v Adrogué v predmestje Buenos Airesa, se je vršila 22. in 23. avgusta 1951. Tam je vodstvo najelo neko staro hišo s precej velikim vrtom. Slovenski zidarji so jo popravljali in bogoslovci, ki so približno mesec dni stanovali po slovenskih družinah, so jim hodili pomagat.

Dober mesec po preselitvi, 30. septembra, je bila prvič sv. maša v novi kapeli semenišča v Adroguéju. Ob tej priložnosti je bila tudi prireditev za

Nekateri strežniki
iz Nabrežine in Mavhlinj
na izletu v dolini
Glinščice

vse rojake raztresene širom velikega Buenos Airesa.

Kakor že v San Luisu, je tudi tu semenišče obhajalo dva velika praznika: drugi obisk svojega škofa Rožmana, ki je trajal od 11. januarja do 10. marca 1952 in posvečenje 11 novomašnikov v salezijanski cerkvi v Ramos Mejía pri Buenos Airesu.

26. februarja 1952 je prevzel mesto rektorja semenišča dr. Franc Gnidovec. Dr. Alojzij Odar se je bil namreč temu mestu odpovedal. Ostal pa je še naprej dekan fakultete do svoje nenadne smrti 20. maja 1953. V tem letu je 5 bogoslovcev tega semenišča prejelo mašniško posvečenje.

Število bogoslovcev se je tako vedno bolj manjšalo. Zato so v času od marca do maja 1952 zgradili poleg semeniške stavbe veliko učilnico in ustanovili »Škofov zavod«, da bi tako prišli do novega naraščaja. In res je že v teh mesecih prišlo v novi zavod 9 gojencev. V naslednjih letih se je njihovo število še povečalo. Zato so leta 1954 semenišče, ki je bilo prej v najemu, kupili in še povečali. Dozidali so tudi novo kapelo z zakristijo.

Leta 1956 je ljubljanski škof dr. G. Rožman še tretjič in zadnjič obiskal svoje begunsko semenišče v Adroguéju, kajti 16. novembra 1959 je v Cle-

velandu umrl. Kmalu po njegovi smrti, 19. decembra 1959, je Apostolski sedež, zaradi zmanjšanja števila slušateljev, z dekretom Kongregacije za semenišča ukinil teološko fakulteto tega semenišča.

16. februarja 1960 je ljubljanski škof Anton Vovk imenoval za svojega delegata za to semenišče že prej omenjenega jezuita p. Antona Prešerna v Rimu.

Od 1953 do 1965 je 21 bogoslovcev tega semenišča prejelo mašniško posvečenje. Nekateri so bili posvečeni v semeniški kapeli, drugi pa drugje. Med temi so bili 4 gojenci Škofovega zavoda.

7. marca 1965 je umrl jezuit p. Anton Prešeren, veliki dobrotnik in soustanovitelj tega semenišča.

Po končanem semenišču sta dva bogoslovca, bivša gojenca Škofovega zavoda, nadaljevala študije v drugih semeniščih, eden v La Plati, drugi pa v Rimu.

Predolgo bi bilo naštevati imena vseh 79 duhovnikov, ki so bili deležni vzgoje in pouka v tem semenišču. O teh naj povem samo, da še skoraj vsi delajo v Gospodovem vinogradu, raztreseni po državah Severne in Južne Amerike, Zahodne Evrope in doma. Ne morem pa mimo imen tako zaslužnih

predstojnikov in predavateljev, ki so v tako težkih in izrednih razmerah vztrajali na začetni poti. Ti so bili: prelat dr. Alojzij Odar (dekan fakultete in rektor semenišča), dr. Franc Gnidovec (rektor semenišča), dr. Ignacij Lenček (tajnik in prodekan fakultete), dr. Karol Truhlar, dr. Janez Kraljič, duhovni svetnik Alojzij Košmerlj, dr. Filip Žakelj (duhovni vodje ali spirituali), dr. Andrej Farkaš SDB, g. Jernej Svete, dr. Ivan Ahčin, dr. Alojzij Kukovica in dr. Branko Rozman (ekonomi). Vsi ti so bili tudi profesorji. Poleg teh so predavali še: prelat dr. Matija Slavič, dr. Janez Vodopivec, dr. Ludvik Čepon, g.

Jože Kapus, g. Lado Lenček CM, g. Jože Košiček, g. Andrej Pogačar, dr. Mirko Gogala, dr. Jože Rant, dr. Marijan Marolt, dr. med. Ivan Kačar in dr. Pavle Krajnik. Skoraj polovica teh je že v večnosti. Naj bo dobri Bog njim in vsem ostalim, ki še živijo, bogat plačnik za veliko opravljeno delo, ki bo še dolgo rodilo bogate sadove v Kristusovi Cerkvi. Še posebej bogat plačnik pa naj bo ljubljanskemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu, prelatu dr. Alojziju Odarju in jezuitu p. Antonu Prešernu ter drugim dobrotnikom, ki so z molitvijo in žrtvami podpirali delo semenišča in fakultete.

K. MUCIC

Delovanje verske skupnosti na Laškem

Slovenska verska skupnost na Laškem, ki se zbira vedno pri sv. maši v Ronkah vsako prvo nedeljo v mesecu, bo letos v novembru praznovala pet let obstoja. To je obletnica odkar je pokojni škof Cocolin dal dovoljenje, da imajo od prve nedelje novembra 1980 dalje lahko Slovenci tam sv. mašo v svojem jeziku.

Delovanje skupnosti, ki je s časom postalo precej živo, je usmerjeno predvsem k povezovanju in združevanju

vseh Slovencev tega področja. Zato se je ustanovil ženski pevski zbor, uspeli smo izvoliti dva slovenska svetovalca v Ronkah in vzpostavilo se je sodelovanje s posvetovalno komisijo za slovenska vprašanja pri javnem večnamenskem kulturnem središču v Ronkah, kjer je tudi knjižnica, obogatena z marsikatero slovensko knjigo.

Velik del skrbi je namenjen tukajšnji slovenski mladini, ki obiskuje osnovno šolo v Romjanu; zato smo or-

Skupina Slovencev
z Laškega
na izletu

ganizirali razne kulturne večere. Tako je bila npr. za šolsko leto 82/83 na sporedu serija kratkometražnih filmov o značilnosti Krasa, planinskih krajev in inozemstva. Za šolsko leto 83/84 pa smo organizirali ciklus večerov z dia-
pozitivi, ki so bili namenjeni predvsem naravi.

Nekatere pobude postajajo tradicija. Tako se vsako leto prireja koncert božičnih pesmi, božičnica otrok slovenske šole v Romjanu ter romanje in nabirka za misijone. Zadnji božični koncert je izvajala skupina »Gallus Consort« iz Trsta, romanje pa je bilo na Brezje in na Marijin otok na Bled. Poleg tega upamo, da bo mogoče tudi letos in za naprej povabiti (vsaj enkrat letno) Štandreško amatersko gledališko skupino, ki je septembra 1983 prvič nastopila na Laškem.

Organizirana sta bila tudi dva izredna koncerta. Na prvem sta nastopila slovenska kantavtorja: Ivo Tull iz Milj ter Sergij Štoka s Kontovela; na drugem pa je, pod pokroviteljstvom Ronške občine, nastopila kantavtorica Marija Koležnik iz Metlike (občina, ki je pobratena z Ronkami).

Prvi koncert je imel tudi dva pomembna dogodka, ki sta se uvrstila vzporedno s koncertom. Tako se je prvič zgodilo, da sta skupaj snemala

predstavnik dveh zasebnih radijskih postaj: Ljudski radio iz Gorice ter radio Opčine. Istočasno je potekala razstava domačega slovenskega amaterskega umetnika: Silvana Marušiča. Ta je razstavljal dragoceno in delno že izginulo kmečko orodje ter stroje v miniaturi.

In za konec naj bo na tem mestu še izrečena zahvala predvsem msgr. O. Simčiču, župniku M. Virgulinu, ki nam je dal na razpolago cerkev sv. Lovrenca, župniku P. Bonettiju, ki nam je vedno priskrbel ustrezne prostore za naše prireditve in vsem tistim, ki so se potrudili in pomagali pri vsem našem delu.

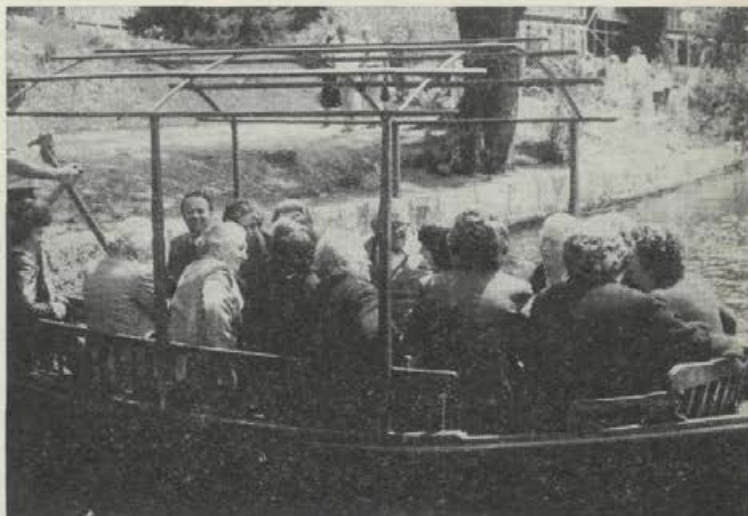
JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

DEŽUJE

*Kaplja
za kapljo
kapljá kapljá
na trate in njive
hiše domove
na ceste poti
živali ljudi
na moje in tvoje
misli skrbi.*

Dežuje na usodo svetá.

Romarji in izletniki
z Laškega
na Blejskem jezeru

Nebeški zavetniki cerkvâ in župnij na Primorskem

Češčenje svetnikov je tako staro kot je krščanstvo samo. Prvi kristjani so imeli v časti predvsem mučence. Spominjali so se jih kot »bratov in sester, ki so zaspali v Gospodu«. Nauk o »občestvu svetnikov« (tj. povezava med živimi in umrlimi verniki) se je razvil že v prvem stoletju krščanstva. Grobovi mučencev so postali »sveta mesta«, kraji, kjer so se verniki zbirali, molili in peli hvalnice. Počasi se je razvilo prepričanje, da so svetniki tudi priprošnjiki pri Bogu. Spočetka so nekatere svetnike častili samo tam, kjer so svetniki živeli ali umrli. Tako so Lovrenca, Fabijana in Sebastijana, Cecilijo, Nežo in druge častili predvsem v Rimu; Vida, Lucijo, Agato na Siciliji; Ciprijana, Perpetuo in Felicito v severni Afriki; Januarija v Neaplju; Justa v Trstu itd. V Ogleju so pač častili oglejske mučence Hilarija in Tacijana, Kancija, Kancijana in Kancijanilo, Feliksa in Fortunata, Valerijana, Krizogona pa tudi Mohorja in (drugega) Fortunata, čeprav je ugotovljeno, da poslednja dva nista umrla v Ogleju, temveč v daljnem Sirmiju (blizu Beograda). V Oglej so med preseljevanjem narodov prenesli relikvije obeh mučencev leta 409. Seveda se je v Ogleju ustvarilo prepričanje, da sta bila pristna Oglejčana.

Zanimivo je, da so bila prav preganjanja kristjanov tista, ki so pripomogla, da se je češčenje teh in nešteto drugih mučencev razširilo daleč naokoli po vseh provincah rimskega cesarstva. Moramo namreč upoštevati, da se ni preganjanje izvajalo povsod z enako krutostjo; veliko je bilo odvisno od krajevnih oblasti. Tako so kristjani bežali iz krajev, kjer je preganjanje bolj divjalo in se zatekali na bolj varna področja.

Že za časa cesarja Konstantina (po

letu 313) so po vsem cesarstvu začeli zidati cerkve. Takoj se je tudi vpeljala navada, da so cerkve stavili pod varstvo nekega svetnika, predvsem mučenca. Vendar se je v tem času že uveljavilo tudi češčenje drugih svetnikov, zlasti tistih, ki jih imenuje Sveto pismo Nove zaveze. To so predvsem Devica Marija, Janez Krstnik, dvanaajsteri apostoli, Štefan, Pavel itd.

Vpad barbarov in propad Rimskega cesarstva na Zahodu (476 po Kr.) je pomenilo tudi veliko opustošenje središč in verskega življenja na splošno. Slovenci so zasedli področje na katerem še živijo v obdobju 570-650. Takoj po prihodu v naše kraje se je začelo tudi pokristjanjevanje. Vero so naši predniki sprejemali delno od ostankov prejšnjega (rimskega) prebivalstva, delno pa po zaslugi misijonarjev, ki so prihajali iz Ogleja. Dokončno se je Cerkev utrdila v naših krajih za časa oglejskega patriarha sv. Pavlina (787-802). V pomoč so mu bili menihi iz samostana v Stivanu. Z vero so naši predniki sprejeli tudi češčenje svetnikov, posebno mučencev. Začeli so tudi romati v bližnje kraje, kjer so se lahko ponašali, da hranijo ostanke (ali kakorkoli grob) kakega mučenca. V poštev sta prihajala predvsem Oglej in Škocijan ob Soči (San Canziano d'Isonzo).

Glavne oglejske svetnike smo že omenili. Posebne omembe so vredni sveti bratje Kancij, Kancijan, in njuna sestra Kancijanila, ki so pretrpeli mučeništvo v Škocijanu ob Soči. Pripadali so premožni patricijski družini v Rimu in so se ponašali s sorodstvom rodu Ancijev. Prišli so v Oglej z namenom, da obiščejo svojega znanca Krizogona, verjetno oglejskega škofa. Ko so prišli tja, so spoznali, da v Ogleju prav tako mučijo kristjane kot v Ri-

mu. Izvedeli so, da je njihov prijatelj Krizogon pretrpel mučeniško smrt že mesec dni pred njihovim prihodom. To se je zgodilo na kraju »Ad aquas gradatas«, današnji Škocijan ob Soči. Hoteli so obiskati njegov grob, a sodnik Sisiniј jih je med potjo zajel in dal obglaviti. Pokopali so jih prav tam, kjer so pred leti odkrili grob s precejšnjimi kostnimi ostanki. Ugotovljeno je, da so grob obiskovali tudi Slovenci. Od treh mučencev je med Slovenci dobil prednost drugi, to je Kancijan ali Kocijan in se po njem imenuje precej krajev (Škocijan). Cerkve temu mučencu v čast so naši predniki radi postavljali nad tekočimi vodami ali vodnimi tokovi pod površjem (Rakov Škocijan, Škocijanske jame). Še danes je na Primorskem posvečenih sv. Kancijanu deset cerkva, med njimi župna cerkev v Planini in podružnice v Raši (Štjak), v Vatovljah (Vreme), na Reki (Cerkno) itd. Kocijan je nekdanj bilo med Slovenci precej razširjeno ime, kot nam priča dejstvo, da je še danes prav tako razširjen priimek Kocijančič in Kocijan. Izmed svetnikov iz tujih pokrajin sta v prvih časih imela še posebno srečo sv. Lovrenc in sv. Vid.

Pripoved o mučeništvu **sv. Lovrenca** je od nekdanj zbuјala v vernikih izredno občudovanje. Bil je diakon papeža Siksta II. Ko so krvniki vlekli tega papeža na morišče, je Lovrenc tekel za njim in mu zaklical: »Kam hitiš, oče, brez sina? Kam greš, duhovnik, brez diakona?« Čez nekaj dni je načelnik Hipolit dal prijeti tudi Lovrenca. Zahteval je, naj mu izroči »zaklade Cerkve«. Lovrenc je zbral ubožce, vdove in sirote, jih peljal pred sodnika in rekel: »Glej, to so zakladi naše Cerkve.« Hipolita je to tako raztogotilo, da je ukazal Lovrenca mučiti. Naposled so vsega ranjenega položili na razbeljen raženj in živega pekli. Mučiteljem je Lovrenc rekel v šali: »Ena stran je že pečena, obrnite me!« Nato je molil in med molitvijo izdihnil. Bilo je 10. avgusta 258.

Bazilika sv. Lovrenca v Rimu spa-

Mariјln klip, Vrtovin (foto Doktorič)

da med sedmero glavnih cerkva v večnem mestu. Na Primorskem je še danes posvečenih sv. Lovrencu okoli 20 cerkva, med temi sedem župnijskih: Slovrenc v Brdih, Brestovica (Komen), Bukovica, Lokavec (Ajdovalčina), Pregarje, Škedenj (Trst), Zalošče. Med podružnicami naj omenim cerkvico na Libušnjem, kjer je pokopan pesnik Simon Gregorčič.

Sv. Vid si je pridobil med Slovenci še več častilcev. To je vidno že iz števila njemu posvečenih cerkva, ki jih je 76. Ker so cerkve sv. Vida med najstarejšimi in segajo v začetek krščanstva med Slovenci, domnevajo učenjaki (na pr. Nahtigal), da so jih postavljali v krajih, kjer so prej častili Svetovita ali Sventovita, poganskega boga Slovanov. O življenju in mučeništvu sv. Vida vemo bore malo. Ni dvoma, da je resnično živel in doživel mučeniško smrt. Verjetno je bil iz Sicilije, mučeništvo pa je prestal v bližini Salerno

v južni Italiji. Leta 836 so njegove ostanke prenesli v samostan Saint Denis v Paziru. Roko sv. Vida je Henrik I. poklonil češkemu knezu Venceslavu; hranijo jo v veličastni cerkvi sv. Vida na Hradčanih v Pragi. Svetemu Vidu so se Slovenci priporočali v mnogih stiskah: za zdrave oči (vid - videti), zoper božjast (Vidov ples), zaper kačji pik itd. Upodabljajo ga kot mladeniča s palmo v roki in mučenega v kotlu. Na Primorskem so mu posvečene župnijske cerkve na Šentviški gori (omenjena že leta 1192), v Črničah, v Podnanosu (nekdanji Šentvid pri Vipavi), v Vedrijanu v Brdih, v Vojščici na Krasu, na Placuti v Gorici in mnoge podružnice. V zvezi z dnevom njegovega godu (15. junij) se je uveljavil pregovor: »Sveti Vid je češenj sit.« Kot krstno ime je danes bolj razširjena ženska oblika Vida. In slednjič... sv. Vid ima svoje mesto tudi med našimi ljudskimi pesmimi. Kdo ne pozna ti-
ste: »Pa se sliš', pa se sliš' od svet'ga Vida zvon...«

MARIJA VEDNO NA PRVEM MESTU

Med vsemi svetniki gre po vsej pravici največja čast Jezusovi Materi Mariji. Tega so se že prvi kristjani dobro zavedali. Zahodna (rimska) Cerkev v prvih stoletjih ni čutila potrebe, da bi obhajala posebne praznike na čast Mariji. Slavila je Marijo v zvezi z obhajanjem Gospodovih skrivnosti, pri katerih je Marija soudeležena s svojim Sinom. Na Vzhodu pa so že v IV. stoletju uvedli Marijine praznike ločeno od Gospodovih. Sv. Efrem Sirki (u. 373) je Mariji na čast napisal prekrasne pesmi, ki so še danes v liturgični zakladnici vzhodne in zahodne Cerkve. Z Vzhoda je Marijino češčenje prišlo na Zahod. Brez dvomov smemo trditi, da so bili oglejski kristjani med prvimi, ki so Mariji posvetili cerkve in praznike. Oglej je bil namreč takrat še bolj kot Rim povezan z Vzhodom. Vse kaže, da je že prva oglejska bazilika (iz leta 320), od katere še danes

občudujemo mozaik, bila posvečena Marijinemu rojstvu.

Patriarh Popon (1031) je na ruševinah stare bazilike dal sezidati sedanjo cerkev in jo posvetil Marijinemu Vnebovzetju, a je s tem samo spremenil skrivnost enega in istega Marijinega češčenja. Izven Ogleja sta bili Mariji posvečeni bazilika »Marcelliana« v Tržiču (Monfalcone) (leta 500) in stolnica v Gradežu iz leta 579.

Tudi o Barbani pravijo cerkveni zgodovinarji, da je morda najstarejša Marijina božja pot v zahodni Evropi. Ni torej nič čudnega, če je med primorskimi Slovenci, ki so vero dobili iz Ogleja, postalo Marijino češčenje nekaka »stalna značilnost« njihovega verskega življenja. Dočim je češčenje drugih svetnikov nihalo, s spoštovanjem rečeno, po neki času primerni modi, je bilo Marijino češčenje v vsakem obdobju na prvem mestu. Menjaval so se kvečjemu naslovi, s katerimi so se naši verniki obračali do Marije, ki pa so se nanašali na razne in velike Marijine odlike: Mati božja, sveta Devica, Vnebovzeta, Brezmadežna, Pomoč kristjanov ali Marija Pomagaj, Žalostna Mati božja, Rožnovenska, Snežna itd.

Prava žarišča Marijinega češčenja so bila romarska svetišča Barbana, Stara gora, Sveta gora, Sv. Višarje, Log na Vipavskem, Mengore, Mirenski Grad.

Svetišče na Barbani je bilo ustanovljeno že pred 1400 leti. Okoli dvesto let so Barbano oskrbovali krajevni »cenobiti« (vrsta puščavnikov). Od leta 900 do danes pa so se kot upravitelji vrstili benediktinci, svetni duhovniki in frančiškani. Na Barbano so se v vseh časih zgrinjale predvsem trume furlanskih romarjev. Znana so vsakoletna romanja iz Gradeža, Fiumicella, Visca, Rude itd. Vendar pa nikoli ni manjkalo tudi lepo število Slovencev.

Novo pobudo za slovenska romanja je dal slovenski goriški nadškof kardinal Jakob Missia, ki je leta 1901 izročil vodstvo svetišča dalmatinskim (hrvaškim) frančiškanom. Le-ti so se

silno prizadevali, da bi Barbano dvignili v največjo romarsko božjo pot na severnem Jadranu, od Furlanije do Koroške, od Kranjske do Dalmacije. Zgradili so nov (sedanji) samostan in začeli z zidavo nove (sedanje) cerkve. Moral pa so zapustiti svetišče po prihodu italijanskih čet (1915) med prvo svetovno vojno. Prišli so italijanski patri, ki pa niso mogli zadostiti potrebam slovenskih romarjev. Toda po drugi svetovni vojni so se obnovila vsakoletna slovenska romanja z Goriškega in Tržaškega. Udeležba je bila do sedaj več kot zadovoljiva (nad 800). Neki »barbanski« pater mi je rekel: »Tega romanja se najbolj veselimo.« »Zakaj?« sem ga vprašal. »Ker so Slovenci zares pobožni in tako lepo pojejo.«

Marijino svetišče na **Stari gori** pri Čedadu je imelo nedvomno velik delež pri pokristjanjevanju Beneških Slovencev in pri ustvarjanju miru med Slovenci in Furlani. O nastanku tega svetišča vemo zelo malo, skoraj nič. Vsekakor je silno staro, saj sega gotovo v VI. stoletje. V arhivu čedajskega kapitlja se hrani dragocen rokopis iz leta 770, ki omenja svetišče sv. Marije na Stari gori, kamor romajo »množice narodov«. Kdo so ti narodi, je samo po sebi umevno.

Na robu slovenskega življa stoji kakor Stara gora tudi cerkev Device Marije na **Sv. Višarjah**. Medtem ko je bila Stara gora pretežno furlanska, so Sv. Višarje bile skozi stoletja izrazito slovenska božja pot. Legenda iz leta 1360 poroča, kako je pastir v čudežnih okoliščinah našel kip Matere božje na vrhu višarskega griča. Milosti, čudeži, uslišanja in spreobrnjenja, ki so se tam dogajala, so privabljala vedno več romarjev, ki so z bogatimi darovi prispevali h gradnji svetišča. Med prvo svetovno vojno je cerkev pogorela. Obnovljeno svetišče je leta 1926 posvetil goriški nadškof Sedej, umetniško pa je cerkev poslikal Tone Kralj.

Sveta gora. Nekega dne leta 1539 se je Marija prikazala na Skalnici nad Solkanom Urški Ferligoj iz Grgarja ter ji v slovenskem jeziku naročila: »Po-

vej ljudstvu, naj mi tukaj pozida hišo in me milosti prosi!« Novica o tem dogodku se je bliskovito razširila po vsej Goriški in daleč naokrog. Takoj je Skalnica (pozneje Sveta gora) postala najvažnejša romarska božja pot na Primorskem. V okviru tega spisa ni mogoče, da bi obravnaval niti važnejših dogodkov iz zgodovine svetogorskega svetišča. Msgr. Rudolf Klinec je v knjigi »Marija v zgodovini Goriške« (GMD 1955) dokazal, kako so dogodki na Sveti gori odločilno vplivali na poraz luteranstva na Goriškem, pa tudi na poznejše verske in narodnostne razmere na Primorskem.

Veliko število slovenskih vernikov se je v svojih duševnih in telesnih stiskah v obdobju 400 let zatekalo k nebeški Materi na Sveti gori. Bili so časi, ko je Sveta gora sprejemala čez sto tisoč romarjev na leto! Naj omenim dva datuma; v tednu po kronanju svetogor-

Sv. Mihael (Del Neri, Kamnje)

ske Marije (6. junija 1717) je bilo razdeljenih na Sveti gori 133.000 obhajil. Ob času »Pijeve procesije« (zaradi vdora italijanskih čet v Rim) je 2. septembra 1872 Sveta gora sprejela okoli 40.000 romarjev. Kronika tistega dne poroča, da ko je dosegel začetek sprevoda cerkev na Sveti bori, se je konec procesije premikal mimo zadnjih hiš v Solkanu.

Žal, se je v zadnjih časih v tem oziru nekaj spremenilo. Romanja so zelo upadla, vendar ostaja Sveta gora še vedno glavno svetišče na Slovenskem Primorju. Na Sveti gori je pokopan zadnji slovenski goriški knezonadškof Frančišek Borgia Sedej.

Poleg teh važnejših svetišč moramo omeniti še druga, kamor so romali Primorci, če ne vedno, vsaj na določene praznike in letu.

Tolminci od nekdanj radi zahajajo k Devici Mariji na **Mengore**. Tu so se po ustnem izročilu zbrali »puntarji« pred svojim pohodom na Goriško. Vipavci se v velikem številu zbirajo na veliki in mali šmaren v **Logu**. Že od leta 1761 je **Marijino Celje nad Kanalom** priljubljena božja pot za Brice in Benečane. K Žalostni Materi božji na **Mirenski Grad** romajo goriški častilci zlasti na jesensko kvatarno nedeljo (Svete šten-gice).

NA PRIMORSKEM JE OKOLI STO MARIJINIH CERKVA

Koliko so razni svetniki priljubljeni pri nekem narodu, je najbolj razvidno od števila cerkva, ki jih je ljudstvo njim v čast zgradilo in so jim posvečene. Tako velja za Primorsko sledeča preprosta ugotovitve. Mariji Devici je posvečenih čez 40 župnij in okoli 60 podružnic.

Mariji sledijo **sveti Martin**, ki je zavetnik 12 župnijam, **sveti Nikolaj**, **sveti Mihael** in **sveti Peter**, ki imajo po deset župnjskih cerkva.

Mariji so posvečene naslednje župnijske cerkve: štiri v Gorici, devet v Trstu, na Repentabru, Pesku-Gročani, Vejni. V Benečiji: Kravar, Dreka

(1536), Lesa, Črni Vrh, Dol. Barnas, Mažerole in Ravenca v Reziji.

Na Primorskem v Sloveniji: Koper (stolnica iz leta 524), Dekani (1493), Gradišče pri Dornberku (Tominčeve slike), Jelšane, Kanal (om. 1296), Knežak (poslikal A. Černigoj), Kobarid (1306), Kojško, Kromberk, Lazaret, Medana (om. 15. st.), Movraž, Podgraje (pred 1600, z glagolskim napisom), Podmelec (1601), Ponikve (1408, obnovljena po načrtu arh. Plečnika), Slavina (iz 9. stol.; Langusova slika), Strunjan (božja pot iz leta 1519), Šmarje (om. 1425), Šmarje pri Kopru (pred 1084), Tolmin (žup. 1296), Trenta (slikal Tone Kralj), Trnovo pri Gorici, Vrabče, Vreme (14. stol.).

Važnejše Mariji posvečene podružnice pri nas so: Marija Vnebovzeta (Stare Milje, iz 8. stol.), Brezmadežna (Gorica), Marija Pomočnica na Jazbinah, Fatimska v Sp. Mjersi, Brezmadežna v Jami (Osojani), Marija Vnebovzeta na planini Ravša, Marija Vnebovzeta v Pečah nad Glinščico, Fatimska Marija v Dolu (Jamlje).

Onkraj meje: M. Snežna v Nadavčah (stara romarska cerkev om. leta 1497; poznogotska stavba ima baročni oltar iz leta 1520 in tri »zlate« oltarje. Mogočni ločeni zvonik je verjetno nekdanji rimski stolp; ohranjen ključ od zvonika iz leta 1515). Marija Vnebovzeta v Podlaki pri Batah (1550), Marija Snežna v Snežečah (Biljana), Devica Marija v Polju (Bovec, iz 16. stoletja, slikarije Jerneja iz Loke), Marijino rojstvo v Barbani (Fojana), Marija Snežna v Obeluncu (Goče), Marija Vnebovzeta Vrtovin (Kamnje, v cerkvi pomemben lesen kip iz 15. stol.), Kapela (Kostanjevica pri Gorici iz leta 1623, grobnica zadnjih francoskih Burboncev), Vnebovzeta Oberšljan (Komen, nekdanj sloveča božja pot, leta 1728 poslikal Giulio Quaglio), Devica Marija na jezeru, Golo brdo (Kožbana s poznogotskimi kipi), Marija Pomočnica v vasi (Lokev, zanimiva gotska kapela s pomembnimi kipi iz leta 1462, do prve svetovne vojne hranila morda najstarejše zvonove v Evropi), Žalostna Mati

Procesija ob prazniku
sv. Roka v Nabrežini

božja v Predjami (Studeno, starinska cerkev, ki jo je leta 1448 posvetil tržaški škof in veliki humanist Enea Silvij Piccolomini, poznejši papež Pij II.), Marijino rojstvo v Policah (Šentviška gora, freske Jerneja iz Loke), Marija Pomočnica Vrhlpolje (Šmartno).

Ko pišemo o Marijinih cerkvah, moramo omeniti, da skoraj ni cerkve na Primorskem, ki bi ne imela Mariji posvečenega oltarja ali vsaj Marijine slike na vidnem odličnem mestu. Prav tako, da je Mariji posvečenih nešteto poljskih in obpotnih znamenj ter kapelic. Tako npr. upodablja Marijo z Detetom obcestno znamenje v Volčah, ki je morda najstarejše znamenje na Slovenskem.

APOSTOLI IN DRUGI SVETNIKI

Češčenje svetih apostolov se je že davno razširilo po vsem krščanskem svetu. Vedno in povsod je bil najbolj v časti **sv. Peter**. Tako tudi pri nas. Na Primorskem imamo kar tri važnejše kraje, ki nosijo njegovo ime. To so: Šempeter pri Gorici, Šempeter na Krasu (danes Pivka) in Špeter Slovenov v Benečiji.

Župnija Šempeter pri Gorici se prvič omenja že leta 1425. Sedanja cerkev je nova (1929). Šempeter na Krasu se ponaša s starodavno cerkvijo, ki je

bila prezidana v 17. stol. (Kregarjeve slike so iz leta 1957). Špeter Slovenov je bil župnija že v 15. stol.

Sv. Petru so posvečene še druge župnijske cerkve: Trnovo pri Ilirski Bistrici (1150; poslikal Tone Kralj), Gabrovica pri Komnu, Temnica na Krasu, Klanec (Kozina). Med podružnicami je treba omeniti cerkev sv. Petra v Dobravljah, ki je pravi biser poznega baroka.

Skupno s sv. Petrom kristjani že od nekdaj častijo **sv. Pavla**. Navada prihaja iz Rima, kjer sta oba apostola v istem času pretrpela mučeniško smrt. Župnije Lokovec (Čepovan), Povir in Tomaj so posvečene obema apostoloma. Sv. Pavlu je posrečenih nekaj podružniških kapel. Na lepih razglednih točkah stojita Sv. Pavel nad Vrtovinom in Sv. Pavel na Koboli (Planina, cerkvico so postavili v 13. stoletju templarski vitezi).

Od drugih apostolov so se samo trije nekoliko »uveljavili« na Primorskem, namreč Andrej, Jakob in Tomaž. Vsi trije imajo enako število tj. deset cerkva. Največja **sv. Andreju** posvečena župnija je Štandrež pri Gorici. Vse kaže, da se je kraj imenoval po tem apostolu že v davnih časih. Slavni sejem sv. Andreja v Gorici se je pravzaprav začel okoli istoimenske cerkve

v Štandrežu. Cerkev se omenja šele leta 1663. Bila je porušena v prvi svetovni vojni. Sedanja je iz leta 1924 in jo je poslikal Tone Kralj.

Sv. Andrej je nadalje zavetnik sledečih župnij: Goče (1630, slike Mihaela Lichtenreita), Gorjansko (Komen), Opatje selo, Prvačina (Tominčeve slike), Ročinj (omenjen 1296) in Trebče. Omembe vredna je cerkvena sv. Andreja na Vrhovlju pri Kožbani (Gluho); krita je s skrlami; v prezbiteriju ima freske iz 15. stol., kopirali so jih za razstavo srednjeveških fresk v Londonu in Parizu. Naj omenim še podružnico na Svinih (Kobarid) z gotsko apsidno in freskami slikarja Tannerja; »zlati« oltar je delo Scharfa iz Kobarida (1669).

Češčenje sv. Jakoba se je začelo med Slovenci razmeroma pozno, v dobi namreč, ko je prišla do viška slava Jakobovega svetišča v Komposteli v zahodni Španiji. V Kompostelo so romale dolga stoletja nepregledne množice iz vse Evrope. Pridruževali so se jim tudi Slovenci v 13. in 14. stoletju. Kot »poletnemu« svetniku (25. julij) so se mu kmetje priporočali za dobro letino. Mnogi, ki se niso mogli udeležiti romanja v Kompostelo, so se zaobljubili, da bodo pomagali pri zidanju cerkva, kapelic in stranskih oltarjev svetniku na čast. Upodabljali so ga navadno z romarskim klobukom, s školjko (znak Kompostele), z dolgo palico in z bučo. Sv. Jakobu so posvečene: Sv. Jakob v Trstu, Štjak (ime!), Ledine (1540, krasna slika Jurija Šubica), Lizek, Studeno, Dol. Trebuša, Veliki dol (Kras), in dve važni podružnici, Ozeljan in Marijino Celje.

Apostol sv. Tomaž ni bil tisti dvomljivec ali boječnež, ki si ga predstavljamo. Nasprotno, bil je zelo energičen mož, pa tudi zelo stvaren, ki hoče »videti jasno« in ne nasedati besedi »pravijo«. V tem, ko vsi drugi apostoli skušajo pregovoriti Jezusa, naj ne gre v Jeruzalem, kjer mu strežejo po življenju, Tomaž pogumno nastopi in reče: »Pojdimo še mi, da z njim umrjemo.« In ko so se po Kristusovi smrti

drugi apostoli skrivali pred Judi, je Tomaž drzno »poizvedoval« po mestu, kaj ljudje govorijo o Gospodu. Potem pa pride trenutek preizkušnje. Na trditev »Gospoda smo videli« odgovori: »Ako ne vidim..., ne bom veroval.« Toda ko ga Jezus posvari, naj ne bo neveren, najslovesneje prizna: »Moj Gospod in moj Bog!«

Od vseh apostolov je pozneje življenjska pot zanesla Tomaža najbolj

LJUBKA SORLI

TIHO POJEŠ...

*Tiho poješ svojo si popevko,
ko pritečeš mimo Sabotina,
Soča. Zate ni pregrad ne meje
in v lepoti prva si, edina.*

*Mili gorski svet je zdaj za tabo,
tvojim bistrim vodam svet najdražji,
ali tudi tu so bratje tvoji,
tudi njim svoj sinji kras pokaži.*

*Vedno tišje tečeš do Sovodenj,
kjer v naročje sprejme te Vipava;
skupno kreneta na pot do morja,
vrbe vaju pobožajo in trava.*

*Kot z usodo mojo tudi s tabo
poigral se čas je kot za šalo.
Le na rodnih tleh si še igriva,
mlade sreče živo ogledalo.*

*S časom človek je tvoj tek spremenil,
v tvoje vode kruto je posegel;
vzel ti je podobo gorske deve,
v voz napredka te z jezovi vpregel.*

*Tvoj poet in preročnik izpod Krna
bridko solzo s tabo bi potočil,
vendar bi od tebe, draga Soča,
z griča nad Libušnjem se ne ločil.*

*Komur srečen rasel je ob tebi,
si še v poznih dneh piščal čarobna:
pesem, ki se nikdar ne izpoje,
simfoniji večnosti podobna.*

*Soča, Soča, spremljevalka moja
skozi trpko lepi čas mladosti!
Misel nate v srcu iskro vžiga,
iskro domotožja in grenkosti.*

daleč, nič manj kot v Indijo! Iz vseh teh razlogov je Tomaž postal zelo priljubljen svetnik. Njegov praznik smo obhajali 21. decembra, po novem koledarju je njegov god 3. julija, kakor je bil že od nekdaj v Indiji, Siriji in drugod na Vzhodu. S Tomaževim godom 21. decembra (začetek zime), je bilo nekoč povezanih mnogo ljudskih običajev. Na Primorskem je sv. Tomaž župnijski zavetnik naslednjih župnij: Štomaž na Vipavskem, Gročana (Kozina), Novaki (Cerkno), Osp, Pliskovica in Kodermaci (Benečija). Podružnice so: Idrsko, Vrsnik (Ledine), Štomaž (Vrabče), Jamlje (Vreme). Vse te cerkve so stare čez 200 let.

Le malo cerkva je posvečenih drugim apostolom. **Sv. Jernej** ima tri župnije (Opčine, Mačkolje in Senožče), po eno imata **sv. Filip** (Ukve), **sv. Janez Evangelist** v Ročah.

Poleg apostolov imenuje Sv. pismo Nove zaveze še druge osebe, ki so postale deležne velikega čiščenja. To so predvsem Janez Krstnik (ali Ivan), sv. Štefan, sv. Jožef, sv. Marija Magdalena ter evangelista sv. Marko in sv. Luka. V to skupino spadajo tudi sveti

Trije kralji in sv. Ana, ki pa jih Sveto pismo imensko ne označuje.

Sv. Janeza Krstnika (pri Slovanih Ivan, Jovan, Jan) po pravici imamo z izjemo Device Marije za največjega svetnika v cerkvenem koledarju. Kristus sam je izjavil, da »med rojenimi od žena ni vstal nobeden večji ko Janez Krstnik« (Mt 11, 11). To je edini svetnik poleg Jezusa Kristusa in Device Marije, čigar Cerkev obhaja rojstni dan (24. junija, točno šest mesecev pred božičem).

Od nekdaj se med Slovenci na predvečer praznika sv. Janeza zažigajo kresovi. Pravzaprav prihaja ta navada iz starejše poganske dobe in je bila udomačena prav tako pri Slovanih kakor pri Germanih. To se je dogajalo v zvezi s poletnim solsticijem, tj. z najdaljšim dnevom v letu, »ko se dan prevesi« (natančneje 21. junija). S kresovi so naši predniki hoteli počastiti sončno božanstvo. Kristjani so obred združili s praznovanjem sv. Janeza. Pri Slovenih je sv. Janez nadomestil božanskega Svetovita. K temu je pripomogla okoliščina, da sta imeni Krstnik in Kresnik tako blizu.

Primer »kmečke«
naifne umetnosti,
Skriljevo v Brdih
(foto Doktorič)

Cerkev (in samostan) sv. Ivana pri Devinu, ki so jo v 8. stol. zgradili oglejski misijonarji, je gotovo prva na slovenskih tleh, ki je bila posvečena temu svetniku. K Sv. Ivanu ali Štivanu so v tej dobi radi romali spreobrnjeni Slovenci; svoja imena so odličniki zapisovali na rob starega evangelija, ki se še danes hrani v muzeju v Čedadu.

Cerkev sv. Ivana v Gorici je v zadnjih časih (1972) postala sedež slovenske duhovnije v mestu. Ob cerkvi, ki je iz leta 1585, je nekdanje pokopališče, kjer je bil pokopan eden od usmrčenih tolminskih puntarjev.

Na Primorskem so sv. Ivanu posvečene sledeče župnije: sv. Ivan (Trst), sv. Ivan (Gorica), Devin, Ajdovščina, Boljunec, Čepovan, Idrija ob Bači, Matenja vas, Plave, Predloka (Črni kal). In še podružnice: Kal (Bovec, cerkev v ljudskem gotskem slogu iz 16. stol.), Bač (Knežak), Volčji grad (Komen, sezidal tržaški stavbenik Johannes de Pairi leta 1429, potem predelana v baročnem slogu), Tatre (Pregarje), Štorje.

Praznik sv. Štefana se že od konca 4. stol. obhaja takoj za božičnim praznikom. To čast mu je Cerkev izkazala, ker je bil prvi, ki je umrl mučeniške smrti za Kristusa. Prve cerkve posvečene sv. Štefanu v oglejskem okrožju se pojavijo v 10. stol. Cerkev sv. Štefana v Vipavi se omenja že leta 1275, tista v Solkanu leta 1296; zelo stara je cerkev v Brezovici. Seveda so bile vse prezidane v poznejši dobi. (Vipavska cerkev ima freske Jelovška, Wolfa, Herrleina, Metzingerjevo sliko in slike Ogrina). Sv. Štefanu so posvečene župnijske cerkve v Postojni, Košani (1200), Harijah, Levpi in Logu pod Mangartom (Groharjeve slike).

Sv. Jožef, mož Device Marije ima med nami le malo cerkva, in še te razmeroma niso stare. Prav tako pa je tudi malo cerkva, ki bi ne imele temu priljubljenemu svetniku posvečenega stranskega oltarja. Češčenje sv. Jožefa se je namreč začelo v Cerkvi razmeroma pozno. Papež Gregor XV. je leta 1621 ukazal, naj se god sv. Jožefa obhaja 19. marca kot zapovedan praznik.

Od tedaj pa se je njegovo češčenje hitro širilo in njegovo ime je postalo med najbolj razširjenimi krstnimi imeni tako za dečke kot za deklice. Sv. Jožefu so posvečene sledeče župnijske cerkve: Ricmanje (Trst), Soča, Vojsko in nova župnijska cerkev v Idriji in še podružna cerkev v Sesljanu.

Sv. Mariji Magdaleni sta pri nas posvečeni samo dve župniji, Bazovica in Gore. Podružnice pa so v Slivnem (Sempolaj), Seniku (Kožbana), Lokah (Kromberk), Ocizli (Klanec), Otoščaj (Lozice) in v Kilovčah (Prem).

Ime **sv. Ane**, matere Device Marije, poznamo iz ljudskega izročila. Od nekdanje zavetnice poročenih žena in mater.

Kuret v svoji knjigi »Praznično leto Slovencev II« navaja podatek, da je bilo okoli leta 1900 v tedanji Avstriji kar 1.780.000 An in Ančk, torej veliko več kot Marij in Mimic. V tem številu so bile seveda vštete tudi naše slovenske Anice. Na Primorskem so tej zavetnici posvečene župnije Batuje (15. stol.), Cerkno (om. 1247), in Grahovo.

Sveti Trije kralji so bili tudi med Slovenci zaščitniki romarjev, saj so bili prav oni prvi veliki romarji krščanstva. Od 14. do 18. stoletja so se tudi Slovenci v velikem številu udeleževali romanj v Köln, kjer se po starem izročilu hranijo relikvije sv. Treh kraljev. Češčenje svetih Treh kraljev je zadobilo pri nas zelo zaupen in prisrčen značaj. Na predvečer 6. januarja je bil po hišah sprevod, med katerim so po kajenju in molitvah zapisovali na podboje vrat črke G+M+B, ki naj bi bile po legendi začetnice imen svetih Treh kraljev, namreč Gašper, Melchior in Boltežar. Svetim Trem kraljem je posvečenih mnogo manjših cerkva in kapelic, župnija pa samo v Oblokah v Baški grapi. Omembe vredna je cerkva v Sužidu (Kobarid), ki je iz 15. stoletja.

Prerok Danijel je skoraj edini predstavnik iz Stare zaveze, ki si je pridobil neko mesto v pobožnosti naših ljudi. Tudi tokrat je viden vpliv oglejske

Delo neznanega (benečanskega?) slikarja, Skrljevo v Brdih (foto Doktorič)

Cerkve. Sv. Danijel spada med najstarejše zavetnike oglejske Cerkve, toda središče njegovega češčenja je v videmski nadškofiji. Tu je temu preroku posvečenih več cerkva. Največja v mestu San Daniele del Friuli iz 10. stol. Pri nas je sv. Danijel župnijski zavetnik Stanjela in Dornberka. Pomembne so podružnice v Sanaboru pod Colom, v Volčah na Tolminskem, v Hruševju (Hrenovica) in v Zalogu pri Postojni.

Nekaj izrednega in skoraj neverjetnega je obseg češčenja, ki si ga je pridobil **nadangel sv. Mihael**. V svetem pismu Stare zaveze ga omenja samo prerok Danijel, v Novi zavezi pa Razodetje (12, 7) v zvezi z borbo zoper zmaja. Sv. Mihael je užival posebno češčenje med Nemci. Spominjal jih je na nemanskega mitičnega junaka Sigfrida. Nemški misijonarji iz Salzburga so postavljali cerkve in kapele sv. Mihaelu na čast na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem. Val tega češčenja je zajel

tudi Primorsko. Tu imamo še danes kar 10 župnijskih cerkva, ki so njemu posvečene, in še več podružnic. Župnije so Biljana (Brda, iz 13. stol.), Zgonik, Kamnje (1400), Gorenje polje (Anhovo), Lokev (Divača, postavili templarji leta 1118, predelana, poslikal Tone Kralj), Šmihel na Krasu, Skopo, Tinjan, Krkavče pri Kopru.

Pomembne podružnice so Šmihel nad Šempasom (15. stol. s freskami), Vrh (Gabrije), Selo (Batuje), Erzelj (Goče), Šmihel (Hrenovice), Ljubinj na Tolminskem (znana Mihaelova šagra, ko pijejo medico).

ŠTIRINAJST POMOČNIKOV V SILI

Narodi srednje Evrope so v 14. stoletju doživljali izredno slabe čase. Zaradi večkratne kuge so izumrle cele vasi (1347-48), slabim letinam je sledila lakota in splošno pomanjkanje, vojaške in razbojniške tolpe so se klatile po deželi ter uničevale tisto malo, kar je ljudem ostalo. Vmes je nepopisne strahote prinesel 1348 potres, ki je trajal 40 dni ter porušil več mest in nešteto vasi (prim. Dobrač na Koroškem!). Širile so se tudi verske zmohte, ki so povzročile pravo zmedo med verniki. Kot se v tako hudih primerih večkrat dogaja, so se ljudje zatekali k Bogu in k priprošnji raznih svetnikov. V tem času se je razširilo mnenje, da ni vsak svetnik za vsako potrebo, temveč da nekateri še posebno radi pomagajo v določenih stiskah in potrebah. Če smemo rabiti sodoben izraz, bi dejali, da so ljudje odkrili v svetnikih »strokovnjake« ali »specialiste« za določene »bolezni«.

Bavarski in avstrijski folkloristi so pozneje sestavili seznam takih svetnikov, ki so jih častili v teh deželah. Imenovali so jih »14 pomočnikov v sili«. Nekaj teh svetnikov se je uveljavilo tudi med Primorci, seveda pa je število 14, pa tudi vprašanje, kateri svetniki spadajo v to skupino, za nas le postransko.

Sv. Ahacij je bil mučen za časa cesarja Hadrijana. Postal je priprošnjik ljudi, ki živijo v posebnih nevarnostih.

Idrijski rudarji so ga imeli za zavetnika tudi zato, ker je na dan njegovega godu (22. junija) kmet odkril rudo živega srebra. Njemu so posvečene podružne cerkve v Krnicah (Ledine), v Budanjah in nadvse zanimiva cerkva v Prilesju (Plave) iz 15. stol, ki je po mnenju strokovnjakov dragocen arhitektonski spomenik.

Sv. Anton puščavnik (u. 356) je skoraj vse življenje preživel kot samotar v tebajdski puščavi v Egiptu. Po nasvete pa so hodili k njemu tudi najvišji državni in cerkveni dostojanstveniki. Bilo mu je 105 let, ko je umrl. Sv. Anton puščavnik je eden izmed svetnikov, kateremu je verno ljudstvo ohranilo več kot tisoč let isto zvestobo in zaupanje. Še danes velja za zavetnika domačih živali. V preteklosti skoraj ni bilo hleva, kjer bi na vratih ne bilo njegove slike.

Pri nas so mu posvečene župnije Boršt, Bilje, Čezsoča, Divača, Škrbina, Dvori in podružnice Prebeneg (Dolina), Klanec (Herpelje), Koritnice (Knežak), Nevirke (Košana).

Sv. Anton Padovanski, pravzaprav ni bil iz Padove, temveč iz Lizbone na Portugalskem. V italijanskem mestu je deloval in tu umrl leta 1213. Še za življenja je zaslovel kot učinkovit govornik in velik čudodelnik. Zdi se, a ni dokazov za to, da je bil tudi v Gorici in tu ustanovil prvi frančiškanski samostan (Trg sv. Antona). Ta svetnik je priprošnjik za mnoge zadeve. Ne vemo, zakaj so se k njemu začela zatekati dekleta, ki bi rade imele moža. Postal je tudi priprošnjik v iskanju izgubljenih reči. Na Primorskem sta mu posvečeni dve župniji, Jamlje in Lokve, in še devet važnejših cerkva, dve v Gorici, na Griču v Idriji, na Griču v Kobaridu, Tabor (Branik), Trebčane (Podgraje), Stara vas (Postojna), Fužine (Šturje), Poljane (Golac).

Sv. Barbara (u. 306) je precej legendarna osebnost. Živela je v Nikomediji v Mali Aziji. Oče jo je zaprl v stolp in pustil brez hrane, dokler se ne bi odpovedala krščanski veri. Na

koncu jo je oče sam obglavil, za kar ga je takoj nato strela ubila. Češčenje sv. Barbare je bilo zelo razširjeno. Postala je zavetnica proti streli, pozneje pa ljudi, ki imajo opravka s smodnikom. Na ladjah so imenovali »Santa Barbara« skladišče smodnika. Sv. Barbara je zavetnica rudarjev. Njej sta posvečeni župnijski cerkvi v Idriji (zdaj porušena) in v Rablju. Podružnice so v Knežaku, Hudajužni in na Studencu (Hrenovice).

Sv. Egidij (ali **Tilen**) je bil opat neke v južni Franciji (u. 725). V Nemčiji je postal glavni zaščitnik beračev in sploh revnih ljudi. Priporočali pa so se mu tudi drugi v skrajni denarni stiski. V mnogih krajih še danes pripravljajo posebne kruhke in pogače, ki jih na njegov praznik (1. septembra) delijo med reveže. Sv. Egidij je glavni zavetnik žabnic pri Trbižu in Vipolž v Brdih. Podružnično cerkev ima v Svetem pri Komnu.

Ime **sv. Florijana** je v naši deželi zapisano s prav velikimi črkami. Še danes vidimo na naštetih hišah in vodnjakih podobo rimskega častnika s čelado in zastavo, z vedrom v roki, ko gasi gorečo hišo. To je sv. Florijan (Cvetko), zavetnik proti požarom in zoper povodnji. Živel je v Noriku (sedaj Gornja Avstrija) in tu za časa cesarja Dioklecijana umrl mučeniške smrti. Vrgli so ga namreč z mlinskim kamnom na vratu v reko Anižo (Enns).

Kot glavnega zaščitnika ga imajo župnije Števerjan (ime vasi!), Fojana (iz 13. stol.), Srpenica, Velike Žablje, Kubed, Orehek. Podružnice so na Krnicah (Sp. Idrija), v Dobropoljah (Il. Bistrica), v Bujah (Košana), v Banah (Opčine).

Kdo bi ga ne občudoval, viteza na konju, ki s sulico prebode zmaja ter reši mesto strašnega krvnega davka? To je **sv. Jurij**, zaščitnik vitezov, potem pa tudi ruskih, angleških in nemških vladarjev. Njegovo ime je bilo in je še med najbolj razširjenimi po vsem krščanskem svetu. Jurij za Slovence in Ruse, Georg za Nemce, George za Fran-

coze, Angleže in Amerikance. George je bil Washington, ustanovitelj ZDA, Jurij je bil Gagarin, prvi kozmonavt, ki je krožil okoli Zemlje; Jurij Kozjak je bilo ime prve slovenske povesti. Na žalost pa moramo ugotoviti, da takega Jurija z zmajem nikoli ni bilo. Gre v glavnem za legendarno osebnost, ki se je vtihotapila v krščanski panteon oz. v cerkveni martirologij. (Nobenega dvoma pa ni, da je neki Jurij živel v mestu Lidi in tam umrl mučeniške smrti.)

Med Slovenci bo njegovo ime še vedno priljubljeno in Jurijev zlepa ne bo zmanjkalo med nami. V zvezi z njegovim godom 24. aprila ni na Primorskem posebnih šeg ali navad, pač pa drugje po Sloveniji so jurjevanja. Pri nas imajo svoja jurjevanja le skavtske skupine, ker je sv. Jurij zavetnik skavtov.

Sv. Jurij je na Primorskem župnijski zavetnik 11 župnij: Šturje (ime!), Deskle, Dutovlje, Gradno (Spacalove freske), Kal nad Kanalom, Komen (1247), Kožbana (15. stol.), Miren (1308), Piran (11. stol.), Šebrelje in Vatovlje.

Sv. Katarina Aleksandrijska (u. 310) je bila lepa pa tudi izobrazena mladenka, ki je zmagovito znala zavračati lažne ugovore proti sveti veri. Mučili so jo na kolesu in naпослед obglavili. Zato svetnico upodabljajo s kolesom in z mečem. V srednjem veku je postala zaščitnica pariške univerze in na splošno učenih ljudi. Častili so jo tudi kot zavetnico deklet, mladine sploh, mlinarjev in izdelovalcev mlinjskih koles. Malo svetnic je bilo deležnih tako velike pozornosti s strani slikarjev kot prav sv. Katarina. Tudi na Slovenskem spada med najbolj pogosto upodobljene svetnice. Je glavna zavetnica Borjane, Branice in Otaleža; zanimiva je podružnica na Preserjih (Branik) s freskami iz 16. stol. in z obzidjem nekdanjega tabora. Svetnici je posvečena podružna cerkev na Peči, župnija Rupa.

Sv. Lenart (u. 6. nov. 559) je bil frankovski plemič, po spreobrnitvi pa se je ves predal spokornemu življenju.

Sv. Andrej (Del Nerl, Štandrež)

Zatekel se je v samoto, vendar pomagal revnim kmetom v vseh potrebah. Rad je obiskoval ječe in pri kralju izprosil osvoboditev nedolžnih jetnikov.

Zaslovel je zlasti v 15. stol. v južni Nemčiji, v Avstriji in tudi pri nas. Častili so ga kot zavetnika živine, zlasti konj in vozačev. Njemu so posvečene župnije Sv. Lenart Slovenov (1351), Bukovo, Col, Volče (1015, verjetno najstarejša župnija na slovenskih tleh) in podružnice v Škrljevem (Mernik), v Sp. Cerovem, v Starem Selu (Kred) in v Bači (Podbrdo).

Sv. Nikolaj in **sv. Martin** imata na primorskih tleh (seveda z izjemo Device Marije) največ posvečenih cerkva. Rekli bi skoraj, da sta tekmovala, kdo bo prvi. Zmagal je sv. Martin, a le za malo. Sv. Martin si je pridobil »zaščito« nad 14 župnijami, sv. Nikolaj pa nad 11. Če pa upoštevamo tudi podružnice, sta si enaka, tj. 16 cerkva.

Sv. Nikolaj ali **Miklavž** (u. 325) je velik prijatelj otrok. Dolga stoletja namreč niso mogla izbrisati spomina na dobrosrčnost tega svetnika. Bil je škof v mestu Miri v Mali Aziji. Legenda mu pripisuje mnogo izrednih čudežev. Leta 1087 so neki italijanski mornarji oropali njegov grob v Miri in njegove telesne ostanke prenesli v Bari v južno Italijo. Od takrat se je njegovo čiščenje hitro razširilo tudi po zahodni Evropi.

Sv. Nikolaju so posvečene sledeče župnije: Gabrje pri Gorici, Mavhinje, Avber, Breginj, Budanje, Cerovo, Kred, Podbrdo, Podsabotin, Suhorje, Golac in še podružnice Plužne (Bovec), Koper, Brinje (Hrenovice), Lazne (Otalež).

Izredno mesto v naši ljudski pobožnosti zavzema **sv. Martin**. Človek bi skoraj ne verjel, da si je svetnik, ki je vse življenje preživel v daljni Franciji, pridobil med Slovenci toliko častilcev.

Prav gotovo je temu botrovalo dej-

stvo, da se je sv. Martin rodil v nam bližnji Panoniji (Ogrski) in da so ga zlasti Prekmurci in Porabski Slovani imeli za svojega. Ugotovljeno je tudi, da je nekaj časa misijonaril po naših deželah, potem ko se je ob neki priložnosti vračal iz Francije v domovino. Pri tem svetniku se je uresničilo pravilo: žanje ljubezen, kdor seje ljubezen.

Sv. Martin je živel v času, ko je cesar Konstantin Veliki proglasil krščanstvo za državno vero. Cerkev ni bila več preganjana, pač pa zaščitena in obdarjena z mnogimi privilegiji. To pa je imelo na versko življenje vse prej kot dobre posledice. Odnosi med kristjani, ki so živeli samo v mestih, so se shladili. Na podeželju, ki je ostalo pogansko pa je sploh vladala surovost in podivjanost. V to bolj malo krščansko družbo je sv. Martin kot škof mesta Tours posegel z vso gorečnostjo svoje ljubezni do Kristusa in imel velikanski vpliv na celotni verski razvoj v Galiji (današnji Franciji). Martin je ostal skozi stoletja v spominu kot usmiljeni Samarijan, ki je delil z beračem svoj plašč.

Njemu so posvečene župnije Doberdob, Sovodnje, Prosek, Avče, Gabrje na Vipavskem (slike S. Ogrina), Grgar, Hrenovice (iz 10. stol.), Kostanjevica na Krasu, Osek (1516), Sečovelje, Sežana, Šmartno v Brdih, Slivje. Od podružnic naj samo omenim starodavno cerkev v Šilentabru (Zagorje). Tu so pred kratkim odkrili temelje še starejše cerkvice, ki sega verjetno v čase pred letom 1000.

Sv. Lucijo zelo častijo v Italiji in Skandinaviji. Živela je v Sirakuzi in tam okoli leta 300 umrla mučeniške smrti. Po legendi so ji iztaknili oči. Postala je tako zavetnica slepih in zaščitnica zoper očesne bolezni. Posvečeni sta ji župniji Most na Soči (prej Sv. Lucija) in Portorož-Sv. Lucija. V Kravarju (Benečija) ima zanimivo cerkvico, ki hrani sliko Jerneja iz Loke (1540).

Sv. Rok (u. 16. avg. 1327) je velik priprošnjik proti kugi. Že otrokom se

Sv. Martin (E. Galli, Doberdob)

smili mož, ki s prstom kaže, kako ga boli rana na nogi. Čeravno je bil iz bogate francoske rodbine, je živel kot berač, veliko romal, molil in pomagal okuženim bolnikom. Njegove ostanke so iz Monpellierra prenesli v Benetke, kjer je bil deležen posebnega češčenja (Rokova šola, kjer je deloval slavn slikar Tintoretto).

V goriški škofiji sta mu posvečeni dve župniji: v Gorici in Nabrežini. Veliko slavje (šagro) mu prirejajo v Kozani, čeprav ni njihov zavetnik.

Prvi svetnik, ki ga je katoliška Cerkev uradno in po rednem procesu uvrstila med svetnike vesoljne Cerkve je bil augsburški škof Ulrih, med Slovenci znan kot **sveti Urh**.

Bil je predvsem miroljuben človek, ki je veliko prispeval, da so se umirile razmere med južnonemškimi veljaki. Gre mu zasluga, da so Bavarci leta 955 na Leškem polju premagali Ogre. Postal je na Nemškem med najbolj češčenimi svetniki. Tudi na Slovenskem je imel okoli sto cerkva. Na Primorskem ga ima za zavetnika šest župnij: Bovec (1194), Dolina (1234), Branik, Ravne (Cerkno), Ubelsko in Zavratec; posvečena mu je tudi podružna cerkev v Samatorci v župniji Zgonik.

NEKAJ »DOMAČIH« SVETNIKOV

Slovenci nimamo še uradno proglašanih svojih svetnikov, razen **sv. Eme**. Upamo, da bomo kmalu lahko častili na oltarju naše svetniške škofo Slomška, Barago in Gnidovca. Pač pa imamo svetnike, ki so bili več ali manj povezani z našo zemljo. Med temi je treba posebej omeniti **sv. Mohorja**, ki je postal, odkar ga je škof Slomšek izbral za zavetnika znane Mohorjeve družbe, še bolj »slovenski«. Sv. Mohor ima kar sedem župnijskih cerkva, nekaj kapelic in mnogo stranskih oltarjev. Župnije so: Rojan (Trst), Pečine, Podraga (leta 1690, s slikami Wolfa in P. Kühnla), Ravnica, Renče, Sovodnje v Benečiji, Čela (Benečija).

Sv. Just je zavetnik Trsta. Obsodili so ga in vrgli v morje. Zgodilo se je

to po vsej verjetnosti 2. novembra leta 303. Poleg tržaške stolnice so mu posvečene župnije sv. Just v Gorici, Podgora, Sočerga, Ustje in Vogrsko. Podružne cerkve so v Dutovljah (Tomaj), Kosečah (Drežnica), Parijah na Krasu.

Za Slovence so imeli naši predniki **sv. Hieronima**. Rodil se je namreč v kraju Stridon, o katerem zgodovinarji menijo, da je ležal nekje na slovenskem Krasu okoli Pivke. Hieronim je bil silno nadarjen in razgledan mož. Cerkev ga je uvrstila med štiri velike cerkvene učitelje krščanskega Zahoda (Avgustin, Ambrož, Gregor Veliki). Izobrazil se je v Milanu in v Rimu. Imel je čudovit spomin in izreden dar za učenje jezikov. Mojstrsko je obvladal klasično latinščino. Napisal je mnogo knjig asketske vsebine, toda njegovo največje delo je prevod Svetega pisma iz hebrejščine in grščine v latinščino. Tega prevoda, ki mu pravimo »Vulgata«, se je posluževala Cerkev v svojih obredih vsa stoletja skoro do danes. Hieronim je živel kot spokornik v Palestini in tam umrl 30. septembra 420. Hieronima so Slovenci zelo častili in mu nekdanj posvetili več cerkva. Danes sta njegovi le dve župni cerkvi, namreč Kontovel in Kozana. Važnejše podružnice so Koritnica (Knežak) in Celje (Prem). Cerkvica na Nanosu je žal v razvalinah.

Danes je splošno priznan zgodovinski pomen, ki sta ga imela **sveta brata Ciril in Metod** za verski in kulturni razvoj vsega slovanskega sveta. Zato ju je papež Janez Pavel II. razglasil za sozavetnika Evrope poleg sv. Benedikta. Slovenci pa se lahko ponasamo, da smo imeli s svetima bratoma neposredne stike. Dalj časa sta delovala na dvoru slovenskega kneza Koclja ob Blatnem jezeru. Prvi duhovniki slovanskega obreda posvečeni v Rimu so bili panonski Slovenci. Češčenje svetih bratov pa je med nami s časom šlo nekoliko v pozabo. Šele svetniški škof Slomšek je v prejšnjem stoletju opozoril Slovence na važnost, da se to češčenje obnovi, zlasti v zvezi z eku menskim delovanjem. Od takrat so se

po naših cerkvah razmnožile slike in stranski oltarji na čast sv. Cirilu in Metodju. Njima posvečenih cerkva pa je malo, ker se je tudi novih cerkva v zadnjih časih le malo gradilo. Svetima bratoma sta posvečeni župniji Brje na Vipavskem in Podgrad. Podružnico imajo na Padričah (Bazovica). Omembe vreden je oltar svetih bratov v novi cerkvi na Vejni. Ob tisočstoletnici Metodove smrti (u. 885) nameravajo zgraditi v Cerovljah, župnija Mavhinje, kapelo oz. podružno cerkev na čast sv. bratoma.

Za »našega« lahko imamo češkega svetnika **Janeza Nepomuka**. Njegove kapelice ali vsaj kipi ščitijo pred povodnijo mostove in bregove naših potokov in rek. Večjo cerkev ima v Rakuliku (Hrenovice).

Časovno nam najbližji »domači« svetnik je **Leopold (Bogdan) Mandić**. V Domju pri Ricmanjih mu je posvečena cerkev, ki je menda prva na slovenskih tleh.

Po eno ali dve cerkvi imajo še naslednji svetniki: Elija (Kopriva), Frančišek Asiški (Vipavski Križ, kapucini), Frančišek Ksaverski (Lozice in Gor. Tribuša), Gabrijel (Zapotok), Hilarij in Tacijan (Goriška stolnica), Ignacij (Gorica), Janez in Pavel (Milje in Senožeče), Jošt (Črni vrh), Jedrt (Slavinje in sv. Gendra v Zapotoku), Krizogon (Koštabona), Lambert (Rut), Marko (Rupa), Matija (Slap pri Vipavi), Matej (Škofije), Marjeta (Podkraj in Skrilje), Maver (Štmaver in Izola), Ožbalt (Stržišče), Pelagij (Šempolaj), Primož in Felicijan (Lom in Vrhpolje), Silvester (Pevma, Šempas), Ubald (Orehok), Urban (Godovič), Volbenk (Štoblanek v Benečiji).

CERKVE POSVEČENE SV. KRIŽU, SRCU JEZUSOVEMU SV. DUHU IN SV. TROJICI

Križ je že prvim kristjanom veljal za najodličnejše znamenje našega odrešenja. Posebno so začeli častiti to znamenje v 4. stoletju, potem ko je po krščanskem izročilu cesarica sveta Helena našla v Jeruzalemu ostanke

Sv. Križ (Subida, Krmin)

pravega Kristusovega križa. Kos tega križa so prinesli v Rim pod papežem Silvestrom (315) in shranili v baziliki, ki se je odslej imenovala Santa Croce in Gerusalemme. Za časa križarjev so prihajale z Vzhoda še nove, več ali manj pristne relikvije sv. Križa in se razširile po Evropi.

Najstarejša cerkev **Sv. Križa** na Primorskem je gotovo v Vipavskem križu, ki se omenja že v 10. stoletju. Župnijski cerkvi Sv. Križa na Tržaškem in ona v Batah sta iz 16. stoletja. Zelo stare so cerkvice sv. Križa v Stranah (Ubeljsko) in v Selcih (Slavina). V Krminu je znana božjepotna cerkvičica Sv. Križa na Subidi. Tu je sedaj sedež slovenske verske skupnosti za krminsko področje. V Brdih je stara navada, da se Sv. Križ praznuje na praznik Gospodovega Vnebohoda.

Tudi **sv. Heleni** so na Primorskem posvečene tri župnije: Prem, Zagorje in Mernik.

Pobožnost do **Srca Jezusovega** je pri nas zadobila neverjeten obseg, a le v zadnjem stoletju. Zato imamo le malo cerkva, ki bi bile posvečene Jezusovemu Srcu. Cerkev Srca Jezusovega imamo v Trstu, v Gorici, na deželi pa samo v Drežnici.

Praznik **Sv. Duha** ali Binkošti so že od nekdaj bile za Slovence zares največji praznik v letu poleg Božiča in Velike noči. Devetdnevna priprava je bila splošno v navadi, na binkoštno soboto so med drugimi obredi blagoslavljali vodo in ž njo kropili domove in njive. Obvezen praznik pa je trajal tri dni (nedelja, ponedeljek in torek). V »bogkovem kotu« skoraj nikoli ni manjkala podoba goloba, ki naj bi predstavljala Sv. Duha.

Na Slovenskem je okoli 50 cerkvâ posvečenih Sv. Duhu. Večina teh cerkvâ stoji na visokih gričih in na samotnih krajih, kar pač spominja, da je Sv. Duh — luč v temini.

Zdi se, da je bilo češčenje Sv. Duha na Primorskem manj izrazito. Sv. Duha sta posvečeni dve župni cerkvi: na Banjšicah in na Libušnjem (1573).

Sv. Duh ima cerkvico na gradu v Gorici (najstarejša v mestu) in pri gradu v Devinu.

Pojem o »trojstvu« srečamo v raznih verstvih starega sveta (n. pr. v hinduizmu, taoizmu in šintoizmu). Poganški Slovani so častili boga »Triglava«. Krščanska verska resnica o troedinem Bogu, ki nam jo je razodel Jezus Kristus ima pa povsem drugo osnovo. Ne moremo pa izključiti, da so ljudski pobožnosti do **Sv. Trojice** botrovali tudi manj teološki nagibi. Število tri je pač magično. Ljudstvo je verjelo, da vsebuje Sv. Trojica najvišjo nadnaravno moč. Tako se je vpeljala navada, da so se ljudje prekrizovali v »Imenu Očeta in Sina in Svetega Duha« ne samo pred vsakim delom, ampak tudi ob vsaki nevarnosti.

Znana je oblika, kako so umetniki (tudi ljudski) upodabljali Sv. Trojico: Bog Oče sedi na prestolu in drži Boga Sina, pribitega na križ, medtem ko Sv. Duh plava kot golob med Očetom in

Sinom. Pozneje so upodabljali zraven še Mater božjo, ki jo krona Sv. Trojica.

Na Primorskem imamo vsaj deset cerkvâ, ki nosijo ime Svete Trojice. Najstarejša je menda Sv. Trojica nad Trnjem na Pivki (17. stol.), sledijo župnijski cerkvi na Katinari in v Kamnu. Podružne cerkve Sv. Trojice imajo Idrija (v mestu), Pregarje, Divača, Košana (Čepno), Dolina (Krogles), Razdrto, Jelšane (Brdo), in Milje (na pokopališču).

ZAKLJUČEK

Za sklep bi rad opozoril na nekatere značilnosti, ki jih opazimo v zvezi z izbiro cerkvenih zavetnikov pri naših prednikih. Predvsem gre za izbiro svetnikov, ki so živeli v davnih časih, največ v rimski dobi ali v zgodnjem srednjem veku. Le za malo cerkvâ so si izbrali »moderne« svetnike, to se pravi iz dobe po tridentinskem koncilu, čeprav je bilo največ cerkvâ zgrajenih prav v tem obdobju. Zanimivo je tudi dejstvo, da je večina cerkvâ v Brdih, na Vipavskem in v Krasu razmeroma zelo starih, njihova starost se namreč suče okoli 200-300 let.

Vse te cerkve so po svoji konstrukciji in legi živ dokaz ne samo globoke, požrtvovalne vere, temveč tudi izredno razvitega kulturno-umetniškega čuta naših prednikov. Potrebno bi bilo, da bi se vse te cerkve tudi turistično bolj uveljavile. Pred vsako cerkvijo bi morala biti tablica z glavnimi podatki o cerkvi sami (ime, letnica zgradbe, slog, umetnine).

Kdo bi lahko oporekal, da je bilo češčenje svetnikov pri naših prednikih pretirano in morda v škodo najvišjemu češčenju, ki gre samo Bogu. A to ni tako. Središče in višek vsakega župnijskega praznovanja ob godovih svetnikov-zavetnikov (shodi, šagre) je vedno bila sv. maša in z njo dosledno zakramentalno življenje (spoved, ohhajilo). Le v redkih primerih so prišle do izraza vražarske sestavine; neki malikovalski fanatizem, ki ga neredko o-

pažamo v nekaterih pokrajinah južne Evrope, pa sploh ni prišel nikoli do izraza.

In kar je res, kakor nas uči Cerkev, da prava pobožnost do Marije vodi k Jezusu — »Ad Jesum per Mariam« — po Mariji k Jezusu, isto lahko trdimo o češčenju svetnikov. Ljubezen do svetnikov je naše prednike vodila k Jezusu, k Bogu: »Ad Jesum per sanctos suos« — Po svojih svetnikih k Jezusu!

GLAVNI VIRI:

Cerkev na Slovenskem, Ljubljana 1971 (Sematizem slovenskih škofij za leto 1971).

Leto svetnikov, prvi del, Ljubljana 1968; drugi del, Ljubljana 1970; tretji del, Ljubljana 1972; četrti del, Ljubljana 1973.

Msgr. Rudolf Klinec: Marija v zgodovini Goriške (GMD 1955).

Niko Kuret: Praznično leto Slovencev, MD prvi del 1965; drugi del 1967; tretji in četrti del 1970 Celje.

Krajevni leksikon Slovenije I, Ljubljana 1968.

ANGEL KOSMAC

Glagolica - dediščina svetih bratov Cirila in Metoda

BESEDA ZA UVOD

Ves slovanski svet je letos, kljub vsem ločitvam, duhovno združen ob praznovanju 1100-letnice smrti sv. Metoda (885-1985). Prav tako je katoliška Cerkev, najbrž prvič v zgodovini, resnično zavzeta, da primerno z vso slovesnostjo počasti spomin solunskih bratov, ki sta po prizadevanju papeža Janeza Pavla II. postala celo duhovna sozavetnika evropskih narodov.

Ko se temu praznovanju z velikim veseljem pridružujemo tudi Slovenci, ki smo češčenje svetih bratov že davno odkrili, najbolj iz časov škofa Slomška, ne bi smeli pozabiti, da je dragocena dediščina slovanskih blagovestnikov tudi glagolica in glagolsko bogoslužje.

Dobro je znano, da so naši sosede Hrvatje gojili glagolico in glagolsko bogoslužje skoraj nepretrgoma skozi tisoč in več let, zlasti v Istri in na Kvarnerskih otokih. Mnogi glagolski spomeniki pri nas pa dovolj zgovorno pričajo, da so marsikje tudi naši slovenski predniki imeli v časteh glagolico, ki zato spada v našo kulturno in cerkveno zgodovino. Na nas stoji torej, da to častljivo preteklost pogumno odkrijemo in proučimo. K temu nas morda nagiba še posebno nekajstoletna praznina, ki nujno kliče na delo in vabi, da poiščemo vse duhovne drago-

cenosti tiste dobe našega naroda, ki gre od Brižinskih spomenikov pa vse do Trubarja ali celo od časa svetih bratov in kneza Koclja do naših protestantskih reformatorjev. Verjetno bi se pri tem morali zgledovati po bratih Hrvatih, ki prav po tej poti iščejo korenine svoji preteklosti. Zdi se, da bi pri tem nikakor ne trpela naša samobitnost, ker smo Slovenci šli svojo pot, čeprav so naši predniki marsikje delili s hrvaškimi sosedi svojo glagolico in morda tudi glagolsko bogoslužje.

Mohorjev koledar ni sicer ravno najbolj primerna tribuna za tako zamotano vprašanje. Vendar bi si za to jubilejno Metodovo leto dovolil, da navržem nekaj dobcev, ki naj bi nas opozarjali, da vprašanje obstaja in čaka pogumnih ljudi, ki bi se ga lotili. Kar je bilo do sedaj napisanega, je le iskanje gradiva, ki ga bodo morali strokovnjaki razčleniti in poglobiti.

GLAGOLICA IN NJE NASTANEK

Ker mnogi naši ljudje komaj vedo, za kaj gre, bo prav, da takoj preprosto opozorim na pomen nekaterih besed, ki so v zvezi z glagolico.

Glagolica je staroslovanska abeceda ali črkopis. Ime izhaja iz glagola »glagolati«, ki v cerkveno-slovanskem jeziku pomeni »govoriti« in se v staroslovanskem svetem pismu, zlasti v evan-

Ш	ш	Ѡ	ѡ	А	Я	Ѣ	ѣ	Ѥ	ѥ	О
Ѣ	ѣ	Ѧ	ѧ	В	Ѧ	ѧ	Ѩ	ѩ	Ѫ	Р
Ѧ	ѧ	Ѩ	ѩ	У	Ѭ	ѭ	Ѯ	ѯ	Ѱ	С
Ѩ	ѩ	Ѫ	ѫ	Д	ѱ	Ѳ	ѳ	Ѵ	ѵ	Т
Ѫ	ѫ	Ѭ	ѭ	Е	Ѷ	ѷ	Ѹ	ѹ	Ѻ	У
Ѭ	ѭ	Ѯ	ѯ	З	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ	Ф
Ѯ	ѯ	Ѱ	ѱ	И	ѻ	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ
Ѱ	ѱ	Ѳ	ѳ	І	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ	ѻ
Ѳ	ѳ	Ѵ	ѵ	Ј	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ	Ѽ
Ѵ	ѵ	Ѷ	ѷ	К	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ	Ѽ
Ѷ	ѷ	Ѹ	ѹ	Л	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ	Ѽ
Ѹ	ѹ	Ѻ	ѻ	М	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ	Ѽ
Ѻ	ѻ	Ѽ	ѽ	Н	Ѽ	ѽ	Ѿ	ѿ	Ѻ	Ѽ

Glagolica, velike in majhne tiskane črke, ob robu latinica

geliju, zelo pogostoma ponavlja. Glagoljšstvo pomeni torej rabo glagolice tako v cerkvi kakor tudi v posvetne namene. Glagoljaši so pa bili duhovniki, ki so opravljali bogoslužje v staroslovanskem jeziku in se pri tem posluževali v glagolici pisanih cekvenih knjig (misalov, obrednikov, brevirjev itd.). Temu bogoslužju pravimo tudi glagolsko bogoslužje.

O nastanku glagolice je bilo nekoč kar več različnih mnenj. Nekateri so očetovstvo glagolici pripisovali cerkvenemu učitelju sv. Hieronimu. Šlo je bolj za iskanje neke prestižne osebnosti. Danes nihče ne zagovarja več tega stališča. Drugi znanstveniki so bili mnenja, da se je glagolica razvila iz nekaterih starih primitivnih pisanih znamenj, katere naj bi prinesli s seboj stari Slovani, ki so se selili iz svoje nekdanje domovine. Danes je splošno mnenje, da je glagolico sestavil

mlajši od solunskih bratov, sv. Ciril, ki je vzel za podlago grško abecedo v malih črkah ali minuskulah in tem dodal še nekaj znakov iz drugih orientalskih jezikov, katere je dobro poznal. Samo grške črke niso mogle namreč zajeti vseh slovanskih glasov. Podobno kot bi n. pr. hoteli še danes nekatere slovenske besede ali šumnike izraziti z italijanskimi črkami; praktično je to nemogoče. Glagolica je bila prav gotovo zamišljena in izdelana že v Carigradu ali v kakšnem samostanu, kjer sta se sveta brata mudila pred odhodom na Moravsko. Namenjena je bila torej določenemu narodu, med katerim naj bi solunska apostola delovala. Iz Moravske je nato prešla v slovensko in hrvaško Panonijo in od tam v južnoslovanske dežele. Po mnenju nekaterih že po prvem potovanju sv. Metoda v Rim, ko se je vračal na Moravsko prav po teh naših krajih. Bolj

verjetno pa, ko so bili Metodovi učenci od tam izgnani in so se razkropili po južnih deželah in tako ponesli glagolico vsepovsod med južne Slované. Večje glagolsko središče je nastalo v Ohridu v Makedoniji z bogoslovno šolo, ki jo je vodil sv. Kliment Ohridski. Vendar je v bolgaškem kraljestvu glagolico kmalu nadomestila nekoliko lažja cirilica, ki je kmalu zajela še druge Slované, kakor Srbe in Ruse. Tako se je glagolica ohranila le v Istri in v Dalmaciji, zlasti pa na Kvarnerskih otokih, in še posebno na otoku Krk.

NEKAJ GLAGOLSKIH SPOMENIKOV

Z otoka Krk je tudi eden najstarejših glagolskih rokopisov, znameniti kodeks »Glagolita Clozianus« ali po naše »Clozov-Kopitarjev Glagolit«, iz 2. polovice 10. st. ali vsaj 1. pol. 11. stoletja. Gre za cerkveno knjigo, ki jo je našel naš slavní rojak in svetovno znani slavist Jernej Kopitar v zapuščini grofa Parida Cloza v Tridentu in jo je prvi izdal, in sicer v cirilici, ter jo znanstveno obdelal leta 1836 na Dunaju. Zbornik vsebuje 4 pridige grških cerkvenih očetov, prevedene v staroslovenski jezik (2 homiliji sv. Janeza Zlatoustá, in po eno sv. Atanazija in sv. Epifanija). Kodeks je bil last knezov Frankopanov, gospodarjev otoka Krk, ki so ga tudi bogato vezali v platnice z zlatimi in srebrnimi okraski. Tako se je rokopis lažje ohranil. Po smrti zadnjega Frankopana Ivana v Benetkah je rokopis večkrat menjal gospodarja. Pozneje so našli še en manjši odlomek, poleg prejšnjih dvanaest pergamentnih listov, in sicer v zapuščini prof. Rescha v Innsbrucku, katerega je izdal leta 1860 Kopitarjev naslednik in strokovnjak Franc Miklošič, spet v cirilici.

Sicer je glagolskih spomenikov v rokopisih zelo veliko število, čeprav se jih je še več izgubilo tekom stoletij zaradi zanikrnosti in celo nasprotovanja ljudi. Morda so pri prepisovalnem delu še največ prispevali benediktinski samostani po Dalmaciji in še zlasti na otoku Krk. Tak je bil glagoljaški benediktinski samostan pri Omišlju, iz

katerega je po vsej verjetnosti izšel v glagolici pisan evangelij »Texte de sacre«, na katerega so dolgo let prisegali francoski kralji pri svojem kronanju v mestu Reims. Znamenita je še posebno »Baščanska ploča« to je veliki glagolski napis na kamnu iz XII. st., ki je svoj čas krasil cerkev sv. Lucije pri Baški na Krku in se sedaj hrani na Jugoslovanski Akademiji v Zagrebu. Tu se imenuje celo hrvaški kralj Zvonimir, ki je benediktinskemu samostanu daroval neko zemljišče.

Pozneje so glagolsko tradicijo nadaljevali drugi cerkveni redovi, kakor Pavlinci in tako imenovani Tretjeredniki ali Frančiškani. Tako glagolsko središče je bil tudi otoček Košljun pri Punatu na otoku Krk, kjer je ohranjenih še veliko glagolskih listin in tiskanih knjig. Sicer so bili glagoljaši mnogi škofijski duhovniki po deželi, ki so bili marsikje edini pismeni ljudje, in so poleg cerkvenih obrednih knjig pisali v glagolici tudi svoje pridige in sploh vodili cerkveno upravo, kakor n. pr. pisali matične knjige in zgodovinske kronike. Večkrat so opravljali službo tudi javnih notarjev, da so se tako ohranili v glagolici tudi sodnijski spisi, oporoke, občinski statuti in podobne listine, kakor so urbarji, inventarji in še drugi zapisi tedanjih bratovščin. Tak n. pr. Statut otoka Krk iz leta 1388, ki je neke vrste kazenski zakonik. Se bolj znana je listina, ki gre pod imenom »Istrski razvod« iz leta 1275, vendar je ohranjen v prepisu iz leta 1546 in ureja sporne meje nekaterih občin v notranji Istri, ki so ležale na ozemlju treh upravnih območij: beneške republike, oglejskega patriarha in pazinske grofije. Gre za listino pisano v treh jezikih: latinskem, nemškem in hrvaškem jeziku v glagolici. Iz tega sledi, da je bila glagolica enakovredna drugim uradnim jezikom. Naši hrvaški sosede so se te svoje znamenite listine spomnili zadnje čase zlasti z novo Alejo glagoljašem, to je cesto, ki gre iz Roča pri Buzetu v Istri do vasi Hum in je vsa zaznamovana z glagolskimi spomeniki ali obeležji,

ki delajo čast hrvaškim kulturnikom. Nekaj podobnega pripravljajo na otoku Košljunu pri otoku Krk za Meto-dovo leto.

GLAGOLICA NA SLOVENSKEM

Sicer nas Slovence bolj zanima, ka-ko je bilo z glagolico na naših tleh, kjer se tudi hranijo številni glagolski spomeniki še danes. Čeprav niso bila pri nas nikoli večja glagolska središča, je bila glagolica prisotna skoraj po vsem narodnem ozemlju, zlasti do Tru-barja pa tudi še pozneje. Kako je to mogoče?

Prvi razlog bi lahko iskali v dej-stvu, da so glagoljaši večkrat morali bežati pred Turki na Hrvaško in v Sla-vonijo, pa tudi na Kranjsko, ki je ta-krat spadala v cerkvenem pogledu pod oglejski patriarhat. Verjetno so tudi marsikje primanjkovali domači duhov-niki in so bili glagoljaši kar dobrodošli. Slovenci tostran Drave so bili skozi ves srednji vek dobro povezani s slovenskim in hrvaškim Primorjem

in z Istro, da je celotno ozemlje pred-stavljalo nekako cerkveno in politično enoto. Tudi narodnostne in jezikovne meje niso bile vedno tako strogo dolo-čene. In marsikje niso še danes. Nič čudnega torej, če se je glagolica tako kmalu razširila med Slovenci. Z njo pa tudi tako imenovani »ilirski jezik«, o katerem beremo večkrat v tedanjih listinah. Znano je tudi, da ni oglejski patriarh delal glagolici nobenih težav na svojem ozemlju z razliko od beneške republike, ki je zlasti v svojih o-balnih mestecih bolj ščitila latinske du-hovnike in njih latinico.

Za dokaz naj služi poročilo, ki ga navaja dr. Maks Miklavčič v svoji raz-pravi o glagolici med Slovenci (Nova pot 1959, 40-51), ki je morda eden pr-vih prispevkov k temu vprašanju. V arhivu Propagande v Rimu se hrani poročilo škofa Blaža Mandavija (1602-1645) o rabi glagolice na ozemlju oglej-skega patriarhata in se v izvirnem be-sedilu glasi sledeče: (Le chiese che u-sano la lingua illirica e li caratteri di

Zbor Novega sv. Antona iz Trsta na božičnem koncertu 1983 v Sv. Križu pri Trstu

S. Girolamo (t. j. glagolico) del rito catolico romano sono: Gran parte del Patriarcato d'Aquileia per le provincie di Carintia, Stiria e Cragno. Gran parte delle diocesi d'Istria, cioè di Trieste, Capodistria, Cittanova, Parenzo, Pola e Pedena. Parte delle diocesi Gurbense e della Labacense nella Carniola e Cragno. Come anco le commende Teutoniche così nella Carniola come nella Croazia».

Na to poročilo se sklicuje tudi pisatelj Fran Sal. Finžgar v svoji knjigi »Leta mojega potovanja« (Celje 1957, str. 338), ko dobesedno pravi: »Dne 1. septembra 1921 je bil pri meni notar Premrov, ki je šest let bival v Rimu in ves čas zasledoval v vatikanski knjižnici stare spise. V Arhivih De Propaganda fide je našel akt ninskega škofa iz l. 1602. Ta akt je napisal ta škof, ko je bil v Ogleju koadiutor patriarhov in je vizitiral Koroško, Kranjsko, Štajersko in Istro. V teh pokrajinah je našel povsod za službo božjo v rabi glagolico. Za nas dvojen dokaz: da je bila glagolica v rabi v teh pokrajinah in da so tu bivali samo Slovenci. Listino mi je pokazal v prepisu in prevodu«.

Drugi dokaz bi lahko bil iz leta 1583, ko je patriarh Janez Grimani prisostvoval skupaj s spremstvom pri peti staroslovenski maši v Kamnjah pri Črničah na Vipavskem. V Kamnjah bi se moral hraniti še kak glagolski napis, kakor tudi v Dornberku na Vipavskem.

Dr. Maks Miklavčič navaja nato v omenjeni reviji celo vrsto krajev in cerkva na Kranjskem, kjer je bilo doma glagolsko bogoslužje. Za Notranjsko meni, da je bila izredno močna postojanka glagoljašev Trnovo pri Ilirski Bistrici s svojimi številnimi podružnicami.

Da nam ne bo treba tako daleč, ostanimo kar na Primorskem, kjer še danes pričajo o glagolici številni spomeniki in listine. Tako je za cerkev v Kubežu v Slovenski Istri bil že leta 1463 napisan psaltir po duhovniku Petru Fraščiču iz Lindara. Glagolski ri-

tual ali obrednik je napisal v Kopru leta 1529 frančiškan Andrej Čučkovič. Iz tega časa je v Kopru bil napisan tudi Oficij ali duhovniški brevir. In še obširno bogoslovno delo iz leta 1493 duhovnika Simona Grebla iz Roča, ki je zbirka pridig o veri, zakramentih, molitvi.

Zanimiva je tudi kamnita plošča v notranjosti cerkve v Predloki pri Rižani, ki nosi sledeči glagolski napis: »1461. Va vrime poštovanega oca i gospodina gospodina Antona Gopa, biskupa i kneza tržaškoga, i gospodina pre Mihela, plovana te cerkve, in pre Pavla, nega vikarina, i konestabla Lukeža iz Podpeča i Tonca Bridna i pročihi deželan s toj fare. Mojstri Jakše i Benko iz Sučrge. Jezus vsim pomagaj. Amin.« V isti cerkvi je kamnita kustodija, v kateri je vklesan glagolski napis, ki datira ta tabernakelj za sveta olja v letu 1466: »Let Gospodnih 1466 va to vrime v ko biše gospodin pre Mihel plovani i gospodin Vid Sučerge farman to stvori moistar Benko Sučerge«.

Podobni napisi iz okolice Kopra so še v Črnem kalu, v Kortah (danes Dvori) nad Izolo, v Gažovu in v Šmarjah. Zdi se, da je bil v tem zadnjem kraju glagolski napis na kustodiji nasilno uničen nekaj pred zadnjo vojno.

Lahko se Trstu še bolj približamo, če se povzpemo na Kras in sicer na Kontovel, kjer je še dobro ohranjen napis na domačem portalu ali koloni. Zdi se, da ima danes tujega gospodarja. Vsekakor bi veljalo zavarovati dragoceni portal. Na Kontovelu pa imajo še druge glagolske napise in sicer v stari manjši cerkvi ob cesti proti Proseku, kjer je na steni poleg oltarja napisano sledeče: »1591 to pisah ja Andrežakan od Rovina«. O tem je svoj čas pisala tržaška Edinost (1883, št. 58 itd.). Še bolj nas bo presenetil portal, ki je še pred zadnjo vojno pred hišo družine Conti v ulici S. Maria Maggiore 2 iz leta 1435, ki nosi v glagolici napis: »Sve i svi, z vami Isus«. Čudovito je ta pozdrav vsem, ki so vstopali v hišo. Žal je kamniti portal hudo za-

vržen na dvorišču Lapidarja pod stolnico sv. Justa in nihče se ne meni zanj. Upravitelji zavoda pravijo pa, da to niti ni glagolski napis (sic!), ampak le preprosti okras. Morda bi se našel kak naš kulturnik, ki bi ta spomenik preteklosti postavil na primerno mesto. Saj to je znamenje naše prisotnosti v srednjeveškem Trstu in da je tudi tukaj glagolica bila doma morda celo v obliki bogoslužnega jezika vsaj v kaki cerkvi, katero so obiskovali naši slovenski predniki iz mesta ali predmestja in dežele.

Ta možnost bi bila lahko tudi verjetna, če jo primerjamo s položajem v bližnjem Kopru, kjer so imeli frančiškani še v začetku prejšnjega stoletja vsak dan zgodaj zjutraj glagolsko sv. mašo za okoliške Slovence. Tako namreč poroča tržaški letopisec Mainatti (Croniche di Trieste I,214), ki pravi med drugim, da je tudi sam videl knjige natisnjene »s popolnoma različnimi črkami od drugih«. Naj navedem dobesedno iz te kronike: »In lingua slava si celebra la s. Messa persino a Capodistria, ove li RR.PP. del III Ordine di S. Francesco ogni mattina a buon'ora, per comodità degli operai della campagna, nella chiesa di S. Tommaso, celebrano la s. Messa in quello idioma, come io stesso testimonio oculato posso attestare.« Da tukaj ne gre za strogo slovenski jezik je vsakomur jasno, ampak za glagolico, ker iz Rima ni nikoli prišlo kako dovoljenje za domači govorjeni jezik v bogoslužju, ampak samo za rimski obred v staroslovanskem jeziku, ki se v uradnih listinah imenuje »illyrica lingua«. Sicer je takih listin na pretek in bi zaslužile posebno študijo.

»Ilirsko« se je imenovalo tudi posebno semenišče, ki ga je v Kopru ustanovil za duhovnike glagoljaše leta 1710 škof Paolo Naldini. Namenjeno je bilo slovenskim župnijam v okolici mesta, 15 po številu, kjer je bila »slovan-ska« služba božja in duhovniki latinskega jezika niso poznali. Kot pošten in pravičen škof se je Naldini čutil dolžnega, da taki ustanovi zagotovi tu-

di nadaljni obstoj. Zato je v svoji oporoki zapustil vse svoje premoženje prav temu semenišču. Sicer je o stanju glagoljaštva na Koprskem Naldini sam pisal v svoji knjigi »Corografia di Capodistria« (Benetke, 1700).

Res, velika škoda za našo zgodovino, da se je po tej zadnji vojni marsikaj izgubilo tudi iz arhiva in knjižnice Frančiškanov tretjerednikov v samostanu sv. Ane v Kopru. Med drugimi listinami so se hranila tudi Pravila III. reda sv. Frančiška, pisana v glagolici.

Sicer je bilo v okolici Kopra še marsikaj zanimivega. Na primer Glagolski misal v Krkavčah, od katerega se je ohranil le manjši del. Zdi se, da je bil podoben misal prenesen v Buzet. V bližnji podružnici Pedeni so hranili svoj čas glagolski Brevir. Tudi v bližnjih Pučah so ljudje ponosni, da imajo na cerkvi nekaj glagolskih napisov. Vsi pa poznajo glagolske napise v znameniti cerkvi v Hrastovljah. Prvi, na severni ladijski steni, se glasi: »To delo be svrščeno na dan sv. Margarete let gospodovih 1490«. Gre torej za letnico, ko so bile čudovite slikarije zaključene. V bližini kraljeve glave na

JOŽE ALEKSIJ MARKUZA

BESEDE

*Besede
so izraz človeka
ob poti,
ki vodi
v brezmejnost misli.*

*Besede
so podoba človeka,
ki se zrcali
v oceanu
želja in hrepenenj.*

*Besede
so neskončna vez
ljubezni in miru,
sovraštva in vojne,
ogledalo časa in ljudi.*

Mrtvaškem plesu pa je v glagolici ta-le zanimiv napis: »V tem letu 1570 bila velika kareštija«, kar pomeni pomanjkanje in lakota.

Marsikaj se je izgubilo ali pokvarilo, ko so ljudje cerkve obnavljali in predelovali. Tako se je najbrž zgodilo pri Sv. Antonu pri Kopru (danes Pridvor), kjer je bil na cerkvenem portalu večji kamen z glagolskim napisom, ki je pozneje končal na stopnišču v bližnjem župnišču. Nič čudnega, če se je napis s časom popolnoma izbrisal. Podobno nepopravljivo usodo je doživel nagrobni spomenik pred cerkvijo na Gročani, ki je danes v razvalinah. Zdi se, da je bil nek napis tudi pod zvonikom v Dornberku iz leta 1510, pa še na zvonu v Lokvah pri Divači in še kje po Primorskem.

Še posebno je morala biti glagolica doma v okolici Trsta, zlasti v Bregu, če sta se našla v eni sami župniji kar dva stara glagolska misala: eden v Ricmanjih, ki nosi letnico 1483 in je torej eden od redkih še ohranjenih (morda desetih) prvih tiskanih misalov v glagolici, verjetno iz tiskarne v Benetkah. Žal se je ta izredna dragocenost izgubila za nas. Vse kaže, da so še pred drugo svetovno vojno misal poslali čez mejo v Jugoslavijo, da ga ne bi tukajšnje oblasti zaplenile in uničile. Svojo begunsko pot je zaključil v Narodni srbski knjižnici v Beogradu, ki je bila

leta 1941 med nemškim bombardiranjem uničena in z njo vred tudi naš ricmanjski glagolski misal, katerega se je bil dr. Požar poslužil, da je v znani ricmanjski aferi obnovil bogoslužje v staroslovenskem jeziku. Drugi tiskani glagolski misal, ki je bil last cerkve v Dolini, nosi novejši datum (1528) in je prav tako končal čez državno mejo, vendar se je ohranil do danes in sicer na Jugoslovanski Akademiji v Zagrebu. Župnija v Dolini skupaj z dolinsko občino je pred kratkim poskrbela za mikrofilmirano izdajo svojega misala, kakor je župnija v Ricmanjih poskrbela za fotokopirano izdajo svojega glagolskega misala.

Da ni šlo samo za bogoslužne knjige, ampak tudi za knjige posvetnega značaja, imamo spet dokaz iz cerkve v Dolini, kjer se je v glagolici pisal inventar cerkvene imovine, matične knjige in razni urbarji, kot n. pr. urbar cerkve sv. Antona v Borštu iz leta 1548, urbar cerkve v Boljuncu iz leta 1567 in 1604, urbar cerkve v Prebenegu iz leta 1580, urbar cerkve sv. Socerba v istoimenski vasi, urbar cerkve sv. Roka pri Boljuncu iz leta 1603 in urbar cerkve na Pečah pri Boljuncu iz leta 1605. Prav tako so se v glagolici pisale knjige raznih bratovščin iz Brega. Kje so danes vse te knjige, je težko ugotoviti. Verjetno se po večini hranijo kje po raznih knjižnicah ali pri posameznikih. Ve-

Goriška pesnica
Ljubka Šorli
bere svoje pesmi
v Mohorjevem domu
ob Primorskih dnevih
na Koroškem
(fotomladika)

liko narodno in kulturno delo bi opravi vsakdo, ki bi te dragocenosti zbral in dal na razpolago strokovnjakom, da se bodo tudi slovenski kulturniki končno zavzeli za to našo preteklost.

Ne bi smeli pozabiti, da ni mogla niti Beneška Slovenija ostati ravnodušna do slovanskega bogoslužja kakor tista slovenska pokrajina, ki je ležala v neposredni bližini Ogleja, ki ni ravno nasprotoval glagolici na svojem ozemlju. Tega mnenja je tudi dr. Miklavčič, ki poroča o Ivanu Trinku, ki je še pred letom 1906. našel v Šempetru Slovenov kar tri tiskane glagoliške knjige. Zdi se, da so se podobne knjige našle tudi pozneje, po 2. svetovni vojni, kar pomeni novo pričevanje za slovensko preteklost te naše najzahodnejše dežele.

Če je možen daljši preskok iz našega Zahoda na Vzhod, moramo še omeniti glagolsko šolo v Metliki v Beli Krajini, katero so ustanovili Kranjski deželni stanovi. V glagolici so bili čisto pisani celo takozvani »Turški glasi«, ki so obveščali ljudstvo o gibanju turške vojske in katere so raznašali sli po vseh slovenskih pokrajinah. Tudi na pozivih o sklicanju kranjskih stanov na deželni zbor najdemo podpise v glagolici. Skratka vse slovensko ozemlje je posejano z glagolskimi spo-

meniki in listinami, razen morda naše skrajne meje v Prekmurju, kjer je bila glagolica nasilno zatrta že kmalu po Metodovi smrti. Naša osrednja Narodna Univerzitetna knjižnica v Ljubljani hrani vsaj tri važne glagolske rokopise: Glagolski breviri ljubljanski iz 13. stoletja; glagolski misal s slikanim koledarjem, ki so ga rabili leta 1475 v župnijski cerkvi sv. Martina v Bermu pri Pazinu; in končno breviri iz Cojzove zbirke, spisan v začetku 15. stol., prav tako iz Berma v Istri.

Končno, da se je v zadnjih treh stoletjih srednjega veka glagolica razširila po vsej Kranjski in po slovenskem delu Istre in Primorske, imamo odlična pričevanja slovenskih pisateljev in pesnikov. Naj omenim le nekatere: Valentin Vodnik je v »Ljubljanskih novicah« leta 1798 zapisal tako-le: »Kranjci so pisali po glagolitsko notri do 16. stoletja.« Dobro vemo, da je smrtni udarec glagolici na Slovenskem dal Primož Trubar, ki je zavrgel glagolske črke in uvedel latinske. V predgovoru evangelija sv. Matevža piše namreč, da so Slovenci do takrat pisali »s krovaškimi puhštabi«, to pomeni — z glagolskimi črkami. Adam Bohorič pa obžaluje leta 1584, da je že za njegove dobe glagolsko slovstvo skoraj izginilo.

Otroški zbor osnovne šole
»Bazoviški junaki«
iz Rojana na reviji
Pesem mladih 1984
(fotomladika)

ŠKOF MAHNIČ — BRANITELJ IN MUČENEC ZA GLAGOLICO

Slovenci pa moramo le biti ponosni, da je nekdo med nami razumel izredni pomen glagolice. To je naš kraški rojak in krški škof dr. Anton Mahnič. Tega moža pozna vsa slovenska javnost predvsem po polemikah, ki so jih izvajala njegova stroga ideološka in radikalna načela, ki so privedla tudi do ločitve duhov med Slovenci koncem prejšnjega stoletja. Po naših knjigah in šolah se tudi kar naprej poudarja njegovo nasprotovanje Gregorčiču in drugim pesnikom in pisateljem. Mahnič se nam predstavlja v dokaj dvomljivi luči, ki meče senco na njegovo vsestransko versko in kulturno delovanje, ki je tako značilno za desetletja pred 1. svetovno vojno. Pri tem pa pozabimo na njegovo dragoceno delo za časa škofovanja na Krku, ki ga morejo pravilno vrednotiti le naši bratje Hrvatje. Njegovo delo za glagolico bi vsekakor zaslužilo temeljitejšo študijo, na katero tudi primorski Slovenci čakamo, da bo nastopil kmalu čas, ko bo dr. Anton Mahnič zaživel med nami v bolj prijazni in objektivni luči.

Naj na tem mestu samo kratko povzamem, kar je za »Kraljestvo božje 1963« napisal morda med nami najboljši poznavalec škofa Mahniča, ki mu je bil na Krku nekakšen tajnik in pravni svetovalec: dr. Stojan Brajša, ki svojo visoko starost preživlja v Gorici.

Na škofijski sinodi v Krku je leta 1901 škof Mahnič cerkveno-pravno uredil vprašanje glagolskega bogoslužja v krški škofiji, ki je dolgo časa čakalo na rešitev. Vendar je škof v svoji vni mi za glagolico šel še dalje in globlje. Leta 1902 je v Krku osnoval neko posebno ustanovo za znanstveno proučevanje glagolice: »Staroslovensko akademijo«. Naloga te nove kulturne ustanove je bila proučevanje staroslovenskega jezika, hrvaške glagolske preteklosti in zbiranje ter objavljanje glagolskih virov. Ta cerkveni institut je veliko prispeval za ohranitev glagolske liturgije v katoliški Cerkvi ravno v času, ko je glagolica bila deležna rajši

nepoznanja in neprestanih poniževanj. V Krku je nastala tudi manjša glagolska tiskarna ravno za potrebe Staroslovenske akademije, ki se je začela vse bolj uveljavljati. Glavni sodelavec Akademije je postal znani češki slavist Josip Vajs, ki je od blizu vodil vse njeno delo. Tako se je pod njegovo večšo roko rodila tudi prva znanstvena glagolska revija: »Analecta Sacrae Scripturae ex antiquioribus codicibus glagoliticiis«, ki je izšla v osmih (debelih) zvezkih. Zanimiv je tudi neke vrste glagolski priročnik, ki je izšel iz Vajsove glagolske zakladnice leta 1917 pod naslovom: »Abecedarium paleoslovenicum«. Sledil je »Vesperal« v latinski transkripciji, ki ga je prav tako uredil Josip Vajs. Drugi Vajsov sodelavec Strohar je pa izdal »Notarsko knjigo Ivana Stašiča«. Sledile so druge publikacije v Pragi, Rimu in v Zagrebu.

Vse to znanstveno delo je bilo široko zasnovano in bi lahko rodilo velike sadove, ko ne bi vsemu napravila konec prva svetovna vojna in kmalu za njo skoraj nasilna smrt škofa Mahniča. Vsekakor je Staroslovenska akademija formalno obstajala do leta 1927, ko se je združila s »Hrvaško bogoslovno akademijo« v Zagrebu. Sedaj se z znanstvenim proučevanjem glagolice ukvarja predvsem »Staroslovenski institut« v Zagrebu v okviru Jugoslovanske akademije, ki tudi izdaja posebno revijo »Slovo«. Tako se Mahničovo delo nekako nadaljuje in je brez dvoma veliko prispevalo, da je danes glagolica globoko segla v zavest hrvaškega naroda, čeprav je glagolsko bogoslužje zgubilo svojo življenjsko važnost zlasti po Drugem vatikanskem koncilu, ki je upeljal žive jezike v bogoslužje. Glagolica bo vsekakor imela to veliko zaslugo, da je od časa svetih bratov Cirila in Metoda ohranila tradicijo in zahtevo, da lahko vsak narod Boga časti in moli v svojem jeziku.

Naj za zaključek povem, da se na Krku še slišijo govorice, da sta škofa Mahniča poslala na Krk Sveta stolica in cesarski dvor z namenom, da glagolico odpravi. Vendar je novi škof v

neposrednem stiku s stvarnostjo postal pobudnik in neustrašen zaščitnik glagolskega bogoslužja. Tudi v Rimu je glagolico krepko branil in je znana zgodba, da je papežu Piju X. hotel vrniti škofovski prstan, če bi se glagolsko bogoslužje še bolj poniževalo. To pogumno prizadevanje ga je spravilo tudi v neprijeten položaj, ko so se na Krku izkrcale italijanske čete ob koncu prve svetovne vojne leta 1918, ki so ga tudi z zvijačo zvale na svojo vojaško ladjo in ga odpeljale v izgnanstvo, čeprav hudo bolnega. Zdi se, da ni našel v Rimu veliko prijateljev, ki bi se za njegovo rešitev pogumno zavzeli. Končno se je leta 1920 smel vrniti v domovino, vendar ne več v svojo škofijo na Krku. Šel je kot gost in begunec k nadškofu Bauerju v Zagreb, kjer je še istega leta od hude izčrpanosti umrl in je v Zagrebu tudi pokopan, čeprav bi mož zaslužil, da njegove kosti počivajo v njegovi stolni cerkvi v Krku. Res žalostno, da se do danes nihče ni še pošteno zavzel za tako rešitev, ki bi vsaj nekoliko popravila krivico, ki se je škofu Mahničju zgodila, ko je bil iz svoje škofije nasilno izgnan. Prav gotovo zasluži, da mu priznamo čast »mučenca za glagolico«, za katero je delal, trpel in umrl. Prav je, da se tega velikana spomnimo v tem Metodovem letu. Sai je z vsemi močmi branil in ohranjal dediščino svetih bratov, za katero so delali in živeli tudi mnogi naši ljudje, zlasti duhovniki-glagoljaši, ki so tekom stoletij izšli iz našega naroda in mu nato izviren način služili. Spomenika jim najbrž ne bo nihče napravil. Naj jim bo jubilejno Metodovo leto naš živi spomenik, nam pa opomin, da bo glagolica ostala bogata in dragocena dediščina delovanja slovanskih blagovestnikov in njunih učencev med našimi predniki.

GLAGOLICA IN CERKVENA OBLAST

Z delovanjem škofa Mahničja na Krku smo že vstopili v poglavje odnosov višjih cerkvenih oblasti do glagolskega bogoslužja, zlasti v Istri in v Dal-

maciji. Vendar je to poglavje preveč obširno in zamotano, da bi ga mogli tako lahko obdelati. Zgodovina glagolice obsega dobro tisočletje in se skoraj povsem istoveti z Metodovim delom. Torej 1100-letnica Metodove smrti pomeni lahko tudi isto obdobje za boje, zmage in poraze glagolskega bogoslužja. Zato se bom tega vprašanja dotaknil le mimogrede, ker bi sicer zahtevalo temeljite poglobitve, ki ne spada v ta skromen prikaz v letošnjem koledarju.

Vsi vemo, da sta bila solunska brata vzhodnega bizantinskega obreda in sta bogoslužje opravljala v grškem jeziku. Na Moravskem pa sta se srečala z rimskim obredom in latinskim jezikom, kakor so bogoslužje uvedli na moravskih tleh nemški misijonarji. Ta del Evrope je namreč cerkvenopravno pripadal rimskemu papežu. Kot

ALBERT MIKLAVEC

SPOZNANJE

*Brez Tebe
svet
brezmejna je pustinja,
kup nerodovitnega skalovja:
truden stopa človek na gorovja
in ranjena mu vsaka je stopinja.*

*Brez Tebe
svet
Te venomer preklinja:
ves dan vesla v nemoč,
v vodovju časa
čoln izginja.*

*Brez Tebe
svet
je zemlja po zatonu,
ko nad njo
peruti noč razgrinja
in ceste zgubljajo veljavo.*

*Brez Tebe
svet
v najvišjem svojem vzponu,
v mrzličnem veslanju hrepenenja,
postal ko sveča je brez stenja.*

modra in poštena misijonarja nista mogla ničesar spreminjati. Obred je torej moral ostati rimski, le bogoslužni jezik naj bi postal ljudem razumljiv. Z izkušnjo, ki sta jo prinesla iz domovine na Vzhodu, kjer so vsi živi jeziki takoj dobili že tudi domovinsko pravico pri cerkvenem bogoslužju (n. pr. grški, armenski, koptski itd.), si nista delala nobenih težav, da bi tudi slovanski rodovi imeli svoj domači bogoslužni jezik. Kar bi tudi zagotovilo uspeh pri oznanjevanju evangelija.

Zato sta si slovanska blagovestnika že prej pripravila za te slovanske rodove brez lastne književnosti primeren črkopis, ki naj bi služil temu misijonskemu prizadevanju. Obenem pa postavil slovanske narode na raven drugih evropskih narodov, ki bi se tako s svojo živo lastno kulturo vključil v Cerkev in v mednarodno skupnost.

Danes bi takemu načrtu morda malokdo oporekal. Takrat je bilo drugače. Narodi v zahodni Evropi, ki so se komaj začeli razvijati v samostojne skupnosti po stoletnih preseljevanjih, so po večini brez posebnih kompleksov sprejeli krščansko kulturo v rimsko-latinski verziji. Latinski jezik je torej postal na zahodu brez prisile edini liturgični jezik. Ta naj bi imel poleg grškega in judovskega jezika edini posvečevalni pečat. Torej »herezija trojezičnosti«, na katero je sv. Ciril naletel že v Benetkah in jo pogumno zavračal. Sicer pa se je za temi nasprotovanji misijonskim novotarijam svetih bratov že kazal na obzorju prvi znameniti konflikt med slovanskim in rimsko-germanskim naziranjem tudi v cerkvenih stališčih in splošnih kulturnih odnosih.

Papež Nikolaj I. je bil točno seznanjem z delovanjem solunskih bratov na Moravskem in v Panoniji. Zato ju je povabil v Rim, da bi dobil od njiju še natančnejša sporočila, ker je s simpatijo sledil njunim radikalnim misijonskim izkustvom. Žal, prihoda svetih bratov v Rim ni dočakal, ker je prej zatisnil oči za ta svet. Njegov naslednik Hadrijan II. je bil prav tako

mož širokega obzorja in je s posebno naklonjenostjo sprejel Cirila in Metoda v Rimu, dal pregledati slovanske prevode svetih knjig ter jih odobril in blagoslovil. V pismu slovanskim knezom, Rastislavu, Koclju in Svetopolku, je prav tako priporočal te prevode in bogoslužje v slovanskem jeziku. Le en pogoj je postavil: da bi se list in evangelij čitala najprej v latinskem, nato šele v slovanskem jeziku. Metod se je nato vrnil ponovno v Rim in tu bil posvečen v nadškofa in postal v Panoniji samostojen vladika. Prav tu se začelnjajo prve težave z nemškimi škofi, ne le ker se je njihovo cerkveno ozemlje zožilo, ampak ker je Metod s slovanskim jezikom v bogoslužju uvajal novosti, ki jih nikakor niso mogli sprejeti. Od tod tudi triletno jetništvo sv. Metoda v nemških ječah ter nova podtikanja in pritožbe v Rim. Novi papež Janez VIII. je Metoda sicer rešil iz ječe, vendar je tudi ostreje nastopil proti slovanskemu liturgičnemu jeziku, da je vsaj deloma ustregel tudi Metodovim nasprotnikom. Metod je po svojem tretjem potovanju v Rim dobil spet primerno zadoščenje in ponovno odobrenje slovanskega bogoslužja, vendar nam zgodovina tudi govori o novih spletkah in celo ponaredbah papeževga pisma Svetopolku po novem nitranskem škofu Wichingu, ki je bil Metodu postavljen za pomočnika.

Tukaj se tudi začenja pot porazov in poniževanj za glagolsko bogoslužje, ki je bilo po novem papežu Štefanu V. odločno prepovedano. Metod tega sicer ni več sam doživel, ker je umrl leta 885 in zaman imenoval pred smrtjo učenca Gorazda za svojega zakonitega naslednika. Prav na podlagi papeževga pisma so bili učenci sv. Metoda izgnani iz Svetopolkove dežele in je bila tam zabranjena raba slovanskega jezika v bogoslužju. Kot že rečeno, so številni Metodovi učenci ponesli glagolsko bogoslužje drugam in se je ohranilo skoraj do današnjih dni vsaj po nekaterih krajih v Istri in po Dalmaciji. Nasprotovanja glagolici so se nadaljevala tudi na novih tleh tako po

raznih papežih kakor po raznih krajevnih cerkvenih zborih, n. pr. v Splitu 934 in spet leta 1059. Zlasti se je to nasprotovanje pokazalo za papeževanja Gregorja VII. (1074-85), ki je znan po tem, da je hotel Cerkev oprostiti državnega varuštva in povsod poudarjal pravice Cerkve. Nevarnost je videl tudi v glagolici, kakor je že prej hotel ukiniti v Milanu Ambrozijansko liturgijo in v Španiji mozarabsko.

Kljub pritiskom dalmatinskih latincev se je glagoljštvo v cerkvi ohranilo še dalje. Zdi se, da je uradna Cerkev tiho trpela in pristala na obstoj glagolice vsaj na podeželju. Končno so se vremena zjasnila, ko je zasedel papeški prestol Inocenc IV., ki je postal bolj pozoren na dogajanja na Vzhodu. Navezal je prijateljske odnose s srbskimi vladarji, s Štefanom Prvojenčanim in njegovim sinom Urošem I. Pogajal se je tudi z grškim patriarhom in s cesarjem v Niceji in pošiljal celo poslanca k velikemu knezu Aleksandru Nevskemu (1248). Ta papež je tudi do-

volil senjskemu škofu Filipu glagolsko bogoslužje, pozneje pa tudi krškemu škofu. Papež Inocenc IV. je najbrž s to potezo imel še drugi namen: privabiti nazaj v katoliško Cerkev bogomile, ki so se kot močna sekta razširili zlasti po Bosni in so prav tako rabili slovanski jezik kot svoj bogoslužni jezik. V takem bolj ugodnem razpoloženju se je glagolica ohranjala še v naslednjih stoletjih, vendar ni šlo brez težav krajevnega značaja, ko so posamezni škofje tudi v naših krajih, n. pr. v Poreču in v Kopru, nekateri prepovedali slovansko bogoslužje, drugi pa ga spet branili in priporočali, kot smo že prej ugotovili.

Človek ima vtis, da je bilo to nerazpoloženje do glagolice skozi stoletja nek očiten znak latentnega boja med latinsko-katoliškim in slovansko-katoliškim svetom. Malokateremu odgovornemu činitelju je kdaj prišlo na misel, da bi utegnili slovanska liturgija pomeniti nekak most do edinosti med kristjani, kakor sta si prav zamislila

Svetokriški cerkveni mešani zbor na božičnem koncertu na Štefanovo 1983 v domači cerkvi

ustanovitelja glagolske liturgije sv. Ciril in Metod. Končno je nastopil veliki papež Leon XIII. (1878-1903), ki je svoj pogled odločno uprl na Vzhod ter iskal poti zlasti do vzhodnih Slovanov. Naši narodi so si od njega tudi veliko obetali, saj je med svojimi svetovalci štel med drugimi odličnega škofa v Djakovu Juraja Strossmayerja. O glagolici papež ni sicer nikoli izrecno pisal in govoril, vendar je pogumno poveličal sveta brata Cirila in Metoda kot apostola slovanskega vzhoda. Bil je tudi čas znanega panslavizma, ko so mnogi manjši slovanski narodi gledali na carsko Rusijo kot na odrešenika. Cerkev naj bi ta bolj politična in ideološka stremjenja usmerila na pravo pot.

Velika škoda, da se je ta Leonova »vzhodna politika«, kot bi danes rekli, kmalu razblinila ob prihodu novega papeža, ki za taka gledanja ni imel veliko posluha. Pij X. je bil Benečan, iz preprostega ljudstva na deželi, ki mu je bila pri srcu neizprosna pravovernost. In za tako pravovernost je videl marsikje nevarnost. Morda tudi v glagolici, kakor že prej v svobodnjaškem liberalizmu in modernizmu. Morda je v takem ozračju sklical v Rim na posvet tudi vse naše škofo (1905), ki naj bi odločali o ohranitvi glagolice v cerkvi. Razen škofa Mahničarja, zdi se, da naši škofje niso bili ravno močno navdušeni za glagolsko bogoslužje. Verjetno je v ozadju botrovala tudi avstrijska diplomacija, ki ni bila nikoli naklonjena kakšnim novim pobudam »srbskega kova«. Sklepi tega zborovanja niso bili ugodni za glagolico in so marsikje ustvarili slabo kri med ljudstvom. Zdi se, da niti škof Nagl v Trstu ni bil navdušen za take odločitve, ki so mu otežile zadnja leta službovanja v Trstu. Zadeva Ricmanj in Kastva pa še drugih krajev, kjer se je hotela vpeljati slovanska liturgija (n. pr. Rojan in Boljunec pri Trstu) mu je povzročala preveč nepotrebnih težav. Čas je sicer marsikaj potišal, nikoli pa ozdravil hude rane, ki so bile prizadete občutljivosti naših ljudi, ki so preprosto

hoteli le to, kar danes že imamo: bogoslužje v domačem jeziku, kot sta hotela v Cerkvi že sv. brata Ciril in Metod. Drugi vatikanski cerkveni zbor je že s svojim prvim odlokom enkrat za vselej rešil vprašanje, ki je dozorevalo več kot tisočletje.

Za zaključek naj povem, da je Cerkve pozneje kazala do glagolskega bogoslužja bolj prijazen pristop. Leta 1933 je bil namreč podpisan konkordat med Jugoslavijo in Sveto stolico. Med drugimi členi je bil sprejet tudi člen, ki pomeni splošno dovoljenje uporabe glagolice v Jugoslaviji. Žal je ostal ta konkordat brez učinka, ker ga parlament v Beogradu ni odobril, kot je splošno znano, tudi po nasprotovanju srbske pravoslavne Cerkve. Nova prilika za priznanje glagolskega bogoslužja se je ponudila v Jugoslaviji leta 1946, torej po drugi svetovni vojni. Ne vem, če je šlo za kak uraden akt Svete stolice, ki naj bi izrecno obravnavalo to vprašanje. Vem pa, da je papež Pij XII. dal splošno dovoljenje, da se vsa pastoralna sredstva lahko uporabljajo v novih težkih povojnih razmerah, da se le ohrani prisotnost vere in Cerkve med narodom. Med taka sredstva se je štelo tudi glagolsko bogoslužje, ki je ponovno oživel med ljudstvom zlasti in hrvaški Istri in na Kvarnerskih otokih, kjer se je bila glagolica kot dediščina svetih bratov bolj krepko ohranila skozi stoletja.

ALBERT MIKLAVEC

KRAŠKI KRUH

*Kako močno diši
domači kraški kruh:
v njem se pretaka kri
trpeče kraške zemlje.*

*Ko ga denem k ustom,
se mi zdi,
tako me oživi
da grem k obhajilu;
in mi vlije novih moči
za življenje.*

Bratoushina S. Kerftjanskiga Nauka Crainskiga v' Tersti

Nekaj drobcev iz njene zgodovine

Bratovščini krščanskega nauka, ki je skozi drugo polovico 18. stoletja širila v Trstu verske nauke v slovenskem jeziku, niso zgodovinarji posvetili doslej zaslužene pozornosti. Te ustanove ne moremo uvrščati med prave osnovne šole ne pred terezijansko reformo (1774) ne po njej. Bila je dolga leta edina uradno obstoječa organizacija, ki je v samem središču mesta uporabljala pri svojem poslanstvu kranjski (tj. slovenski) jezik. S tem ga je postavljala na enakovredno raven z nemščino — ki je prav v teh letih postal državni jezik in torej tudi učni jezik v šolah — in italijanščino — ki je zaradi razcveta tržaškega pristanišča postala skorajda nujna komponenta znanja vseh Tržačanov, predvsem tistih, ki so se kakorkoli ukvarjali s trgovanjem.

Na obstoj te bratovščine nas opozarja dr. Ilešič⁽¹⁾, ko nam prinaša celotno besedilo spričevala ali potrdila o članstvu nekega Antona Pertota,⁽²⁾ ki je bil sprejet v družbo 23. aprila 1775. Žal nam pisec ne pove, kje je ta dokument shranjen, pripominja pa, da je to doslej edina priča, da se je Bratovščina krščanskega nauka širila tudi na Primorskem. V resnici pa sta o tem poročala že v prejšnjem stoletju tržaška zgodovinarja Scussa in Kandler. Prvi nam v svojem delu »Storia cronografica di Trieste«⁽³⁾ pod letom 1766 prinaša vest o ustanovitvi treh Bratovščin krščanskega nauka: italijanske pri Jezuitih, nemške pri Sv. Petru in slovenske v rožnovenski cerkvi. Poleg bratovščin so bile istočasno ustanovljene tudi 4 šole: dve italijanski, 1 latinska in 1 nemška. Tudi Kandler⁽⁴⁾ nam govori o ustanovitvi treh bratovščin in štirih šol, le da postavlja njih rojstvo v leto 1761, tj. pet let prej. Vendar tudi slednja dva avtorja ne navajata vi-

rov, niti Kandler ne, ko nam v svojem delu predstavi celotno besedilo razglasa, ki je oznanjal ustanovitev teh bratovščin in šol. V isto leto postavlja sistematizacijo bratovščine tudi zgodovinar Elio Apih,⁽⁵⁾ ki pa se pri svojih ugotovitvah naslanja na Kandlerja.

Iz literature zvemo torej zagotovo, da je ta bratovščina, ki je bila sicer razširjena po celotnem avstrijskem cesarstvu — vključno na Kranjskem in Štajerskem⁽⁶⁾ — živela tudi v Trstu. Negotova pa je letnica njenega nastanka. Vendar vse kaže, da jo smemo postaviti v leto 1761. Med brskanjem po dokumentih Diplomatskega arhiva v Trstu mi je prišel slučajno v roke »prepis razglasa z dne 5. dec. 1766«⁽⁷⁾, ki ga je zapisal že Kandler in o katerem smo že govorili. Dokument je v rokopisu, pisan je na sedmih straneh in je v italijanščini. Ta »prepis razglasa« se skoraj popolnoma ujema z razglasom, ki ga je zapisal Kandler. Beseda »skoraj« pa označuje dejstvo, da obstajajo med obema besediloma rahle razlike pri stavi ločil, uporabi začetnic in okrajšavah, ne da bi pri tem prišlo do sprememb v vsebini. Prav zaradi točno navedenega datuma (5. december 1766), sem se na začetku bolj nagibal k letnici 1766. Toda ob natančnejšem pregledu zapisanega leta, se mi je porodil vznemirljiv sum, da je zadnjo številko piščeva ali kaka druga neznan roka spremenila iz 1 v 6. Kot je na sliki št. 1 razvidno, sta si šestici med seboj precej različni. Druga je npr. nižja od prve, medtem ko bi bila hipotetična številka 1 na isti višini kot prva šestica. Te skorajda fantastične obrazložitve bi si pa ne upal zagovarjati, ko bi ne imel še enega dokazila. Državni arhiv v Trstu hrani nekaj izjav iz leta 1776, ki so jih dali trije tržaški učitelji.⁽⁸⁾ Na prvi je podpisan učitelj Franco Marangoni, na drugi pa

učiteljica Cattarina Craglich. Oba vzgojitelja zatrjujeta, da sta bila uradno imenovana kot učitelja dne 8. maja 1762 z ustrezno odločbo. Učiteljica Marija Anna Cragnel pa izjavlja, da je začela učiti že leta 1762, ko jo je za njen poklic potrdil pater Steincheler, tedanji »Komisar za preosnovo Šol in Krščanskega Nauka« (Commissario della riformazione delle Scuole e Dottrina Cristiana), a da je prejela odločbo šele leta 1772. Če pa so leta 1762 že obstajali uradno imenovani učitelji in če je bil istega leta že nastavljen komisar za preosnovo šol in krščanskega nauka, lahko mirno domnevamo, da so že obstajale šole in kakšna druga ustanova, ki je skrbela za širjenje krščanskega nauka med mladino. Taka ustanova je bila Bratovščina krščanskega nauka, ki je, kot vemo iz ustanovnega razglasa, nastala s šolami.

Mislim torej, da nas oba dokaza vodita k trditvi, da je omenjeni razglas resnično iz leta 1761, kot je to zatrjeval Kandler, in da zato lahko postavimo začetek dela »Bratovšine S. Kerstjanskiga Nauka Crainskiga v Tersti« v isto leto 1761. Kdo je na prepisu razglasa, ki ga hrani Diplomatski arhiv, popravil številko 1 v 6, tega ne moremo pojasniti. Po vsej verjetnosti pa je prav ta rokopis zavedel tudi zgodovinarja Scusso.

li 5. di Decem. 1766.

Datum 5. decembra 1761

Če sprejmemo to utemeljitev nastanka te vzgojne ustanove, bi se rad za trenutek ustavil pri sami vsebini razglasa. Bodisi bratovščine kot tudi šole so nastajale po izrecni želji cesarice Marije Terezije. Nadzorstvo le-teh je pristajalo cerkvenim in političnim oblastem, ki so tako dobile novo orožje v boju proti brezdeldju, potepuštvu in prestopništvu tržaške mladine. Avtor ali avtorji razglasa postavljajo na prvo mesto ustanovitev Bratovščine kr-

ščanskega nauka, kar priča, da je v tedanjih razmerah država imela večje zaupanje v vzgojno moč Cerkve (predvsem jezuitov) kot pa v svoje moči. Od 26. do 31. decembra naj bi tako bil v Trstu sv. misijon, na katerem bi sam škof v nemščini in italijanščini (kranjščina tu ni omenjena) oznanil ustanovitev bratovščine in predstavil nje delo in pomen. Odslej naj bi vsako nedeljo ob 14. uri učili krščanski nauk v treh različnih cerkvah: pri jezuitih v italijanščini, v cerkvi sv. Petra v nemščini in končno v cerkvi sv. Rožnega venca v kranjščini. Razglas spodbuja vse odrasle meščane, predvsem pa služinčad, naj vestno pošilja k nauku vse otroke do petnajstega leta starosti ne glede na spol in socialno pripadnost (»... di qualsivoglia Condizione, o Stato efsi fofsero, Poveri o Ricchi, Nobili, o ignobili veruno eccettuato...«). Istočasno oznanja, da se bodo popisovala imena vseh tistih, ki se teh določil ne bodo držali. Njih imena bodo nato na glas prebirali v cerkvi in jih posredovali laičnim oblastem, ki bodo te nemarneže kaznovali s kakim delom v dobrodelne namene (»Causa pia«).

Ustanovitev šol je postavljena na drugo mesto. Pri teh pa obveznost prisotnosti, ki je bila predvidena za Bratovščine krščanskega nauka, ne obstaja.

Naj tu kot zanimivost zabeležim še način zbiranja mladine ob nedeljah popoldan. Mainati piše (⁹), da so jezuitski patri nekaj časa pred uro, določeno za sestanek, pošiljali po mestnih ulicah dva mladeniča: prvi je nosil križ, drugi pa je z zvoncec vabil in med zvonjenjem na glas klical ljudi, naj pošljejo svoje otroke h krščanskemu nauku. Počasi se je za njima nabrala gruča ljudi, ki se je v procesiji pomikala proti cerkvi. Nekaj vojakov pa je skrbelo, da so vsi otroci, ki so bili na cesti, v resnici šli k nauku.

O delu same bratovščine, o tem, kdo so bili njeni predstojniki, kdo se je pri nauku zbiral, kakšne metode so uporabljali in kakšne katekizme, pa zaenkrat le malo vemo. Lahko le toli-

ko povemo, da so bili prav v teh letih tiskani na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem prvi prevodi katekizma Petra Kanizija, ki ga je za potrebe bratovščine priredil jezuitski pater Parmaher.⁽¹⁰⁾ Že v samem naslovu knjižice beremo, da je ta bila namenjena vsem članom Bratovščine krščanskega nauka.⁽¹¹⁾ Katekizem sam je slonel na številnih enostavnih vprašanjih in odgovorih verske vsebine, ki so bila brez dvoma ljudem razumljiva (seveda, ko so se naučili brati), istočasno pa v veliko pomoč katehetom. Ta sistem je tudi pripomogel k temu, da sta bili tako metoda dela kot priročnik poenotena na celem ozemlju avstrijskega cesarstva. V uvodniku pravkar omenjenega katekizma namreč beremo: »Ti urshahi pak, is katirih jo te Bukvize vkop sloshene bile, jo slafiti ta dva: Ta prvi je: kir se je snaidlu, inu vidilu, de jo otrozi inu drugi nevedni ljudje nar loshei ta Kerfhanski navuk sapopadli, ali sastopili, kader so na to visho, katira se v'tih Bukvizah snaide, isprafhuvani bili. Ta drugi urhsah je: kir ludje is eniga kraia, v'ta drugi pridejo, je vezhkrat is eniga kraja; v'drugi kraj preselio, satorei je dobru, kader se na vezh krajih ena glih, ali enaka visha tiga isprafhuvania dershi, toku ludje, de si lih is eniga kraja v'drugi kraj pridejo, veliku loshei na te navedne poprafhike odgovor dajo«⁽¹²⁾.

Ali so tudi v Trstu uporabljali te katekizme ali ne, to nam trenutno ni znano. Kar lahko z gotovostjo rečemo, je le to, da so kak učbenik zagotovo uporabljali. Ne vemo pa, kateri so to bili in od kod so jih dobili. V nekem spisku stroškov iz leta 1769 beremo med drugim, da so 3 f. in 10 k. potrošili »in libretti di Dottrina Christiana« (knjižice krščanskega nauka)⁽¹³⁾. Ta dokument, ki ga je podpisal tedanji prefekt krščanskega nauka in trivialk⁽¹⁴⁾ Francesco Rayfs, se deli na dva dela. Najprej so zapisani stroški trivialk, ki jih je bilo v tem letu 5 (ena latinska, dve nemški in dve italijanski), v skupnem znesku 128 f. in 6 k. K drugemu delu pa spadajo izdatki za

krščanski nauk. Na prvem mestu so stroški za nagrade (»premijs«) pri treh naukih: italijanskem, nemškem, kranjskem (178 f. in 2 k.). Zanimiv pa je še tretji glas, ki pravi dobesedno: »Nel portorio de premj da Viena parte da Stira e da Venezia 7 f. 14 k.«, kar bi se lahko prevedlo kot »pristaniščni davek (portorio) za nagrade deloma z Dunaja, deloma s Štajerske in iz Benetk«. Krajeno ime »Stira« sem prevedel kot Štajerska. To bi vsekakor imelo neki smisel: nagrade za nemške otroke so dobili z Dunaja, za italijanske iz Benetk, za slovenske pa iz Štajerske. Tu pa se nam poraja dvojno vprašanje: 1. zakaj so tržaške cerkvene oblasti uvažale nagrade prav iz Štajerske in s tem preskočile bližnjo Kranjsko? 2. V čem bi obstajale te nagrade? So bili to morda tudi katekizmi?

Ostali izdatki, ki jih dokument navaja, pa so obsegali še plačilo pomočnikom pri krščanskem nauku, stroške ob nakupu sveč, dveh križev za tiste, ki ob nedeljah zbirajo mladino, za druge potrebščine in za razna popravila. Skupni znesek znaša torej 258 f. in 33 k., kar je znatno več kot za trivialke. Tudi ta podatek kaže na to, da je bila tedanjim oblastem bolj pri srcu verska vzgoja kot pa izobraževanje.

Leta 1773 je papež razpustil jezuitski red. S tem ukrepom so vse premičnine in nepremičnine reda prešle v državne roke in z njimi je Marija Terezija odprla obsežen sklad za razvoj šolstva. Vsaka najmanjša organizacija, ki je bila v jezuitskih rokah, je morala predstaviti nekakšno končno bilanco in inventar vseh predmetov, ki so ji pripadali. Tako se je zgodilo tudi z našo tržaško Bratovščino krščanskega nauka. V Diplomatskem arhivu v Trstu hranijo dokument, ki je pravzaprav končno poročilo dela te bratovščine, nje inventar in obenem obračun⁽¹⁵⁾. Listina je v rokopisu in obsega dve strani, pisani v italijanščini. V njej dobimo precej zanimivih podatkov o samem delu družbe, o socialni pripadnosti članov in o finančnih zadevah. Dokument nosi

na vrhu številko 10, iz česar sklepam, da je to pravzaprav le ostanek večjega števila sorodnih poročil, ki so se mor- da zgubila ali pa so kje drugje ohra- njena. V naslovnem delu beremo urad- no ime bratovščine: »Confraternita del- la Dottrina Cristiana in Lingua Cragno- lina fotto la Protezione della B. Ver- gine Visitante alla Chiesa del Rosario« (Bratovščina krščanskega nauka v kranjskem jeziku pod varstvom blaže- ne Device obiskanja v cerkvi Rožnega venca). Ni torej nobenega dvoma, da gre v tem primeru za isto družbo.

V dokumentu beremo, da je sicer iz- vor te organizacije enak kakor pri dveh sorodnih bratovščinah (italijanski in nemški), le da tej pripadajo otroci naj- nižjega družbenega razreda in so v glav- nem sinovi mandrijerjev, težakov in kmetov iz bližnje mestne okolice. Druž- bo, ki sploh še ni zaživela kot bratov- ščina, sestavljajo tako le njih sorodni- ki. Prefekt, jezuitski pater Bajardi, je sicer že skušal sestaviti knjigo sobra- tov, določiti pravilnik in letne dajatve, toda zaradi ukinitve jezuitskega reda 21. septembra 1773 so morala biti vsa ta dela prekinjena. Edini dohodek bratovščine je obsegal miloščino, ki so jo pobirali pri nedeljskem nauku in na praznik Device obiskanja 2. julija. Ta miloščina je letno dosegala približno vsoto 40 f., s katerimi so krili stroške za duhovsko službo, za okraševanje ol- tarja in za vse potrebščine že tradicio- nalne letne procesije. Ta skromni do- hodek je upravljal že omenjeni pater Bartolomeo Bajardi in je moral o tem poročati patru rektorju, kot je bilo to predvideno za administratorje vseh družb, ki so jih vodili jezuiti. Ob uki- nitvi reda je administrator Bajardi iz- ročil oblastem vse, kar je bilo last bra- tovščine, in sicer: v tekočem denarju 40 f. in 32 k., nato 4 prapore, nekaj že rabljenih bakel in sveč ter nekaj nagrad (»premijs«). Po poročilu sledi datum (21. september 1774) in podpis komisarja: Alessandro de Schell.

Sodeč po tem dokumentu bi lahko mislili, da je zaradi ukinitve jezuitske- ga reda pravzaprav morala bratovšči-

na nasilno skleniti svoje delovanje. Tu- di nekateri zgodovinarji so tega mne- nja. Dr. Marijan Smolik npr. trdi, da je pravzaprav razpust jezuitskega reda in uvedba državno urejenega terezijan- skega verouka povzročil tudi konec bratovščine⁽¹⁶⁾. Pa vendar ni tako. To nam dokazuje potrdilo o članstvu (»Zeg- elz«) Antona Pertota, ki nosi datum 23. aprila 1775 in čigar integralno be- sedilo je objavil dr. Ilešič v že omenje- nem članku⁽¹⁷⁾. Rekli smo že, da nam pisec ne navaja, kje je ta tiskovina shranjena. Direktor Škofijskega arhiva v Trstu pa me je opozoril na obstoj še drugega takega lističa⁽¹⁸⁾. Gre očit- no za isto tiskovino, le da je bil listič takrat namenjen drugi osebi in sicer Francisci Schemzouki (gl. sliko št. 2). Listek meri v širini približno 30,5 cm, v višini 21,5. Besedilo uokviri lep ti- skarski okvir. Prazna mesta v tiska- nem besedilu so izpolnjena s podatki, ipsanimi s črnilom. Ne vemo, kje je bil naš »Zegelz« tiskan, a vse kaže, da je nastal v kaki tržaški tiskarni. Stavec ni bil očitno zelo več slovensščine, saj si je privoščil nekaj napak: v 5. vrsti *milostou* za »milostno«, *sraventega* za »sraven tega«, v 8. vrsti *kadire* za »ka- tire«, v 9. *potem* za »po tem«, v 10. *provablen* za »povablen«, v 12. *bita* za »bi ta«, v 13. *Buh, Syn* za »Buh Syn«. Tudi sestavljalec besedila je znal slovenski precej površno: njegova raba bohoričice je vse prej ko prozorna, saj stalno zamenjuje dolgi in okrogli »s«. Jezik je pa izrazito kranjski. Vpraša- nja kot: kdo je sestavil besedilo in ali je morda prepisano po kakem kranj- skem vzorcu, ostajajo brez rešitve. Dej- stvo pa je, da nas to potrdilo opozar- ja na aktiven obstoj bratovščine še po ukinitvi jezuitskega reda. To pa nujno odpira novo vprašanje: kdo je prevzel vodstvo bratovščine? Listič prinaša pod tiskanim besedilom več podpisov. Dr. Ilešič navaja sledeča imena: Valentinus Ubedu (?), Cur: inu Congreg: Prose (?), Georgis Urbas, P: Josephus Kozian. Na tiskovini iz škofijskega arhiva pa se podpisi berejo nekoliko jasneje: Val- entin Ulle Vic: Cur: inu Congreg:

Dones ta 19 Dan tega Měsza *Febru*, v Leitu 1718. Je *Pankracij*
Schemponka V' shtivilu nashih v' Chriftusfu Lubesnivih Bratou

Inu Sester te zhaftitlive Bratoushine S. Kerfianskiga Nauka Orginskiga v Terfii gori ~~ufu~~ (ufeta-) inu skufi to je ushif Duhouskih Gnad, inu Odpuftkou, katiri fa te S. Bratoushine od Rimskih papeshou gnadlivu, inu miloflou dodeleni, ~~vredn-poftou~~, (vredna postala) Sraventega se ushakatirimu na finaine da, de ta Zegelz po finerti se more temu zhaftitlivimu Duhouskimu Uzheniku, ali Gospodi Rectorju od te S. Bratoushine nafai poslat, de se bode potlei od ushif Bratou, inu Sester v' kupei ta molitou fa negovo Dusho opravila, inu te svete Mashe brale, kadire se tudi fa shive bero. Patrona te Svete Bratoushine je Mati Boshja od Objeskaina, fatega volo se tistli Dan sgudei dershii ena peita Masha, inu Prediga, v' Nedelo pak katira pade potem S. Gudi Prezefiya po Meiftu grede, h te je ushif Brat, inu sestra provablen prit, inu bode poslebbe Odpuftke sadubou, kir bode te otroke hkerfianskimu Nauku klizou, inu perpelou, inu flemi G. Boga proffou fa pogmireine te S. Bratoushine katira fa drugi zil, inu konz ne gori postaulena, koker de bita zhlovek sadosti podouzhen v' skrijuushtak te S. kath: Rimske Vyre bul brumnu shivu, inu foye Dushi svelzhaine dossegoi, katiru nam' nlim dossezhi dodeli Buh ozha, Buh, Syn, Buh S. Duh. Danu v' Terfii koker Sgorci.

at least in the 2nd. but in the long run:

Giorgio Vassari

B. Joseph Kobian

Potrdilo o članstvu Francisci Shemzouki

Prore (?) (morda Prorektor), Giorgio Vrbas, p: Josephus Kozian. Sklepam, da sta bila Valentin Ulle in Giorgio Vrbas kaka višja predstojnika bratovščine, medtem ko je bil Jožef Kocian, ki se je podpisal v spodnjem desnem kotu dokumenta, le učitelj ali katehet. Po pisavi sodeč, bi si namreč upal reči, da je tiskovino izpolnil prav on (premerjaj črki »k« in »z« v priimku njegovega podpisa z istima črkama v priimku članice Schemzouke) in dvomim, da bi to delo opravljal kak predstojnik. Poleg tega naj omenim še, da v Shematizmu za leto 1776 lahko beremo, da je Valentin Uhle (v Shematizmu za leto 1777 pa »Ulle«) nadomestni vikar v starem mestu ⁽¹⁹⁾. Ime p. J. Koziana srečamo še v nekem poročilu šolskega nadzornika Ustia z dne 14. februarja 1777 ⁽²⁰⁾. V njem omenja kot možnega kandidata za učitelja kranjščine na tržaški normalki prav našega Koziana ⁽²¹⁾.

Na hrbtni strani lističa, ki ga hrani Škofijski arhiv v Trstu, je s črnilom

in svinčnikom zapisanih sledečih 9 datumov: Dedit 28 Aprilij 1776, Dedit 11 Majj 1777, Dedit ? Majj 1778, Dedit 16 Majj 1779, Dedit 16 april 1780, Dedit ? ? 1781, Dedit 12 Majo 1782, Ded 25 Majo 1783, Ded 14 Apri 1784. Na isti strani je zapisana še številka 187. Na te datume nas opozarja že dr. Ilešič. Razlaga jih pa tako, da so datumi rednih letnih prispevkov vsakega člana za potrebe bratovščine⁽²²⁾. V istem članku pravi avtor še sledeče: »Z letom 1782 je vse prenehalo, ker je cesar Jožef II. ukinil bratovščine.« To pa zatrjuje, ker je bil zadnji datum na lističu, ki ga je on imel pred sabo, prav 9. september 1782. Vse kaže, da se je kljub jožefinskim odredbam aktivnost te naše organizacije še za nekaj časa nadaljevala. Na tiskovini, ki jo hrani tržaški Skofijski arhiv, se datumi končajo s 14. aprilom 1784, torej dve leti pozneje. Spet se nam odpirajo nova vprašanja: kakšno je bilo delovanje bratovščine po uvedbi državnega šolstva (1774) in po jožefinskih posegih na cerkveno področje? Ali je ta še ved-

no bila namenjena samo mladini? Kdaj in zakaj je propadla?

Z lističem, ki smo ga pravkar opisali, smo izčrpali vse podatke o Bratovščini krščanskega nauka v Trstu, ki so nam bili na razpolago. Tema, ki je tu komajda načeta, pa je vredna večje pozornosti od strani naših zgodovinarjev, saj se ob teh dokumentih razgrinjajo nove perspektive čez zgodovino slovenske besede in slovenskega pouka v Trstu.

(1) Dr. F. Ilešič, Bratovščina krščanskega nauka v Trstu in na Hrvaškem, v reviji Carniola, Ljubljana 1910, str. 175-177.

(2) P. Merku (Slovenski primki na zahodni meji, Mladika, Trst 1982, str. 50) zatrjuje, da je priimek *Pertot* furlanskega izvora (iz nemškega osebna imena *Bertholt*). Doma je predvsem med Slovenci od Trsta do Gorice in Benečije z večjima epicentroma v Barkovljah pri Trstu in Nabrežini.

(3) V. Scussa, Storia Cronografica di Trieste, tip. Voen, Trst 1863, str. 161.

(4) P. Kandler, Emporio e Portofranco di Trieste, Lloyd, Trst 1864, str. 212-214.

(5) E. Apih, Vicende dell'istruzione popolare a Trieste nel sec. XVIII. Letopis državnega učiteljskega »G. Carducci«, Trst 1953, str. 125.

(6) Na njun obstoj nas opozarja dr. F. Ilešič v dveh svojih člankih: 1. Kranjsko-slovenski prevod Parhamerjevega katekizma iz sredine 18. stoletja, v Izvestja muzejskega društva za Kranjsko (IMK), Ljubljana 1906, str. 128-135. - 2. Početki štajersko-slovenske književnosti v 18. stoletju, V Casopisu za zgodovino in narodopisje (CZN), Ljubljana 1910, str. 1-32.

(7) »Copia dell'Editto pubblicato sotto 5. di Decemb: 1766, Diplomatski arhiv v Trstu (ADT), mapa št. 12 A 5/2, 5. december 1766.

(8) Državni arhiv v Trstu (ASTS), C.R. Governo in Trieste (1776-1809), mapa št. 126, 1776.

(9) G. Mainati, Croniche ossia memorie storiche sacro profane di Trieste. Picotti, Benetske 1818, IV, str. 221.

(10) S tem katekizmom, ki je doživel razne prevode in izdaje, se je ukvarjal dr. F. Ilešič v že omenjenih člankih. Nekaj podatkov najdemo tudi v doktorski disertaciji dr. M. Smolika Odmev verskih resnic v slovenski cerkveni pesmi, Semeniška knjižnica, Ljubljana 1963, str. 29-36 in 212-213.

(11) »CATECHISMUS, Tu je BUKVIZE Tiga isprashuvanja is pet shukov Kershanskiga navuka ZHASTITIGA PATERJA PETRA CANISIUSA Is Tovarshta JESUsovig. K'shpoganiu vsih Gospudou Faimoshtrou, Duhounih oskerbnikov, vuzhenikov: tudi otrok inu starishou, Bratou,

inu Sester Bratoushine Kershanskiga navuka«. Ljubljana 1760 (1. izdaja), 1762 (tretja izdaja).

(12) Ibidem.

(13) ASTS, C.R.S. Intendenza Commerciale per il Litorale in Trieste (1748-1776), mapa št. 175, 1769.

(14) Trivialke so bile osnovne šole, o katerih govori že prej omenjeni razglas iz leta 1761 in ki so s terezijansko reformo (1774) dobile obliko podeželskih šol, torej najnižjo stopnjo osnovne šole.

(15) Diplomatski arhiv, ADT, mapa št. 12 A 5/2, 21 september 1774.

(16) M. Smolik, omenjeno delo, str. 213.

(17) Dr. F. Ilešič, Bratovščina krščanskega nauka v Trstu..., om. članek, str. 176.

(18) Škofijski arhiv v Trstu (ACT). Splošna Miscellanea št. 1. Msgr. Luigi Parentinu se za to prav iskreno zahvaljujem.

(19) Schematismus des k.k. Gubernii zu Triest..., Trst, tis. Winkowitz, 1776 in 1777.

(20) AST, C.R. Governo in Trieste, mapa št. 126, 14. februar 1777.

(21) Nekaj več o tem sem zapisal v svoji diplomski nalogi (Le scuole triviali del circondario triestino - 1774/1791, Univerza v Trstu, Filozofska fakulteta, Institut za pedagogiko, a. l. 1983/84, str. 54).

(22) Dr. F. Ilešič, Bratovščina krščanskega nauka..., om. čl., str. 176.

ALBERT MIKLAVEC

JESEN NA GMAJNI

*Vsa trudna in znojna
je odeta kraška gmajna
v jesensko meglo;
nagrbnčila je
široko čelo,
da bi dojela
skrivnostno počelo
življenja in smrti...*

*Taval sem po njej
od ograde do ograde,
od brina do brina,
od skale do skale,
s steze na stezo,
da bi ji pomagal:
ko sem jo zapuščal,
sem spoznal,
da je ona pomagala meni,
človeku.*

Nekaj prispevkov za zgodovino Sosljana

Sosljan je dolga stoletja bil majhno naselje z nekaj hišami in verjetno gostilno ali prenočiščem za potnike. Bil pa je tudi, od prvih fevdalnih razmejitev gospodstev, meja med devinskim gospodstvom in ozemljem tržiške srednjeveške občine.⁽¹⁾ O tem nam pričajo številni arhivski viri. Meja naj bi tekla po trasi ceste od sosljskega pristanišča proti Nabrežini, Proseku in naprej.

Vsekakor pa so si devinski gospodje in glavarji lastili določene pravice na nekatera obdelana zemljišča v Bregu, posebno pod Kontovelom in v Sosljanu.⁽²⁾ V glavnem je šlo za vinograde, ki so jih obdelovali tlačani devinskega gospodstva, kar je seveda šlo v škodo tržiškemu mestu. To je pripeljalo do sporov, tožarjenja in tudi krvavih spopadov med Trstom in devinskim gospodstvom. O vsem tem nam priča več virov.

Urbar devinskega gospodstva iz leta 1524 na dveh mestih omenja Sosljan (*Suslon, Zisslian*). Prvič pravi: »Michel Petschacher, ima v Sosljanu (*Susslon*) poldrugo dnino in njivo nad burgom; od obojega plačuje desetino.«⁽³⁾ Isti urbar dodaja, ko piše o župi Mavhinje: »Tisti devinski podložniki iz te župe, ki imajo vinograde na tržiškem ozemlju, dajejo v Devin desetino od vina, le od vinogradov na gori Kontovelu (*Kunabel*) in v Sosljanu (*Zisslian*) ne dajejo desetine od vina, marveč od oljk, ki je sicer drugod ne dajejo.«⁽⁴⁾

Jasno je torej, da se je devinskim tlačanom splačalo imeti vinograde na tržiškem ozemlju. Do najhujših sporov med Trstom in devinskim gospodstvom pa je prišlo prav v 16. stoletju. Naj navedemo samo nekaj podatkov, ki jih povzemamo po knjižici Attilia Tamara »Beghe tra Trieste e Duino«. Tamaro je svoje podatke črpal iz tržiškega občinskega arhiva in že na-

slovi snopičev, ki hranijo te vire, nam povejo, za kaj gre. Prvi nosi naslov »Proces med Devinom in Trstom zaradi rigolanja in meritev (od 1573 do 1579)«, drugi: »Razmejitve med Trstom in Devinom in Trstom ter Sv. Socerbom«. Tretji snopič pa ima naslov »Proces med tržiškim mestom in Matijo Hoferjem, devinskim glavarjem, zaradi kraja Saltarella v Sosljanu in lova na tune pri Canovelli«.⁽⁵⁾

Ne glede na razloge, ozadja in politično-ekonomske interese, naj navedemo nekaj citatov, ki jih Tamaro povzema iz teh listin, pa bomo razumeli, za kaj je šlo.

Da je šlo za dolgoletne spore, priča dejstvo, da je cesar Friderik III. leta 1491 sprejel stališče Trsta in prepovedal nasajanje novih vinogradov v Bregu. Že nekaj desetletij kasneje pa je devinski glavar Hofer dal rigolati v sosljskem bregu in zahteval desetino pridelka novih vinogradov za nadvojvodo. Med drugimi dogodki je posebej zanimivo pričevanje šempolajskega dekana, ki je pričal, da so 13. marca 1545 »... tržiški možje delno po kopnem in delno po morju prišli do prej imenovanega kraja Kontovela in "Cisiane" — Sosljana, jih zasedli ter jih opustošili. Posekali in poruvali so oljke, trte in drugo drevje, porušili zidove in vse uničili«.⁽⁶⁾

Spori so se tako vlekli iz leta v leto. Tržiško mesto je branilo svoje starodavne pravice. Kmetje pa so radi sprejemali pomoč devinskih glavarjev, da so obdelali tiste pašne, ki so bili v neposredni bližini Proseka, Kontovela, Nabrežine, Slivnega, Mavhinj itd., pa čeprav na svetu, ki sta si ga lastila tako Trst kot Devin. Dunaj je večkrat imenoval vladne komisije, da bi rešile te spore, toda do prave rešitve ni prišlo.

Tržiška občinska vojska pa je še

nekajkrat prišla »nepovabljena« na trgategv v sesljanski breg, potrgala grozdje in ga peljala v mesto. (7)

Po zadnji taki trgatvi leta 1582 se je stanje končno spremenilo, ker je Trstu uspelo dokazati z listinami iz leta 1139 in 1223, da spada zemlja južno od ceste Sesljan-Prosek pod Trst. To je potrdil tudi nadvojvoda Karel, ki je priznal Trstu njegove pravice, obenem pa dovolil devinskemu gospodstvu, da je pobiralo desetino tistih vinogradov, ki so bili na tržaški strani, a so jih obdelovali devinski tlačani. Ob vinogradih pa je šlo tudi za štivansko pristanišče, ki je v tistih časih še močno tekmovalo s tržaškim. (8)

SESLJANSKI GRADIČ

Sesljan je imel tudi svoj gradič, ki je, čeprav ruševina, še nekaj let po prvi svetovni vojni stal na trgu pred sedanjo gostilno »Pri gradu«, ki edina priča o njem poleg mikrotopomastike kraja, ki tudi dokazuje, da se pobočje pri sesljanski cerkvi imenuje Kaštel. (9)

O tem gradu ne vemo veliko. Iz vi-

rov, ki so nam bili dosegljivi, pa kaže, da je bil zgrajen proti koncu 15. stol. in naj bi služil predvsem v obrambne namene pred Turki, a verjetno tudi pred Tržačani. V prejšnjem stoletju je postal poštna postaja, del gradu je služil v administrativne namene, v njem pa so tudi stanovali. (10) Upravno je bil vezan kot fidejkomisna last na devinsko gospodstvo. Gre za pravno obvezo enega izmed članov družine-lastnice devinskega gospodstva, da ohrani in ob smrti vrne podeljeno lastnino prvotnemu lastniku, se pravi gospodstvu, katere nedeljivi del je. (11)

O tem nam priča podatek Majde Smole, ki v svoji knjigi »Graščine na nekdanjem Kranjskem« obravnava tudi Sesljan, sicer kot samostojno gospodstvo. Naj jo navedemo: »Sistjana (sic!) (Sistiana) — Gospodstvo je tvorilo skupaj z Devinom fidejkomis in veljajo zanj isti podatki kot za Devin.« (12) Pustimo vendar pisavo imena vasi in pogledjmo, kaj piše o Devinu. Pravi: »... Leta 1459 je cesar Friderik III. podelil Febu pl. Thurnu desetino gospodstev

Nekdanji sesljanski gradič, ki ga ni več

Devin in Sistjana (sic!) ob reki Timav. Thurni so si nato pridobili obe gospodstvi.«⁽¹²⁾ Podatek naj bi črpala po Valvazorju. Toda, če pogledamo v 11. knjigo Valvazorjeve »Slave vojvodine Kranjske«, dobimo na str. 608-609, ki jih navaja, podatek, da je »že leta 1459 gospod Feb pl. Thurn dobil desetino gospostva Devin in Stivana (S. *Johannis bei dem Fluss Timavo*) pri reki Timavi od cesarja Friderika. S. *Johannis* pa gotovo ni Sosljan!«⁽¹⁴⁾

Ne glede na to je Sosljan imel svoj grad, Stivan pa je bil samostojna gospodarska enota, saj je pomembno pristanišče in križišče srednjeveških cest imelo svojo mitnico, od katere so devinski gosposdje dobili desetino.⁽¹⁵⁾ V tistih časih je bil Stivan zelo redko naseljen, ker je bil zaradi bližine močvirja nezdrav kraj.⁽¹⁶⁾

Do netočnosti pri Smoletovi je verjetno prišlo prav zaradi gradu in podatka o fidejkomisu. Kot priča fotografski posnetek,⁽¹⁷⁾ je sosljanski gradič bil četverokotna utrdba s kvadratnim tlorisom, ki je na štirih vogalih imela tudi okrogle stolpe. Vidne so strelne line. Zgradba kot celota pa priča o precejšnji masivnosti in trdnosti. Na začetku tega stoletja naj bi bil že precej zapuščen. Po prvi svetovni vojni pa so ga porušili, ker je bil že preveč poškodovan.

LISTINA

O SESLJANSKI CERKVI SV. JOŽEFA

V arhivu goriške nadškofije hrani jo zanimivo listino o sosljanski cerkvi sv. Jožefa.⁽¹⁸⁾ Gre za prepis ustanovne listine beneficija sosljanske cerkve, ki jo je »lastnoročno« v italijanščini napisal grof Jožef della Torre 20. aprila 1762 v Vidmu, kjer je bival (v zavodu) pri Mariji Milostni.⁽¹⁹⁾

Listina nakazuje tudi nekatera pjasnila glede upravne podobe Sosljana v 18. stoletju. Se posebej pa je zanimiva, ker iz nje lahko razberemo socialno podobo, nekatere podatke glede pouka, vsaj krščanskega nauka, in druge zanimive drobtinice iz življenja

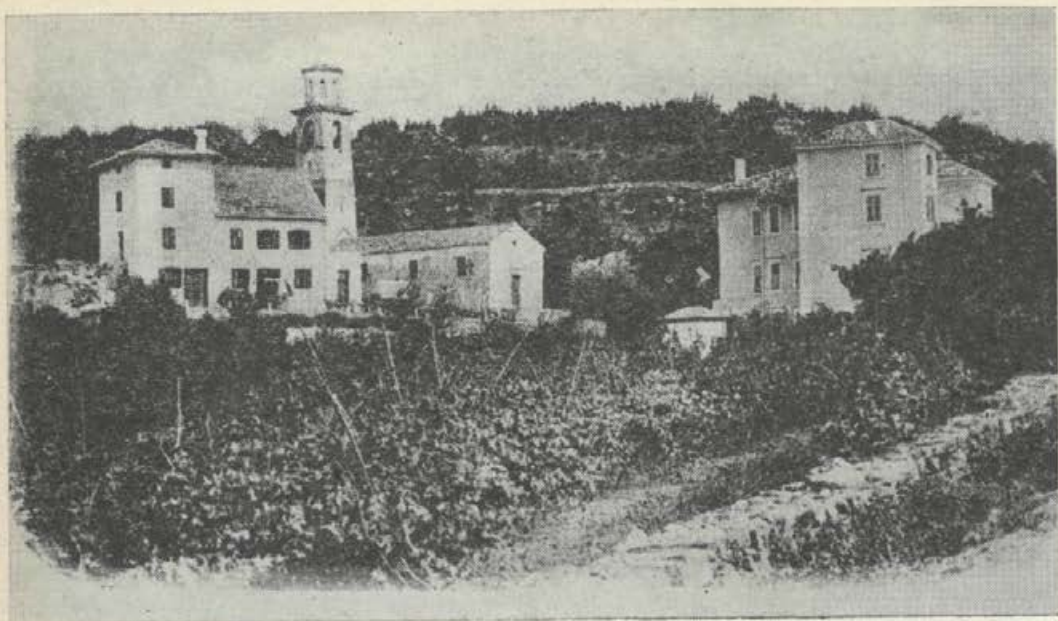
v 18. stoletju v Sosljanu in bližnji okolici.

Prav zato jo objavljamo v prevodu:

V imenu presvete Trojice, Boga Očeta, Boga Sina in Boga svetega Duha, troedine osebe. - Amen.

Jaz, Jožef grof della Torre e di Valsassina, sem v večjo slavo vsemogočnega Boga in našega nadsveljubljenega Odrešenika Jezusa Kristusa ter v čast njegovega krušnega očeta na Zemlji sv. Jožefa dal zgraditi v mojem kraju — Sosljanu, ki leži ob morju v devinskem gospostvu, kapelo, ki sem ji dodelil dve zemljišči: ti dve ležita v vasi Samatorca in v Trnovci, kot je obširneje pojasnjeno v moji ustanovni listini omenjene kapele, postavljene v korist lastnika Sosljana in v blagor duš vasi Vižovelj in Cerovelj, tako da še posebej ob svetih praznikih lahko poslušajo mašo in božjo besedo. Hotel sem ovekovečiti omenjeno ustanovitev kapele in obenem ustanovnih svetih maš. Zato sem po zrelem posvetu in zdravem preudarku prišel do sklepa, ki je vsakomur očiten in znan, da sem kupil v dohodek duhovniku, ki bo prišel maševati v dne, navedenih v ti-le moji ustanovni listini, dve zemljišči, eno tudi z župniščem za omenjenega duhovnika, ki ga bom sam imenoval, in po meni vsi moji dediči in nasledniki, ki bodo »in infinitum« imeli pravico imenovanja. To (imenovanje) je lahko odvzeto le, če sam pristanem ali moji dediči in nasledniki, ko se (duhovnik) ne bi držal svojih dolžnosti. Tako, da ne bi na noben način bilo mogoče trditi, da gre za kanonično nameščenje, ampak, to izjavljam zgolj za preprost laični beneficij, kot sta dve zemljišči. Eno leži v Slivnem in na njem je tudi župnišče, drugo pa je v Praprotnu, obe sta vasi moje, šempolajske dekanije v gospostvu Devin. Tema dvema zemljiščema se odpovem in ju prepustim zase in dediče ter naslednike kaplanu »pro tempore« v Sosljanu z naročilom, da za ti dve omenjeni zemljišči plača redne cesarsko-kraljeve davke, izredne davke, kot tudi »steuro«⁽²⁰⁾ in vsakršen drugi davek, ki bi ga slavna kranjska dežela naložila na imenovani zemljišči. Prav tako bo dolžan plačati sosljanskemu urbarju pet florintov in štirideset karantancev za stražo devinskega gradu — redni davek gospostvu. Druge obveznosti nadarbinarja navajam, kot sledi:

1. Vse nedelje v letu mora brati mašo v sosljanski kapeli. Med njimi bo moral razložiti

Pogled na nekdanjo sseljansko cerkev in hotel iz leta 1901

ljudstvu, ki pride k maši, sveti evangelij v domačem kranjskem jeziku vasi in po razlagi evangelija glasno moliti dejanja vere, upanja in ljubezni.

2. Ob nedeljah popoldne bo dolžan učiti krščanski nauk mladino obeh bližnjih vasi, prej omenjenih Vižovelj in Cerovelj. Obenem bo dolžan si pisati zapisnik odsotne mladine in ga vsak mesec predložiti lastniku, da jih bo lahko prisilil obiskovati ta sveti nauk.

3. Omenjeno nedeljsko mašo, maše vseh zapovedanih praznikov, kot one, ki se darujejo vse srede v letu, jih morajo brati v imenovani sseljanski kapeli, in ne drugje, v korist in blagor moje duše. V kánonu se mora imenovati moje ime, da se bo vedelo, da jih opravljajo zame še živega in enako »perpetuis temporibus« po moji smrti.

4. Maše, ki jih bodo darovali ob petkih vsega leta, tudi »perpetuis temporibus« kaplani tega laičnega beneficija, bodo morale biti darovane v blagor duše mojega rajnega očeta grofa Rajmunda Bonifacija.

5. Na vigilijo praznika sv. Jožefa bo nadarbinar moral, ob dveh drugih duhovnikih, peti večernice. Na sam praznik svetnika pa bo moral kot diakon prisostvovati ob dveh drugih duhovnikih pri darovanju svete maše.

6. Na dan Spomina najdenja svetega Križa, dne 3. maja, bo imenovani kaplan »pro tempore« moral peti mašo in v potrebni luči s slovesnostjo izpostaviti za javno češčenje pristno relikvijo svetega Križa, to v skladu z določbo prečastitega goriškega Nadškofa.

7. Dolžnosti glede darovanja svetih maš za dneve, ki so določeni v tej ustanovni listini, in prazničnih dnevov, tako praznika svetega Jožefa, kot drugega — Spomina najdbe svetega Križa — bodo morale biti napisane z velikimi besedami na tablico, ki bo morala biti izobešena v zakristiji, kjer se duhovnik pripravlja na mašo.

8. Ob pravem času bo moral nato redno in točno plačevati davke slavni kranjski deželi; tako cesarsko-kraljevi redni in izredni davek, kot tudi isti deželi »steuro« in vsak drugi izredni davek, ki bi ga naložili, a ga ne bi izrecno oprostili.

9. Nadarbinar Sseljana bo nadalje moral, tako on, kot vsi njegovi nasledniki, voditi nadvse točen register ali urbar dohodkov. Da se ne bi izgubilo to vodenje računov, ko pride do vsakoletne obnove, hočem, da pride v vsak novi urbar, na začetku knjige, prepis te ustanovne listine.

10. Enkrat na leto bo tudi dolžan pokazati

meni ustanovitelju in po meni mojim dedičem in naslednikom, pobotnice pravočasno izvršenih plačil deželi, da ne bi ta laični beneficij zapadel globi. Imenovane pobotnice mora skrbno hraniti.

11. Njegova naloga in skrb bo tudi, da bo sproti zapisal vse stroške, ki bi jih imel ključar kapele v Sosljanu, ki ne zna pisati, da bo lahko polagal točne račune tako o dohodkih, kot izdatkih rente kapele. Ključar bo polagal račune enkrat letno, na vigilijo ali pa na sam praznik svetega Jožefa.

12. Nadarbinar bo tudi dolžan, da stalno živi ali z lastnikovim dovoljenjem v Sosljanu, ali pa v župnišču beneficija, v Slivnem, in nikjer drugje.

13. V primeru bolezni ali katerega koli drugega opravičljivega zadržka, zaradi katerega bi nadarbinar »pro tempore« ne mogel darovati maše, je dolžan ta isti nadarbinar na svoje stroške najti drugega duhovnika med tistimi, ki so v gospodstvu, da ga nadomesti v njegovi službi, vsekakor pa v imenovani kapeli.

14. Končno pa, ti dobrini, ki sem ju odstopil nadarbinarju kapele sv. Jožefa v Sosljanu, vpisani v samo kranjsko deželno knjigo, ne bosta mogli ne morali biti, nikoli in nikdar, in v nikakršni obliki, ne od mene, kot ustanovitelja, niti po mojih dedičih-naslednikih, kot tudi ne od prisotnega kaplana ali njegovih naslednikov, prodani, odtujeni ali zamenjani, čeprav bi to prineslo tudi precejšnjo korist. Omenjeni dve zemljišči bosta morali ostati beneficiju kot sta, v sedanjem stanju.

15. Glede zemljišča kaplana imenovanega *Bisiach* v Slivnem, preden je bilo dano kaplanu, je bilo podvrženo raboti. Da bi je bil oproščen, je plačeval letno sedem florintov na roko. Da ne bi moj naslednik obremenil omenjeno zemljišče s kakoršno koli raboto, ampak da je bo začasni kaplan vedno oproščen, dodajam omenjenih 7 florintov k drugim sedmim rabotam mojega nakupa v Vižovljah, ki so jih solastniki zemljišča *Gabroviz* iz omenjene vasice plačali, čeprav je bilo dano v zameno gospodoma grofu Filipu in Luigiju della Torre zemljišče *Scherech* in nato *Gruden* v Nabrežini, od deleža grofa mojega očeta. Ker je vasica Vižovlje bila bolj važna od omenjenega zemljišča *Scherecha*, sem plačal gospodu grofu Filipu, ob tistem, še devet sto šestdeset nemških florintov v gotovini in njegovemu dediču pet sto florintov, kot pričajo računi v sporazumu z varuhom dediča.

Ob nadaljnjem premišljevanju o tej renti obeh zgoraj omenjenih zemljišč, se zavem, da ne zadošča, da bi krila vse cesarsko-kraljeve davke, deželne in druge, in ob tem ohranila nadarbino. Zato sem po zrelem in zdravem premisleku v povečanje omenjenega dohodka odstopil dva tisoč florintov glavnice z obrestmi vred, zakladnicam slavne kranjske dežele, kot predujem prispevka v posojilo Njegovemu Veličanstvu z dne 1. decembra 1756, za katere so mi plačevali 5 odstotne obresti. Toda, da bi ta glavnica — dva tisoč florintov — trajno ostala pri imenovani deželi, sem se zadovoljil s tem, da sem ga vložil na višini štirih odstotkov, s prošnjo pri (deželnih?) stanovih, da se glavnica z obrestmi vred prepíše na sosljanski beneficij, ki je in bo »pro tempore«.

Kot dodatek k vsemu temu izjavljam, da so moji dediči in nasledniki po moji smrti dolžni skrbeti in paziti na dolžnosti, ki sem jih naložil kaplanu oziroma nadarbinarju, kot tudi, da osebno, ali po drugi osebi, ki je za to zadolžena, pregledajo register dohodkov in pobotnic, ki jih bo dolžan dvigniti ob plačilu slavni deželi kranjski. Za to odgovarja pred Bogom na drugem svetu, in pred najvišjim Vladarjem na tem svetu.

To sem lastnoročno potrdil pod obvezo kranjske deželne »Landschadenbund«.

Napisano 20. aprila 1762 v mestu Vidmu, kjer sem na stanovanju pri Mariji Milosti.

L. S.

Jaz Jožef grof della Torre l.r. potrdim, kar je zgoraj, in sem pritisnil svoj običajni pečat.

Tako pravi listina, ki jo hrani arhiv goriške nadškofije. Cerkev sv. Jožefa v Sosljanu pa je bila med prvo svetovno vojno, kakor sicer sam Sosljan, porušena. Avstrijski vojaki, ki so nekaj časa taborili ob njej, so si postavili skromen spomenik.⁽²¹⁾ Cerkev so obnovili po vojni. Posvetil jo je goriški nadškof F. B. Sedej. Ob obnavljanju pa niso postavili tudi ostalih zgradb, ki so prej stale ob njej.

Tudi dan sv. Jožefa v Sosljanu že nekaj desetletij ni več veliki verski praznik, kot je bil prej za Sosljan in okoliške vasi. Po zadnji vojni je slovensko bogoslužje v sosljanski cerkvi ponovno vpeljal takratni mavhinjski župnik Mirko Filej.⁽²²⁾

Cerkev sv. Jožefa v Sosljanu pa je tudi danes dom vernikov iz Sosljana in Vižovelj, kot je to želel njen ustanovitelj grof Jožef della Torre.

OPOMBE

(1) Fran Zwitter, Kolonizacija in populacija, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog I., Ljubljana 1970, str. 68.

(2) Milko Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, Ljubljana 1954, str. 212 (Kynouell im Rain). - Franc Bezljaj, Slovenska vodna imena I., Ljubljana 1956, str. 82, 83 - Breg.

(3) Milko Kos, n. d., str. 206.

(4) Prav tam, str. 220.

(5) Attilio Tamaro, Beghe fra Trieste e Duino, Parenzo 1933, str. 3, 4.

(6) Prav tam, str. 8.

(7) Prav tam, str. 18.

(8) Ferdo Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja, Ljubljana 1965, str. 66, 111. - Simon Rutar, Poknežena grofija Goriška in Gradišćanska, Ljubljana 1892, str. 119. - Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja, Ljubljana 1955, str. 242, 340.

(9) Tržaško ozemlje, Zemljevid s krajevnimi in ledinskimi imeni, Trst, Ljubljana 1978.

(10) S.d.I. (Sergio degli Ivanissevich), Castello di Sistiana, Tempi andati - periodico di curiosità storiche per Trieste e regioni vicine, Trst, november 1976, št. 3, str. 53.

(11) Fedecomesso, Enciclopedia del diritto XVII - Fav - Form, Varese 1968, str. 103 nasl. - Sergij Vilfan, Zemljiška gospostva, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog II., Ljubljana 1980, str. 187-188.

(12) Majda Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem, Ljubljana 1982, str. 438.

(13) Prav tam, str. 131.

(14) Janez Vajkard Valvazor, Die Ehre des Herzogthums Krain III. zvezek, 11. knjiga, Ljubljana 1689, str. 609.

(15) Ferdo Gestrin, n. d., str. 231. - Rodolfo Pichler, Il castello di Duino, Trento 1882, str. 336. - Ferdo Gestrin, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1972, str. 15.

(16) Aleš Breclj in Marko Tavčar, Nekaj zgodovinskih podatkov o Devinu in okolici, Devin, dom lepe Vide, Devin 1983, str. 49.

(17) Zahvaljujemo se g. Adrianu Bravinu za dragocene napotke in fotografski posnetek sosljskega gradu.

(18) ACAG (Archivio della Curia arcivescovil edi Gorizia), Tit. 3. fasc. 50, Devin.

(19) Rodolfo Pichler, n. d., str. 417. - Jožef della Torre Valsassina. Bil je poklicni vojak, dosegel je čin generala. Na stara leta se je naselil v Sosljanu. Tu je zgradil palačo in cerkev sv. Jožefa, ki ji je podelil nadarbino. Umrli je leta 1775 v 95. letu starosti. Pokopali so ga v sosljsko cerkev.

(20) »Steura« izhaja iz nemške besede »Steuer«, pomeni davek. Gre za obči davek v denarju, ki je pripadal deželnemu knezu. - Milko Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, Ljubljana 1954, str. 85. - Sergij Vilfan, Poglavlja iz pravne zgodovine, Scripta za uporabo v I. letniku Pravne fakultete v Ljubljani, Ljubljana 1977, str. 141.

(21) Abramo Schmid, Sul Carso della Grande Guerra. Medeazza. Note di escursioni e ricerche, Trst 1977, str. 48.

(22) Vera Tuta Ban, Cerkevni pevski zbor Sosljan-Vižovlje, Katoliški glas, Gorica 19. januarja 1984, str. 3.

Otroški zbor osnovne šole
»Franc Milčinski«
s Katinare na reviji
Pesem mladih 1984
(fotomladika)

»MARIJA IN GRLICA«

legendarna pesem iz Devina

Skavti imamo na taborih navado, da takoj, ko se ušatorimo, začnemo s spoznavanjem okolja. Zgodovina, kulturne značilnosti, navade in običaji ljudi nam predstavijo kraj. Podobno smo roverji iz Devina naredili v domači vasi in bližnji okolici. Na magnetofonski trak smo posneli pravljične legende, pesmi, molitve in mnoga verovanja, reke in navade, ki so nam jih pripovedovale naše babice, strici, tete in druge starejše osebe. Tako se nam je nabralo nekaj gradiva, ki nam je pravzaprav odprlo nov svet, za katerega doslej sploh nismo vedeli. Presenetilo nas je namreč dejstvo, da se je med ljudstvom ohranilo toliko dragocenih starin.

V tem sestavku bi radi napisali nekaj vrstic o nabožni pesmi »Marija bi rada na ohcet šla«, ki nam jo je med drugimi zapela gospa Marija Mervic-Legiša p. d. Kupčeva. Rojena je v Devinu leta 1899 pri Valentinčkovih na Ulci.

Prvič smo to pesem posneli 29. 10. 1983; ker nam je magnetofon nekoliko ponagajal, smo morali ponoviti snemanje 25. 8. 1984. Obakrat smo snemali v kuhinji pri Kupčevih. Pesem se glasi:

*Marija bi rada na ohcet šla,
pa nima kdo zibati Jezusa.
La, la, la...*

*Že priletela je 'na ptičica,
ta ptičica je grlica.
La, la, la...*

*Le idi, Marija, na ohcet Ti,
saj Te bom zibala jast Jezusa.
La, la, la...*

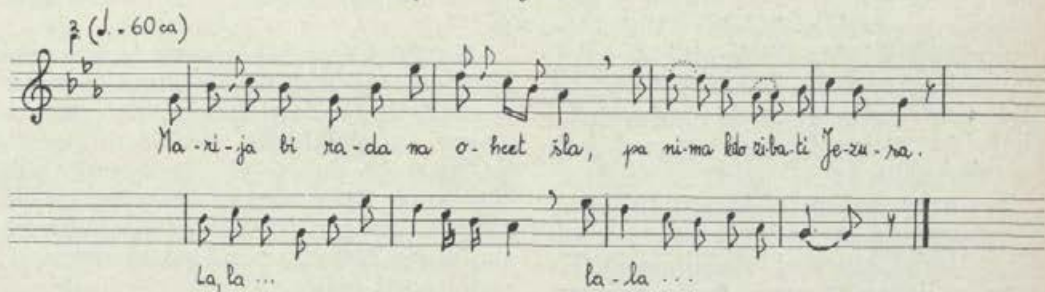
*Že prišla je Marija na sred pota,
nazaj se je obrnila.
La, la, la...*

*Že vidla je zibko na strani ležat,
zraun zibke vidla je grlico spat.
La, la, la...*

*Se udarla jo bodem za vsako uho,
da še se nekaj poznalo bo.
La, la, la...*

Zbrali smo to pesem, ker nam je bila vseč tako po vsebini kot po obliki. Gre za inačico nabožne pesmi, ki jo poznamo na vsem slovenskem ozemlju. To nam je v nekem smislu potrdila sama pripovedovalka, ki je rekla, da je to pesem slišala peti tako od svoje mame, kot »none s Kolišča«, in tudi

Marija in grlica

na Štajerskem, kjer je bila med prvo svetovno vojno v begunstvu. Potrdilo pa dobimo, ko vidimo zapise raznih inačic te pesmi v drugi knjigi »Slovenskih ljudskih pesmi«, ki je izšla leta 1981 v Ljubljani (gl. Tičica péstrna /B, str. 58 nasll.).

Devinska oblika pesmi, če jo primerjamo z drugimi, ni tako bogata in kaže določene znake okrnjenosti, čeprav je to značilno tudi za druge zapise po vsem slovenskem narodnem ozemlju. Ima šest kitic, medtem, ko nekateri zapisi, recimo rezijanskih pesmi, ki »pojejo« o Mariji in grlici, imajo tudi po 40 in več kitic. Vsaki naši kitici pa sledi refren »lalala«.

Zanimivo je dejstvo, da je slovensko ljudstvo povsod izbralo grlico za varuhinjo ali pestrno malemu Jezusu. Grlica (*Streptopelia turtur*) se navadno sama ponudi Materi božji, ta ji zupa in sprejme njeno pomoč. Opozoriti pa velja tudi, da v tej pesmi, ki nam jo je zapela babica dveh naših bratov, bi Marija »rada na ohcet šla«, medtem ko v drugih pesmih gre v »cerkvico«, »v goste k teti Elizabeti« in še kam. V devinski inačici je torej »ohcet« obredni povod, da se Marija oddalji od malega Jezusa. Ni pa to edini primer. Tudi v drugih krajih »bi Marija rada na ohcet šla«. Komaj se odpravi, že pride do dramatičnega dogodka: grlica zaspi in zibelka se prevrne. Marija se seveda ustraši in obenem zažuga grlici, da jo bo udarila »za vsako uho«. Devinsko besedilo se konča s to grožnjo in je pesem zato očitno okrnjena, saj se grožnja ne udejanja kakor v drugih znanih inačicah. Očitno pa je, da se je tega zavedala tudi naša pevka, ki je na koncu pesmi, pri obeh posnetkih dodala: »Videš, in se pozna grlici. Na obeh uhih ima senjau!«. Na ta način je sporočila aitiološki sklep pripovedi, ki pojasnjuje, zakaj ima grlica črne proge na obeh straneh vratu.

Devinska pesem o Mariji in grlici kaže znamenja razpadanja kakor sploh večina ljudskih pesmi v naših časih. Tega se najlažje zavemo, če jo primer-

jamo z besedili zapisanimi v prejšnjem stoletju ali z današnjimi pričami iz redkih obrobnih krajev, kakor je Rezija, ki so lepše ohranili neokrnjena besedila. Prav zapisi iz Rezije so po svoji pestrosti in raznolikosti motivov zelo bogati. To so pesmi, ki ob osnovni pripovedi o nesreči, ki se je pripetila nemarni grlici, razvijejo bogato apokrifno snov o preganjanju malega dedeta Jezusa. Ljudski pevci tako pojejo, da so »hudobni judi« (= ljudje) ugrabili Jezusa, nekateri pojejo, da so Jezusa hoteli ubiti itd. Marija se seveda odpravi iskat in na poti se ji po ljudski domišljiji zgodi marsikaj. Sreča dobre ljudi, ki ji pomagajo, in slabe, ki ji nočejo povedati, ali so videli ugrabitelje. Prve Mati božja poplača, drugi pa nimajo sreče. Na poti sreča Marija tudi živali in narava, recimo reke ali morje, ji vedno pomagajo. Nekateri domislice so res presenetljivo plastične in obenem lirčne. To so pesmi, ki v polnem izražajo bogastvo in izrazno moč ljudskih umetnosti.

S tem nočemo reči, da je pesem, ki smo jo posneli v Devinu slaba. Kaj podobnega o ljudskih pesmih ni mogoče izjaviti, ker lahko govorimo le o različnih oblikah besedila in tudi melodije iste pesmi. Vsaka taka pesem je namreč del tistega zaklada, ki ga rodovi podedujejo od prednikov-staršev in starih staršev, kakor podedujejo jezik. In kakor se jezik razvija in spreminja, tako se spreminjajo tudi predmeti ljudskega izročila, ki mu je jezik sredstvo, se pravi besedilo, pesmi, reki itd.; ti dobijo v času drugačno podobo, se okrnijo ali obogatijo z novimi kiticami, odvisno od spomina in ustvarjalne žilice ljudskega pevca.

Kateri pa je bil namen te po vsej Sloveniji in zunaj njenih meja poznane pesmi? Po vsebini je izrazito pripovedna. Informatorica nam je mimogrede omenila, da so peli kot otroci, oz. otrokom. Njen namen je torej nekje zabavno-poučen in razlaga na legendaren način čisto naravni pojav, zunanje značilnosti grlice.

Vse druge teme, ki so v pesmih iz drugih krajev, pa le obogatijo to temeljno snov z drugimi uki otrokom in vsem poslušalcem.

Za nas, ki smo se iz gole radovednosti, koliko je še podobnega blaga pri naših »nonah« in »nonotih«, lotili

tega navdušujočega zbiranja, pa pesem o Mariji in grlici pomeni še veliko več. Ob drugih pesmih in pravljicah nam je izpričala ono dimenzijo, za katero smo slutili, a se je nismo zavedali: pomeni nam temelj in vrednoto, s katero se osmisli vse ostalo znanje.

J. Š.

Idrijske čipke

V Benetkah, v muzeju čipkarske šole na Buranu, so maja preteklega leta odprli prvo razstavo evropskih čipk. Med vrhunskimi stvaritvami iz te domače obrti, ki so jih prikazali iz obdobja petih stoletij evropskega čipkarstva, so bili tudi nekateri značilni vzorci kleklane čipke iz Idrije.

Beneška razstava je bila za evropsko čipkarstvo edinstven dogodek. V tem pomenu je tudi povod za to, da na tem mestu posvetimo nekaj pozornosti čipkam iz Idrije, edinstveni domači kulturi, ki je sad dela in požrtvovalnosti predvsem idrijskih in okoliških žena, izraz njihove spretnosti, kakor tudi izrednega smisla za lepoto in dober okus. Sad slovenskega dela in truda, ki je v svetu zaslovel in našel svoje priznanje.

O začetkih čipkarstva v Idriji in okolici nimamo pravzaprav nobenih zgodovinskih poročil. Vemo le to, da obstaja že nekaj stoletij. Kaže, da se je ta lepa domača obrt začela najprej v Spodnji Idriji ali Pri Fari, kakor ji pravijo domačini. Ta kraj je po nastanku starejši od same Idrije, tkm. Zgornje ali tudi Nemške, kakor jo nazivajo okoličani. Ko se je v 16. stol. čipkarstvo razmahnilo po italijanskih, nizozemskih in nemških deželah, domnevamo, da se začelja tudi v Idriji, kjer je bil od 16. stol. dalje v pogonu rudnik živega srebra. Žene rudarjev, ki so prihajali sprva iz benečanskih, zatem pa iz nemških krajev, so v Idrijo prinesle tudi umetnost kleklanja tj. čipkarstvo.

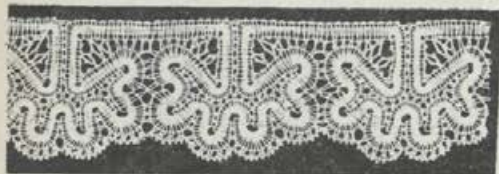
Idrijska čipkarica na začetku stoletja

Ob koncu 17. stol. je čipkarstvo v Idriji že splošno razširjeno. Sredi 18. stol. sporoča Anton Haubtman, upravitelj višjega rudarskega urada v Idriji, na cesarjevo ravnateljstvo za novčarstvo in rudarstvo na Dunaju, da se idrijski ženski svet, najsi bo mlad ali star, za nič drugega ne zanima, kot le za kleklanje čipk.

Proti koncu tega stoletja je Idrija prišla v sestavo dežele Kranjske. In znani pisec Hacquet, ki je bil nekaj let rudniški zdravnik v Idriji, omenja v svojem opisu noše Kranjic (1801) tudi čipke kot sestavni del njihove avbe, navajajoč pri tem, da jih izdelujejo še

zlasti v rudarski Idriji. Idrijske čipke so v tem času že v prodaji daleč na okrog. Prodajajo jih kramarice in krošnjari. Leta 1804 izda okrožni urad v Postojni celo posebno dovoljenje za njihovo prodajo Mariji Lapajne in Mariji Jež.

O domiselnosti vzorcev in raznovrstnosti idrijskih čipk nam pričajo njihova imena. Omenja jih že ljubljanski »Illyrisches Blatt« v svoji izdaji od 1. decembra 1832, nekaj let za tem so bile poslone ljubljanskemu muzeju. In sicer: žabce, lukence, vložki (ainsac), repetničarke, sline, jabkovce, široke sabernce, ozke zobovke, kolesca, rezlavage, ozke škepe, mrežce, hrustavke, škarbe s srcem, okrogle zobce, male rešovke, tremitanke, srčkovke, zobci, drobne, škafovke, srednje varže, križanke, fine križanke, goste ketence in še kaj. Za imena res niso bili v zadregi.

Pogačke, vzorec tvrdke F. Lapajne iz Idrije, konec 19. stoletja

V 80-tih letih prejšnjega stoletja se nekako konča prvo obdobje idrijskega čipkarstva, za katerega je značilna zasebna pobuda, domiselnost posameznih čipkaric, kramarska prodaja, predvsem pa neurejeno tržišče. Takšno stanje je dokaj škodilo napredku, saj so bile marljive kleklarice dokaj oškodovane na poštenem zaslužku.

Prvo rešitev v takšnih razmerah je pomenila ustanovitev čipkarske šole leta 1876 v Idriji. Njen namen je bil predvsem ta, da bi zaščitila kleklarice pred prenizkimi odkupnimi cenami čipkarskih izdelkov. Stalna čipkarica iz te šole je najprej izdelala vsak vzorec, pri tem so izmerili delovni čas in porabo niti, zato da so lahko potem določili primerno ceno posameznega vzorca. Tako je vsaka kleklarica vedela vna-

Močeradvok, vzorec iz začetka 20. stoletja, Ledine nad Idrijo

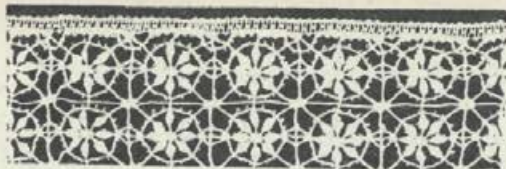
prej, kakšno ceno naj računa in koliko bo od posameznega kosa zaslužila.

Čipkarska šola v Idriji je spadala najprej pod Ministrstvo za trgovino na Dunaju. Ko so potem leta 1908 v cesarski prestolnici ustanovili osrednji tečaj za čipkarstvo (Zentralspitzenkurs), mu je bila pridružena. Do konca prejšnjega in v začetku tega stoletja pa so se ustanovili čipkarski tečaji in manjše šole tudi po drugih krajih: Bovec, Cerčno, Čepovan, Dol-Otelca, Horjul, Trata, Veliki dol na Krasu, Železniki, Žiri in še kje.

Idrijska šola je leta 1909 imela nič manj kot 1.532 učenk. Najboljše med njimi so pošiljali na izpopolnjevanje v omenjeni tečaj na Dunaj. Po tem so se zaposlile kot učiteljice kleklanja po Kranjskem in po Primorskem. In če ni bilo v teh deželah več mest, so šle drugam, v Avstrijo, na Češko, celo v Galicijo.

Idrijske čipke so si v tem času začele pridobivati sloves po vsem svetu. Razstavljali so jih na strokovnih in deželnih rastavah na Dunaju, v Gradcu, Ljubljani, Trstu, Lipskem, Petrogradu. Trgovka Karolina Lapajne jih je leta 1872 poslala na dunajsko svetovno razstavo čipk in prejela zanje zlato medaljo. Ista trgovka jih je razstavila tudi v ameriški Filadelfiji leta 1880, zatem v Gradcu, v Teplicah na Češkem, v Trstu idr. Povsod so idrijske čipke žele odličja. Trgovec Dragotin Lapajne je leta 1911 prejel za razstavljeni plašč iz idrijskih čipk zlato medaljo v Parizu.

Naročila za čipke so začela prihajati iz Aleksandrije v Egiptu, Argentine in Amerike v izrednih količinah. Leta

Kolca, vzorec iz začetka 20. stoletja, tvrdka F. Lapajne, Idrija

1885 je njihova prodaja prinesla 100 tisoč forintov, leta 1890 pa še 150 tisoč forintov. Število kleklaric je znašalo tedaj okoli 3.000, od tega približno 1.800 na območju Idrije.

Prva svetovna vojna je bila hud udarec za cvetoče čipkarstvo. Manjkalo je niti. Ker so bili moški v vojski, so morale žene še v večji meri delati na polju. Idrijski trgovec Dragotin Lapajne je še leta 1915 zaposloval 300, leta 1916 pa le 100 kleklaric. Tako zelo je čipkarstvo upadlo.

Po prvi vojni pride Idrija z okoličino pod Italijo. Drugačen gospodarski ustroj te države in povojne razmere hromijo ponovni razmah čipkarstva, razmere na tržišču so neurejene. Okoli leta 1927 se v Idriji peča s prodajo čipk nič manj kot 22 trgovcev in kramaric, od tega 14 samo s čipkami, po večini kramarice in prekupčevalke. Pa tudi vsaka kleklarica je po malem tudi prodajalka, ki prodaja najboljšemu ponudniku. Takšne razmere pomenijo nekaj poraznega za primerno raven cen ter uspešno razpečevanje čipk.

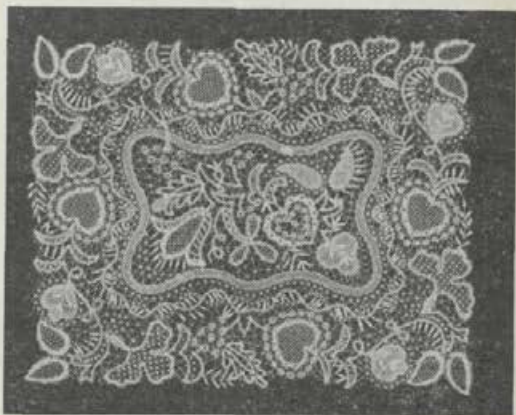
Od samega kleklanja sicer nikoli ni bilo mogoče shajati, bilo je vedno le dobrodošla postavka v družinskem proračunu. Vendar je v takšnih razmerah tudi kot postransko delo preslabo plačano. Kleklarica zasluži v 8 urah le kake 3 lire. Delo samo pa je naporno, saj mora ves delovni čas presedeti na stolcu, sključena, se napenjati z gledanjem v vzorec, zabadati nenehno bučike ter prepletati niti s klekelni. Trpijo oči, pljuča, hrbtenica, krvni obtok.

Vzorci, ki jih med obema vojnama izdelujejo, so: orli, zvezde (velike, srednje in male), papige, zobčki, križčevke, lilije, drevesni listi, listi z rožami, trobentači, plesalke, plavači, sadje, ki-

tice, ptički, ribice, ris, potonke, polži, račji rep, kranclovke, krone, močeradovke, kolca, srčkovke, špice, smrekce, rogljički, pogačke, gobe... Se vedno veliko vzorcev, kakor pač traja okus tržišča.

Med potrebščinami, ki jih kleklarica potrebuje, sta pleten jerbas ter bula (polšter) osnovni pripravi. Bula je navadno podolgovata in valjasta, napolnjena z žaganjem. Njena oblika se prilagaja velikosti papirca, ki ga nanjo prilepijo. Na papircu je narisani vzorec. Najpomembnejši so seveda klekelni, primerne, nekaj nad ped velike paličice, na katere je navita nit. Kleklarica jih spretno vrti v rokah, niti na njih se s tem sproti odvijajo in spleta po vzorcu na papircu, kamor jih sproti pritrjuje z bučikami.

V Idriji so iz starejših, pa tudi tujih vzorcev, ki so jih pošiljali vnanji trgovci, vedno oblikovali nove oblike, prilagojene okusu odjemalcev. Za osnovo pa so vedno imeli nekatere od njih, kakor npr. kitice, ribice, satovje, pajke, zlasti pa ris. Ta je za idrijske čipke najbolj značilen, imenujejo ga kar idrijski ris (široki). Med obema vojnama se je uveljavil tkm. slepi (ozki) ris, ki sedaj prevladuje. Ris se vija skozi celoten vzorec in mu daje posebno mikavost.

Prtiček (35x28 cm), sodoben vrhunski izdelek čipkarske šole iz Idrije 1980 (skleklala A. Pelhan). Prikazan je bil na razstavi evropskih čipk v Benetkah lani

Po zadnji vojni je klekkanje doživelo ponoven razmah. Leta 1956 so naštehi po gornjeprimorskih občinah okoli 3000 kleklaric, leta 1960 celo 5200, zatem pa njihovo število nenehno upada. Na začetku sedemdesetih let dela za idrijsko obrtno podjetje Čipko manj kot 2000 kleklaric. Odkupne cene so tudi danes za zahtevno klekkanje premajhne. Dekleta in žene kleklajo večinoma le še za dom ali pa odnesejo svoje izdelke osebno v Gorico in Trst, kjer jih

ugodno prodajo. Stanje, ki kliče po izboljšanju, tako da se ta lepa dejavnost ohrani tudi kasnejšim rodovom.

L. Božič, Idrijsko čipkarstvo, v Idrijskih razgledih, Idrija 1956/1.

J. Volk, Idrijsko čipkarstvo, v Zenskem svetu, Trst 1928/3.

M. Markovič, Klekljane čipke (razstava), Ljubljana 1970.

J. Jovan, Domači obrti na Kranjskem, VI. Čipkarstvo, Dom in svet 1903.

Idrijska čipkarica (slika), Dom in svet, itm.

MARTIN JEVIKAR

Rojstne hiše naših velikih mož na Tržaškem

TRŽAŠKI ŠKOF
IVAN NEPOMUK GLAVINA

(Boršt pri Trstu št. 45)

Edini domači slovenski škof v Trstu Ivan Nepomuk Glavina se je rodil v Borštu pri Trstu na št. 45, po domače »pri Kovačevih«. Hiša stoji ob cesti, ki vodi z bazoviške ceste proti Dolini. Pred hišo je velik vinograd, ki pa ga je škof Glavina daroval cerkvi. Vrt namreč meji na cerkveno dvorišče. Pred hišo je manjše dvorišče. Spodaj v pritličju je bil hlev za 4 glave živine z oknom ob vratih. Ker stoji hiša v bregu, stoji pred njo od brega na desni strani do nekako sredine hiše 2 in pol m visok zid, ki je pokrit s kamnito ploščo. Po tej plošči so hodili v hišo, pod njo pa je bilo toliko prostora, da so vanj spravljali voz. Iz te preproste lope so vodile stopnice do hišnih vrat, tako sta bila povezana hiša in hlev, da ni bilo treba hoditi po dežju in burji.

Skozi velika vrata se je prišlo naravnost v kuhinjo. Tu je bilo veliko ognjišče, visoko kak meter, nad njim napa za odvajanje dima, pod njo veriga za kotel za kuhanje. Vode v hiši niso imeli, zato je stal ob ognjišču škaf, iz katerega so zajemali vodo za pitje, kuhanje in druge potrebe. V kuhinji je bila miza s stoli, tu so jedli in okrog mize se je odvijalo vsakdanje

življenje. Kuhinja je imela okno v desni steni, zato je bila razmeroma svetla, lahko pa so odprli še vrata.

Na levi strani se je prišlo iz kuhinje v precej veliko shrambo, kjer so hranili živila in vse, kar je bilo potrebno za ljudi in živino. Imela je precej veliko okno, nekako v sredi vhodnih vrat v kuhinjo. Iz kuhinje je vodil hodnik na lesene stopnice, ki so peljale v prvo nadstropje. Tu sta bili dve veliki spalnici, vsaka s svojim oknom, ena za starše, druga za otroke. V podstrešju so hranili seno in slamo za živino.

Pročelje je bilo obmetano in pobeljeno. Hišna in hlevna vrata, hlevno in shrambino okno so imela poudarjene bele kamnite okvire, okni v nadstropju in ozki lini v podstrešju so bili brez njih. Celotni vtis hiše je nudil podoba trdne kmečke domačije, ki je bila zgrajena solidno in z nekim ponosom, da mora biti prostorna in tudi ugledna. Streha je bila pokrita s korci. Čeprav stoji v bregu, so na zgornji strani odkopali toliko zemlje, da stoji na ravnam in je povsod enako visoka.

Danes te hiše ni več, ker jo je sedanjí lastnik, škofov pranečak, pred časom podr in na njenem mestu sezidal novo, ki ima namesto hleva kleti in vhod na drugi strani (zdaj ima št. 90).

Nekdanja rojstna hiša
škofa Glavine

Škof Glavina se je rodil 13. aprila 1828, študiral gimn. v Pazinu in Trstu, bogoslovje v Gorici in pel novo mašo 17. avg. 1852. Bil je kaplan v Draguču v Istri, stolni kaplan v Kopru, nato ga je poslal škof Legat na Dunaj, kjer je dosegel doktorat iz bogoslovnih ved, postal prof. moralke in cerkvenega prava ter škofov osebni tajnik. Pozneje je bil 25 let župnik pri Starem sv. Antonu v Trstu. 19. jul. 1878 je postal škof v Poreču, 19. mar. 1882 pa škof v Trstu.

V Trstu je užil novi škof več žalosti in bridkosti kot veselja. Mestu je vladala liberalno-nacionalistična stranka, pobarvana s framazonstvom, odločno borbena proti Cerkvi in Slovencem, podpirali so jo bogati židje, ki so imeli v mestu veliko besedo, in časopisi, zlasti *Il Piccolo* in drugi framazonški lističi. Glavina je hotel biti »posrednik miru, ljubezni in krščanske pravičnosti«, da bi postali vsi »eno telo in en duh«. Zato je izdal prvo pastirsko pismo v štirih jezikih: v slov., hrv., ital. in nem. Obnovil je Škofijski list v latinščini, ustanovil Vincencijevo konferenco za pomoč revežem, vodil veliko romanje v Rim ob 50-letnici mašniškega posvečenja papeža Leona XIII. Najvažnejše njegovo delo pa je ustanovitev Dijaškega konvikta, v ka-

terem so mogli študirati tudi siromašnejši dečki, največ slovenski in hrvaški. Zato so ga živčno napadali in obmetavali s kamni. Leta 1896 se je odpovedal škofiji, ker se mu je zdravje zaradi napadov zelo poslabšalo in ga je zadela lažja kap. Umrl je 10. nov. 1899 in je pokopan v cerkvi na Montuzzi v Trstu. O njem je napisal daljšo razpravo Angel Kosmač v *KolGMD* 1978, 109-19.

KANONIK IN MECEN ANTON HROVATIN

(Opčine, Via degli Alpini 95)

Na Opčinah pri Trstu je imela vsaka starejša hiša domače ime, poleg tega pa je bila znana še po tem, na katerem berjaču ali dvorišču je stala. Na Bekárjevem berjaču — danes Via degli Alpini 95 — stoji rojstna hiša kanonika in dobrotnika Antona Hrovatina.

Na berjač vodi novejša kolona z marmornatimi stebri in trikotnim prečnim tramom, na katerem je vsekani IHS in pod njim letnica 1900. Skozi dvojna lesena vrata pridemo pod pokrito lopo, ki jo na dvoriščni strani podpirata okrogla stebra. Na obeh straneh lope sta shrambi. Dvorišče pred hišo je veliko in v delu pred hišo z zi-

Rojstna hiša
Antona Hrovatina -
Bekarjevega
na Opčinah

dom razdeljeno v dve polovici. Ob zidu na levi strani hiše je brajda, ob njej rože. Na desni je dvorišče tlakovano in tu je lepo izdelan vodnjak z verigo.

Hiša je neoklasična, enonadstropna, a ima v sredi podstrešje dvignjeno in spremenjeno v sobo. Vrata so lesena in steklena, v pritličju so štiri okna z zelenimi železnimi naoknicami, v I. nadstropju je pet oken, v podstrešju štiri line nad okni in seveda okno za sobo.

Veža je velika in ima četvero vrat. Na levi je velika kuhinja, ki je bila ob kanonikovem rojstvu s kraškim ognjiščem, napo in mizo v sredi, zdaj je ognjišče iz marmorja in neoklasično. Iz kuhinje pridemo v veliko shrambo. Iz veže na desni je sprejemnica, tretja vrata vodijo v klet, četrta na kamnite stopnice za v prvo nadstropje. Med pritličjem in nadstropjem je prostorna kašča in stranišče. V prvem nadstropju je šest sob, v podstrešju že omenjena soba in podstrešje na obeh straneh. Vse to dokazuje, da je bila hiša ugledna in premožna.

Anton Hrovatin se je rodil 28. dec. 1803, dovršil na Opčinah osnovno šolo, gimnazijo in bogoslovje v Trstu in 23. sept. 1827 pel novo mašo na Opčinah. Bil je kaplan v Tomaju in pri Novem

sv. Antonu, 1836 je postal katehet v Trstu, 1850 župnik pri Novem sv. Antonu in tu ostal do smrti 18. nov. 1887. Bil je zadnji kaplan okoličanskega bataljona in prisoten pri njegovem razpustu. Bil je častni kanonik, konzistorialni svetnik, tajni komornik papeža Leona XIII., odlikovan z viteškim redom Franca Jožefa. Podpiral je openske reveže in študente, v testamentu je razdelil premoženje med člane svoje rodbine in večji znesek za šolanje sorodnikov. O tem piše v knjigi *Vas, ljudje in čas. Zgodovina Opčin*, Trst 1975, str. 57-58, kjer je tudi slika rojstne hiše.

JEZUIT IN PISATELJ FRANC TOMC

(Železn. čuvajnica pri Grljaju - Trst)

Ko so 20. jun. 1857 odprli Južno železnico med Ljubljano in Trstom, so dobili mnogi Slovenci stalno službo pri njenem vzdrževanju, kot nižji uradniki na postajah in na železniških čuvajnicah. Železniški čuvaj je postal tudi Valentin Tomc iz Dobrove pri Ljubljani, poročen z učiteljico ročnega dela Alojzijo Kozak iz Ljubljane. Izučil se je za kiparja, rezbarja in pozlatarja ter je po cerkvah popravljajl poškodovane kipe svetnikov, okvire slik, okra-

ske po oltarjih in podobno, zaradi revščine pa se ni mogel toliko izobraziti, da bi mogel samostojno ustvarjati, zato je ostal le dober obrtnik z občutljivo umetniško dušo.

Po poroki je postal čuvaj v železniški čuvajnici blizu postaje Grljan pri Trstu. In v tej čuvajnici se je 20. nov. 1873 rodil kot tretji otrok Franc, poznejši jezuit, misijonar, pisatelj nabožnih del in sograditelj jezuitske cerkve v ul. del Ronco v Trstu.

Čuvajnice ob progi na Krasu so skoraj vse enake: kamnita stopnica, dvojna lesena vrata s steklom v zgornji polovici, kuhinja 3x2,50 m velikosti. V njej štedilnik, omara za posodo, miza s stoli in škaaf za vodo. Na levi vodijo vrata v spalnico (4x4 m), na koncu desne kuhinjske stene so vrata v stranišče, nasproti vhoda vrata v drugo sobo, veliko kot kuhinja. Ob čuvajnici je zidana drvarnica, v kateri pa je mogoče rediti kravo ali nekaj koz. Zelenjavo so mogli pridelati v manjšem vrtičku.

Kmalu po Francetovem rojstvu so očeta prestavili v čuvajnico pri Miramaru, ki je bila enako velika in enako urejena, le vrt je bil večji, da je raslo tudi sadno drevje in trta. Že 1884 pa je očeta zadela kap, da je na mestu

umrl. Mati je morala v osmih dneh zapustiti čuvajnico, z dvema dečkoma in dvema deklicama se je preselila na Prosek, da so dovršili osnovno šolo, 1887 pa se je družina dokončno naselila v Trstu.

Franc Tomc je po osnovni šoli na Proseku odšel v Marijanišče v Ljubljano in se v treh letih pripravil na gimnazijo. V gimnazijo je hodil v Trstu in stanoval v škofijskem konviktu, da je bila družina razbremenjena. Po peti gimnaziji je stopil v jezuitski red in poslali so ga v noviciat v Št. Andraž na Koroškem, v Bratislavo, kjer je dovršil filozofijo, 1899 pa v Travnik v Bosno za prefekta jezuitskega kolegija, istočasno je poučeval v nižji gimnaziji. Tukaj je začel delovati med slovenskimi gozdarji, ki so zapuščeni živeli v barakah sredi gozdov. Tomc jih je ob večerih in ob nedeljah zbiral, razpravljal z njimi o verskih in moralnih vprašanjih in jim pomagal pri obla-
steh.

Leta 1901 je odšel Tomc v Innsbruck študirat teologijo, po dveh letih pa v jezuitski kolegij Kalgsburg pri Dunaju in maja 1904 pel novo mašo. Po krajšem službovanju v Ljubljani in Turinu, da se je izpopolnil v slovenščini in italijanščini, so Tomca 1907 poslali

Nekdanja rojstna hiša
Franca Tomca

v Trst. Najprej je bil kaplan pri Novem sv. Antonu, poučeval pa je tudi verouk na nemški meščanski šoli. Tu je bil že nemški jezuit p. Emil Norbert in začela sta z delom za jezuitsko postojanko. Izbrala sta prostor med ulicami sv. Frančiška, del Ronco, Marconi in Pietro Nobile in ga kupila s škofijsko garancijo in posojilom tržaške posojilnice. Arhitekt Franc Ferluga je napravil potrebne načrte in vodil zidanje. Zrasli sta dve veliki hiši po pet nadstropij ob ul. Marconi. V hišah so bile sobe za oba patra, kapela, kongregacijski prostori in veliko stanovanj za najemnike, ki so z najemnino odplačevali dolgove. V 25 letih so bili vsi dolgovi plačani. Na praznik Marijinega oznanjenja je tržaški škof Franc Nagl slovesno blagoslovil novo jezuitsko kapelo v ul. Marconi in v njej sta jezuita začela samostojno delovati.

Takoj sta tudi začela zbirati denar za novo cerkev Srca Jezusovega. Tudi zanjo je napravil načrt Franc Ferluga in jo zgradil v dveh letih, da je bila 22. jan. 1910 posvečena. S tem je Tomc izpeljal načrt, ki si ga je zastavil, in postal v jeseni 1913 superior in vodja nove jezuitske rezidence v Trstu. Vodil je slovensko žensko redovno Marijino družbo, ki je bila zelo številna in je veliko napravila za pomoč Slovenkam, ki so prihajale brez sredstev v Trst za službami. Med prvo svetovno vojno je vodil Tomc tudi ekonomijo, prav tako je pomagal ranjencem, ker je znal vrsto jezikov. Po koncu vojne je postal Trst italijanski, jezuitsko rezidenco so prevzeli patri benečanske province in Tomc je moral leta 1919 zapustiti Trst in oditi v Ljubljano.

Tomc je deloval tudi v Gorici, kakor poroča sam: »Leta 1910 sem bil pozvan v Gorico kot rektor novega dijaškega semenišča in konvikta. Dozidal sem ga in uredil vse potrebno za pouk in vzgojo.« V jeseni 1913 se je spet vrnil v Trst.

V Ljubljani se je kot rektor lotil cerkve sv. Jožefa, ki je bila vojaško skladišče. S pomočjo arhitekta Plečnika jo je predelal in uredil, da je

bila 19. marca 1923 posvečena. Leto pozneje je začel graditi pri cerkvi po Plečnikovem načrtu Dom duhovnih vaj. Dosegel je, da so 1922 jezuiti prevzeli verski mesečnik *Glasnik presvete srca Jezusovega*, v katerega je veliko pisal in ga od 1932 do 1940 tudi urejal. Prvi je uvajal notranje doživljanje vere. 1. okt. 1931 je odšel v Maribor, kjer je ustanovil jezuitsko postojanko in sezidal Dom duhovnih vaj. Med vojno so ga Nemci pregnali na Hrvaško, ustavil se je v Splitu in prevzel vodstvo jezuitske hiše. Po vojni je našel v Mariboru vse razdejano, toda počasi je vse uredil kot superior. Umrli je 1. nov. 1951 v Mariboru.

IGRALEC IN PISATELJ RADE PREGARC

(Scala dell'Erica 29, Rojan-Trst)

Igralec, režiser in pisatelj Rade Pregarc se je rodil 1894 v Rojanu (Trst), Scala dell'Erica 29. To je ozka

Nekdanja rojstna hiša Rada Pregarca

ulica, na kateri se vrstijo stopnice in za silo tlakovana pot, ki je ob straneh zarasla s travo, veže pa zgoraj ul. Verniellis, spodaj pa se pride mimo potoka malo navzgor na ul. Commerciale.

Pregarčeva hiša gleda na ul. Scala dell'Erica s koncem, ki je brez oken. Vhod s ceste zapirajo ozka železna vrata, pred katerimi je kamnita stopnica, nad vrati pa ozka strešica. Desno od vrat je ob cesti 3 m visok zid, ki ograjuje vrt pred hišo. Ker je hiša z vrtom na terasi, obdaja zid vso Pregarčevo posest. Ko stopimo skozi vhodna vrata, pridemo po štirih kamnitih stopnicah na vrt in do hiše.

Hiša je pritlična in razmeroma majhna. Ima samo dve okni, v podstrešju pa tri kvadratne line. Sredi hiše so vrata, ki vodijo naravnost v kuhinjo. Ker kuhinja nima okna, so vrata dvojna: zunanja so bila nekoč lesena, zdaj so železna, notranja so steklena, da prihaja svetloba v kuhinjo. Ob steni nasproti vrat je bilo nekoč ognjišče, nad njim velika zidana napa, nad njo trapezasta odprtina, ki je vodila v dimnik. Kuhinjo Pregarč v svojih spominskih spisih takole opisuje:

»Sedaj se mi prikaže ognjišče, na katerem plamti ogenj, jaz pa sedim poleg njega, medtem ko zunaj stoka in žvižga burja v praznih krošnjah stare murve na kortu ali pada dež ob ognju na okenca. Stisnem se v kot, na videz si ogrevam roke ob ognju, in poslušam pogovore starih: naenkrat so se zbrali vsi, ded in babica, stric, oče in mati in še kak sosed... Vidim grčasto roko deda, kako je s prsti prijala žerjavico in jo tresoč premetava iz dlani v dlan, pa jo potem vrže v pipo. Vidim nono, kako sedi na trinožniku, širokopleča in velikanska ter z žilnatimi prsti trebi radič iz rešeta, ki ga ima na kolenih, v drugo rešeto na stolu zraven sebe. Slišim brnenje šivalnega stroja ob oknu in vidim enakomerno premikanje materinih nog, ki poganjajo stroj. Slišim soseda Mičeta Macarola, živahnega in bistrega starca osemdesetih let, ki je še nosil kratke hlače in bele nogavice, kako pripoveduje bogve katerikrat

že vojaške doživljaje iz Lombardije, kjer se je vojskoval pod Radeckim.«

Na desni strani kuhinje je soba 4x5,50 m, ki je bila spalnica staršev, in v tej sobi se je rodil Rade Pregarc. V sobi je bila zakonska postelja, na koncu nje divan, omara za obleko in nizka omara za perilo.

Na levi strani kuhinje pa je bila Radova soba. Oblika je nekak trapez, zadnja stena je dolga 5 m, prednja 3, dolga pa je 4,50 m. Tukaj je bila postelja, pisalna miza, omara za obleke, nizka omara za perilo in knjige. Na tej omarici je mati postavila oltarček, ker je želela, da bi sin Rade postal duhovnik.

Ob hiši na desni je prizidana klet, poleg nje stranišče, desno od njega vodnjak. Ob vodnjaku vodijo stopnice v podstrešje, ki je nizko, in tu so imeli shrambo.

Pred hišo se razprostira vrt 9x20 m, na katerem je Pregarčeva mati pridelovala zelenjavo. Na vrtu je v kotu ob ulici rasla velika glicinija in v tem kotu je ob poletnih večerih sedela družina, uživala hlad in razgled po bregu in morju do Miramarskega gradu. Danes je hiša taka kot ob Radovem rojstvu, le vrt je posajen z vinskimi trtami. Oče Jakob je bil zidar in se je kot prostovoljec udeležil pohoda Maksimilijana Habsburškega v Mehiko. Mati Antonija Višnovc je bila bolehná, zato se je izučila za šiviljo. Hišo je 1925 prodala in je prešla v tuje roke.

Rade Pregarc je dovršil v Trstu osnovno šolo in nižjo gimn., učiteljišče v Gorici. V Firencah je na Akademiji lepih umetnosti leto dni poslušal predavanja prof. Luigija Rasija, potem je obiskal evropska gledališka središča in živel nekaj časa v Parizu. V jeseni 1912 je vstopil v poklicno gledališče v Trstu in ostal v njem dve sezoni. Med prvo svetovno vojno je bil od avg. 1914 do maja 1919 v ruskem ujetništvu in »tu sem študiral teater na čisto novi podlagi, namreč na podlagi slavnega Stanislavskega in Nemiroviča-Dančenka. Rusija me je povsem prerodila...« Po vojni je igral dve sezoni v ljubljani-

ski Drami in jo hotel preroditi v ruskem smislu, zato je tudi ustanovil prvo slovensko in jugoslovansko gledališko revijo *Maska* (1920-21). Iz Ljubljane je odšel v Split, potem v Maribor, Beograd, Sarajevo, Banja Luko. Ker sta mu začela pešati vid in sluh, je moral igranje opustiti, zato se je posvetil gledališki strokovni organizaciji in urejanju gledaliških listov v Zagrebu in Beogradu. Po zadnji vojni je živel na Reki, kjer je umrl 29. jul. 1952.

Pregarc je veliko pisal o gledališču, iz tujih jezikov pa je prevedel 14 iger. Sam je napisal več izvirnih iger, ki pa niso izšle v tisku, zato so neznane. V tržaškem narečju je spisal ljudsko igro v štirih dejanjih *Šagra*, ki jo je uprizorilo SSG v Trstu 1956. V tržaških Razgledih je priobčil več novel, v katerih opisuje svoja mlada leta in tržaško okolico. Joža Mahnič je o njem zapisal, da je bil »tistikrat najizrednejši mož našega gledališča«, razmere pa so bile take, da ga niso razumeli.

PISATELJICA MARA SAMSA

(Trst, Ulica Giulia 37)

Tržaška pisateljica, časnikarka in učiteljica Mara Samsa se je rodila sredi Trsta v ulici Giulia 37 dne 5. nov. 1906.

Hiša je precej mogočna palača, zgrajena že v prejšnjem stoletju, ima pritličje in pet nadstropij. V pritličju je sredi pročelja vhod — vrata so zgoraj zaokrožena, kakor je bil običaj pri nekdanjih tržaških hišah. Na vsaki strani vrat so po štiri okna, ki imajo lesene naoknice, druga okna so brez njih. II. in V. nadstropje imata enaka okna, III. in IV. spet enaka. Povsod je po 9 oken. V III. nadstropju je nad vhodnimi vrati kamnit balkon, ki ima izdelana podstavka in kamnite stebričke okrog in okrog. Ob balkonu sta v steni navidezna stebra, ki se končujeta z lepim kamnitim okrasom: spodaj so nekake odprte klešče, iz njih rastejo tri puščice, ob straneh so strelice. Mogel bi biti stiliziran grb ali navaden okrasek. Okna v III. nadstropju imajo

V tej hiši se je rodila Mara Samsa

na vrhu polkrožne okraske, nekaj okrasov je tudi nad okni v IV. nadstropju. Pod okni v II. nadstropju so kamniti polkrožni odprti venci. Vse pročelje je lepo izdelano in vse ravne ploskve so prepredene s pasovi in kvadrati.

Skozi vhodna vrata pridemo v čisto kratko vežo, ki ima stene in strop okrašene z rebri, po krajših stopnicah do stanovanj v pritličju in navzdol v klet. Takoj opazimo, da je hiša dvojna: ena stanovanja gledajo na ulico Giulio, druga na dvorišče. Ko gremo naprej po stopnicah, pridemo do prehoda: tu sta dve okni na dve dvorišči, da so stopnice svetle. Če zavijemo na levo, pridemo na vrhu stopnic do dveh stanovanj — na vsaki strani je eno, v sredi je spet okno na dvorišče. Vsako stanovanje ima kuhinjo in sobo, vsega 25 m². Stopimo naravnost v kuhinjo, ki ima v levem kotu stranišče, obzidano in z vrati. Ta stanovanja so seveda primerna za samce in družine

brez otrok, ker tudi dvorišče ni tako veliko, da bi mogli nanj. Kuhinjsko in sobno okno gledata na dvorišče, ki služi za svetlobo tudi drugim hišam.

Od dvoriščnih stanovanj moramo iti navzdol na prehod in potem po glavnih stopnicah navzgor do novega prehoda, kjer sta po dve stanovanji, obrnjeni na ulico Giulia. Desna stanovanja s stopnic imajo po tri sobe, kuhinjo in kopalnico s pritiklinami, vendar so kopalnice iz novejša dobe, prej je bila tukaj sobica ali shramba. Leva stanovanja pa imajo eno sobo več.

Ta način gradbe s prednjimi in zadnjimi stanovanji in s stopnicami, ki vodijo na levo in desno, je bil nekoč v Trstu priljubljen in smo ga že našli pri naših velikih možeh.

V katerem stanovanju se je rodila Mara Samsa, se ne da ugotoviti, ker se je stanovalci ne spominjajo, v krstni knjigi pri Novem sv. Antonu pa je zapisana samo hišna številka. Ker pa je bil njen oče Ivan, doma iz Košane, pristaniški delavec, si gotovo ni mogel privoščiti dragega stanovanja, zato je skoraj gotovo stanoval v enosobnem dvoriščnem stanovanju. Sicer pa so stanovali v tej hiši le malo let: mati je Mari umrla, ko je imela dve leti, oče se ni vrnil iz prve svetovne vojne, siroto sta vzeli k sebi teta in babica.

Mara Samsa je dovršila učiteljišče v Tolminu z maturo v Vidmu 1925. Krajši čas je učiteljevala na Planini pri Vipavi in v Kačji vasi pri Postojni, potem je odšla v Jugoslavijo in učila na Rakeku, pri Sv. Duhu na Blokah, v Izlakah pri Zagorju in v Vojniku pri Celju. Že kot učiteljiščenica je prosvetno delala po okoliških vaseh, kot učiteljica pa pri Sokolu, pri Zvezi primorskih emigrantov, pri Ciril-Methodovi družbi in drugod. Ob izbruhu vojne so jo Nemci pregnali v Srbijo, vrnila se je v Ljubljano in se pridružila OF, zato so jo odpeljali v Gonars, nato na Rab. Po italijanski kapitulaciji je odšla v partizane in opravljala razne funkcije. Po vojni je delala v uredništvu Ljudskega tednika, potem do 1951 Primorskega dnevnika. Ustanovila je

in eno leto urejala mladinsko revijo Galeb.

Pisati je začela že v mladih letih in sodelovala v Istri in drugod, po vojni je pisala v tržaške Razglede, Primorski dnevnik, Bore, Glas mladih, Našo ženo itd. Priobčila je dve daljši razpravi o bazoviškem in Tomažičevem procesu. Največ uspeha pa je dosegla v črticah, ki jih je navadno pobarvala z osebno noto. 1958 je izdala v Trstu zbirko novel in črtic *Trst je klical*.

SLAVIST MIRKO RUPEL

(Trst, Ulica Udine, 31)

Slavist in literarni zgodovinar dr. Mirko Rupel se je rodil 28. avg. 1901 v Trstu, v tedanji ulici Belvedere, današnji Udine 31. Hiša je bila zgrajena tik pred koncem prejšnjega stoletja, tako se je Ruplova družina naselila v novi hiši. Zgrajena je z okusom in določenim razkošjem: pritličje in 1. nad-

Pogled na stanovanjsko hišo, kjer je bil rojen Mirko Rupel

stropje sta na zunaj izdelana. Nad prvim nadstropjem je dvojni pas, da loči ta del od ostalih treh nadstropij. Četrto nadstropje je po izdelavi skromnejše in je s pasom ločeno od 2. in 3. nadstropja. Na strehi je še podstrešno stanovanje s tremi okni. Hiša je razmeroma dolga, saj gleda na ul. Udine 9 oken, vseh stanovanj pa je 15. Ruplovi so stanovali v 4. nadstropju in so imeli dve večji sobi, sobico in pritlikline, kar je bilo po poroki dovolj, pozneje pa se je družina pomnožila, a se po prvi svetovni vojni preselila v Ljubljano. Oče Jakob je bil višji carinski uradnik, mati Elvira Nabergoj, hči politika Ivana Nabergoja s Proseka pri Trstu.

Mirko Rupel je dovršil gimnazijo v Trstu, maturiral pa je 1919 že v Ljubljani, kamor se je družina preselila. Na slavistiki in romanistiki je doktoriral 1923. Bil je prof. v Ljubljani, od 1946 upravnik Narodne in univerzitetne knjižnice, od 1949 je predaval na Filozofski fakulteti starejše slovensko slovstvo. Bil je strokovnjak za reformacijo in protireformacijo in o tem je napisal vrsto razprav in esejev ter pripravil knjigo *Slovenski protestantski pisci* (1934), komentiran izbor in prevod *Valvasorjevo berilo* (1936) in *Sacrum promptuarium* Janeza Svetokri-

škega (1937). Sodeloval je pri predvojnih Čitankah, pri Slovenski slovnici za III. in IV. razred, pri Slovenskem pravopisu 1950, uredil Jurčičevo Zbrano delo, sodeloval pri Slovenski slovnici 1947 in pozneje itd. Prinesel je veliko novih odkritij in dognanj, ukvarjal pa se je tudi z jezikom in izdal pomembno *Slovensko pravorečje* (1946). Umrli je za kapjo 20. okt. 1963 v Mariboru.

V Trstu so se v tej hiši rodili tudi bratje: **Karlo**, violinist in violinski pedagog, **Slavko**, sodnik in literarni kritik v Primorskem dnevniku, **Nada**, profesorica, po vojni nekaj časa tudi v Trstu.

DRAMATIK JAKA ŠTOKA (Kontovel pri Trstu št. 89)

Če se peljemo z avtobusom iz Trsta proti Kontovelu, izstopimo v začetku vasi na prvi postaji in že stojimo pred rojstno hišo dramatika, igralca in kulturnega delavca Jake Štokes. Hiša stoji ob glavni cesti, ob njej zavije ozka in strma cesta v vas. Pred hišo je železen vodnjak, na drugi strani glavne ceste malo proti Proseku stoji hiša Gospodarskega društva z gostilno in dvorano, kar je ustanovil Jaka Štoka, kot priča spominska plošča na hiši.

Hiša nosi številko 89 in je enonad-

Rojstna hiša
Jake Štokes
na Kontovelu

Vzidana plošča v spomin
na Jako Štoka
na hiši, kjer je razvijal
prosvetno dejavnost

stropna. Skozi glavna vrata, ki imajo marmornate okvire, pridemo v vežo, desno je kuhinja, levo shramba. V shrambo vodijo s ceste posebna vrata. Kuhinja ima v desni steni večje okno z železnima naoknicama. Po lesenih vijugastih stopnicah se pride v prvo nadstropje, kjer sta dve sobi, spalnica za starše in otroke. V prvem nadstropju so tri okna z lesenimi naoknicami, nad njimi tri okrogle line.

Na vrhu je veliko podstrešje, v katero vodijo posebna vrata v desni steni, ki so kak meter od tal in brez stopnic. Malo nad njimi proti levi je manjše okno, nekako v sredi pa je kletno okno. Na levi steni ob glavni cesti je samo eno okno, ker je prvo zazidano.

Hiša je zgrajena iz kraškega kamna in neometana. Danes je prazna in zaprta. K zadnji steni je prizidana hiša št. 90. Prostora okrog hiše ni, zato niso mogli imeti Štokovi nobenega gospodarskega posloplja in ga tudi niso potrebovali, ker je bil oče Anton ribič in kamnosek.

Jaka Štoka se je rodil v tej hiši 5. julija 1867. Dovršil je samo osnovno šolo, ker starši niso imeli sredstev za nadaljnje šolanje. Zato se je sam izobraževal in se dovršeno naučil slovenščine, italijanščine in nemščine. Po od-

služenju vojaškega roka v mornarici je v domači vasi ustanovil 1890 Gospodarsko društvo z gostilniškimi prostori in največjo dvorano z odrom v tržaški okolici. Leto pozneje je organiziral pevsko-prosvetno društvo Danica in pri njej dobro desetletje vodil petje, igral, režiral, pisal igre in organiziral prosvetne in gospodarske akcije. Leta 1891 je postal uradnik v Trstu in tu je 1914 odprl edino slovensko knjigarno in izdajal knjige.

Štoka je dal 1902 pobudo, da so v Trstu ustanovili Dramatično društvo, kateremu je bil intendant in neumoren odrski delavec: igral je glavne vloge, pisal in režiral, dokler niso dobili 1907 tržaški Slovenci Stalnega slovenskega gledališča.

Kot dramatik je napisal več preprostih burk, zajetih iz krajevnega okolja: *Ne kliči vraga!* (1905), *Trije tički* (1905), *Moč uniforme* (1909), *Muta sti muzikant* (1910), *Anarhist* (1912) in *Lažizdravnika* (1923). Čeprav so igre preproste, so polne pristnega in nepri-siljenega humorja, zato jih še danes uprizarjajo. Kot založnik je izdajal žepni koledarček *Vedež*, *Gospodinjski koledar* in priročnik *Hišni prijatelj*. Založil je tudi več drugih knjig. Umril je 15. avgusta 1922 v Trstu.

Jaka Štoka se je s svojim delom trudil, da bi slovenske ljudi izobraževal in utrjeval narodno zavest.

PESNIK IGO GRUDEN

(Nabrežina št. 158)

Ob glavni cesti, ki vodi skozi Nabrežino s Proseka proti Sesljanu, stoji na desni strani malo pred cerkvijo in glavnim trgom rojstna hiša pesnika Iga Grudna. Ni je težko najti, ker ima št. 158 in na pročelju spominsko ploščo:

V tej hiši se je rodil 18. IV. 1893

IGO GRUDEN

pesnik slovenske brežine

Umrli v Ljubljani 29. XI. 1948

SHPZ - Trst

Hiša je umaknjena kake 4 m od ceste, glavna vrata so lesena in steklena, nad njimi je okrašen balkon z železno ograjo. V pritličju in prvem nadstropju sta na vsaki strani vrat po dve okni in vrata na balkonu. Okna in vrata imajo kamnite okvire in izdelane nadstrešnice. Med nadstropjema je bel pas, sestavljen iz treh stopničastih pasov. Na levem koncu se vzpenja rastlinska ovijalka skoraj do strehe. Pred levim koncem je manjši obzidan vrt.

Na tem koncu so vrata v klet, nad njimi okno v pritličju in prvem nadstropju. Za hišo je okno v klet in prizidano stranišče z umivalnico. Ta del hiše je zapuščen, pročelje in leva stena sta rjavo pobarvani, desne stene pa se drži druga hiša, ki nadaljuje vrsto zaporednih hiš. Pred tremi leti je hišo znotraj uničil požar, zato je še danes prazna, ker je niso popravili.

Ob Igovem rojstvu je bila hiša večja kot danes, oče je bil trgovec, gostilničar in nekaj časa župan. Spodaj je bila kraška kuhinja z ognjiščem, večja soba in dva manjša prostora. Po lesenih stopnicah se je prišlo v prvo nadstropje, kjer je bila spet večja soba in tri manjše. Družina je bila velika, saj je imel Igo 4 brate in 5 sester.

Igo Gruden je študiral v Trstu, pravo na Dunaju in v Gradcu, promoviral pa je v Pragi 1921. Kot pravnik je služboval v Ljubljani, najprej na sodišču, potem kot samostojen odvetnik. Med prvo svetovno vojno je bil ranjen na soškem bojišču, med drugo je bil interniran na Rabu. Nazadnje je bil pravni referent na Ministrstvu za prosveto v Ljubljani, kjer je tudi umrl.

Gruden je izdal pet pesniških zbirk: *Narcis* in *Primorske pesmi* (1920),

Pogled na razpadajočo
rojstno hišo
Iga Grudna
v Nabrežini

Dvanajsta ura (1939), *V pregnanstvo* (1945) in *Pesnikovo srce* (1946), za mladino pa *Miška osedlana* (1922) in *Na Krasu* (1949).

Prva zbirka je pod vplivom moderne polna zaverovanosti vase in ljubezenskih sanjarjenj, v drugi zbirki poje o težkem življenju kraških ljudi, ribičev, kamnarjev in kmetov, vse je prepredeno s tipično pokrajino in podano v domačem jeziku, pogosto z uporno narodno noto. V Dvanajsti uri so socialne pesmi in groza pred novo vojno, v zbirki *V pregnanstvo* je upešnil trpljenje v taborišču v Gonarsu, v zadnji zbirki je nekaj ljubezenske lirike, v glavnem pa so vojni motivi.

Po Grudnu so poimenovali srednjo šolo v Nabrežini.

SLIKAR ALBERT SIRK

(Sv. Križ pri Trstu št. 112)

V tej hiši se je rodil

ALBERT SIRK

slikar našega morja

1887 - 1947

Tako piše v Sv. Križu pri Trstu na št. 112, in sicer na desnem koncu, ki je obrnjen proti cesti. Hiša je zelo stisnjena med druge hiše, enonadstropna

in zdaj precej spremenjena. Pročelje je obrnjeno proti dvorišču in v prvo nadstropje vodijo skoraj od desnega konca kamnite stopnice na hodnik, ki sega do konca hiše in se končuje v vrata. Stopnice in hodnik varuje izdelana železna ograja. Nad stopnicami in hodnikom je lesen napušč, ki ju varuje pred dežjem. Levi konec hiše se dotika hiše št. 114.

Pod stopnicami so vrata v kuhinjo in klet z oknom na levi strani. Ob Sirkovem rojstvu je imela kuhinja staro kraško ognjišče in krušno peč, kamor so nosile peč tudi sosede. Veliko kuhinjsko okno je skoraj pri tleh v desni steni. Na hodniku so vrata v štiri sobe, sredi hodnika je okno, drugo pa ob začetku stopnic. V zadnji steni je okno za klet, v prvem nadstropju pa dve manjši okni z marmornatimi okvirji. Pročelje in desna stena sta ometani in pobeljeni, zadnja stena je sicer ometana, toda omet odpada. Hiša ni bila last Sirkovih, ampak so živeli v njej v najemu.

Albert Sirk se je rodil 26. maja 1887, ker pa se je oče Jože, kovač in mehanik, preselil v Pulj, je tu dovršil osnovno šolo in tri razrede realke, potem je zaradi bolezni opustil študij. Pozneje je študiral na tržaški obrtni

Rojstna hiša
Alberta Sirka

Rojstna hiša
Ivana Nabergoja

šoli, obiskoval slikarski tečaj za nazorno risanje na Zavodu lepih umetnosti v Benetkah in ga končal v Urbinu 1913 z izpitom ter bil usposobljen za pouk risanja na osnovnih in nižjih tehničnih šolah. Ker ni imel dovolj šol, ni mogel dobiti stalnega mesta na šoli, ampak je bil pogodbeni suplent, nazadnje v Celju, kjer je umrl 13. sept. 1947.

Sirk je izrazit realist, preprost in odkrit. Ljubi močna nasprotja, barve nanaša žive in bleščeče. Sprva se je ukvarjal s portreti, kjer je iskal predvsem psihičnost in podobnost. Pozneje se je posvetil slikanju morja in je prvi slovenski mojster marin, ribičev in mornarjev. Najboljša dela so: lastni portret, Moja mati, Stari križki portič, Prihod Slovencev k morju, Barbanski mornarji idr. Razstavljal je v Trstu, Ljubljani, Celju idr.

Po Sirku se imenuje osnovna šola in prosvetno društvo v vasi.

POLITIK IVAN NABERGOJ

(Prosek pri Trstu št. 103)

Prvi slovenski politik iz tržaške okolice je bil Nabergoj, ki se je rodil 28. maja 1835 na Proseku pri Trstu na št. 103. S ceste do hiše vodi širok in visok prehod pod sosednjo hišo. Hi-

ša je zidana v obliki velike črke L, ker je pročelje na desni strani podaljšano proti dvorišču za kake štiri metre. Sezidana je iz kraškega kamna, obmetana in pobeljena ter enonadstropna. Spodaj je bila velika klet za vino prosekar ali prosečan, ki sta ga oče in za njim Ivan izvažala na Dunaj. Zdaj so klet spremenili v dnevno sobo. Z levega konca pročelja vodijo kamnite stopnice na kamnit hodnik z železno ograjo, pokrit s steklenim napuščem.

Gornji del je bil ob Ivanovem rojstvu eno samo stanovanje z več sobami. L. 1870 je Nabergoj odstopil hišo za pripravnico za gimnazijo in je stanovanje tako predelal, da je dobil 4 velike razrede ali učilnice s pritiklinami. Zdaj sta v hiši dve stanovanji: v prvo se pride skozi vrata v začetku hodnika in ima dve sobi, kuhinjo in pritikline, v drugo na koncu hodnika, ima pa tri sobe, kuhinjo in pritikline in dnevno sobo v kleti. V nadstropju je eno okno v začetku stopnic, drugo večje sredi hodnika. Klet ima okno na pročelju v začetku stopnic in dve okni v levi steni. V tej steni sta dve okni tudi v nadstropju in dve kvadratni lini v podstrešju. V podaljšanem delu je okno na steni proti cesti. Od podaljška do sosednje hiše je visok zid,

Dvorec, kjer je
Ivan Nabergoj
imel knjižnico
in dvorano z odrom

tudi pred hišo je zid, za hišo pa vrt. V hiši živita Nabergojeva vnuka z družinama.

Ko je Nabergoj v življenju uspel, si je na dvorišču, levo od rojstne hiše, sezidal enonadstropen dvorec. Spodaj je bila dvorana z odrom, na drugi strani hodnika knjižnica in pisarna. V prvem nadstropju je balkon, na vsaki strani sta po dve veliki okni, nad balkonom je podstrešno okno s sobo. Pročelje je izdelano, razdeljeno s šestimi pasovi posnetkov stebrov, prav tako je okrašeno podstrešje.

Nabergojev sin je hišo prodal dveh družinama. Zdaj je hiša na zunaj toliko spremenjena, da so ob levi steni zunanje kamnite stopnice v nadstropje, v notranjosti pa so predvsem odpravili dvorano in hišo preuredili za dve družini.

Ivan Nabergoj je dovršil na Proseku osnovno šolo, nato se je sam izobraževal. Po očetu je prevzel obširno posestvo in dobavljal material za zgraditev Miramarskega gradu (1856-60). Tedaj se je tako seznanil z nadvojvodo Maksimilijanom, da ga je spremljal na Dunaj. Leta 1862 je začel popisovati v Bleiweisove Novice, 1864 pa je bil na Proseku prvič izvoljen za župana, ker »je že toliko storil za našo vas«. Na dopolnilnih volitvah prve dni

januarja 1866 je bil v VI. okraju (Prosek-Kontovel-Sv. Križ) izvoljen v tržaški mestni in deželni svet in na tem mestu je ostal do 1900. Tukaj je zagovarjal slovenske potrebe, slovenske šole, samostojen šolski okraj (ki ga še danes nimamo), ločitev okolice od mesta in združitev v samostojno županijo idr.

Leta 1873 je bil izvoljen v dunajski parlament in ostal v njem do 1897. Tudi tu je veliko govoril in se trudil za slovenske pravice in koristi. Pri političnem društvu Edinost je bil od prvega občnega zbora 2. februarja 1875 do aprila 1891 predsednik. Pomagal je, da so začeli izdajati časopis Edinost (1876-1928), in jo ves čas podpiral. Sodeloval je na taboru v Šempasu, bil odbornik briškega in pivskega zbora. Bil je med ustanovitelji Sadjarskega trgovskega društva (1873), Slovenskega delavskega podpornega društva (1879), Slovenskega kmetijskega društva za tržaško okolico, Tržaške posojilnice in hranilnice (1885), na Proseku je bil predsednik Bralnega društva (1878). Njegova hiša je bila središče političnega in kulturnega življenja v zadnjih tridesetih letih prejšnjega stoletja, v njej sta ga obiskala dunajski in budimpeštanski župan, cesar ga je osebno poznal in cenil ter ga za za-

sluge 1891 odlikoval z naslovom »vitez«. Marica Bartol piše o njem: »Tudi njegov največji nasprotnik je moral priznati, da je bil priprosti sin iz priproste okoličanske hiše nenavadna prikazen in izreden talent, saj drugače bi ne mogel vztrajati več desetletij na krmilu tržaških Slovencev.« Zapustil je šest sinov in tri hčere. Danes ga na Proseku ne poznajo in ne cenijo, zato mu niso vzdali plošče na hišo in ne poimenovali šole po njem, čeprav je dal hišo za pripravnico in toliko delal za šolstvo.

POLITIK DR. EDVARD SLAVIK

(Prosek pri Trstu št. 152)

Politični in kulturni delavec dr. Edvard Slavik se je rodil na Proseku pri Trstu 20. novembra 1865 v hiši št. 152. Hiša stoji ob cesti, ki vodi proti Sv. Križu, na levi strani. Danes je močno spremenjena in njen lastnik je trgovec Zdravko Kante. Včasih sta bili na današnji št. 152 dve hiši: leva je bila navadna hiša, desna pa zelo majhna. V hišo se je prišlo s ceste skozi majhna vrata, ki so vodila v kuhinjo in sobo. Vsak prostor je imel po eno okno. Ko so hišo popravljali, so našli na kamnitih okenskih okvirih vklesano letnico 1812. Ob zadnji steni so vo-

dile lesene stopnice v I. nadstropje z dvema sobama.

Za hišo je bil hlev, ki se je držal hiše in segal precej daleč na dvorišče. Med prvo svetovno vojno so hlev deloma podprli, ker je oviral prevoz ranjencev v šolo, ki so jo spremenili v bolnišnico. Zdaj je za hišo ulica brez imena.

Sedanji lastnik je nekdanji hiši združil, podrl vmesni zid in v pritličju je trgovina, enako velika kot obe prejšnji. Za trgovino sta skladišči, eno v prejšnjem hlevu, drugo pod prejšnjo malo hišo. V prvo nadstropje vodijo za hišo kamnite stopnice z železno ograjo. Na levi je moderna kuhinja, iz nje se pride v veliko dnevno sobo s tremi okni na glavno cesto. Zraven so manjša veža in dve sobi. Del podstrešja je spremenjen v dve sobi.

Edvard Slavik je na Dunaju dovršil pravo in delal kot odvetnik najprej v pisarni dr. Gustava Gregorina, ko je ta med prvo svetovno vojno odšel iz Trsta, je vodil pisarno Slavik sam. Ponovno so ga izvolili v tržaški občinski in istočasni deželni svet. Po prvi svetovni vojni je bila njegova pisarna sedež osrednjega kulturnega društva Prosveta (do razpustitve 1927). Izvoljen je bil v odbor Političnega društva

Rojstna hiša
(prezidana)
Edvarda Slavika

Nekdanja rojstna hiša
Edvarda Slavika -
zunanji del na glavni cesti

Edinost, ki je zajemala vse Slovence v Italiji, in bil tudi namestnik predstavnika Edinosti dr. Josipa Vilfana. Z njim je tesno sodeloval in mu pošiljal gradivo za nastope v rimskem parlamentu. V mlajših letih je bil predsednik pevskega društva Kolo, nato predsednik Glasbene Matice do razpustitve 1927. V Trstu si je blizu nove univerze postavil lepo vilo. Umrl je 28. oktobra 1931. Vilo so med zadnjo vojno prodali svojci, da so plačali stroške za sina dr. Slavoja, ki je bil na drugem tržaškem procesu obsojen na 15 let ječe.

POLITIKA IVAN IN ALOJZ GORIUP

(Prosek pri Trstu št. 160 in 161)

Politika Ivan in Alojz Goriup sta se rodila na Proseku pri Trstu na št. 160 in 161. Hiša stoji na levi strani ceste, ki pelje proti Sv. Križu. Vhodna vrata vodijo v razmeroma ozko vežo, ki je danes tlakovana s ploščicami, nekoč pa je bil lesen pod. Na koncu se veža zapira z vrati, ki vodijo v kvadratno sobo, ki je bila nekoč polletna jedilnica, zdaj je neke vrste sprejemnica. Soba je svetla, ker ima veliko okno na dvorišče. Na desni so

vrata na lesene stopnice, ki peljejo v klet. Klet je vsekana v živo skalo in so jo poglobili, ko je bila hiša že postavljena. Tu so hranili vino iz domačih vinogradov. Ob kleti je bila enako velika cisterna ali vodnjak. Od ostalih vodnjakov se loči po tem, da je pravokotne oblike in se razprostira pod polovico hiše, zato je bilo v njem vedno dovolj vode za ljudi in živino. Danes je vodnjak prazen, ker ima Prosek vodovod.

Ce gremo iz sprejemnice na levo stran, pridemo na širok hodnik. Na desni strani hodnika proti dvorišču sta velika kuhinja in jedilnica. Tukaj so jedli pozimi, ker je bila razmeroma topla. Na drugi strani hodnika je bila namreč pekarna z več pečmi. Pekarna je imela dva samostojna vhoda, enega s ceste, drugega z dvorišča za hišo. V prvem nadstropju je bila velika soba in štiri manjše, velika kopalnica in pritikline. V letih 1930-35 so prvo nadstropje prezidali, da so dobili 6 sob, 2 kopalnici, kuhinjo in pritikline. Podstrešje sega preko vse hiše. Tu so bile nekoč sobe za dekline in peke ter shrambe z omarami za zimske obleke.

Za hišo so stali hlevi in trgovska skladišča. Trgovina z žitom in moko je bila velika, zaposlovali so do 40 lju-

di in trgovska mreža je bila razpredena po vsem Krasu, Vipavski dolini in še dalje. Imeli so svoje konje za razvažanje. Za hišo je veliko dvorišče. Nekoč so bili tukaj vinogradi, danes je park z nad stoletno glicinijo in lepo negovanimi in obrezanimi živimi mejami iz pušpana, ki sestavljajo pisane figure. Hiša je že od nekdaj pobarvana z zeleno barvo in daje vtis trdne in mogočne patriarhalne hiše. Danes sta v hiši trgovina in Delavske zadruge.

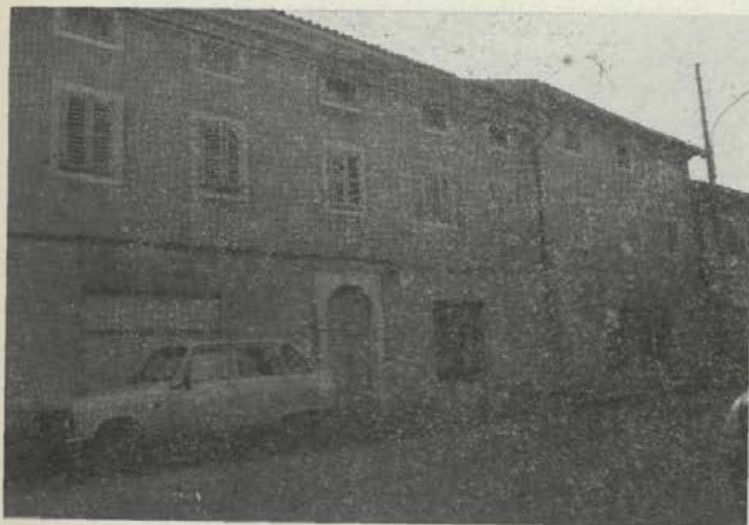
IVAN GORJUP se je rodil v tej hiši leta 1859, dovršil domačo osnovno šolo in se nato sam izobraževal. Odšel je na Opčine in se poročil z bogato Danevovo, ki so imeli veliko zemlje in hotel. Vključil se je v narodno delo in bil petkrat izvoljen v tržaški mestni in deželni svet (od 1893 do 1906). Kot preudaren in resen mož je užival velik ugled. Vrsto let je bil odbornik in dve leti tudi predsednik Političnega društva Edinost. 1894 je pomagal ustanoviti tržaško Kmetijsko družbo in ji bil več let predsednik. Bil je v odboru Tržaške posojilnice in hranilnice, soustanovitelj Jadranske banke, tiskarne Edinost in delniške družbe Grljan. U-

mrl je v ljubljanskem Leonišču 30. maja 1936, pokopan pa je v družinski grobnici na Proseku.

ALOJZ GORIUP se je rodil 1. novembra 1850, dovršil domačo osnovno šolo, kje se je nadalje izobraževal, ni raziskano. Kot prvorojenec je nadaljeval z očetovo trgovino in z obdelovanjem posestva, ki se je pod njegovo spretno roko razvilo v veleposestvo. Po očetovem in bratovem zgledu je posegel v politiko in bil vnet pristaš rojaka Ivana Nabergoja. Pred volitvami je imel navado, da je hodil okrog kmetov in jim črtal dolgove, če so volili Nabergoja. Sam je bil trikrat izvoljen v tržaški občinski in deželni svet (1897, 1906 in 1909). Izvoljen je bil tudi za poslanca na Dunaju. Kot zaveden Slovenec je kupil za cerkev v Trebčah sliko sv. Cirila in Metoda. Dolgo vrsto let je bil predsednik pevskega društva Hajdrih na Proseku in ob 25.letnici obstoja so mu dali častno diplomu z geslom:

»Ptica brez peruti je mrtva stvar, kaj meni svet brez petja mar.«

Umrl je 12. decembra 1912 in je pokopan v družinski grobnici. Življenje obeh je opisano v PSBL I, 453.

Nekdanja rojstna hiša
Ivana in Alojza Goriupa

Zlatomašnik msgr. dr. Franc Močnik

Na praznik sv. Jožefa 1984 se je cerkev sv. Ignacija v Gorici napolnila z verniki, ki so prišli, da prisostvujejo zlati maši msgr. dr. Franca Močnika. Ta je namreč na isti dan pred 50 leti daroval prvo sv. mašo v Idriji, od koder je doma. Polna cerkev in lepo število sobratov s tostran in onstran državne meje je pričalo, da se vsi zavedamo, koliko dolgujemo msgr. Močniku za njegovo dolgoletno delo v vinarstvu Gospodovem. Med mašo je zbor Lojze Bratuž izvajal latinsko mašo Vinka Vodopivca, ki jo je naštudiral nalašč za to priložnost. Sedaj tako redko slišimo v cerkvi latinske maše, zato je prav, da jih izvajajo vsaj ob posebnih slavnostih. Lepo izvajana latinska maša ostane še vedno višek liturgičnega petja.

Med pridigo je zlatomašnik sam opisal svojo življenjsko pot, ki se je začela v Idriji v hiši rudarja Jožefa Močnika in njegove žene Ivane Tušar dne 26. septembra 1907, ker je bil blizu god sv. Frančiška Asiškega, starši so sina krstili na ime Frančišek. Oče rudar je s svojim delom skrbel za družino, v kateri je bila še starejša sestra

Pavla, mati je pa pomagala s klekljanjem kot takrat vse žene rudarjev. »Mirno plavala je barka« malemu Francku v Idriji do prve svetovne vojne, ko so nekega dne italijanski zrakoplovi prišli bombardirati Idrijo. Mali Francek se je tako prestrašil, da mu je ostalo tresenje rok vse življenje.

V Idriji so bili vedno privilegirani glede šol; imeli so osnovno šolo in realko kar doma. Franc Močnik je oboji šoli opravil v Idriji. Morda mu je v podzvesti lebdela podoba njegovega soimenjaka Franca Močnika, slavnega matematika iz časov nekdanje Avstrije. Zato ga je po maturi pot peljala naravnost v Bologno na tamkajšnjo univerzo, kjer se je vpisal na fakulteto za matematiko. Komaj 23 let mu je bilo, ko je univerzo dokončal z najvišjimi ocenami. Vrnil se je domov prepričan, da bo naslednje leto že profesor na srednji šoli ali celo docent na univerzi. Toda hudo se je zmotil. Med počitnicami se je udeležil duhovnih vaj za fante v tedanjem malem semenišču; vodil jih je msgr. Leopold Cigoj. Ta je povabil mladega akademika v svojo sobo na razgovor. Ob

Msgr. Fr. Močnik ob svoji zlati maši somašuje v cerkvi sv. Ignacija v Gorici

slovesu mu je dejal: »Gospod Močnik, pomislite malo tudi, ali bi ne vstopili v bogoslovno semenišče.«

»O, tega pa ne!« je bil njegov odgovor.

In vendar se je prav to zgodilo. Še tisto leto jeseni je mladi profesor Franc Močnik vložil prošnjo za sprejem v bogoslovno semenišče v Gorici. Božja milost ga je zagrabila kakor apostola Pavla na poti v Damask. Spominjam se, kako smo tedanji študentje gimnazije v malem semenišču med sprehodi včasih srečali bogoslovce, pa smo vsi zijali, kdo med njimi je Močnik, ki je pustil profesuro za bogoslovje.

Po štirih letih bogoslovja je bil dne 17. marca 1934 posvečen v duhovnika. Prva njegova služba je bila v Črnem vrhu nad Idrijo. Tam so prav tisti čas internirali župnika Filipa Kavčiča. Na škofiji so menili, da bi bil najbolj primeren za to mesto dr. Franc Močnik. V Črnem vrhu se je počutil kot doma in bi bil gotovo tam ostal, da ga ni nadškof Karel Margotti poklical bliže Gorice v Vrtojbo z namenom, da bo istočasno tudi poučeval matematiko v malem semenišču. Tako je leta 1935 postal tudi moj župnik. Liturgično navdahnjen in z lepim tenorjem je ta-

LJUBKA SORLI

ZLATOMAŠNIK

(Msgr. dr. Francu Močniku)

*V vinogradu Gospodovem odmeva
zahvalna pesem Bogu na višavi:
služabnik zvesti v zlatomašni slavi
Najvišjemu hvaležnost razodeva.*

*K oltarju božjemu pet desetletij
pristopa za daritev najsvetejšo.
Rad bratom prosil vero bi močnejšo,
da mogla bi pred hudim jih oti.*

*Kot Kristus nosil križ je skoz življenje,
s sledjô ponižanja zaznamovan ...
Ta križ mu bil je v novo posvečenje.*

*Dan zlate maše je Gospodov dan,
ko mašnik s sveto srečo prepojen je.
Nad njim naj varno čuje božja dlan!*

koj začel z ljudskim petjem kot že prej v Črnem vrhu; v zakristiji je pa učil Krščanski nauk kot takrat vsi slovenski duhovniki. Dopoldne se je s kolesom vozil v Gorico, kjer je učil. Starejši Vrtojbenci se ga še danes po skoro 50 letih vedno radi spominjajo.

Toda le dve leti je ostal v Vrtojbi, ko so ga predstojniki poklicali v Gorico, kjer je bil imenovan za stolnega vikarja. Na ta način je imel bližje semenišče. Kot stolni vikar je takrat sodeloval s kanonikoma Mirkom Brumatom in Ignacijem Valentinčičem. Zelo dobro so se ujemali. Med bivanjem v Gorici je poleg fizike in matematike v malem semenišču večkrat učil kot suplent na italijanskih srednjih šolah. Tako je leta 1938-39 učil matematiko na liceju Dante Alighieri, v šolskem letu 1940-41 pa na italijanskem učiteljišču. Poučevanje v malem semenišču je zaključil s šolskim letom 1941-42, ko so zaradi vojnih razmer goriško malo semenišče preselili v Videm oz. v Castellerio.

Tedaj so predstojniki določili stolnemu vikarju Močniku novo delovno mesto. S šolskim letom 1942-43 je prišel za spirituala v goriško bogoslovno semenišče. Na tem mestu je ostal kot vzgojitelj poznejših duhovnikov do poletja 1947.

Iz tega časa njegovega življenja naj povem, da se je začel zanimati za Katoliško akcijo in pristopil v skupino duhovnikov, ki so se zbirali in posvečevali, kako voditi dušno pastirstvo v novih razmerah, ki so se napovedovale in so po vojni tudi res nastopile. Iz tega kroga duhovnikov je po končani vojni vzniknila pobuda o izdajanju slovenskega katoliškega tednika. Pobuda je bila nato uresničena konec avgusta 1945. Franc Močnik je v Slovenskem Primorcu napisal prvi uvodni članek, v katerem je začrtal smerice in namene novega slovenskega tednika. Pozneje je leta 1955 po smrti Stanka Staniča sprejel odgovorno uredništvo pri Katoliškem glasu in je zanj odgovoren še danes. Dolgo let je bil tudi predsednik GMD.

Poleti 1947 je postalo jasno, da bo na podlagi pariške mirovne konference prišel slovenski del Primorske pod novo Jugoslavijo. Zato je nadškof Margotti svetoval spiritualu Močniku, naj se preseli v Solkan z namenom, da prevzame v upravo tisti del goriške nadškofije, ki bo prišel pod novo državo. Franc Močnik je nasvet poslušal, se preselil v Solkan in postal prvi apostolski administrator s pravico nasledstva slovenskega dela goriške nadškofije v SFLR Jugoslaviji. Službo je nastopil dne 16. septembra 1947. Toda le malo časa je ostal na tem mestu, kajti vodstvu partije tistega časa ni šlo v račune, da bi msgr. Franc Močnik imel besedo v novi Jugoslaviji. Zaradi tega so še predno je potekel mesec, uprizorili zoper njega ljudsko manifestacijo ter ga dne 12. oktobra 1947 izgnali čez mejni prehod v Solkanu nazaj v Italijo. Le kako uro prej se je podobno zgodilo župniku Ivanu Kretniču. Pred nekaj časa sem v Gorici govoril z možem, ki se je tiste ljudske manifestacije udeležil. Vprašal sem ga, kako to, da je tudi on bil zraven, saj je vedno bil veren mož. Odgovoril je: »Kaj hočete, takrat smo pri takih manifestacijah morali biti vsi zraven, da nismo veljali za reakcijo.«

Msgr. Franc Močnik se je od tedaj ustavil v Gorici. Najprej je pomagal kot prefekt v Alojzijevišču, nato je po

odstopu g. Janeza Eržena postal ravnatelj tega vzgojnega zavoda, kar je še danes. Leta 1972 je bil imenovan za vodjo dušnopastirskega središča za Slovence v Gorici, ki ima svoj sedež pri Sv. Ivanu. Leta 1982 je postal član goriškega stolnega kapitlja.

Jeseni 1947 je tedanji ravnatelj slovenskih višjih srednjih šol v Gorici prof. Josip Nemec iskal profesorjev, ki bi bili pripravljeni sprejeti pouk na slovenskih višjih srednjih šolah. Manjkal mu je profesor matematike in fizike na višji gimnaziji in liceju. Obrnil se je na msgr. dr. Močnika. Ta je službo sprejel in tako postal profesor matematike in fizike na slovenski višji gimnaziji in liceju. Na tem mestu je ostal do šolskega leta 1966-67, ko je stopil v pokoj ob dopolnjenem 60 letu starosti. Kot profesor je sestavil razne učbenike za svojo stroko, ki so jih rabili še tudi po njegovem odhodu.

Zlatomašnik dr. Franc Močnik si ni nikoli dal miru in si ga tudi sedaj ne da. Čeprav v pokoju kot profesor in čeprav kanonik se še vedno živo udejstvuje v dušnem pastirstvu pri Sv. Ivanu in drugod. Tudi številne ponovitve zlate maše, ki jih je imel po raznih krajih, so izhajale predvsem iz njegove dušnopastirske vneme, saj se je vedno čutil in se čuti, da je predvsem dušni pastir.

Predstavniki nekaterih igralskih skupin in šol, ki so se udeležili natečaja Mladi oder po Prešernovi proslavi na sedežu DSI v Trstu (fotomladika)

Ob stoletnici ustanovitve Družbe sv. Cirila in Metoda

Večkrat nas želja po spoznavanju preteklosti privede do tega, da kaj radi sežemo po starih, včasih raztrganih in komaj čitljivih dokumentih, ki so nam ostali kot trdna in zanesljiva priča o vsem hudem, ki ga je preстал slovenski človek v teku zgodovinskega dogajanja. Ko imamo tako pred seboj vrsto porumenelih listov raznih šolskih koledarjev in letnih poročil, je nam, ki smo zrasli v svobodnih časih in brez ovir obiskovali slovensko šolo, silno težko presojati in ocenjevati delo in trud naših prednikov. Na vsa zgodovinska dogajanja gledamo le s svojim razumom, nikakor se ne moremo vživeti v preteklost, zato težko razumemo boje in ovire, proti katerim so se morali naši predniki z vztrajnostjo in odločnostjo boriti. Tak boj — in sicer boj slovenskega naroda za doseg narodnostnih pravic — predstavlja tudi Družba sv. Cirila in Metoda, ki je pokazala nadpovprečno rodoljubno navdušenje ter v ljudeh nenehno vzbujala neomajno vero v narodovo bodočnost.

Zdi se mi torej primerno, da se ob stoletnici Družbe sv. Cirila in Metoda nekoliko pomudimo, saj nam ta ustanova predstavlja važen mejnik v naši zgodovinski preteklosti.

ZGODOVINSKI POVODI

V drugi polovici prejšnjega stoletja so avstrijski Slovani v času Taaffejeve vlade dosegli nekatere pravice, na katere pa so Nemci gledali s težko prizadetim srcem, čutili so se prikrajšane v svojem gospodarjenju, spoznali so, da se jim je vlada nekoliko odmaknila, ni jim nudila več pomoči kot tedaj, zato so bili globoko razočarani. Tako so krenili na novo pot. Razširili so prav mogočno nacionalno gibanje, ki je gospodarsko in kulturno skušalo za-

trjeti in uničiti slovensko zemljo z naseljevanjem nemških kolonistov in z ustanavljanjem nemških šol po slovenskih deželah. Schulverein, Südmark in Deutscher Volksrat, te organizacije so predrzno vnašale in širile nemškega duha preko naše zemlje, od Maribora, Celja in Ljubljane, Celovca in Gorice pa do Jadrana. V veliko pogubo je bila Slovincem in Slovanom sploh nemška šolska organizacija Schulverein, ki je že okrog leta 1880 pokazala zelo živo in razgibano delovanje, tako da je snovala in ustanavljala šole in podružnice! Od severa in juga so pritiskali sovražniki, ki so mladega slovenskega človeka hoteli izgnati z rodne zemlje, vabili so ga v svoje šole ter mu skušali na kakršenkoli način pogasiti ljubezen do slovenskega jezika.

Čehi so kaj kmalu spoznali pretečo jim nevarnost, zato so si že leta 1880 ustanovili Osrednjo Matico šolsko, Slovenci pa smo mogoče preveč upali na vladno pomoč, češ da je njena naloga prepovedati raznarodovalno delovanje Schulvereina, neprestano pa smo zasledili tudi pritožbo slovenskih poslancev v kranjskem deželnem in državnem zboru, ki pa niso privedle do nikakršne zadovoljive rešitve, saj je nemški Schulverein napredoval, širil svoje podružnice po Koroškem, Štajerskem in Kranjskem, skratka prizadejal je ogromno škodo našemu slovenskemu življu.

Pozabiti ne smemo, da se je tej uničevalni dejavnosti Schulvereina pridružila še raznarodovalna težnja italijanske organizacije »Pro patria«, ki je slovenskemu narodu izpodjedala tla zlasti na zahodni meji. Ta pritisk na slovensko narodno zavest z nemške in italijanske strani pa je razburil vso slovensko javnost. Ves slovenski narod se je tedaj združil in nosil v sebi e-

Ansambel »Zvezde«
z Opčin je nastopil na
praznik sv. Roka
v Nabrežni ob prireditvi,
ki je bila združena
s srečolovom za novo
dvorano

notno misel in željo: boj zoper sovražnega napadalca, ki hoče uničiti slovenskega človeka.

Tednji politični voditelji so se teh nevarnosti še posebno globoko zavedali, zato so po takratnih izhajajočih časopisih neprestano pozivali, naj bi si tudi Slovenci po zgledu Čehov ustanovili družbo z namenom, da bi skrbela za šolstvo zlasti ob narodnih mejah, kjer je sovražnik najbolj prežal na slovensko mladino.

V slovenskih vrstah je tedaj nastal resnični odpor zoper tujca in sovražnika, strnil je okrog sebe vse moči slovenskega naroda ter tako privedel do ustanovitve nove organizacije.

USTANOVITEV DRUŽBE

V Slovenskem narodu z dne 28. novembra 1884 zasledimo članek pisca, ki svetuje, naj se ustanovi slovenska narodnoobrambna organizacija, ki naj nosi ime po slovanskih apostolih sv. Cirilu in Metodu, saj so se prav v tistem času spominjali tisočletnice smrti sv. Metoda.

Tako je na Božič leta 1884 res prišlo do nastanka osnovalnega odbora, kateremu je načeloval Luka Svetec. Odbor je kmalu sestavil pravila, ki jih

je odobrilo ministrstvo za notranje zadeve na Dunaju dne 9. aprila 1885. Tak je bil torej začetek Družbe sv. Cirila in Metoda. Zasledili smo, da je Družba težila predvsem k dvema ciljema: k prebujanju slovenskega naroda in reševanju slovenske mladine. Takratnemu Slovcu je bilo namreč potrebno prikazati, odkod preti nevarnost, kateri so sovražnikovi nameni, pomagati mu je bilo treba, kako naj se izogne tej pogubi. Družba se je tako znašla pred ogromnim delom, saj je bil vsak najmanjši okraj na Slovenskem narodno ogrožen: na zahodni meji se je z delovanjem društva »Pro patria«, predhodnice Lege nazionale, širilo in krepilo poitalijančevanje, na severu pa je bilo pravo žarišče ponemčevanja. Zato je bila prva skrb novoustanovljene Družbe obrnjena predvsem na šolsko področje, saj je bila šola osnovni vir izobraževanja, istočasno pa tudi krepitev verskega in narodnega prepričanja.

Smernice za delovanje Družbe so določali na velikih skupščinah, na katere so prihajali voditelji in narodno obrambni delavci, ki so tu izrazili svojo odločnost in zavzetost, da v boju za narodne pravice vztrajajo do konca — do zmage.

Prvo tovrstno veliko skupščino zasledimo v Ljubljani dne 5. julija 1886, na kateri sta bila tudi tržaška zastopnika Viktor Dolenc in Franc Žitko. Iz pozdravnega nagovora predsednika osnovanega odbora Luke Svetca povzemamo te besede:

»Vesela naloga mi je otvarjati prvo skupščino Družbe sv. Cirila in Metoda in srčno iz vseh pokrajin došle gospode... Z nemško propagando širil se je tudi brezverski duh in znano je, da so narodni odpadniki ob enem največji sovražniki cerkvi in veri. Temu nasilstvu nasproti porodila se je misel, da se ustanovi naša družba, ki je prava prisiljena samoobramba...«

Na skupščini sta spregovorila tudi oba tržaška predstavnika, ki sta prisotnim orisala položaj Slovencev v Trstu in obenem predlagala nujno potrebno ustanovitev slovenskega otroškega vrtca in šole v mestu samem.

ZAČETKI DELOVANJA

Po vseh slovenskih okrajih je kulturno delovanje kaj kmalu zadobilo pravo razgibanost in živost, predvsem z ustanavljanjem podružnic. To so bile delovne skupine, ki so požrtvovalno zbirale sredstva za Družbo, prirejale občne zборе, ki so kmalu zadobili obliko manjših narodnih taborov in so ponosno spodbujali ter krepili narodno zavest, klicali k požrtvovalnosti in vztrajnosti. Najprej so nastale moške podružnice, a tem so se v kratkem pridružile še ženske, med katerimi je prva nastala v Trstu. Najmlajše podružnice v predvojnih letih pa so razširile svoje delovanje v Ameriki. Razdeltva, s katerimi si je Družba pomagala, pa so izvirala predvsem iz požrtvovalnosti: po javnih društvih so občasno organizirali nabirke, po lokalih so prodajali znamke in vžigalice, opremljene s slovensko trobojnico, kar je nedvomno imelo velik vpliv na nacionalno propagando, obenem pa je slovenske ljudi neprestano opominjalo na dolžnosti do Družbe same in do naroda sploh.

Vztrajno in zavzeto narodnoobrambno delovanje pa je vzbudilo val nasprotovanj v nemških krogih, ki so hoteli Družbo docela iztrebiti, zato so jo v časopisnih člankih nenehno blatili in napadali. V tem okviru omenimo članek iz dunajskega časopisa Neue Freie Presse, v katerem avtor piše o izdajalski težnji Družbe sv. Cirila in Metoda ter o povezovanju z ruskim društvom v Petrogradu »Slavjanskoje dobrotvoriteljnoje občestvo«, češ da podpira Družbo tudi z denarjem. Prav tako ostro in zagrizeno so ji nasprotovali Italijani, edino zaslombo in podporo je našla pri Čehih, ki so jo moralno podprli z zgledi in nasveti, gmotno pa s prispevki.

Tako podtikanje bi lahko bilo tudi usodno, a zreli in resni nazori mladih članov so Družbi vlili še trdnejše narodno in politično prepričanje.

Pravkar omenjena sovražna stališča pa Družbe vendarle niso strla, izredno kljubovalno odpornost so pokazale vplivne osebnosti in zavedni duhovniki, med katerimi naj omenimo predvsem msgr. Toma Zupana in pa župnika g. Ivana Vrhovnika, ki sta s svojo delavnostjo in prizadevnostjo pripomogla h krepitvi narodne zavesti. Po takratnih pravilih in določbah je bil namreč namen Družbe ta, da vsestransko podpira in širi slovensko šolstvo na katoliško-narodni podlagi. Njena načela so bila tako trdna, da ni klonila pred nikomer, ostala je zvesta narodnim idealom ter samozavestno zavrgla vse poskuse uničenja.

PODRUŽNICE V TRSTU

Posebno pozornost v zgodovini Družbe sv. Cirila in Metoda pa moramo posvetiti delovanju tržaških podružnic, ki so s svojo vztrajnostjo in vestnostjo beležile najvidnejše uspehe na šolskem področju.

Začetek šolskega delovanja v okviru Družbe pa je bil težak, saj je zahteval veliko truda in napora. Slovenska šola je polagoma pridobivala na moči,

Predsednik DSI
Sergij Pahor
 ter inženirja
Aljoša Vesel
 in **Franko Piščanc**
 pri okrogli mizi o
 premogovnem terminalu
 in termocentrali v Trstu
 (fotomladika)

razširila se je v pravo mogočno drevo ter utrdila svoje korenine sredi tržaškega mestnega življa.

Solsko delovanje v okviru Družbe je naletelo na huda nasprotovanja in ovire, saj je takratna Lega nazionale kar katastrofalno širila raznarodovalno uničevanje zlasti med slovenskim mestnim delavskim razredom, ki se je v tedanjem obdobju večkrat znašel sredi hude revščine. V takih stiskah so gotovo prav prišle finančne podpore, ki jih je nudila Lega nazionale. Ta pot je tudi mnoge Slovence privedla do asimilacije. Družba sv. Cirila in Metoda pa, ki je v Trstu imela svojo moško podružnico že od 27. februarja 1886, žensko pa od 12. februarja 1887, se je kar krepko oprijela dela: tržaške ženske, socialne in prosvetne delavke, učiteljice so se nenehno razdajale pri narodobudnem delu, neprestano nudile pomoč revnim in potrebnim družinam, na prosvetnem polju pa so prirejale božičnice za uboge otroke. Njihova skrb je veljala predvsem slovenskim otrokom, na katerih je vendar slonela prihodnost slovenskega naroda.

SLOVENSKA ŠOLA

V Trstu je Družba sv. Cirila in Metoda sklicala svojo letno skupščino dne 19. julija 1887: prav tu je vzklikla želja

po ustanovitvi Cirilmetodove šole, želja, ki je izžvenela kot važen narodni trenutek v Trstu samem, obenem pa tudi kot kulturno prebujanje naših ljudi. Tržaški narodni voditelji so menili, naj bi do odprtja šole prišlo pri Sv. Jakobu, kjer je takrat živelo 20.000 prebivalcev slovenske narodnosti, poleg tega pa so tu bili slovenski otroci narodnostno najbolj ogroženi, ker so večinoma pripadali delavskim družinam. Tako je 3. januarja 1887 najprej prišlo do odprtja slovenskega otroškega vrtca, leta 1888 pa do ustanovitve Cirilmetodove šole.

Slovensko narodno in kulturno življenje se je tako čedalje bolj krepilo, zlasti v središču mesta in po severovzhodno ležečih predmestjih, slovenska šola pa je morala vztrajno kljubovati težavam in oviram, saj je bilo treba šole pridobiti pravico, ki jih je državni zakon določal za vsako zasebno šolo.

In res so tržaški Slovenci ob požrtvovalni podpori Družbe kmalu dosegli vidne uspehe. Z razpisom dne 22. aprila 1893 št. 7790 je c. kr. ministrstvo podelilo šoli pravico javnosti. S tem zakonom je tudi Cirilmetodova šola stopila na trdna tla, oblikovanje te šole je bilo odslej enakovredno državnim šolam.

Iz skromnega začetka se je to delovanje širilo dalje, število vpisanih otrok je naraščalo, primanjkovati pa so začele učne moči, tako da so morali domačim učiteljem priskočiti na pomoč učitelji iz Ljubljane. V času pred prvo svetovno vojno je slovensko šolstvo na Tržaškem doseglo izreden razmah, Slovenci so imeli kar štiri ljudske šole, dve pri Sv. Jakobu in dve v ul. Acquedotto. To je bila velika pridobitev na poti napredka, saj je v Slovencih polagoma začel izginjati občutek, da pripadajo nižjemu, podrejenemu razredu. Družba si je tako naložila težko nalogo z vzdrževanjem šol v Trstu, brez njenega plemenitega dela bi se marsikateri otrok izgubil v tujem morju. K temu moramo še dodati, da si je Družba ob 25-letnici svojega neutrudnega dela postavila čudovit spomenik — novo šolsko stavbo pri Sv. Jakobu, pri gradnji katere je imel velike zasluge tudi dr. Josip Abram. Bilo je 12. oktobra 1912, ko je nova šola doživela slovesno otvoritev.

POGUBNE POSLEDICE VOJNE

Z izbruhom prve svetovne vojne pa se je začelo stanje slabšati. Narodnostni spori med tržaškimi prebivalci so se še posebno zaostri, uspešno delo Družbe je začelo polagoma zamirati, glavnih skupščin ni bilo, po vsem slovenskem ozemlju so mnoge podružnice prenehale s svojim delovanjem, marsikdo je moral v vojsko, marsikdo pa je zaradi svoje narodne zavednosti doživljal preganjanje.

Pred prvo svetovno vojno je bila Družba pravo narodno žarišče, budila je v vsakomur narodno zavest in ljubezen do matereinega jezika, obenem pa se je trdno upirala tujemu nasilju ter vlivala upanje v zmago lastnega naroda. Po razpadu Avstrije pa so se razmere spremenile. Na jugoslovanskem ozemlju so Slovenci šli mogoče nekoliko predaleč, prezrli so vsakršno delovanje Družbe, prepričani so bili, da bo naloga na narodno-šolskem polju prešla v roke države, ki je bila dolžna za vse to skrbeti. A kaj kmalu se

je izkazalo, da je ta miselnost pomenila le izgovor tistim ljudem, ki so se naveličali narodno-obrambnega dela. Šele po mnogih letih truda in naporov se je življenje v jugoslovanskih podružnicah zopet obnovilo, saj je zmagalo prepričanje, da je Družba sv. Cirila in Metoda vodilna obrambna organizacija, ki v svojem krogu združuje vse narodne sile ter predstavlja pravi vrh slovenstva. Posledice vojne pa so imele svoj vpliv tudi na delovanje podružnic na Primorskem. V Trstu so italijanske čete zasedle šolsko poslopje pri Sv. Jakobu, slovenskim učiteljem pa je italijanska oblast prepovedala poučevanje. Začelo se je tako propadajoče obdobje slovenskega šolstva in slovenskega življa sploh.

SMRTNI UDAREC

Ko je italijanska država prevzela oblast, je marsikdo med Slovenci upal, da bo zopet zaživela Cirilmetodova šola. Ta žarek upanja pa je začel ugašati tedaj, ko je vlada dne 18. novembra 1919 izdala ukaz za ponovno odprtje vseh javnih šol v mestu, a v svojem razglasu Cirilmetodovih šol ni omenjala. Dovoljenje je sicer prišlo 22. decembra istega leta, toda v svoj program je morala šola vpeljati pouk italijanskega jezika. Obnovljena je bila le šola pri

LJUBKA SORLI

MRZLI VRH

*Mrzli vrh je Soči pomežiknil:
»Sestrica, me vidiš? Sem ti všeč?
Od veselja bi naglas zavriskal
in sosedom voščil tisoč sreč.«*

*Le ob čem se Mrzli vrh šopiri?
Kdor vprašuješ, naokrog poglej:
rahla belo rožnata koprena
v soncu se blesti po rebri vsej.*

*V njo poletje s prsti gorske vile
vdelalo je šipkovih cvetov...
Ko jesen v rubine jih prelije,
Mrzli vrh nadene plašč si nov.*

Sv. Jakobu, uradno pa je vzdrževanje te šole prešlo v roke Šolskega društva v Trstu, čeprav je glavna skrb še vedno slonela na osrednjem vodstvu Družbe v Ljubljani. Hud udarec pa je šoli zadala Gentilejeva reforma, ki je s svojimi določili spremenila ustroj slovenske šole: 1. oktobra 1923 so v prvi razred vpeljali italijanski učni jezik, od tega leta dalje so postopoma uvažali italijanski učni jezik v vsak naslednji razred. Taka je bila pot poitalijančevanja slovenskih otrok v novi italijanski državi.

Ozračje je postajalo iz dneva v dan bolj napeto in ostro, italijanska oblast je vztrajno zatirala vsakršno sloven-

sko besedo. Družba sv. Cirila in Metoda je bila tako prisiljena prekiniti svoje 32-letno plodno rodoljubno delovanje: leta 1930 so bile namreč ukinjene slovenske šole v Trstu.

Iz Cirilmetodovih vrst pa so izšli razgledni in zavedni Slovenci, narodni voditelji, ki so v temnem obdobju fašizma vlivali slovenskega duha našemu ljudstvu, da je tako lažje prestajalo hudo zgodovinsko preizkušnjo.

Viri:

Pavla Hočevar: Pot se vije, ZTT 1969.

Letno poročilo ljudskih šol »Družbe sv. Cirila in Metoda« v Trstu.

Ciril-Metodova šola pri Sv. Jakobu (Lida Turk) - ZTT 1980.

EVALD CREVATIN

Važne obletnice naših denarnih zavodov

Letnici 1983 in 1984 imata za slovenske denarne zavode v Furlaniji-Juljski krajini pomen važnega mejnika, saj od šestih denarnih zavodov, ki jih Slovenci premoremo v Italiji, kar pet je obhajalo važne obletnice.

Leta 1983 so proslavili svojo 75. obletnico ustanovitve trije denarni zavodi, ki so bili ustanovljeni leta 1908, in sicer: Hranilnica in posojilnica na Opčinah, Kmečko-delavska posojilnica v Sovodnjah in Kmečko-obrtniška hranilnica v Doberdobu. Leta 1909 je bila ustanovljena Kmečka banka v Gorici in zato je obhajala 1984 svojo 75. letnico; leta 1914 pa Kmečko-obrtniška hranilnica v Nabrežini in je slavila svojo 70. obletnico.

Slovenci v Italiji premoremo torej šest denarnih zavodov, med katerimi nisem še omenil Tržaške kreditne banke, ki je bila ustanovljena leta 1957. Število sicer ni veliko, saj smo imeli nekoč Slovenci v krajih, ki so zdaj pod Italijo, kar 22 podobnih ustanov.

Vse se je začelo v zadnjih letih devetnajstega stoletja, ko se je med našimi ljudmi širila zamisel združništva.

Na Primorskem so prvo slovensko

posojilnico ustanovili v Gorici leta 1883 na pobudo političnega društva Sloga. Leta 1888 so v Nabrežini ustanovili Hranilno in posojilno društvo. V tem kraju, oziroma na ozemlju današnje devinsko-nabrežinske občine, so kasneje ustanovili še druge hranilnice in posojilnice: leta 1908 v Devinu, leta 1914 v Nabrežini in v Sempolaju. V času med obema vojnama so bile vse te posojilnice razpuščene in v začetku tridesetih let je bila ustanovljena sedanja nabrežinska posojilnica, ki nadaljuje tradicijo tiste ustanovljene leta 1914.

Leta 1880 je bilo v Škedenju pri Trstu ustanovljeno društvo, ki se je ukvarjalo s hranilno-posojilno dejavnostjo, leta 1882 pa je bilo ustanovljeno v Barkovljah podporno društvo, ki se je imenovalo Obrtniško društvo.

Leta 1891 je bila na tržaškem trgovinskem pomorskem sodišču registrirana Tržaška posojilnica in hranilnica. Leta 1892 je bil ustanovljen denarni zavod v Borštu.

Leta 1897 so v Gorici ustanovili Trgovsko-obrtno zadrugo, prvo večje bančno podjetje.

V začetku 20. stol. so bile ustanov-

ljene: 1905 Hranilnica in posojilnica pri Sv. Ivanu v Trstu in še v Boljuncu, ter 1906 Proseško-Kontovelska posojilnica in hranilnica. Prav tako je bila 1905 ustanovljena v Trstu Jadranska banka. Leta 1907 so ustanovili denarne zavode v Trebčah in v Dolini.

Na Goriškem so leta 1908 ustanovili večje število posojilnic, medtem ko so na Tržaškem ustanovili posojilnici v Sv. Križu in na Opčinah.

Leta 1910 so pristaši liberalne stranke ustanovili denarni zavod v Bazovici, kasneje pa Narodno posojilnico in hranilnico v Trstu.

Tako so torej nastajali denarni zavodi na ozemlju, ki sedaj spada pod Italijo. Nekateri so morali prenehati s poslovanjem že po kratkem obdobju, saj niso imeli trdne gospodarske podlage. Vojni dogodki so seveda negativno vplivali na naše gospodarstvo in tudi na delovanje posojilnic in hranilnic.

Povojno obdobje je pomenilo konec mnogih manjših denarnih zavodov. To sicer ni bil pojav omejen le na slovenske kraje v Julijski krajini, temveč pojav, ki je bil splošen v vsej državi. Velike banke so finansirale fašizem, da je prišel do oblasti, v zamenjavo pa jim je rimska vlada dovolila odpreti podružnice na podeželju in te

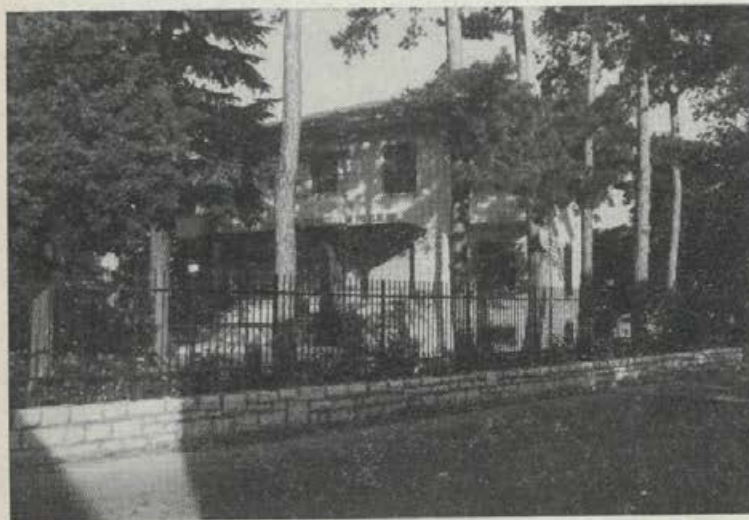
so z lahkoto izpodrivale male podeželske posojilnice.

Fašisti niso trpeli močne slovenske gospodarske prisotnosti in so se nasilno polastili velikih slovenskih denarnih zavodov. Le nekaj manjših združenih hranilnic je kljubovalo temu pritisku pod pretvezo vključitve v vsedržavna strokovna združenja.

V povojnem obdobju so se v sedanjem zamejstvu ohranile posojilnice na Opčinah, v Dolini, Nabrežini, Dobrdo, Sovodnjah, Pevmi in Kmečka banka v Gorici. Ob koncu štiridesetih let sta se posojilnici v Pevmi in Dolini sami likvidirali. Trst pa je dobil po mednarodnih dogovorih samostojen denarni zavod in je sredi petdesetih let bila ustanovljena Tržaška kreditna banka, ki je lani v Domju odprla tudi prvo svojo podružnico.

Hranilnica in posojilnica na Opčinah je 1983 slavila 75-letnico ustanovitve. Ta denarni zavod se je z resnim poslovanjem razvil v pravo banko in je znal razširiti mrežo klientov tudi med Tržačane, ki so bili prav gotovo zadovoljni z odločitvijo banke, da posluje tudi v nedeljo zjutraj.

Kriza je prizadela vse panoge, ki pridejo v poštev za poslovanje tega denarnega zavoda, od poljedelstva pa

Hranilnica in posojilnica na Opčinah

do gradbeništva. Delovanje openske hranilnice so poleg tega ovirali nestalnost obrestnih mer, močna konkurenca državnih obveznic, pa tudi omejitve kreditnega poslovanja ter ukrepi jugoslovanskih oblasti glede prehajanja meje.

Vseeno je znala openska hranilnica prebroditi te težave in je razvidno, da se poslovanje iz leta v leto veča. Uspeh se kaže tudi, in predvsem, v letnem obračunu: hranilne vloge so narasle za 25 % in sicer od 53.628 milijonov lir na 67.031; izdanih posojil je bilo 11 % več in sicer od 30.849 milijonov lir na 34.242 milijonov lir. Premoženje posojilnice znaša 5.404 milijonov lir, medtem ko obračun za leto 1983 izkazuje 1.439 milijonov pribitka.

Ob 75. obletnici je Hranilnica in posojilnica na Opčinah izdala in založila zanimivo in lepo brošuro, ki pravi o njenem razgibanem življenju.

Ravnatelj denarnega zavoda je dr. Drago Gantar, predsednik pa Pavel Milič.

Kmečka banka v Gorici je bila ustanovljena pred 75. leti. Že 1983 je izšla nadvse zanimiva knjiga o zgodovini banke ter o slovenskem bančništvu na Goriškem. Knjigo je izdala in

založila banka, napisal pa jo je Marko Waltrisch.

V goriški pokrajini so v večji meri občutili posledice gospodarske krize. Pešal je izvoz vseh vrst izdelkov, zaostрила se je kriza v gradbeništvu in obrtništvu. Nazadovanje goriške industrije je ohromilo tudi krajevno trgovino, ki so jo povrh prizadeli tudi znani ukrepi jugoslovanske vlade glede prehajanja meje.

Banki zaupana sredstva so narasla za 34,8 odstotka, in sicer od 24.282 milijonov lir na 34.930 milijonov lir. Hranilne vloge so se zvišale za čez 5 milijard in 800 milijonov, vloge na tekočih računih pa za več kot 4 milijarde in 800 milijonov. Čisti dobiček preteklega poslovnega leta je bil 406.498.838 lir. Za dobrodelne namene je banka namenila 15.498.338 lir.

15. novembra 1982 je Kmečka banka v Gorici svečano otvorila nove prostore na Korzu.

Ravnatelj Kmečke banke je Ksaverij Leban, predsednik nadzornega odbora pa Silvan Mesesnel.

Kmečko-obrtniška hranilnica v Nabrežini je obhajala svojo 70. obletnico. Od podeželske hranilnice, ki je obratovala le nekaj ur dnevno se je raz-

Kmečka banka
v Gorici

Hranilnica in posojilnica
v Nabrežini

vila v kreditni zavod s polnim delovnim urnikom. Hranilnica uživa zaupanje domačega prebivalstva, saj hranilne vloge in tekoči računi stalno rastejo. Gospodarska recesija je seveda nemalo ovirala razmah tudi te posojilnice. Vloge so se povečale za 30 % (od 8.965 milijonov lir na 11.663 milijonov lir), naložbe pa za 16 % (5.821 milijonov lir). Čisti dobiček preteklega poslovnega leta je zrasel od 155.991.481 lir na 223.991.949 lir.

Hranilnica šteje 314 članov, nedavno pa se je preselila v nove prostore na istem trgu vendar bliže spomeniku. Ravnatelj denarnega zavoda je Marija Marc, predsednik upravnega sveta pa Guido Zidarič.

Kmečko-delavska posojilnica v Sovodnjah je slavila svojo 75. obletnico.

Kljub krizi, ki je zajela goriško pokrajino, kajti produkcijski nivo v naši deželi je nižji od državnega povprečja in deluje na robu državnega in

Posojilnica
v Sovodnjah

političnega dogajanja, so posojilnici zaupana sredstva narastla za 30 %. Hranilne vloge so narasle od 3.872 milijonov lir na 5.084 milijonov. Leta 1983 so pri sovojenjski posojilnici dovolili 2.772 milijonov lir posojil. Poslovanje preteklega leta se je zaključilo s čistim dobičkom 106.058.353 lir, od katerega so v dobrodelne namene dodelili 11.500.000 lir.

Od skromnih začetkov, ko so se posojilnice posluževali le prebivalci sovojenjske ter gabske župnije, je s časom postala kreditni zavod večine prebivalcev sovojenjske občine. Posojilnica se je razvijala skupno z razvojem prebivalstva. Jubilej je sovojenjski denarni zavod dostojno proslavil najprej z dvodnevni izletom na Koroško in nato z izdajo prve številke »Sovojenjskega zbornika«, ki ga je uredil Marko Waltritsch in zelo natančno predstavil preteklost tamkajšnjih vasi na kulturnem, gospodarskem in socialnem področju.

Predsednik denarnega zavoda je Jožef Češčut in predsednik nadzornega sveta Mirko Hmeljak.

V Kmečko-obrtni hranilnici v Doberdobu so začeli resno misliti na gradnjo novega lastnega sedeža, potem ko so v zadnjih letih zabeležili izreden porast poslovanja in zaupanih hranil-

nih vlog. V letu 1983 so jim varčevalci zaupali kar 36,76 % več denarja kot leto prej. Sicer pa je delokrog podeželske posojilnice teritorialno omejen.

Hranilne vloge so povečali na 6.072 milijonov lir. Niso pa sorazmerno povečali posojila in razmerje med vlogami in posojili se je 1983 znižalo na 55,13 %, medtem ko je leto prej znašalo 62,86 %.

Vsakemu prosilcu zaupajo največ 50 milijonov lir. Dobiček leta 1983 je znašal 150.774.655 lir.

Predsednik doberdobskega denarnega zavoda je Andrej Gergolet, ravnatelj pa dr. Maks Gergolet.

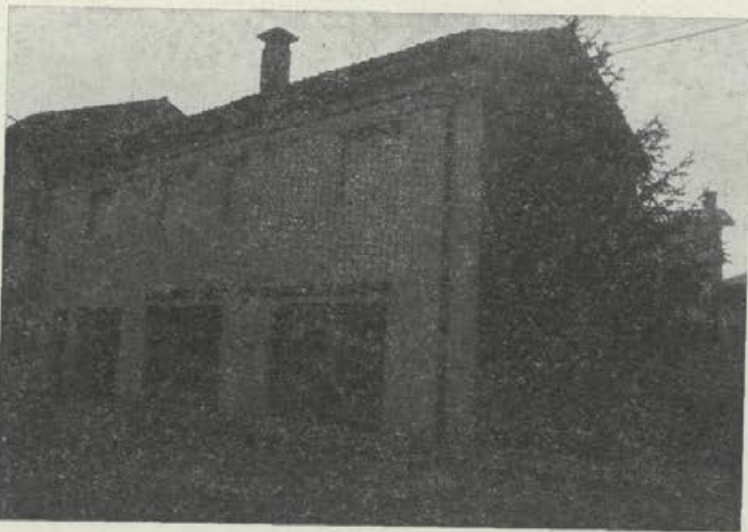
ALBERT MIKLAVEC

KRAŠKA GMAJNA

*Ko zaveje poletje čez Kras,
postane kraška gmajna
vsa mehka in tajna:
spremeni svoj obraz.*

*Popotnik,
ki gre mimo nje ta čas,
se vanjo zaljubi;
a ko jo ljubi,
začuti ostrino njenih las
in je ne vzljubi:*

ustvarjena je le za nas.

Posojilnica
v Doberdobu

OB 40-LETNICI TRŽAŠKE RIŽARNE

Lani meseca junija je poteklo 40 let od začetka delovanja krematorijske peči v tržaški Rižarni, v kateri so nacisti sežigali svoje žrtve. Zaradi te okoliščine je Rižarna v Trstu postala po končani vojni znana kot edino uničevalno nacistično taborišče v Italiji, in je leta 1965 bila proglašena za vsedržavni spomenik odpornišva proti nacifašizmu.

Tega dogodka pred štirimi desetletji se je mesto Trst spomnilo z raznimi slovesnostmi in priložnostnimi prireditvami, ki sta jih organizirala tržaška provinca in odbor za zaščito vrednot odpornišva in demokratičnih ustanov pod častnim pokroviteljstvom samega predsednika republike. Od javnih manifestacij velja omeniti proslavo 40-letnice ustrelitve 51 talcev v ulici Ghega na dan državnega praznika osvoboditve 25. aprila ter veličastno proslavo v sami Rižarni v nedeljo 1. julija 1984. Med spremnimi prireditvami pa velja

omeniti predvsem mednarodni simpozij zgodovinarjev v okviru mednarodnega zasedanja predstavnikov bivših deportirancev iz raznih evropskih taborišč. Zborovanja so se udeležili predstavniki naslednjih držav: Belgije, Holandske, Francije, Zvezne republike Nemčije, Nemške demokratične republike, Italije, Jugoslavije, Danske, Madžarske, Češkoslovaške, Poljske in Sovjetske zveze.

Kot omenjeno, je bilo v okviru proslav tudi študijsko zborovanje na temo: Od koncentracijskih taborišč do tržaške Rižarne, ki je potekalo na tržaški univerzi in na katerem so razni krajevni in drugi zgodovinarji prikazali razne vidike življenja in trpljenja v medvojnih taboriščih ter o nacistični politiki na tem našem področju. Pozornost nas Slovencev sta še posebej pritegnili poročili znanstvenega raziskovalca Božidarja Jezernika iz Slovenije ter tukajšnje zgodovinarke Lilia-

Ob 40-letnici Rižarne
1. julija 1984

ne Ferrari. Jezernik je prikazal življenje Slovencev v italijanskih internacijskih taboriščih, Ferrarijeva pa o delovanju Svete stolice v korist zapornikov v italijanskih taboriščih. Avtorica je v ta namen raziskala vse razpoložljive vire vatikanske diplomacije in dokumentirano posredovala značaj in obseg posegov visokih cerkvenih predstavnikov za olajšanje položaja internirancev.

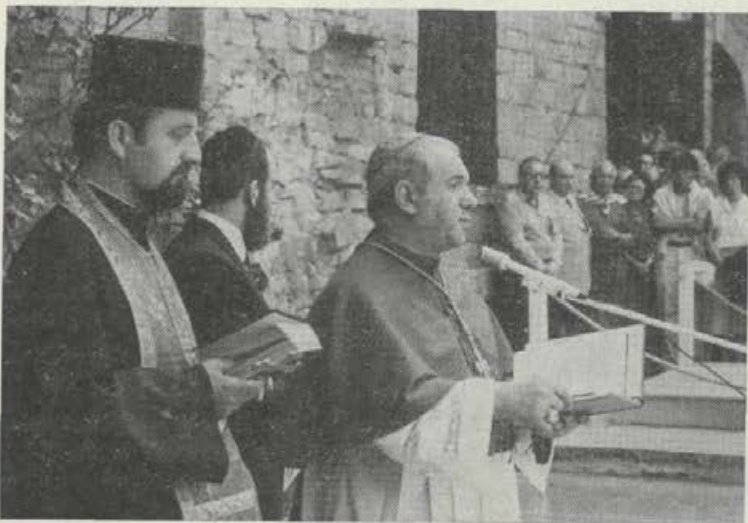
POSREDOVANJE SVETE STOLICE V KORIST VOJNIH INTERNIRANCEV

Poročilo prof. Ferrarijeve se naslanja predvsem na vatikanske diplomatske vire, ki so bili objavljeni v razdobju 1965-1981 in se nanašajo na čas druge svetovne vojne. Med objavljenim gradivom je tudi več pisem in raznih poročil o posredovanju Svete stolice v korist vojnih žrtev, med katere so vključeni judovski preganjanci, civilni deportiranci v zasedeni Sloveniji in Hrvaški leta 1941 ter iz Julijske krajine. Zavzemanje v korist vsakovrstnih preganjancev je potekalo na več ravneh in na pobudo različnih dejavnikov. Tu gre predvsem za dopisovanje med državnim tajnikom kardinalom Maglionejem in apostolskimi nunciji v

Rimu, Londonu, Washingtonu, Berlinu, Beogradu. Edina država, ki je stalno in dosledno odklanjala vatikansko posredovanje v kakršni koli obliki, je bila Sovjetska zveza. Osrednjo vlogo je pri teh posredovanjih v korist internirancev v italijanskih taboriščih imel nuncij msgr. Borgoncini Duca ob tesni pomoči še drugih sodelavcev, kot sta patra Tacchi Ventura in Marie-Benoit.

V omenjeni zbirki dokumentov Svete stolice se pogostoma omenjata zlasti taborišči Gonars pri Palmanovi in na otoku Rabu ob dalmatinski obali, pa tudi Renicci v Italiji. V teh taboriščih je po istih virih bilo interniranih okrog 50.000 Slovencev in Hrvatov.

Za posredovanje Svete stolice v korist omenjenih deportirancev so se zavzemali razni krogi. Med temi velja omeniti zlasti jugoslovansko veleposlaništvo v Washingtonu in jugoslovanske izseljence v ZDA, jugoslovansko begunsko vlado v Londonu, ljubljanskega škofa dr. Rožmana in krškega škofa dr. Srebrničja. Jugoslovanski izseljenci v Severni Ameriki so tudi zbirali materialno pomoč in jo po Rdečem križu pošiljali internirancem, zlasti na Rab.

Predstavniki katoliške, pravoslavne in judovske vere so se spomnili žrtev Rižarne

ZGODOVINA RIŽARNE

Po italijanski kapitulaciji 8. septembra 1943 je nemška vojska zasedla Italijo. Pod okriljem Nemcev so italijanski fašistični prvaki ustanovili nekakšno svojo vlado s sedežem v Salòju ob Gardskem jezeru in si tako delili oblast z nemškimi nacisti. Popolnoma zase pa so si Nemci pridržali področje Furlanije, Goriške, Tržaške, Istre in del Slovenije, ki je bilo neposredno podrejeno osrednji nemški vladi in je dobilo uradni naziv Jadransko Primorje (Adriatisches Küsteland). Upravno in politično središče tega področja je bil Trst.

Upravo tega področja je Hitler zapupal koroškemu »gaulajterju«¹ Friedrichu Rainerju, policijsko nadzorstvo pa znanemu esesovcu prvaku Odilu Globočniku. Zlasti slednji je dobil od Hitlerja nalogo, da to področje takorekoč očisti vseh političnih nasprotnikov od Judov pa do partizanov in drugih ljudi, nevarnih za neovirano uresničevanje nacističnih načrtov. V ta namen je imel na razpolago posebne oddelke esesovcev, policijo, redno vojsko in obveščevalce.

Nacisti so se v obilni meri posluževali tega svojega vojaško-političnega aparata za zatiranje vseh oblik upiranja nacistični politiki, ki so se razvile med prebivalstvom tega področja, ki so ga sestavljali Slovenci, Hrvati in Italijani. V začetku so sumljive ljudi zapirali v Koronejske zapore ter v nekdanje zapore Pri jezuitih. Ko ti prostori niso več zadostovali, so zasedli celotno skupino zgradb opuščene luščilnice riža pri Sv. Soboti v Trstu. To se je zgodilo proti koncu leta 1943, ko je Rižarna začela biti zapor, mučilnica ter zbirno središče za odvažanje deportirancev v veliko nemško taborišča v Srednji Evropi.

Kot rečeno, so sprva v prostore opuščene rižarne nacisti zbirali le zajete osebe, predvsem partizane aktiviste in druge protifašiste ter Jude. Spomladi leta 1944 pa je začela delovati tudi krematorijska peč, ki je stala

na notranjem dvorišču prav nasproti celic, na kraju, ki ga danes označuje jeklena plošča: njen prerez je še viden na notranjem pročelju osrednje stavbe. Peč je bila preizkušena 4. aprila 1944, ko so v njej sežgali sedemdeset trupel talcev, ki so jih bili prejšnji dan postrelili na openskem strelišču. Redno pa je začela delovati od 20. junija dalje. Okoliški prebivalci iz Škedenja vedo povedati, da se je gost rumenkast dim prvič začel viti iz dimnika v noči med 21. in 22. junijem 1944 in da se je odslej tak dim redno pojavljal dvakrat na teden: ob torkih in petkih. Računajo, da je bilo do konca aprila 1945 v Rižarni usmrčenih in sežganih od tri do pet tisoč ljudi, okrog dvajset tisoč ljudi pa je bilo tu zaprtih in nato odpeljanih na prisilno delo ali v taborišča Dachau, Auschwitz in Mauthausen.

Bili so tu ljudje iz raznih krajev Furlanije, s Tolminskega, z Goriškega, s Krasa, z Notranjskega, iz Istre in Trsta ter ljubljanske pokrajine. Po narodnosti so bili Italijani, Slovenci, Hrvati ter Judje.

Nemci so držali Rižarno v svojih rokah do zadnjega. Pred umikom so unčili vse važnejše dokumente in druge sledove svojega sramotnega početja. Nazadnje so v noči 29. aprila 1945 z minami pognali v zrak krematorijsko peč, na katero se je hkrati porušil tudi visoki tovarniški dimnik.

Po tridesetih letih se je aprila 1976 v Trstu zaključil proces proti odgovornim za zločinstva v Rižarni med nemško okupacijo. Toda klop za obtožence je bila ves čas procesa prazna. Slo je torej v bistvu za moralno-politični proces, katerega potek ni vse zadovoljil, vendar je potrdil dejstvo, da so se v Rižarni pri Sv. Soboti dogajale čudne in strašne stvari, za katere nihče od preživelih ni hotel odgovarjati.

In še nekaj je tudi ta proces razkril širši javnosti in sodnikom samim: da je bilo v tržaški Rižarni zaprtih, mučenih in uničenih sorazmerno največ Slovencev.

40 letnica požiga Mavhinj, Cerovelj, Vižovelj in Medje vasi

Tragičnega dogodka, ki je 16. avgusta 1944 prizadel štiri naše vasi na Primorskem, sta se spomnili s spominsko svečanostjo občinska uprava Devin-Nabrežine in sekcija Slovenske skupnosti v tej občini.

Predstavniki občine Devin-Nabrežine so začeli spominsko svečanost s polaganjem vencev pri spominskih obeležjih v Nabrežini, Medji vasi, Vižovljah, Mavhinjah in Cerovljah. Isti dan 16. avgusta 1984 je bila dopoldne v veži osnovne šole v Cerovljah slavnostna seja občinskega sveta, na katero so bili povabljeni predstavniki civilnih, cerkvenih in vojaških oblasti ter občani. Slavnostno sejo je začel in vodil namestnik župana najstarejši občinski odbornik Bojan Brezigar. Uradni govor je imel zgodovinar in ravnatelj Narodne in študijske knjižnice iz Trsta Milan Pahor. Spregovorila sta še Alojz Markovic in Bojan Brezigar, ki je tudi prebral resolucijo na državne oblasti, da bi občina Devin-Nabrežina dobila zlato odličje kot priznanje za vojne zasluge v odpornem gibanju in za vojne žrtve.

NEKAJ ZGODOVINSKIH PODATKOV O TRAGIČNEM DOGODKU

Po razpadu fašistične Italije so partizanske diverzantske akcije postajale vedno bolj drzne in učinkovite. Partizani so v tistem času porušili tudi objekte električne napeljave visoke napetosti. Povod za požig štirih vasi je bilo miniranje železniške proge med Devinom in Sesljanom. Po tej progi so nemški vojaki prevažali municijo in hrano med Postojno, Trstom, Tržičem in Nemčijo ter v notranjost Italije. Tu so vozili vlaki naše ljudi v koncentracijska taborišča, odkoder se mnogi niso več vrnili.

Zato so nacifašisti in nemški vojaki 16. avgusta 1944 ob 4.30 zjutraj obkolili vse štiri vasi in začeli s požigom. Ljudje, po večini samo žene, otroci in starejši moški — mladi možje in fantje so bili mobilizirani ali pri partizanih ali po zaporih, internacijah in taboriščih — so imeli na razpolago samo 20 minut, da so zapustili svoje domove in kaj nujnega rešili. Vse drugo je zgorelo v plamenih, tudi del živine.

Dolga vrsta vozov se je vila iz Mavhinj mimo Cerovelj in Vižovlj na dvorišče Žendarmerije v Sesljan. Tu so zbirali ljudi, da bi jih odpeljali v daljno Nemčijo. Povedati je treba tudi resnico, ki je bila doslej skoro vedno zamolčana, da je tedanji župnik Mirko Filej posredoval pri oblasteh, da se je lahko mnogo ljudi nastanilo pri sorodnikih in znancih ter tako niso odšli v pregnanstvo.

V Mavhinjah so bile požgane vse hiše, razen cerkve, šole in župnišča, ki je pozneje nudilo zatočišče nekaterim družinam. Pravitako so bile skoro popolnoma požgane Cerovlje in Medja vas, nekoliko je bilo prizaneseno Vižovljam.

Zgodovinski podatki devinsko-nabrežinske občine navajajo, da je 13 ljudi umrlo v koncentracijskih taboriščih in na prisilnem delu, veliko je bilo interniranih in 101 prebivalec je padel v boju, nekateri so izginili brez sledu.

Namestnik župana občinski odbornik Bojan Brezigar je v zaključnem posegu na slavnostni seji, ko se je spomnil žrtev, ki jih je slovensko prebivalstvo dalo v boju zoper skupnega sovražnika dejal, da je devinsko-nabrežinska občina doživela po vojni grobo demografsko spremembo, ki je predstavljala hud udarec za domačine in ni potekala brez bolečin. Vendar pa se

je na obeh straneh prebivalstva uveljavila volja, da se premosti začetni odpor in poišče način mirnega sožitja. Ta volja še danes obstaja.

SLOVENSKI TABOR V MAVHINJAH

Devinsko-nabrežinska sekcija Slovenske skupnosti je spominsko svečanost ob 40-letnici požiga štirih vasi imela v nedeljo 19. avgusta 1984 popoldne na trgu pred cerkvijo v Mavhinjah. Ob tej priložnosti je pripravila tudi posebne značke in spored, ki je obsegal nastop nabrežinske godbe na pihala, govor pisatelja Borisa Pahorja, recital »Ljubezen — mir« KD Šentjakob iz Bežigrada (Ljubljana) in nastop kvinteta Savski val z Ježice (pri Ljubljani).

To svečanost je imenovala Slovenski tabor. Slavnostni govornik pisatelj Boris Pahor je spregovoril:

I.

Dragi prijatelj!

Sešli smo se danes tukaj zato, da se ob obletnici ene izmed nešteti ujm, ki so se v vojnih dneh zgrnile na naša domovja, dostojno poklonimo vsem padlim; a mislim, da smo na tem zboru združeni tudi zato, da ocenimo izkustva preteklosti, pretehtamo sedanjost in skušamo zbrati potrebne spodbude za prihodnost. Neplodno je namreč s pieteto obujati nekdanje hudo, če to nas ne bogati na življenjski poti.

V tem smislu je morebiti prav, če v prvi vrsti poudarim, kako je bila nesreča, ki je pred štirimi desetletji doletela tukajšnje vasi, eden izmed vrhuncev hude ure, ki se je na Primorskem začela z letom osemnajstim. Že hitro po koncu prve svetovne vojne so namreč prve grmade upelile našo imovino. To se pravi, da smo se z ognjem, ki ga je potem netila nacistična roka, morali spoprijeti že takrat, ko so naše sedeže in knjige kurili črnosrajčniški rokovnjači, predhodniki vseh požigalcev, ki so se kasneje znašali nad našimi vasmí. To pa še pomeni, da je poleg ječ in smrtnih obsodb prav ogenj vidno označeval našo usodo prvo polovico tega stoletja: saj so se zublji najpoprej lotili naših kulturnih ustanov, potem bivališč, nazadnje pa še teles naših ljudi v peči Rižarne in v vseh požrešnih pečeh germanskega krematorijskega univerzuma.

A s tem omenjanjem tragičnihkušenj na-

šega prvega srečanja z Vulkanom, rimskim bogom ognja, ne mislim samo razširiti panoramo naše sodobne primorske zgodovine do tja, kamor po pravici sega; pač pa želim s tem priklicati v našo zavest večkrat nepoudarjeno resnico, da se je prav takrat, ob tistih prvih grmadah, v naši sredi počel tisti upor proti desnemu totalitarizmu, ki so ga druge evropske dežele doživele dosti kasneje.

Angleški zgodovinar A.J.P. Taylor, ko v svoji knjigi o Trstu najpoprej ugotavlja, da ni samo fašizem odgovoren za to, kar se je dogajalo s slovenskim in hrvaškim ljudstvom, ampak prav tako tudi Bonomi in Sforza in vsi drugi liberalni poslanci, tako nadaljuje: »Noben narod ni boljše branil svojih pravic kakor Slovani zahodno od Julijskih Alp... bil je dvajset let trajajoči plebiscit... Slovenci so se kot narod upirali temu, da bi izginili...«

In slovenski književni zgodovinar prof. Anton Slodnjak je — kot sem že nekje omenil — ob Špangerjevi knjigi *Bazoviški spomenik* vzkliknil: »A saj to je dokument o prvem protifašističnem uporu v Evropi!«

In pomen te naše preteklosti je v svojih esejih in ocenah najbolj tehtno poudaril prav vaš domačin, pomembni literarni zgodovinar dr. Lino Legiša.

Tako torej, gre za resnico, da se je naš osvobodilni boj začel že v prvem desetletju po zaključku prvega svetovnega spopada in zdi se mi prav, da se ob tej priložnosti tega jasno zavemo, ker, žal, te resnice doslej ne samo nismo znali ali hoteli dostojno posredovati drugim, ampak jo tudi sami sebi večkrat zamolčujemo.

O seveda, imamo Čermeljeve knjige, imamo pravkar omenjenega Špangerja pa Sardočevo dragoceno pričevanje, a ta naša preteklost ni prišla v šolske tekste zgodovine tako, kakor bi zaslužila, ni sestavni del javnega mnenja na Slovenskem. Vse se namreč zdi, kot da bi moral dobršen del naše preteklosti ostati v senci, naša sodobna primorska zgodovina pa naj bi se začela 1941. ali 1942. leta s splošno slovenskim osvobodilnim pokretom. Ta je seveda odigral pomembno vlogo, o tem ni nobenega dvoma; vendar, kakor se v zvezi z njim zmeraj omenja jo zasluge samo ene stranke, tako se nič kaj rado ne poudarja, da so se nemalo let pred nastankom uradnega osvobodilnega gibanja tukaj pri nas ljudje vseh nazorov — od katoličanov do krščanskih socialcev, do liberalcev, do

V DSI so 9. januarja 1984 posvetili večer 70-letnici pisatelja Borisa Pahorja (ob njem sedi Sergij Pahor) (fotomladika)

komunistov — upirali raznarodovanju in črni diktaturi. In da smo imeli v tistih letih dolge kolone obtožencev in jetnikov vseh poklicev — od zdravnikov in odvetnikov do obrtnikov in uradnikov, do kmečkih fantov in mož do dijakov in dijakinj. In da so bili z drugimi vred v prvih vrstah mašniki — začnši s knezonadškofom Sedejem, pesnikom Trinkom, teologom Ukmarjem in poslancem Ščekom vse do zadnjega vaškega kaplana.

Vidite, in vsa ta zgodovina, ki je predhodnica usode vaših vasi, bi se morala projicirati v današnji čas, a se ne tako, kot bi bilo potrebno, ker smo — po sili razmer — večkrat morali gledati na preteklost skozi ideološke naočnike in si tako krčili akcijski radij. Komaj zdaj, po štirih desetletjih se nekateri kratkovidneži začenjajo zavedati, da je naša narodna skupnost pač pluralistično občestvo, ki se je kot tako spoprijelo s fašizmom in nacizmom in tako ostaja tudi zdaj, ko živi v načelno demokraciji.

Gre, naj ponovim, za pomembne, pravzaprav za bistvene ugotovitve, bistvene zato, ker samo z organsko povezavo s svojo tradicijo neka skupnost lahko začuti v sebi potrebno trdnost; navezanost na tradicijo pa je potrebna oziroma nujna, ko gre za mladi rod, če nočemo, da se nam ta odtuji kot ponorele rakaste celice.

Saj, in tako smo iz pretklosti prešli v današnji čas.

II.

Kaj naj rečemo o sedanjih dneh?

Vsekakor predvsem to, da se ne ravnamo po razpoloženju, ki nas je navdajalo v predvojnih in medvojnih hudih letih. In pri tem — da se razumemo — ne mislim na kakšna izredna dejanja ali na kakšna svojeglava junaštva; pač pa na ponosnega duha, ki bi ga bilo potrebno čutiti v skupnosti, ki so jo hoteli odpraviti kot mrčes in so ji zato spalili domovja ter ji obenem dali skusiti vse, kar so si lahko izmislili možgani kulturnega človeka tega dvajsetega stoletja.

Res, skoraj neverjetno je videti, da so se ljudje, ki so napadali najpoprej sabaudsko, potem pa hitlerjansko vojsko, vsa ta povojna leta vdali dolgočasnemu poudarjanju zahtev o zaščiti in so se komaj zdaj, po tridesetih letih, kar je bil podpisan Londonski memorandum, odločili, da zberejo množice na goriškem Travniku, namesto da bi jih sklicali skupaj takoj potem, ko parlament londonske listine ni ratificiral.

Prav gotovo, mi smo miroljubno in razumno ljudstvo, ki dobro ve, kaj so lepe manire, kaj je dobro sosodstvo, kaj je potreba po trgovskih sporazumih in tudi kaj je potreba po posojilih.

Vendar je morebiti čas, da za latinskim pesnikom ponovimo:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines!

Ali po naše: vse do neke dostojne mere!
In to velja seveda za rimsko oblast, a velja v prvi vrsti za nas same, ki ne poznamo nekega pravega merila, ampak se zaletavamo iz ene skrajnosti v drugo, nazadnje pa imamo povrh vsega še sami sebe za norca.

Po velikem shodu v Gorici smo namreč v uvodnem članku tukajšnjega slovenskega dnevnika brali, da je zdaj konec tabúja, češ da Slovenci ne spadamo na cesto in na trg.

Tabú, to je pa po slovensko prepovedan, nedotakljiv predmet, pa tudi prepovedano dejanje.

A kdo in kdaj si je izmislil, da je za nas tabú — možnost, da bi se javno zbrali za zahtevo tega, kar nam gre?

Nikjer za tak tabú nihče ne ve.

Ne v knjigah ga ni, ne v naši zavesti.

In vendar je videti, da so se nekateri doslej po tem nevidnem tabúju ravnali — pa da so se potem premislili. A to tudi pomeni, da so se začeli zavedati, da so se vsa leta umikali na rob dogajanja in da je šla zgodovina brez njih naprej. Hkrati pa seveda to tudi pomeni, da se je vsega tega nesmiselnega umikanja zavedela tudi matična dežela.

Pa v tistem uvodniku smo takrat še brali, da je vendar zdaj »ustvarjena nova oblika boja«.

Žal mi je, da moram razločno in odločno ugovarjati: za nikakršno »novo obliko« ne gre, saj smo bili skozi dolga povojna leta priče — in nekateri tudi udeleženci — oceanskih shodov in manifestacij, ki so jim bili na čelu prav tisti vodniki, ki danes omenjajo tabúje. A kakšen tabú neki, ko pa se s tako obliko boja uveljavljajo sindikati in organizatorji povork za mir in proti atomskemu orožju. Res je, da preživetje neke narodne skupnosti ni tako pomembno kot poskus preprečitve morebitnega nuklearnega spopada; a ohranitev naše identitete je vendar vredna toliko kot odpust delavcev iz tovarne, ki se je znašla v težavah...

A da ne gre za nikakršno »novo obliko boja«, lahka priča tistih trideset šolnikov, profesorjev, učiteljic in učiteljev, ki smo se 1970. leta naveličali čakati, da se stanje na naših šolah uredi. Kar na svojo roko smo se odpeljali v Rim in tam s svojimi transparenti oblegali poslansko zbornico, vladno palačo in senat, da je tedanji predsednik senata Pertini godrnjal, ali je potrebno, da zganjamo tak kraval. Pomagali smo si namreč s piščalkami. A kaj, če pa drugače ne gre! In čeprav nam je bil predsednik

senata simpatičen že takrat, smo vztrajali, in je tisto naše zasedanje rimskih ulic trajalo od jutra do večera, da so imeli policijski džipi kar precej posla z nami.

Da, in edini pomembni zakon, ki smo ga kot skupnost dosegli, je prav zakon o naših šolah.

Tako je torej s to »novo obliko boja«!

Saj vem, ta ali oni mi bo očital, da sem odšel daleč od podobe požganih vasi in od bodočih žic in od nepovrnjenih ljudi, zavoljo katerih smo danes tukaj.

Pa ni res.

Ker mi smo si že zdavnaj otrli solze ob naših pogoriščih, zgradili smo si nova domovja, stavili na življenje in začeli spet upati na zemlji naših očetov.

Vendar, ali se nismo večkrat vedli tako, kot da je naše dostojanstvo zgorelo s častitljivimi tramovi nekdanjih bivališč?

Nujno je zato, da se zdaj vprašamo, kaj bo z našo prihodnostjo.

III.

Glede naše prihodnje usode moramo predvsem skleniti — in to vsi, tudi tisti, ki so bili najbolj preizkušeni, pa v prvi vrsti —, da mora biti naša prihodnost takšna, da se ob nji ne bomo čutili nevredni dediči naše pretekle zgodovine.

Glejte, konec julija je bil v Milanu kongres organizacije, ki se zavzema za nepriznane jezike, in tam smo ugotovili, kako se, kot gobe po dežju, pojavljajo skupnosti, za katere doslej nihče ni mogel misliti, da bodo zagovarjale neko svojo jezikovno posebnost. To pomeni, da tudi govori, ki so doslej veljali za narečja italijanščine, zdaj zahtevajo zaščito.

In imajo prav, to je vsekakor njihova pravica.

Pa mi, ki bi jim morali biti za zgled, kako se vedemo ob vprašanju zavesti, ob vprašanju zvestobe, ob zahtevi po pokončnosti?

Prav gotovo, za naš položaj so bili po koncu vojske odgovorni zavezniki; potem je odgovoren seveda Rim; a za naše klavrno stanje so odgovorni tudi tisti, ki so bili zvesti ideološkim načrtom, namesto da bi mislili na ustvarjanje solidne podlage za naš obstoj. A poleg tega je, žal, tudi res, da smo se pustili in se še pustimo voditi, kot da še nismo postali polnoletni.

O seveda, s ponosom lahko pokažemo na

**Profesorji enotne
srednje šole
Igo Gruden
iz Nabrežine
so se poslovili od
nekdanje ravnateljice
prof. Ivane Antonini**

naše množično razvejano kulturno življenje. In ko bi o množični kulturi obstajalo kakšno olimpijsko tekmovanje, bi nam zlata kolajna prav gotovo ne ušla; brez težav bi si jo priborjevali, čeprav bi imeli za tekmece naše bližnje sosedo ali pa tudi še kak drug po številu velik narod.

A ta naša kulturna razvejanost ne more biti odrešilna brez treznega in modrega političnega življenja, brez zvestobe tisti filozofiji, ki jo je Cankar skrčil v en sam stavek, ko je rekel, da mora stranka rasti iz naroda za narod. Žal pa so našo narodno skupnost po vojski usmerjali tako, da se je odločala križem krašem, namesto da bi pretehtala, kaj je zanj prav, kaj pa narobe.

Kapilarno razpredena kultura, to je, ponavljam, naša moč; a žal je moralo preteči štiri deset let — prihodnje leto bo obletnica! —, da so naši odgovorni spoznali, kako kultura, ki je enosmerna, ni kultura; štiri desetletja, preden se je komu posvetilo, da ostaja narod vrednota ne glede na usodo razrednega boja; štiri desetletja, preden je tudi slovenski človek onkraj mejne črte začel ugotavljati, da bi bil takrat, ko bi nas tukaj ne bilo več, on na vrsti.

Da, dragi prijatelji teh krajev, ki ste plačali tako težek obolus za potrdilo svojega dostojanstva: kakor ste s svojim doprinosom dosegli, da ste spoštovani člani svobodne Evrope, tako boste samo s svojo pokončnostjo zgled rodovom, ki nam bodo sledili.

Zakaj če mi ne malikujemo naroda, kakor

nam nekateri zlonamerno podtikajo, ga prav tako tudi ne zanikujemo, ker smo prepričani, da v tem svetu, v katerem se vse mrvi in razkaja, prav zavest tesne povezave v doživeto rodno občestvo človeka v precejšnji meri odreši občutka, da je ta naša zemeljska domovina nesmiselna.

Za konec pa mi dovolite, da si sposodim primero iz zgodbe, ki je o nji napisal zanimivo knjigo nadaljevalec vašega domačina Štreklja, kraški zanstvenik dr. Milko Matičetov.

Gre za zgodbo, ki spada v ljudsko izročilo vse od Litve do Bretanje in ki ima svojo različico tudi pri nas. Pripoved govori o usodi človeka, ki se je pregrešil proti zakonom in je zato moral zgoreti; vendar je na pogorišču ostalo živo in nedotaknjeno njegovo srce. In to srce je imelo tako silno življenjsko moč, je izžarevalo tako ustvarjalno ljubezen, da je v njegovi bližini nedolžno dekle spočelo otroka, novega človeka, ki je bil ves prenovljen, ker se je bil pojavil po tako uničujoči ognjeni preizkušnji.

Vidite, tudi mi smo se uprli zakonom, zakonom močnejših, tudi mi smo za te močnejše *grešili*, ker smo hoteli ostati sebi zvesti. A tudi mi, kot človek v ljudski modrosti, smo si sredi pogorišča rešili srce. In rešile so ga v veliki meri predvsem vse tiste številne lepe Vide, ki niso nikamor odšle, ampak so postale neveste v naših obnovljenih domovih. Zato prislunimo šepetu tiste ljubezni, prenesimo v jutrišnji dan vizijo starodavne, a zmeraj mlade zvestobe.

20 let župnijskega doma »A. Gregorčič« v Štandrežu

Letos in sicer 18. julija poteče 20 let odkar je bil odprt in blagoslovljen župnijski dom »Anton Gregorčič« v Štandrežu. Najprej je nosil ime Župnijski dom sv. Andreja, ob desetletnici pa je bil poimenovan po narodno-zasluznem mozu dr. Antonu Gregorčiču, ki počiva na štandreškem pokopališču. Dom je bil zgrajen z župnijskimi sredstvi in opremljen s prispevki vaščanov, z namenom da bo služil za versko in prosvetno dejavnost v vasi, za kar do tedaj ni bilo primernih prostorov. Zaradi tega so že takoj po zadnji vojni štandreški dušni pastirji čutili potrebo, da bi zgradili ustrezne prostore. Prvi se je za to zanimal župnik Artur Zalatel, za njim Stanko Stanič in tudi Hilarij Cotič. Poleg drugih težav je bilo zlasti pomanjkanje primernega zemljišča. Problem se je rešil šele leta 1964, ko je goriška občina, na ponovne prošnje župnika Jožefa Žorža darovala v ta namen župnijski cerkvi zadostno površino lastnega zemljišča, ki je mejilo s cerkvenim dvoriščem. Na tem kraju pri cerkvi se je v teku enega leta zgradil sedanji župnijski dom.

Dom ima dve nadstropji: v prvem je velika dvorana z 200 sedeži, z odrom in kabino za kinoprojektor, za odrom je še prostorna mala dvorana; v pritličju sta dve sobi, velika igralnica z dvema sobicama. Poleg doma je še asfaltirano športno igrišče.

Iz cerkvenega pevskega zbora se je tedaj razvilo katoliško Prosvetno društvo »Štandrež«, ki je v sodelovanju z župnijo prevzelo v roke prosvetno delovanje in dvorani. Poleg Prosvetnega društva z raznimi odseki so v domu dobili svoj sedež mešani pevski zbor, mladinski cerkveni zbor, obe skavtski skupini, glasbena šola in športno društvo Velox. Vse te skupine se teden za tednom zbirajo v domu in razvijajo

svojo dejavnost, ki ugodno vpliva na narodno in versko življenje v vasi.

Najbolj se je uveljavil društveni dramski odsek, ki je začel delovati takoj po otvoritvi doma in je leto za letom tako napredoval, da je postal najboljša amaterska dramska skupina v zamejstvu. Častno je nastopala ne samo doma in po naših krajih v zamejstvu, ampak tudi v Sloveniji in na Koroškem ter pri naših izseljencih po Evropi in celo v ZDA.

Župnijska dvorana je odprta tudi drugim prosvetnim skupinam brez razlike, le da nastopajo s stvaritvami, ki ne žalijo krščanskega čustva. V tem okviru se je v teh letih razvilo plodovito gostovanje zamejskih kulturnih skupin in tudi iz Slovenije in Koroške.

Naj omenim le nekatere vidnejše: Slovensko gledališče iz Trsta je bilo vsakoletni gost, včasih tudi z več nastopi, nato Primorsko gledališče iz Nove Gorice, solisti ljubljanske Opere, ansambla Veseli planšarji in Beneški fantje iz Ljubljane, Ansambel narodnih plesova i pjesma iz Zadra, dramske skupine iz Gorice, Doberdoba, Števerjana, Kanala in Kamenj in druge. Prosvetno društvo je v teh letih poskrbelo tudi za mnoge kulturne večere. Na teh so znani predavatelji z besedo in s slikami marsikaj lepega in zanimivega povedali in prikazali našim ljudem. Ti so z njimi lahko potovali v daljne kraje in na visoke gore ali pa v velika mesta in občudovali naravo in življenje.

Tudi petje, tako cerkveno kot prosvetno je z novim domom pridobilo živahen razmah, saj imata oba pevska zbora, mešani in mladinski, kaj pripraven prostor v mali dvorani za pevske vaje, v veliki pa za nastope in seveda vsa leta tudi skrbne pevovodje. Mešani pevski zbor se vsako leto u-

spešneje udeležuje pevski reviji, Cecilijanke in revije Primorska poje, obenem tudi prilično nastopa pri raznih prireditvah. Mladinski cerkveni zbor se stalno udeležuje Male cecilijanke in skupne božičnice, prepeva pri raznih prireditvah tako v domači dvorani, kot na trgu pred cerkvijo in pri vaškem Prazniku špargljev ter prav rad gostuje tudi drugod. — Zlasti pa je hvalevredno za oba zbora, da nedeljo za nedeljo, praznik za praznikom prepevata pri bogoslužju v domači cerkvi, da je zares slovesno in privlačno. To pomeni okrog 60 nastopov na leto.

Naravno je, da tudi naši skavti in skavtinje imajo v Domu svoj sedež in se tam zbirajo na tedenske sestanke. Pred tremi leti se jim je uredilo in opremilo še posebno sobo v poslopju poleg Doma, v kateri lahko samostojno razvijajo svoje dejavnosti oba skavtska voda skupno z volčiči in vericami. Večkrat so v dvorani priredili skavtske večere in nastopali pri raznih prireditvah.

Že leta 1973 se je v Domu ustanovila glasbena šola, ki nudi naši mladini priložnost, da se lahko doma glasbeno vzgaja. V ta namen je uprava Župnijskega doma nabavila 2 klavirja, 2 harmoniki in kitare in poskrbela za dobre profesorje, ki učijo gojence igranja na

ta glasbila. Gojencev je vsako leto okrog 35 in ob koncu šolskega leta priredijo javni nastop, da pokažejo svoje uspehe. Iz gojencev te šole je zrasel samostojen ansambel, ki uspešno nastopa pri raznih prireditvah.

Dvorana ima tudi dovoljenje za kinopredstave. V teh letih se je v njej prikazalo že nad 200 zabavnih in poučnih filmov. Prva leta so se nedeljo za nedeljo vrteli filmi in verski dokumentarji, a zdaj niso več tako privlačni, ker imamo vsi doma televizijo.

Župnijski dom je tudi center za socialni razvoj vasi. Tako so bili v njem že razni tečaji: za gospodinjstvo, strojepisje in krojni tečaji. V domu je več kot tri leta gostoval vaški otroški vrtec, ko je njegovo poslopje pogorelo. Več let je imel tam sedež tudi pošolski pouk.

Tudi na verskem področju je Dom pokazal svojo korist in uspeh. V Domu se naša mladina pripravlja na sprejem sv. zakramentov. Prvoobhajanci in birmanci se med letom zbirajo v mali dvorani, da se v ogrevanem in svetlem prostoru učijo krščanski nauk in ne več kot njihovi starši v mrzli zakristiji. V Domu so bila v teh letih številna verska predavanja in srečanja za starše in za mladino. Tako so imeli naši

Župnijski dom
»A. Gregorčič«
v Štandrežu

verniki možnost, da so slišali dobre predavatelje, ki so jim širili versko znanje in nudili koristna navodila za življenje. Zelo dobrodošel je bil Dom tudi ob obiskih g. škofov, ki so se tam lahko prosto srečali in pogovorili z našimi verniki. Omenimo lahko, da so nas v dvorani obiskali že trije naši škofje.

Na športnem igrišču Doma se je vadilo in nastopalo športno društvo Velox, ki se je v prvih letih precej uveljavilo v odbojki, a je zadnje čase manj aktivno zaradi pomanjkanja trenerjev. Igrišče pa je kljub temu dan za dnevom polno mladeža, ki se zabava

v nogometu in drugih igrah. V igralnici pod dvorano je naša mladina z namiznim tenisom in malim ročnim nogometom preživela marsikatero prijetno uro.

V 20 letih obstoja je Župnijski dom izpričal kako koristna je bila zamisel domačih dušnih pastirjev, ki so si Dom zamislili in uresničili ter še vedno zanj skrbijo. Posebno priznanje in zahvalo zaslužijo tudi vsi tisti člani naše vaše skupnosti, ki so bili in so še aktivno udeleženi pri delu za kulturno, narodno in versko rast našega Štandreža, ki poleg cerkve in šole ima v župnijskem domu skladno dopolnjevanje.

MARTIN JEVNIKAR

Poslovili so se

Franc Jeza

Dne 20. januarja 1984 je umrl v Trstu časnikar in pisatelj Franc Jeza, veliki bорец za slovenstvo in za samostojno slovensko državo, človek, ki je prerasel tipične slovenske lastnosti ponižnega, poslušnega in vdanega človeka oblastem in se spremenil v sproščene in svobodoljubnega moža. Kot krščanski socialist je odšel s Kocbekom k partizanom, da bi po vojni ustvarili nov slovenski svet, v katerem bi vladale svoboda, socialna pravičnost

Franc Jeza

in politična demokracija. Ko je po vojni razočaran spoznal, da so razmere krenile v drugo smer, s katero se ni mogel strinjati, se je pogumno odločil za politično begunstvo in preko tolimskih hribov prišel v Trst, kjer je do smrti ostal brez državljanstva in stalne zaposlitve. Vendar ni obupal, čeprav je imel družino.

V Trstu je začel širiti svoje ideje neustrašeno in podjetno z besedo in peresom, šel je celo tako daleč, da je zatikal letake na avtomobile s slovensko registracijo, po pošti pa jih je pošiljal prijateljem in političnim nasprotnikom. Da bi jih mogel neovirano širiti in poglobljati, je ustanovil dve neodvisni slovenski reviji *Stvarnost* in *Stvarnost in svobodo*, ker pa nista našli dovolj odziva, se je v zadnjem desetletju zatekel k občasnim zbornikom. Za vse to je žrtvoval svoja skromna gnotna sredstva, čas in napore.

Čeprav je bil begunec, je z ljubeznijo in zaskrbljenostjo gledal preko meje, kaj se tam dogaja v politiki in kulturi. Dolga leta je vsak dan na Radiu Trst A in v Novem listu razgledano in prizadeto poročal o novih slovenskih knjigah, revijah in prireditvah doma, v zamejstvu in zdomstvu in do

vsega neustrašeno zavzemal svoje stališče. Veselil se je z uspehi in dosežki, z žalostjo in jezo je spremljal neuspehe in napake. Pri tem ga niso motili osebni napadi nanj in polemike, ki jih je sprožil, verjel je v enoten slovenski kulturni prostor, v katerem sme vsakdo povedati vse. V tem duhu je napisal in izdal študijo o gospodarskem in političnem položaju slovenskega naroda v Jugoslaviji *Nova tlaka slovenskega naroda* (1967).

Ker je bil prepričan, da so slovenski zgodovinarji in jezikoslovci preveč odvisni od nemških zgodovinskih virov, je šel v drugo skrajnost in postavil teorijo o skandinavski domovini Slovencev v knjigi *Skandinavski izvor Slovencev* (1967). Ta teorija mu je prinesla več škode kot koristi, ker ni bila dovolj utemeljena in dokazana, vendar je pri njej vztrajal do konca.

Jeza je bil tudi dober pisatelj. Za Mladiko je napisal zgodovinsko povest iz dobe naseljevanja Slovencev v sedanjí domovini *Moč ljubezni*, ki jo je pozneje izdala Celovška Mohorjeva družba kot svojo redno knjigo (1967). Pri Goriški Mohorjevi družbi je izšla njegova knjiga *Nevidna meja*, povest iz daljne prihodnosti in druge fantastične zgodbe (1980). Zelo rad je imel otroke in zanje je napisal v Pastirčku povesti *Dogodivščine dveh dečkov*, *Kmetija otrok*, *Pustolovščina v gozdu* in *Sparunove dogodivščine z Obri*. Svoje taboriško življenje v Dachauu je opisal v Novem listu v podlistkih *V dachauskih blokih*, prav tam sta izšla fantastični roman iz bodočnosti *Povratak iz vesolja* in roman *Smrt v mladosti*.

Ukvarjal se je tudi z dramatiko in dobil 1964 prvo nagrado na Radiu Trst A za dramo *Zadeva je končana*. Napisal je še vrsto iger za otroke in odrasle, še več pa jih je prevedel iz tujih jezikov.

Franc Jeza je bil kulturno in politično zelo razgledan, rad je razpravljал o vsemogočih vprašanjih, kot človek je bil prisrčen, družaben, pri delu pa vztrajen, požrtvovalen, pokončen in

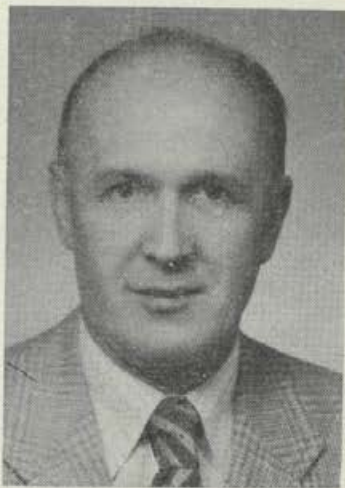
neuklonljiv. Njegovo življenje je opisano v PSBL I, 592-93.

Jože Seražin

Dne 8. julija 1984 je tiho odšel iz Trsta v večnost prof. Jože Seražin, ki je od prve ure obnovitve slovenskih šol v Trstu poučeval slovenščino in zgodovino na Nižji srednji šoli pri Sv. Jakobu, na Znanstvenem liceju Fr. Prešeren, nato je bil ravnatelj na učiteljskišči v Gorici, kjer je ustanovil šolo za vrtnarice, končno je bil od 1975 do upokojitve 1977 ravnatelj na Trgovskem tehničnem zavodu Žiga Zois v Trstu. Ob tem je več let poučeval slovenščino v tržaškem bogoslovju nekaterih duhovnikov in samega škofa msgr. Bellomija.

Na vseh mestih je skušal v učencih zbuditi ljubezen do slovenščine in do slovenske zemlje, ki jo je temeljito spoznal, ko je bil skoraj dve leti partizanski dopisnik in je domala vso prehodil. Za dijake se je trudil v šoli in zunaj nje, navduševal jih je in jim pomagal, da so pisali v Literarne vaje in se tako vadili v samostojnem izražanju. Zanje je napisal nekaj skript in za višje srednje šole *Rimsko zgodovino* (1981).

Prof. Seražin se je rodil 17. decembra 1914 v Kazljah pri Sežani. Njogo-

Jože Seražin

va mladost je bila težka, že kot otrok je moral opravljati težka kmečka dela in si sam služiti kruh. To ga je utrdilo, da je bil vztrajen, delaven, skromen in dobrega srca. Nikoli ni silil v ospredje, čeprav je bil razgledan na vseh področjih. Nekaj let je študiral v goriškem semenišču, nato v Tolminu, maturiral pa je v Gorici. Univerzo je dovršil v Padovi in pri prof. Arturu Cronii doktoriral s tezo *Il dialetto sloveno del Carso Superiore (Cansigliano)* v akad. letu 1940-41.

Miloš Stare

V Buenos Airesu v Argentini je umrl 5. aprila 1984 Miloš Stare, vodilni zdomski javni delavec. Doma je bil v Dobu pri Domžalah, kjer se je rodil 11. junija 1905. V Ljubljani je dovršil pravo in stopil v odvetniško pisarno poznejšega ministra dr. Mihe Kreka. Tu se je vpeljal v politiko in postal pozneje Krekov naslednik pri vodstvu Narodnega odbora in Slovenske ljudske stranke. 1938 je bil izvoljen za državnega poslanca za okraj Ljubljana-okolica. Bil je tudi med ustanovitelji Radia Ljubljana. Med vojno je bil Krekov zastopnik v Sloveniji. Že od leta 1941 je urejal ilegalni list *Svobodna Slovenija*, ki je zastopal protikomunistično smer zasedenih Slovencev. Zaradi tega dela se je moral skrivati v Ljubljani, od aprila do maja 1945 tudi v Trstu, kamor se je vračal še pozneje. Ko pa so ga 27. oktobra 1945 poskušali v Trstu v ulici Ginnastica ugrabiti, se je preselil v Rim, 1947 pa je med prvimi odpotoval v Argentino in se naselil v Buenos Airesu.

V Argentini je razvil Stare vso svojo sposobnost in podjetnost. Bil je med pobudniki Društva Slovencev, zdaj Zedinjena Slovenija, in ji bil dolga leta predsednik. V prvi dobi je morala ta krovna organizacija kakih 8.000 izseljencev, ki so po zadnji vojni odšli v Argentino, skrbeti za njihovo namestitev in zaposlitev in za vraščanje v nove razmere. Zdaj vzdržuje slovenske šole, jih povezuje, skrbi za predavanja in proslave.

Z novim letom 1948 je Stare obnovil svoj tednik *Svobodna Slovenija*, ki izhaja v Buenos Airesu že 37 let nepretrgoma. Navadno ima po štiri strani, v njej so politični in kulturni člani o dogajanjih v Argentini, v svetu in Jugoslaviji, kritike, poročila o življenju Slovencev v Argentini, pogosto pa poroča tudi o razmerah Slovencev v Italiji in Avstriji ter se bori za njihove pravice. Ker so izseljenci vedno navezani na staro domovino, ima v vsaki številki posebno rubriko Novice iz Slovenije. List je dobro urejevan in najbolj razširjen v zdomstvu.

Že leta 1948 je Stare osnoval tudi založbo Svobodne Slovenije in ta je začela izdajati *Koledar Svobodne Slovenije*, že 1952 pa se je naslov spremenil v *Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije*. Do zdaj jih je izšlo 24 in so bogata zakladnica najrazličnejših razprav, dokumentov, pričevanj, spominskih člankov o živih in mrtvih Slovencev, o življenju zdomskih Slovencev na raznih celinah, o razmerah Slovencev v Italiji in Avstriji. Stare je znal pritegniti sodelavce z vsega sveta, zato so ti zborniki na znanstveni višini in nepogrešljiv vir podatkov in dokumentarnih slik.

Stare je bil zadnjih 14 let predsednik Narodnega odbora za Slovenijo, ki je najvišji organ slovenske ideološke emigracije, istočasno pa je bil načelnik Slovenske ljudske stranke v zdomstvu. Doma in v Argentini se je trudil za demokratično in socialno pravično ureditev Slovenije in da bi se Slovenci v zdomstvu narodnostno ohranili.

Franja Golob

Dne 13. januarja 1984 je umrla v Buenos Airesu operna pevka Franja Golob, žena dr. Miloša Stareta, ki je umrl tri mesece za njo. Doma je bila iz Podmelca, kjer se je rodila 8. marca 1908, maturirala na učiteljski šoli v Ljubljani in bila tu na konservatoriju učenka prof. Jeanetta Foedransperg. Vstopila je v ljubljansko Opero in 1931 prvič nastopila kot solistka. Kmalu

pa je od manjših vlog prestopila k večjim in postala steber opernega ansambla. Njene najvažnejše vloge so bile: Azucena (Verdijev Trubadur), Suzuki (Puccinijeva Madame Butterfly), Carmen (Bizetova Carmen), Ulrika (Verdijev Ples v maskah), Orfej (Gluckov Orfej in Evridika) in vrsta drugih. V letih 1938-41 je bila članica Opere v Beogradu, nato se je vrnila v Ljubljano, 1947 pa se je preselila v Buenos Aires, kjer je pela v slavnem gledališču Colon.

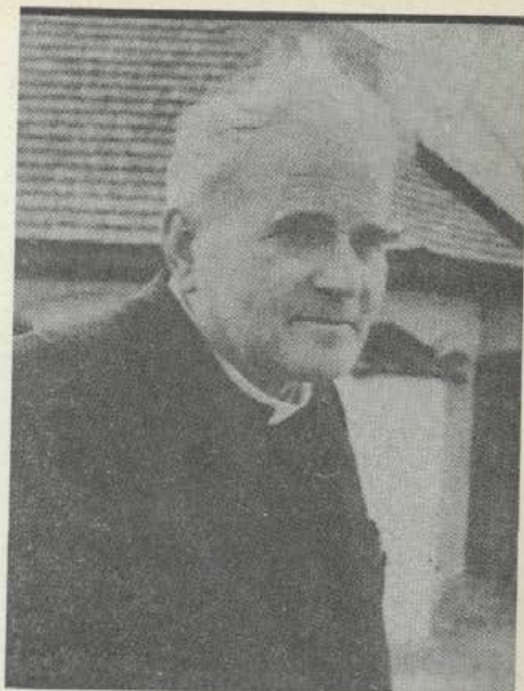

Franja Golob

Golobova je veliko koncertirala. Aprila 1934 je doživela velik uspeh na XII. festivalu za sodobno glasbo v Firencah, ko je pela Osterčev cikel na Gradnikove pesmi, ki ga je skladatelj napisal zanj 1929. Velike uspehe je doživljala v novi domovini, kamor je zanesla slovensko pesem.

Mario Černet

Dne 2. marca 1984 je umrl v prometni nesreči pri Ospedalettu blizu Gumina (Gemona del Friuli) dolgoletni žabniški župnik Mario Černet. Doma je bil iz Črnega vrha pri Podbonescu v Benečiji, kjer se je rodil 20. febr.

Mario Černet

1916. Študiral je v Vidmu in bil posvečen v duhovnika 29. jun. 1940. Služboval je v Topolovem, nato v Lazah.

Leta 1962 je prišel Černet za župnika v Žabnice in ostal tu do smrti. Zelo se je trudil za romarsko cerkev na Sv. Višarjah, da jo je olepšal in ohranil v slovenskih rokah, ker jo je hotel videmski škof izročiti v oskrbo italijanskim redovnikom. Kot zaveden Slovenec je 1963 s prijatelji organiziral tečaj slovenščine v Žabnicah. Za kulturne potrebe je zgradil primerno dvorano. Ko so ustanovili zbor Višarski zvon, so ga izvolili za predsednika. Zadnja leta je bil hudo bolan in je moral odhajati trikrat na teden v videmsko bolnišnico na dializo krvi. In na tej poti ga je počakala smrt.

Josip Merku

Dne 12. junija 1984 je umrl v Trstu tržaški krajevni zgodovinar Josip Merku, ki se je rodil v Trstu 20. julija 1896. Štirideset let je bil uradnik pri tržaški borzi v različnih funkcijah, ko

Josip Merkù

je stopil 1961 v pokoj, se je posvetil krajevni zgodovini.

Merkù je pisal članke, spomine in razprave v Primorski dnevnik, Jadranski koledar in Zaliv. V njih je oživil tržaško preteklost, posebno v dolgi razpravi *Fatti di luglio* (1868 - Okoličanski bataljon), ki je izhajala v Zalivu od 1970 do 1978. V njej je z izvirnimi dokumenti prikazal pomen okoličanskega bataljona za tržaške Slovence, ki pa ga je morala oblast zaradi italijanske nestrpnosti razpustiti. Merkù je imel najbogatejšo zgodovinsko knjižnico v zamejstvu.

Stane Malič

Dne 7. junija 1984 je umrl v Trstu glasbenik Stane Malič, rojen prav tako v Trstu 30. oktobra 1904. Glasbo je študiral na Glasbeni matici in na konservatoriju G. Verdi v Trstu, z zborovodstvom in orglami pa se je seznanil že pri 16. letih v cerkvi na Opčinah. Pod fašistično in nemško okupacijo je

bil dolga leta zborovodja v srbski pravoslavni cerkvi v Trstu (do maja 1945).

Malič je poučeval violino na Glasbeni matici v Narodnem domu, dokler ga niso fašisti zažgali. Po prvi svetovni vojni je poučeval na tečaju za zborovodje, v vsakem vremenu pa je skrivaj obiskoval istrske vasi in vodil zборе. Po zadnji vojni se je preselil na Opčine in vodil cerkveni pevski zbor do 1974. V Glasbeni matici je poučeval do 1952 violino, klavir in harmoniko, eno leto tudi v Gorici.

Malič je skladal mešane, ženske in mladinske skladbe s spremljavo klavirja, preuredil pa je nekaj skladb moških zborov v mešane. Njegova cerkvena glasba obsega: latinsko mašo z orglami, sedem slovenskih maš z orglami, *Slava Bogu*, tri *Očenaše* za mešani zbor, enega za moški zbor, tri nagrobnice in nekaj cerkvenih pesmi. Njegove skladbe so bile objavljene v več zbirkah.

Maličev življenjepis je izšel v PSBL II, 342.

Stane Malič

Mile Klopčič

Konec marca 1984 je umrl v Ljubljani pesnik in prevajalec Mile Klopčič. Rodil se je 16. novembra 1905 v L'Hopital v Franciji, kjer je bil oče rudar. V Ljubljani je hodil na realko in učiteljsišče, a šol ni dovršil, ker je bil zaradi revolucionarnega delovanja zaprt. Posvetil se je časnikarstvu in književnosti. Sodeloval je v antologiji jugoslovanske socialne lirike *Knjiga drugova* (1929), zato je bil spet zaprt. Od 1934 je bil tajnik pri Slovenski Matici v Ljubljani, od 1943 je bil pri partizanih. Po vojni je bil urednik pri Cankarjevi založbi, ravnatelj Slovenskega književnega zavoda, ravnatelj Drame, nato znanstveni svetnik pri SAZU do upokojitve 1961. Član SAZU je bil od 1978.

Klopčič je izdal 1924 prvo samostojno pesniško zbirko *Plamteči okovi*, ki je nastala pod vplivom nemškega ekspresionizma. V njej je nekaj prevodov nemških pesmi, večina izvirnih

pa je nastala v ječi, zato so precej revolucionarne in bojvite.

Deset let pozneje so izšle *Preproste pesmi*, v katerih je zajel sodobno stvarnost v nezapletenih pesniških izrazih in oblikah. Njihova vrednost je v nazorni zajetosti duševne in socialne stiske slovenskega proletarca in izobraženca. V zbirki se vrstijo socialni motivi, delavci doma in v tujini, družbena nasprotja, stiske slovenskega meščana itd.

Poslej je Klopčič predvsem prevajal, največ iz ruščine: obsežna izbora iz Puškina in Lermontova, basni Krilova, Blokova pesnitev Dvanajst idr.; iz nemščine je prevajal zlasti Heineja; prevedel je tudi vrsto proznih in dramskih del.

Slavimir Batagelj

V Buenos Airesu je umrl 27. aprila 1984 urednik in publicist Slavimir Batagelj, sodelavec in naslednik dr. Miloša Stareta pri tedniku Svobodna Slo-

Mile Klopčič

Slavimir Batagelj

venija. Rodil se je sicer 19. januarja 1920 v Strnišču pri Ptuj, vendar je bil po rodu Primorec, saj sta se morala oče in mati pred grozečim fašizmom umakniti na Štajersko. Že v otroških letih pa so se preselili v Trnovo v Ljubljano in tu je dovršil klasično gimnazijo in nekaj letnikov Pravne fakultete. Druga svetovna vojna mu je prekržala študije in ga pahnila v italijansko taborišče v Gonarsu, nato je bil do konca pri domobrancih.

Batagelj se je že v begunskem taborišču v Senigaliji v Italiji pridružil izdajateljem tamkajšnje Zedinjene Slovenije. Časnikarsko delo je nadaljeval v Buenos Airesu v Argentini, kamor je prišel leta 1948, pri Staretovi Svobodni Sloveniji in pri Zbornikih-Kalendarjih Svobodne Slovenije, kjer je bil od 1958 v uredniškem odboru. Delal je z obema rokama, nesebično in požrtvovalno, ker mu je šlo za ohranitev slovenstva in krščanstva v zdomstvu.

Ustvaril si je lep dom v okraju Castelar z ženo Marjano Kovač, s sinom Gregorjem in hčerjo Maruško. Njegova sestra Vlasta je žena časnika in bivšega nabrežinskega župana dr. Draga Legiša.

Vilko Fajdiga

V Ljubljani je umrl po daljši bolezni prof. dr. Vilko Fajdiga, v zadnjih 50 letih ena najuglednejših duhovniških osebnosti v Sloveniji. Rodil se je 22. junija 1903 v Radovljici, študiral v Ljubljani in bil posvečen 1926. Leta 1929 je doktoriral na Institut catholique v Parizu. Kaplan je bil v Šmarju in Škofji Loki, nato je bil profesor verouka na bežigrajski gimnaziji v Ljubljani. Leta 1943 je postal profesor na Teološki fak. v Ljubljani, kjer je deloval do zadnjih let. Leta 1964 je postal stolni kanonik, 1971 ga je papež Pavel VI. imenoval za apostolskega protonotaria.

Fajdiga je dolga leta vodil vse misijonsko delo na Slovenskem. Bil je vicepostulator za Baragovo beatifikacijo in se je zelo trudil, da bi se posto-

Vilko Fajdiga

pek pospešil. Ves čas izhajanja je bil odgovorni urednik Oznanila, prva leta je urejal tudi Cerkev v sedanjem svetu. Veliko je pisal in izdal več knjig.

Valter Bohinec

Maja 1984 je umrl v Ljubljani in bil pokopan v Ratečah pri Kranjski gori dr. Valter Bohinec, vodilni slovenski geograf. Rodil se je 12. avgusta 1898 na Voloskem pri Opatiji, dovršil v Ljubljani gimnazijo, geografijo pa je študiral na univerzah na Dunaju, v Zagrebu, Neaplju in Heidelbergu. Z disertacijo o prebivalstvu obdravskih krajev in germanizaciji koroških Slovencev je 1921 promoviral za doktorja geografskih znanosti kot prvi geograf na mladi ljubljanski univerzi. Nato je bil štiri leta asistent na Geografskem inštitutu, potem profesor na III. gimn. v Ljubljani in predavatelj na Filozofski fakulteti kot privatni docent, od 1938 do upokojitve 1965 bibliotekar in nazadnje višji znanstveni sodelavec Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Valter Bohinec

Bohinec je že 1930 sodeloval pri sestavljanju zemljepisnih učbenikov in s tem je nadaljeval tudi pozneje. Njegov učbenik obče geografije je bil preveden v srbohrvaščino. Za delavce v knjižnicah je napisal *Zgodovino knjižnic in Navodila za katalogiranje zemljevidov in atlantov*. Napisal je nad sto razprav, največ za Geografski vestnik, ki ga je pomagal 1925 ustanoviti in ga je sourejeval do 1928. Veliko dela je Bohinec opravil na področju kartografije. Prve zemljevide je priredil sam (Evropa in Dravska banovina), potem je pridobil sodelavce. Po zadnji vojni je s sodelavcem priredil zemljevid Jugoslavije in Slovenije. Sodeloval je tudi pri Turističnem zemljevidu Slovenije, ki je šel po vsem svetu.

Zasluge ima tudi za turizem. Pisal je v Turistični vestnik in v razne vodiče. Sodeloval je pri sestavi knjige *Slovensko Primorje v luči turizma* in *Naše morje* ter pri *Pomorski enciklopediji*.

Kot jamar je obogatil znanost o Krasu, saj je bil med prvimi jamarji

v prvi Jugoslaviji. Po vojni je bil vodilni član jamarskih organizacij, sourednik in sodelavec Poročil (*Acta carologica*) in Naše jame.

Kot človek je bil očetovsko dober, uvideven in veren.

Pavel Blaznik

V Celju so 15. junija 1984 pokopali dr. Pavla Blaznika, zgodovinarja in enega najboljših slovenskih poznavalcev arhivov in problemov slovenske agrarne zgodovine. Rodil se je v Škofji Loki 8. junija 1903, dovršil ljubljansko univerzo in doktoriral s tezo *Kolonizacija Selške doline* (1928). Bil je gimnazijski profesor in ravnatelj v Celju, od 1950 znanstveni sodelavec Instituta za politično ekonomijo na Ekonomski fakulteti. Nazadnje je bil znanstveni svetnik na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Blaznik se je posvetil študiju razvoja posestnih odnosov in kolonizacije škofjeloškega ozemlja, študij pa je razširil tudi na Dolenjsko in ljubljansko okolico. Sploh je bil pionir v proučevanju kolonizacije slovenskega ozemlja. Kot eden izmed treh urednikov je bil zelo zaslužen pri široko zasnovani *Družbeni in gospodarski zgodovini Slovencev*, katere prva dva obširna dela o zgodovini agrarnih panog sta že izšla.

Glavna Blaznikova dela so: *Posestne razmere v Selški dolini* (Geografski vestnik 1934), *Kolonizacija Poljsanske doline* (Glasnik Muzejskega društva 1938), *Podložištvo na Sorškem polju* (Časopis za zgod. in narodopisje 1953), *Zemljiška gospostva v območju freisinške Dolenjske* (SAZU 1958), *Urbarji freisinške škofije* (SAZU 1963), *Škofja Loka in loško gospostvo (873-1803)* (Škofja Loka 1973).

Blaznik je bil zaslužni član Zgod. društva Slovenije, častni član Arhivskega društva Slovenije, dolgoletni urednik Kronike, dobil pa je več priznanj in odlikovanj.

Dr. Anton Kacin

Pri pogrebni maši v openski cerkvi dne 30. januarja 1984 je dr. Lojze Škerl rekel o dr. Kacinu: »Poslavljam o se od zaslužnega moža, a predvsem tu pred oltarjem od odkritega in zavednega kristjana. Veliko smo od njega prejeli in smemo upati, da bo njegovo delo obrodilo še veliko dobrega sadu.«

Za škofovim vikarjem dr. Škerlom so razni govorniki orisali osebnost in delo tega zaslužnega moža. Goriška Mohorjeva družba bi se izkazala zelo nehvaležno, če bi se dr. A. Kacinu ob njegovi smrti ne oddolžila v Koledarju, saj spada med tiste može, ki so za GMD silno veliko storili, saj je bil 30 let njen tajnik in urednik njenih publikacij. Vendar se tu ne mislim ustaviti ob njegovih zaslugah za GMD, temveč želim osvetliti predvsem njegovo prizadevnost za slovenske šole. Saj je bil dr. A. Kacin predvsem šolnik in vzgojitelj, vse ostalo je bilo za navrh.

»Sole so gotovo najbolj bistven organ narodnega življenja in razvoja«, je dr. Kacin zapisal v Koledarju GMD 1962 v članku Dolga pot do zakona za slovenske šole. Tega načela se je v življenju držal in večji del svojih moči in zmožnosti posvetil slovenskim šolam. Začelo se je v goriškem malem semenišču, kjer je mladega profesorja, absolventa ljubljanske univerze, nadškof F. B. Sedej leta 1927 imenoval za profesorja slovenščine v vseh razredih gimnazije in liceja. V šoli smo imeli po tri ure slovenščine na teden. O tistem obdobju njegovega dela pravi dr. Zorko Harej, njegov učenec: »Prof. Kacin ni bil blesteč govornik in predavatelj, zato pa tem bolj temeljit razlagalec slovnice in razgledan v slovenskem slovstvu. Odkrival nam je slovensko slovnico, da smo se naučili pravilno pisati. Stavki naj bodo kratki in jasni, je pogosto poudarjal. Postavil je trdne temelje našemu znanju mate-

rinega jezika. V višjih razredih pa je razgrinjal pred nami bogastvo slovenskih pesnikov in pisateljev.« »Nismo imeli učbenikov, a njegova jasna in stroga beseda nam je utrdila ljubezen do slovenskega jezika in naroda,« je dodal dr. Škerl.

Podobno priznanje je dal prof. A. Rebula: »Lahko rečem, da je v malem semenišču v dvajsetih in tridesetih letih profesor Kacin s svojimi možatimi pedagoškimi rokami izoblikoval slovensko in kulturno zavest celi intelektualni generaciji, ki je danes aktivna tostran in onstran državne meje, tudi zunaj duhovniškega poklica.«

Ker nismo imeli učbenikov, je do neke mere njih pomanjkanje nadomestil s predavanji in narekovanjem. Poleg tega je pripravil čitanko Pisano polje tudi kot dopolnilo k Trinkovi slovnici slovenskega jezika.

Njegovo pedagoško delo v malem semenišču je prekinila zadnja vojna. Ker mu je grozila internacija, se je umaknil v Milan in se tam zaposlil v knjižnici univerze Srca Jezusovega. Toda septembra leta 1943 se je vrnil v Gorico k družini in svojemu delu. Pomagal je pri obnovitvi slovenskega šolstva pod nemško okupacijo. O tem času je zapisal: »Kulturna tema (za Slovence v Italiji) je trajala do srede leta 1944, ko se je pod nemško okupacijo odprla v Gorici slovenska klasična gimnazija; poslovati so začele tudi osnovne šole v Gorici in tu in tam po deželi. Kakor se morda še danes sliši neverjetno in paradokсно, vendar je res, da je pod eno najbolj krutih diktatur XX. stoletja, ki je Slovence hotela iztrebiti in sredi divje vojne to slovensko šolstvo zaživelo čisto samostojno, od nikogar odvisno življenje. Vodstvo in učno osebje je bilo popolnoma slovensko; slovenski šolski svet je nastavljal profesorje, učitelje in dru-

Anton Kacin

go osebje ter sestavljal učne načrte. Okupacijska oblast se za vse to ni brigala.«

Kadar je šlo za šolo, dr. Kacin ni vpraševal, katera oblast nam jo daje, temveč da je le bila šola slovenska po jeziku in duhu. To ga je vodilo tudi pozneje pod angloameriškimi zavezniki, pod republikansko Italijo in na Svobodnem tržaškem ozemlju, saj je pod vsemi temi oblastmi delal in se boril za slovensko šolo. Le z eno oblastjo je prišel v konflikt in to je bila partizanska oblast po zadnji vojni.

Junija 1945 so angloameriški zavezniki v soglasju z novo jugoslovansko oblastjo zasedli del Julijske krajine ter ustanovili tako zvano okupacijsko cono A s Trstom, Gorico, Puljem, delom Istre, Krasa ter dolino Soče do Predela. To cono so izključili od italijanske uprave ter ji dali precejšnjo samostojnost tudi na šolskem področju. Vodja šolskega oddelka ZVU je postal poročnik Simoni. Ta je takoj hotel obnoviti tudi slovensko šolstvo v coni A. Toda naletel je na silne ovire. V maju 1945 so namreč jugoslovanske oblasti zasedle celotno Julijsko krajino in povsod postavile svoje oblastvene organe, ki so imeli svoj koordinacijski center v Pokrajinskem narodnem osvobodilnem odboru (PNOO). Ta je v maju 1945 povsod ustanovil tudi slovenske šole. Ko so v coni A prevzeli oblast

zavezniki, je PNOO odklonil vsako sodelovanje z njimi. To nesodelovanje se je raztegnilo tudi na šolsko področje. Zavezniki so pa hoteli na vsak način odpreti slovenske šole. Ker jim PNOO ni nudil pomoči, so jo iskali drugod in sicer pri demokratičnih Slovencih, to je pri tistih, ki so bili voljni sodelovati z zavezniki pri odprtju in vodstvu slovenskih šol v coni A. V Argentini živeči A. Geržinič piše glede tega: »Stik (z ZVU) je v Gorici našel tudi dr. Alfonz Čuk. V italijanskem pismu por. Simoniju (Gorica, 24. avgusta 1945) je sporočil: »Dovoljujem si Vam predstaviti pravkar iz Ricciona dospela dr. Antona Kacina in dr. Vinka Brumna. O obeh sem Vam pripovedoval v pogovoru, ki sva ga imela pred dvema tednoma v Trstu. Sta zaupanja vredni osebi in popolnoma usposobljena za delo na šolskem področju.«

Tako se je začelo sodelovanje dr. Kacina z ZVU pri obnavljanju slovenskega šolstva v coni A. Zavezniki so dr. Kacinu zaupali in ga v septembru 1945 imenovali za okrožnega nadzornika slovenskih šol na Goriškem, to je kot tistega, ki naj obnovi slovenske šole v Gorici in na deželi.

Kako je bila ta naloga težka in v tistih časih nevhvaležna ter tudi nevarna, je razvideti iz objavljene knjige A. Geržiniča. Težka je bila in nevarna zaradi bojkota PNOO, saj je ta in oni šolnik »izginil«, druge so ljudje nahujskani izgnali, tretje so na deželi morali spremljati v šolo zavezniški vojak z džipi. Dr. Kacin je o teh časih in o takšnem postopanju sodil: »V teh prvih letih je usodno vplivalo na ves razvoj slovenskega šolstva odklonilno zadržanje določenih slovenskih političnih sil, ki so nasprotovale vsakemu ukrepu ZVU. Vredno bi bilo, da se o tem nerazsodnemu ravnanju kdaj napiše in objavi.« (A. Geržinič je to deloma opravil v svoji knjigi, v arhivu dr. A. Kacina pa je gotovo še veliko tozadevnega materiala).

Kljub težavam je odpiranje slovenskih šol le steklo tako v Gorici kot na deželi: dr. Kacin je uvidel, da je

to bila prava pot, in ni popustil, kakor ni popustila ZVU. Za takšno svoje delo so si dr. Kacin in drugi z njim zaslužili očitek, da so fašisti in narodni izdajalci.

Tretja doba v šolski karieri dr. A. Kacina nastopi septembra 1947. Tega meseca se je Italija vrnila v Gorico. Dr. Kacin je prenehal biti okrožni nadzornik za slovenske šole, dobil je pa mesto kot ravnatelj slovenskega učiteljskega v Trstu, ki se je takrat ustanovilo. Na tem mestu je ostal do upokojitve leta 1968. Sedanja ravnateljica učiteljskega A. M. Slomšek prof. Elvi Slokar je o ravnatelju Kacinu takole sodila: »Bil je za nas pravičen predstojnik, a obenem naš dobri oče.« S tem je dovolj povedano.

Ta oris Kacinove zavzetosti za slovensko šolstvo, bi ostal še bolj nepopoln, če bi ne omenil njegovih zaslug za uzakonitev slovenskih šol v Italiji. Pri tem gre za modro in politično uspešno akcijo Slovenske demokratske zveze na Goriškem, oz. njenih dveh tedanjih voditeljev dr. Avgusta Sfiligoja in dr. Antona Kacina. Vse to je opisal dr. Kacin v Koledarju GMD 1962. V članku omenja dejstva, iz njih je pa razvidna vloga, ki sta jo opravila oba omenjena moža, da so bile slovenske šole uzakonjene.

Pot je bila silno dolga od leta 1947 do 1961. Prvi korak v tej smeri je bil narejen 21. marca leta 1947, ko je bila mirovna pogodba z Italijo že podpisana, a še ne ratificirana. Tistega dne je SDZ v Gorici naslovila na predsednika italijanske vlade in na predsednika ustavodajne zbornice spomenico, v kateri je zahtevala zakonsko zaščito slovenske narodne skupnosti v Italiji in zlasti to, da se Slovencem zajamči pouk v materinem jeziku v osnovnih in srednjih šolah. Podobno zahtevo glede šol je SDZ poslala vladi v Rim 18. septembra 1947. Naslednja leta je SDZ vedno in ob vsaki priliki s spomenicami zahtevala, naj se položaj slovenskih šol uredi s posebnim zakonom. Dr. Sfiligoj je bil v zadevi ponovno in ponovno v Rimu, kakor tudi sloven-

ski šolski sindikalisti. Klopčič se je razvozlal, ko je postal minister za prosveto demokratični senator Medici. Takole piše dr. Kacin: »SDZ je zaprosila za sprejem pri novem ministru za prosveto. Minister se je koj odzval in dne 22. julija 1959 sprejel dr. Sfiligoja in dr. Kacina. Razgovor pri ministru Mediciju je pomenil preokret v vprašanju uzakonitve slovenskih šol, kajti senator Medici je svojo obljubo res držal.« Dve leti nato je zakon postal stvarnost in bil objavljen v Uradnem listu dne 9. oktobra 1961.

Najbrž bi brez politične uvidevnosti in modrosti dr. Sfiligoja in dr. Kacina še danes čakali na uzakonitev slovenskih šol kot še vedno čakamo na zakon o naši narodni zaščiti.

Pokojnega dr. Antona Kacina so najprej položili v grobnico pri Sv. Ani v Trstu, nato pa so ga poleti 1984 prepeljali na pokopališče v Spodnji Idriji, kjer so ga položili k večnemu počitku skupaj z ženo Angelo, kakor si je želel. Za slovo mu želimo z dr. Teofilom Simčičem: »Počivaj v miru, dragi prijatelj!«

Msgr. dr. Jože B. Zabkar, naslovni virunski nadškof in pronuncij je umrl 19. maja 1984 v Rimu. Pokopali so ga na goriškem pokopališču poleg staršev 24. maja. Rodil se je 24. decembra 1914 v Ljubljani. Njegova mati je bila Goričanka iz znane Abujeve družine

Poslovil se je župnik Avguštin Žele

»Rajni je odšel neopazno, kot je bilo tiho in mirno vse njegovo življenje,« je zapisal o pokojnem župniku Avguštinu Želetu v Družini njegov prijatelj in sorojak s Pivke Tone Požar.

Res, Avguštin Žele ni zbujal pozornosti, toda s tem ni rečeno, da je njegovo življenje potekalo mirno, brez pretresov. Rojen v Trnju na Pivki leta 1914 je že zgodaj ostal sirota, ker so mu umrli starši. Za njegove študije v goriškem malem semenišču so poskrbeli dobrotniki; veliko mu je pomagala tudi leto mlajša sestra Marija, ki je služila v Trstu in je pozneje postala tudi njegova svetopisemska Marta, ko je postal župnik, in mu ostala zvesta do svoje smrti dva meseca pred bratom.

Vedno šibkega zdravja se v letih študija ni udeleževal naših mladostnih iger, temveč je rad »filozofiral« v času odmorov. Zelo se je zanimal za literaturo; med pesniki mu je bil najljubši Srečko Kosovel. Ta je pustil v njem globoko ljubezen do Krasa. Morda ga je tudi to nagnilo, da se je po zadnji vojni leta 1947 preselil iz Doline

na Repentabor. Tu je 30 let skrbno vodil župnijo in skrbel za repentaborsko Marijino božjepotno cerkev. Ni veliko gradil ali popravljaj, ker ni imel zdravja ne potrebnih gospodarskih lastnosti, je pa zelo skrbel za lepoto božje hiše in liturgije, pa tudi za jasno oblikovanje božje besede. Na pridige se je vedno skrbno pripravljaj ne samo na Repentabru, tudi drugod, kjer je bil v službi: najprej na Grimaldi v Istri, potem v Dolini pri Trstu. Večkrat me je prosil za kake priročnike za pridige. V svojih pridigah je bil strog, jasen, pravoveren; ni iskal novotarij.

Vesetje do literature iz mladih let mu je ostalo tudi pozneje. Rad se je družil z literarnimi ustvarjalci in z njimi debatiral. Njegovo župnišče na Repentabru je bilo odprto številnim obiskovalcem tega tudi z umetniškega vidika zanimivega kraja. Sestra Marija mi je večkrat omenila, koliko kraškega pršuta in terana so spili tržaški kulturniki v njih župnišču.

Tudi sam se je Avguštin Žele poskušal v pisateljvanju. Navdihe mu je

Avguštin Žele (na levi)
v družbi prijateljev

dajal Kras. Tako je leta 1947 v dijaški reviji Mlada setev objavil črtico Moj Bog in moj Kras pod psevdonimom Mihajlov. Črtico so ponatisnili v Buenos Airesu v zborniku Dnevi smrtnikov leta 1959 med izdanji Slovenske kulturne akcije. V koledarju GMD je leta 1960 izšla njegova črtica Devinska legenda. Mislim pa, da je objavil še kaj. Vendar ni veliko napisal, ker je bil preveč kritičen do samega sebe. Kar je napisal, je pa po mojem mnenju dobro.

Ko je bil še na Repentabru je hudo obolel na srcu. Po dolgem okrevanju se je odločil za upokožitev. Zadnja leta je preživel v samoti v openskem župnišču ob skrbni negi sestre Marije in ob redkih obiskih prijateljev. Ko mu je sestra nenadoma umrla, ni mogel preboleti njene izgube in je dva meseca za njo odpovedalo tudi njego-

vo preizkušeno srce. Zadnjič sem bil pri njem mesec dni pred njegovo smrtjo. Zadržan je bil kot zmeraj, a videlo se je, da v duši trpi, ko je ostal tako sam.

Pokopali so ga na tržaškem mestnem pokopališču zadnji dan aprila 1984. Pogrebno mašo je vodil škof L. Bellomi ob koncelebriranju kakih 30 duhovnikov. Prišli so tudi verniki iz Doline in Repentabra.

Naj zaključim ta spomin z besedami Toneta Požarja: »Pri zadnjem obisku sem mu omenil, da bo kmalu pomlad in da bova skupaj poromala na Krpanovo Sv. Trojico, kjer cvetejo dišeči ciklamni in najlepše šmarnice. Medlo se je nasmešnil: "Nikoli več!" - O pač! Prav kmalu nato se je odpravil na zadnje romanje — pred prestol same presvete Trojice po zaslužen plačilo!«

Avguštin Zele

Odlomek iz črtice Moj Bog in moj Kras

ČEZ KRAS

Za ostrim ovinkom je Jernej zagledal Storje. Hiše, krite s slamo in s škrilami, se skoraj niso ločile od skal. Na Krasu je samo ena barva, siva. Le v maju, ko požene trava in žito, je tudi zelena. Potem Kras umre v svoji skromnosti.

Bilo mu je vedno težje. Vsak kamen je objel z očmi. Če je videl vdolbino, mu je pogled obvisel na njej. Vanje je sedal, takrat ko je še pašel. Če je bila vdolbina prav lepa in ob cesti, so pravili, da je Mati božja v njej počivala, ko je bežala čez Kras proti morju. Kamen je bil trd, Marija pa trudna in se ni imela kam nasloniti. Sedla je na skalo. Kot bi sedla v seno, tako se je ta vdala. Tudi vse rože na kraških gmajnah so od takrat. Šipek je zrasel iz sive skale, ko je Jezus jokal in ga Marija ni mogla utolažiti. Ko je Dete zagledalo cvet, je stegnilo ročici po njem, toda Marija mu ga ni dala, da se ne bi zbodlo s trnom. Žepek je Marija menala in vonjala, da ji je bilo lažje v hudi vročini. Še dandanes delajo žene in dekleta tako, ko gredo k maši.

Vse to je pravila Jerneju mati in res je bilo.

Toneče sonce je z rdečo svetlobo napolnilo

vso gmajno. Vasi so se stisnile druga k drugi. Kako je bil prisrčen Kras v tej svetlobi! Ko je sonce že pojemale, se je vse kamenje spremeni-
nilo v rodovitno polje.

V Štorjah je zaklenkalo, da ga je posilil smeh:

»Tolči Jernej, tolči Blaž,
jaz ne morem, ti ne znaš...«

Nato so se oglasili še drugi zvonovi. Kakor da mežnarji držijo za vrv in čakajo, kdo bo prej potegnil. Godba je napolnila kraško planjavo in popotniku je bilo lažje pri srcu.

Ni si upal ozreti. Bežal je, kakor da bi ga zasledovala očetova palica. Prsi so bile pretesne za srce. Saj ne bo zmogel. Korak mu je zastal. Skozi kopreno solz ni videl dalje.

»Glej, srce moraš imeti kakor skala, če hočeš po svetu.«

»Moje krave, moje ovce,« je zastokal. Vrzeli, ograje in zidovi jih ne oplašijo pred škodo. Kolikokrat je po pohojenem žitu dvigal stebila, zasipaval kravje stopinje, da ni škoda bila videti tako velika. Jaz pa za njimi — za kravami in ovcami — s kosom kruha v roki, z jabolkom v žepu in materinim nasmehom v srcu.

»Samo po našem pasu, otrok moj zlatil!«

Tonetu Kralju v spomin

Deset let bo 9. septembra letos, odkar je v Ljubljani umrl Tone Kralj, na Primorskem najbolj znani slovenski slikar, ki je za nas postal pravi pojem cerkvenega slikarstva, tistega najbolj slovenskega, najbolj našega, kakor ga je znal izraziti in utemeljiti s svojim pol stoletja trajajočim delom med nami. Njegove figure so na stenah naših cerkva od Višarji do Katinare, od Volč in Mengor do Avbera in Tomaja, od Svete Lucije do Lokve in vse naprej do novih velikih dejanj po vojni, ko je dekoriral cerkve v Vrtojbi in Standrežu, Ilirski Bistrici in na Mirenskem gradu, pa v Trebčah in na Pesku in nešteto drugih cerkva, ki naravnost zahtevajo podrobno obdelavo, da bi se mu naša skupnost primerno oddolžila ne samo na umetnostnem področju, temveč tudi na narodno-obrambnem.

Kraljevo pričevanje s sten naših božjih hramov od ponazarjanja najbolj preprostih legend, pa do pretresljivih prizorov, ki so povezani z najbolj tragičnimi trenutki naše narodne zgodovine med vojnami in v zadnji vojni vihri, so spremljale naše ljudstvo med

neštetimi preizkušnjami kot tolažilna moč slovenske pesmi in blagodejen spomin na domače kraje in ljudi. Tone Kralj je znal s svojimi cerkvenimi deli tudi bodriti, obtoževati in kričati svetu bolečino trpečega naroda. Te njegove vloge ni še nihče sistematično obdelal, pa čeprav je intuicijo o tem imel že na začetku Kraljeve umetniške poti na Primorskem vodilni slovenski umetnostni kritik France Stelè, ki je svojo misel izrazil Virgilu Ščeku, takratnemu župniku v Avberu, kamor se je bil umaknil po izgonu iz goriške nadškofije, potem ko je več let žrtvoval boju za slovensko stvar kot slovenski predstavnik v rimskem parlamentu. Šček je imel tudi v tem primeru srečno roko, ko je za sabo potegnil Toneta Kralja, ki se je prav tako znašel v Gorici sredi nerazumevanja in odklanjanja. V pismu 25. aprila leta 1928 je Stelè takole pisal župniku Ščeku:

»Poznam od blizu njegovo dosedanje delo, toda vseeno moram priznati, da me je avberska serija več kot prijetno presenetila. Razvoj cerkvene umetnosti Toneta Kralja od prvih neizvršenih (žalibog), skupno z bratom Francetom zasnovanih cerkvenih slik za cerkev v Dobropolju preko prvega, še nekoliko nesigurno izvršenega ciklusa v Strugah ter že v novo od programskega ekspresionizma k naivni legendarni verski poeziji primitivne umetnosti tipajočih del v Volčah, se je v Avberu povzpел do take zrelosti in sigurnosti, da lahko čestitamo slovenskemu Krasu, da je na njem nastalo delo, ki nas lahko dostojno prezentira pred drugorodci in obenem obeta vdoveči slovenski cerkveni umetnosti začetek novega procvita. Zunanje mi na avberskih slikah ugaja obzirna, arhitekture nikjer ne moteča razdelitev figuralnega okrasja po stenah. Po vsebinski strani me zanima živahnost fantazije, ki zna legendarne dogodke opremiti z detajli, ki s poljudno pripovednostjo spremljajo glavni dogodek, a tako obzirno, da ga ne motijo v njegovi dominantni. Zanima in zadovoljuje me dalje močna poudaritev čustve-

Tone Kralj, Vstajenje - Standrež (foto S. P.)

Tone Kralj, Marija z Detetom - Pevma (foto S. P.)

ne strani vsebine ter asketsko obzirna stilizacija čustvene in telesne čutne izraznosti, ki iz-

ključuje vsako še tako zatrto sled poltne čutnosti, da slovenska umetnost, z izjemo najboljših srednjeveških ostankov cerkvene umetnosti ni ustvarila nič čistejšega, nad vsakdanjo čutno sfero vzvišenega kakor te Kraljeve slike.

... Ne poznam zunanjih pobud, ki so privedle Kralja na mnogoobetajočo sedanjo pot, zdi pa se mi, da je bil zavedno ali nezavedno čar italijanske zgodnje renesanse, ki ga je oplodil in usmeril na sedanjo pot umetniško popolne, a kljub temu skrajno poljudne in versko spodbudne umetnosti. Tu postaja naša cerkvena umetnost zopet biblija in »legenda pauperum«, kakor je bila našim prednikom v srednjem veku, ko je slika nazorno dopolnjevala pouk in spodbudo, podano v pridigi in krščanskem nauku.»

Tako France Stelè pred skoro 60 leti. Prav bi bilo, da bi se Tonetu Kralju primerno oddolžili in zahvalili za opravljeno delo, ki bo neminljivo pričalo o naših ljudeh na tej zemlji.

A. TUL

Druge evropske volitve in narodne manjšine

Proces evropskega združevanja, ki se je vzpodbudno začel po drugi svetovni vojni, je pozneje zadel ob razne ovire in odpore, ki jih v kratkem času ne bo mogoče z lahkoto premostiti. Zato, ko govorimo danes o skupnih evropskih organih, moramo imeti stalno pred sabo omenjene težave, zaradi katerih ostaja politično združena Evropa še vedno precej oddaljen končni cilj, ki se mu zelo počasi in negotovo pridružujemo.

Temeljno izhodišče vseh naporov, usmerjenih k vsestranskemu združevanju naše celine, je rimska pogodba, ki jo je dne 25. marca 1967 podpisalo šest evropskih držav (Italija, Francija, Zvezna republika Nemčija, Belgija, Holandska in Luksemburg). S to pogodbo je bila ustanovljena Evropska gospodarska skupnost, hkrati pa so bili postavljeni temelji tudi za politično zdru-

žitev. Nadaljnji razvoj je jasno pokazal, da je mnogo lažje poenotiti gospodarstva posameznih držav kot pa politične težnje in cilje, ki se odražajo

Volilni znak manjšinske liste za Evropo

SESTAVA NOVEGA EVROPSKEGA PARLAMENTA (17. 6. 1984)

STRANKE	ŠTEVILO POSLANCEV 1984	%	ŠTEVILO POSLANCEV 1979
Socialisti	131 (+ 7)	30,18	124
Krščanski demokrati	109 (– 8)	25,12	117
Konservativci	48 (– 15)	11,06	63
Komunisti	42 (– 6)	9,68	48
Liberalci	33 (– 5)	7,60	38
Golisti (demokrati)	28 (+ 6)	6,55	22
Desničarji	16 (+ 12)	3,68	4
Zeleni in neopredeljeni	16 (+ 10)	3,68	6
Ostali	11 (– 1)	2,45	12
SKUPNO:	434	100,00	434

v glavnem v zunanji politiki in v obrambi. Tako imamo danes skoro v celoti uresničeno gospodarsko skupnost, medtem ko je proces političnega združevanja v ožjem pomenu besede kritično zastal, kar se nujno negativno odraža v vseh obstoječih evropskih institucijah in posameznih organih. Med temi je tudi evropski parlament s sedežem v Strasburgu.

Pred leti so državniki prizadetih držav članic menili, da bo mogoče ponovno oživiti politično zavzetost za Združeno Evropo z uvedbo neposrednih volitev predstavnikov posameznih držav v skupnem evropskem parlamentu. Tako je leta 1979 prišlo do prvih volitev v evropski parlament.

Po poteku prve mandatne dobe pa lahko trdimo, da evropski parlament tako dolgo ne bo mogel učinkovito opravljati svoje funkcije, dokler ne bo imel samostojnih pristojnosti, ki po naravi pritičejo takšnemu predstaviškiemu organu. Med temi je v prvi vrsti zakonodajna oblast.

DRUGE EVROPSKE VOLITVE

V takšnih razmerah so se bližale druge volitve v evropski parlament, ki so bile lani 17. junija. Da bi se premo-

stila omenjena kriza rasti oziroma politične volje po doslednem nadaljevanju evropskega združevanja tudi na političnem področju, je bil v začetku leta 1984 predložen načrt o tako imenovani Evropski zvezi ali uniji in ga je le-ta tudi odobril. Ta tako imenovani Spinellijev načrt predvideva postopno politično združevanje držav članic EGS (Evropske gospodarske skupnosti) v naddržavno politično zvezo z lastnimi organi ter sočasno razširitev pristojnosti na področja, ki so bila doslej izključena iz območja posegov EGS, tj. kultura, obramba ter uvedba večinskega odločanja.

Kot rečeno, so bile 17. junija 1984 druge volitve za neposredno izvolitev predstavnikov posameznih držav v evropski parlament, ki šteje 434 članov. Italija je izvolila 81 evropskih poslancev. Volitev so se udeležile vse tradicionalne vsedržavne stranke in pa tudi koalicija glavnih etnično-jezikovnih manjšin pod geslom »ZA EVROPO NARODOV«.

K tej povezavi je pristopila tudi Slovenska skupnost kot manjšinska politična stranka v deželi Furlaniji-Juljski krajini. Ostali člani koalicije so bili Sardinska akcijska stranka, U-

GLASOVI ZA MANJŠINSKO LISTO POSAMEZNIH OKROŽJIH ITALIJE

1. OKROŽJE	Dolina Aosta - Piemont Lombardija - Ligurija	35.199
2. OKROŽJE	Furlanija - Julijska krajina - Veneto Tridentinska - Južni Tirol - Emilija - Romagna	14.788
3. OKROŽJE	Toskana - Lacij Marke - Umbrija	9.853
4. OKROŽJE	Abruci - Molise - Kampanija Bazilikata - Apulija - Kalabrija	10.030
5. OKROŽJE	Sicilija - Sardinija	120.241

SKUPNO: 190.111

nion Valdôtaine iz Doline Aoste in Okcitansko gibanje iz Piemonta. Razloge za pristop Slovenske skuposti v to koalicijo je treba iskati v dejstvu, da SSk sama brez trideset tisoč podpisnikov predlagateljev ni mogla nastopiti s svojim znakom. Drug prav tako pomemben razlog je bil ta, da se je s tem nadaljevala že na prvih evropskih volitvah leta 1979 vzpostavljena manj-

šinska povezava. Razlika je bila samo v tem, da je koalicija nastopila pod kombiniranim znakom Sardincev in Aostancev, medtem ko je leta 1979 nastopila pod aostanskim znakom (levom). Sprememba znaka je v precejšnji meri vplivala, da se tradicionalni volivci Slovenske skupnosti niso tako kompaktno znašli kot ob drugih volitvah. Pri tem je treba upoštevati tudi

IZIDI EVROPSKIH VOLITEV V ITALIJI (17. 6 1984)

LISTE	EVROPSKE VOLITVE 1984			EVROPSKE VOLITVE 1979		
	GLASOVI	%	SEDEŽI	GLASOVI	%	SEDEŽI
KD *	11.532.342	33,0	26	12.774.320	36,4	29
KPI	11.639.286	33,3	27	10.774.320	29,6	24
PSI	3.916.072	11,2	9	3.866.946	11,0	9
MSI	2.267.984	6,5	5	1.909.055	5,4	4
PSDI	1.212.467	3,5	3	1.514.272	4,3	4
PRI-PLI	2.132.857	6,1	5	2.167.298	6,2	5
DP	497.128	1,4	1	252.342	0,7	1
PR	1.194.005	3,4	3	1.285.065	3,7	3
SVP *	197.670	0,6	1	196.373	0,6	1
UV-PSD-SSk	190.111	0,5	1	—	—	—
Liga Veneta	161.465	0,5	—	—	—	—

* V povezavi z KD

sorazmerno kratko volilno kampanjo in omejene progagandne možnosti SSk in še druge okoliščine materialne in psihološke narave.

USPEH MANJŠINSKE LISTE V ITALIJI

Kljub vsem naštetim objektivnim težavam pa je manjšinska lista v Italiji zbrala zadostno število glasov (190 tisoč), da je iz vsedržavnega ostanka izvolila svojega predstavnika v evropski parlament. To je pripadnik Sardinske stranke prof. Emilio Columbu, ki se je v skladu z predvolilnimi dogovori obvezal, da bo deloval po smernicah

manjšinske koalicije. V duhu načelnih dogovorov obstaja tudi konkretna možnost, da bo del mandata pripadel najprej predstavniku Union Valdôtaine in nato predstavniku Slovenske skupnosti. Kot znano, je največ preferenčnih glasov prejel njen deželni tajnik prof. Andrej Bratuž, in to tudi v zmagovitem okrožju, ki obsega Sardinijo in Sicilijo. Vedeti moramo namreč, da je manjšinska lista največ glasov prejela na Sardiniji, zato je bil izvoljen predstavnik iz tega okrožja. Ko bo torej prišlo do rotacije v delitvi mandata, bo prof. Bratuž zastopal manjšinsko listo v evropskem parlamentu v Strasburgu.

D. P.

Skupna italijansko-jugoslovanska obramba proti toči

Deset let je že minilo, kar so se začeli pogovori med predstavniki dežele Furlanije-Juljske krajine in Slovenije glede skupne obrambe pred točo na briškem področju.

Zamisel se je namreč porodila iz ugotovitve, da je nemogoča učinkovita obramba proti toči na zelo omejenem področju. Poleg tega so Brda in bližnji kraji posebno rodovitna tla za vinogradništvo in zelo potrebna primerne obrambe pred točo, ki skoraj vsako leto povzroča zelo veliko škodo.

S podpisom Osimskih sporazumov je ta zamisel zadobila konkretnjšo obliko in postala predmet pogovorov v okviru stalne italijansko-jugoslovanske komisije ustanovljene po podpisu osimskih dogovorov.

Za deželo Furlanijo-Juljsko krajino je bila za ta problem neposredno zadolžena deželna ustanova za razvoj kmetijstva (E.R.S.A.), ki ima sedež v Gorici, na jugoslovanski strani pa Meteorološki zavod iz Ljubljane. Ti dve tehnični ustanovi sta sestavili operativno strokovno komisijo, ki je izdelala tudi potrebne načrte in programe. V omenjeni komisiji so tudi predstavniki državnih organizmov, ki so pristojni za to področje.

Celotno ozemlje pokrito z obrambo se razteza na 300.000 hektarjev in je približno enakomerno razdeljeno med našo deželo in Slovenijo. Na italijanski strani sega poleg Brd do Čedad, Humina, Mortegliana do Tržiča in zajame tudi celotno tržaško pokrajino.

Obramba pred točo je organizirana in sestavljena iz operativnega centra z radarjem, ki je predviden na področju novogoriške občine, medtem ko bo postavljen v goriški občini raziskovalni center. Prvi ima nalogo, da s pomočjo radarja ugotovi prisotnost in razdaljo oblakov, ki povzročajo točo in da sproži rakete, ki so postavljene v postojankah. Teh je 30 na italijanski in ravno toliko na jugoslovanski strani. Center izračuna vse podatke glede oblakov in usmeri rakete proti tistim, ki so posebno nevarni za točo. Rakete se poženejo v oblake in v te izpušijo posebne snovi, ki povzročijo umetno tvorbo majhnih zrnc toče, te pa se spremenijo v kapljice še preden padejo na zemljo in tako ne povzročijo nobene škode.

Skoraj vsi mednarodni protokoli so že podpisani in so realne možnosti, da se bo v letošnjem letu tudi začelo z operativnim delom.

En hribček bom kupil

Pravijo, da je v naše primorske kraje in kmalu potem tudi više, v alpske dežele, trtna mladika prispela med šaro, ki je sledila rimskim legijam. Zgodovinarji, to je znano, so redkokdaj složni, in tako nekateri zagotavljajo, da je bila trta pri nas že pred Rimljani in da so jo sem prinesli naravnost iz Grčije. Vsekakor je vinogradništvo doživelo razmah po letu 181 pred Kr., ko so Rimljani ustanovili Oglej in z zmago nad Panonci, Dalmati in kraškimi Japidi leta 35 pred Kr. postavili temelje za svoje poznejše uspehe v Podonavju in Alpah. Primorska se je kmalu izkazala kot vinorodna zemlja, deležna posebnega blagoslova. Tukajšnje vinograde opisuje že grški zgodovinar Strabon, latinski pisci pa znajo povedati, kako je bil Oglej skladišče in trgovsko središče za odlična vina, ki so jih odpošiljali v Rim in po vsem Sredozemlju.

Briški griči, ki jih je pred več kot 20 tisoč leti pehal pred seboj in nagubal alpski ledenik ter ravnice, ki sta jih potem naplavili Soča in Vipava, so pomešali v svoje plasti toliko različnih sestavin in v takem razmerju, da so vinski trti najbolj pogodu. Najslavnejša vina točijo na bregovih rek: Ren, Loara, Garona; Soča in Vipava zaostajata po velikosti in slovesu, ne pa po zlahtnosti vin, ki tu dozori.

Sorte vinske trte, ki so jih v naših krajih gojili, so bile v davnih časih zelo številne, a potem ko so oidij (plesen) in peronospora ter nazadnje trtna ušica domala razdejale evropske vinograde, so se pri nas ustalile nekatere sorte, ki prvačijo še danes. Med belimi vini so to malvazija, tokaj, rebula, beli pinot ali burgundec, savinjon, laški rizling, med črnimi pa merlot, kabernet savinjon, kabernet frank, modri pinot, refošk in kraški teran.

PRIDELKI V DEŽELI FURLANIJI-JULIJSKI KRAJINI

V zadnjih treh desetletjih se je vinogradništvo v deželi izredno razvilo in to predvsem na kakovostni ravni. Včasih so kmetje sadili v isti vinograd različne sorte in dobili tako pridelek, ki je predstavljal mešanico raznih vin, zdaj pa se vsi vinogradniki usmerjajo v razdeljeno gojitev posameznih vrst in pridobivanje enosortnega vina. Na milijon stotov grodja, ki so ga pridelali v deželi leta 1950, ga je bilo komaj za četrtnino v izbranih sortah, današnja dva milijona stotov pa sta domala vsa skrbno razdeljena v posamezne žlahtne sorte. Stare mešanice predstavljajo le še 3-4 odstotke.

Poprečni pridelek vina v deželi se je zadnja leta sukal od enega do pol drugega milijona hektolitrov. Računajo, da je v letu 1983 dosegel 1.400.000 hektolitrov in sicer iz vinogradov, ki krijejo 21.000 hektarjev in so posejani na 34.500 kmetijah. Velik delež gre črnim vinom, ki zapolnijo dobri dve tretjini te količine. Z veliko prednostjo zasedata prvi mesti pri črčinah merlot, pri belih pa tokaj.

V zadnjih letih smo bili priča napredovanju vinogradništva na tistih področjih, ki imajo za pridelavo kakovostnih vin ugodne pogoje, nazadovanje pa smo zabeležili v manj naklonjenih, posebno ravninskih predelih. Tako se je v Pordenonski pokrajini vinogradniška površina zmanjšala za 1500 hektarjev, v Goriški pa povečala za tisoč. Velike količine povprečnega vina, s katerimi je nasičeno evropsko tržišče, povzročajo težave v prodaji, zato se naš pridelovalec danes trudi, da dosega višek v kakovosti, ne pa v količini, samo na ta način mu je delo poplačano. Deželni pridelek krije manj kot 2 odstotka državnega, ta delež pa bi bil neprimerno višji, če bi mogli tu-

Občni zbor Sveta slov.
organizacij (SSO)
v goriškem avditoriju
18. februarja 1984.
Predsednica
Marija Ferletič
se zahvaljuje
za izvolitev
(fotomladika)

di kakovost napisati v odstotkih. Pravilnost te trditve jamči podatek, po katerem pripade več kot 70 odstotkov deželnega pridelka na uradno omenjene okraje, ki jamčijo poreklo vin z zaščitnim znakom. Okolišev z zaščitnim poreklom je danes v deželi sedem: Brda (Collio), Soča (Isonzo), Oglej (Aquileja), Vzhodne furlanske gorice (Colli orientali del Friuli), Prodnata furlanska ravnina (Grave del Friuli), Latisana in Kras (Carso). Briško poreklo je bilo zaščiteno med prvimi v Italiji že leta 1968, zadnja so prišla na vrsto kraška vina, ki so to priznanje dobila šele pred kratkim. Med temi bo zasedel gotovo častno mesto sloviti kraški teran, rubinasto-rdeče vino, z značilno cvetico, ki spominja na maline ter vijolice in obilico skupne kisline, v kateri je dobro zastopana žlahtna mlečna kislina.

ZADRUŽNE KLETI

Težave s kletarstvom v majhnem, dragi stroji in drugi tehnični pripomočki, brez katerih se danes ne da vzgojiti takega vina, kot ga potrošnik želi in nazadnje težave s prodajo so male pridelovalce prepričale, da so začeli z zadružništvom. Vinogradnik v tem primeru še naprej goji trto na svoji zemlji in s svojimi sredstvi, grozdje

pa odda zadružni kleti, ki se na najboljši način opremlja z vinsko posodo, stroji, laboratorijem, osebjem in predvsem razprede svojo prodajno mrežo tako kot je posameznik ne more. Danes deluje v deželi deset zadružnih klet: šest jih je v pordenonski, tri v videmski in ena v goriški pokrajini. Pred nekaj leti so se nekatere od teh združile tudi v zadrugo druge stopnje. V zadružne kleti oddaja grozdje več kot tisoč kmetij, ki pridelajo dobrih 30 odstotkov vsega grozdja v deželi.

ZADRUŽNA KLET V KRMINU

Cantina Produttori Vini del Collio e dell'Isonzo (Klet za pridelovalce briških in soških vin) je uradni naslov Krminske zadruge, ki jo je leta 1968 ustanovilo 43 članov. Danes šteje 216 članov, ki so vsi lastniki manjših kmetij, na katerih pridelajo 26.000 stotov grozdja za 16.000 hektolitrov vina. Med člani so tudi naši slovenski ljudje. To je najmanjša zadružna klet v deželi in niti primerjati se ne da z velikani, ki so zrastle drugje, posebno v sosednji deželi Veneto. Zadružne kleti so sicer nastale zato, da se dela na veliko, krminska klet pa v tem novem merilu hudomušno dokazuje, da prav v majhnem z največjim uspehom zasleduje kakovost.

Na pol poti stare rimske smernice Oglej-Čedad je krminska klet zrastle prav na stiku dveh prvovrstnih vinskih okolišev: briškega in soškega. Ustanovitvi zadruga, ki je danes najpomembnejša v goriški pokrajini, je botrovala Deželna ustanova za razvoj kmetijstva (ERSA), katera je na državne stroške tudi zgradila in opremila klet. Prvo grozdje je prišlo v klet leta 1973 in po prvih težkih letinah, ki so pri vsaki zadrugi skoraj neizogibne, je delo steklo. Z resno predelavo pridelka v kakovostno pijačo si je zadruga pridobila tudi najbolj maloverne in zahtevne odjemalce. Kmalu se je pokazala potreba, da se obrat poveča in predvsem ojači z novimi stroji. Načrt je zopet izvedla Deželna ustanova za razvoj kmetijstva (ERSA). Povečana zmogljivost omogoča danes predelavo za 30.000 stotov grozdja in sicer do 1.500 stotov na dan. V kleti lahko hranijo 38.000 hektolitrov vina. V zadnjih letih so člani oddali zadrugi povprečno od 25 do 28 tisoč stotov grozdja. Med sortami zastopata levji del tokaj

in merlot, katerima sledita istrska malvazija in beli pinot. V manjši meri predeluje zadruga vrhunska vina kot so sivi pinot, traminec, savinjon in laški rizling. Žlahtne sorte namreč kmetje radi obdržijo v domači kleti, zadrugi pa oddajo tiste, katere je težje prodajati. Pri tem pride pač jasno na dan važna vloga, ki jo ima zadruga klet.

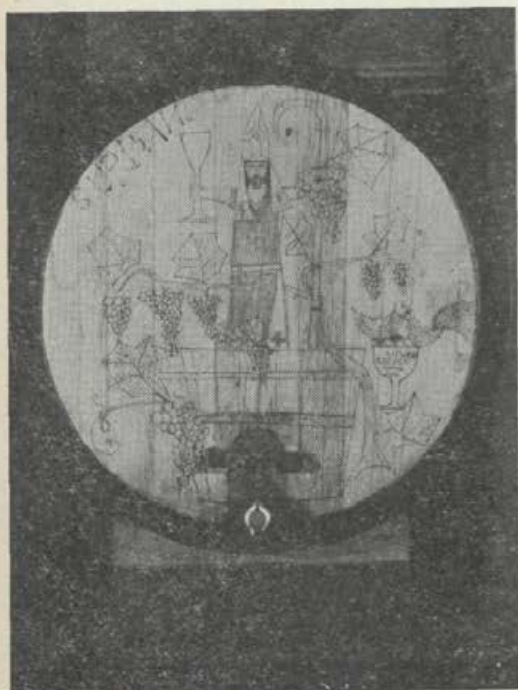
V zadrugi se je obnesla tudi izdelava preprostih penečih se vin z označbo »Cormorano« in pravih kakovostnih kot sta »Pinot brut« in »Sauvignon brut«. Med zadrugami je na tem področju krminska klet zaorala v novo smer, in sicer takoj z uspehom.

Uprava teži za tem, da bi čim več vina ustekleničila v tričetrtlitrške steklenke, opremljene z lično nalepko in zamaškom iz plute. Takih steklenic je šlo v prodajo leta 1980 približno 400 tisoč, leta 1983 pa že 772 tisoč.

USPEHI IN ZANIMIVE POBUDE KRMINSKE KLETI

Krminska klet je z resnim delom pripomogla, da so goriška vina razširila svoj sloves po svetu in jih zdaj marsikje pravilneje cenijo in po njih povprašujejo. Zadruga deluje na važnih vinskih razstavah v Italiji, Nemčiji in Sloveniji. Na 27. mednarodnem vinogradniško-vinarskem sejmu v Ljubljani leta 1981 je krminska zadruga dosegla veliko priznanje. V skupini črnih vin, v kateri se je zelo težko prebiti na prva mesta, je med 500 preizkušeni razstavljalci iz 23 držav krminski kabernet iz soškega okoliša, letnik 79, zasedel mesto svetovnega prvaka.

Hvalevredna pobuda in velika zanimivost krminske zadruga je tudi vinograd, ki so ga zasadili na zemljišču, ki obdaja klet. V tem nasadu so zbrane vse stare sorte trt iz naših krajev, ki so jih mogli danes še najti. Na ta način hoče zadruga kot v živem muzeju ohraniti stare sorte, ki so vinorodni Primorski že v davnih časih zagotovile sloves. V neobičajni nasad so slednjič prinesli tudi najvažnejše trtne sorte iz vseh krajev sveta, da bi opazovali, ka-

Darkova pirografija na sodu v Krminski kleti predstavlja sv. Urbana zaščitnika vinogradov

ko se v našem okolju obnesejo. Pisani vinograd, ki zalaga s številnimi zanimivimi podatki kmetijske inštitute pri videmski univerzi, šteje danes že 6.000 trt in več kot 160 sort.

Druga zanimiva pobuda je bil sklep združnega odbora, da za proslavitev 15. obletnice obstoja in 10. obletnice delovanja povabi vrsto slikarjev, ki bi svoje umetnine upodobili na dna velikih hrastovih sodov za 50 in 100 hektolitrov, v katerih se starajo kakovostne črnine. Na povabilo se je prijavilo 19 slikarjev, tudi iz Slovenije in Avstrije. Svoje umetnine so izdelali z navdušenjem in zastonj. V podzemskih prostorih ima zdaj krminska zadruga

stalno razstavo, ki je brez dvoma privlačna in vzbuja veliko zanimanja pri obiskovalcih. Z lepimi barvami izstopa prav sod, ki ga je okrasil slovenski slikar Nedeljko Pečanac z umetnino, ki spominja na svetovno nagrado v Ljubljani. Značilna in ljubka je tudi slika, ki jo je izdelal Darko (Karlo Bevilacqua) iz Čedadada in ki predstavlja svete ga Urbana, zaščitnika vinogradov.

Godu sv. Urbana I., papeža, danes ne obhajamo več. Toda prav zato, ker je njegov god sporen, si ga bomo laže predstavljali s kupico v roki, prav tako kot ga kaže Darkova pirografija, in skupaj z njim nazdravili na uspešno bodočnost krminske kleti.

J. Š.

V sončna Brda

Med Sočo, Idrijo ter Furlansko ravnino se širi valovit svet, preko katerega se vlečejo številna slemena, mehke dolinice, vasice na prisojnih višinah, okrog pa vinogradi in sadovnjaki, ustvarjajoč edinstveno krajino, ki bi ji drugod težko našli primero. Pokrajina ima značilno ime **Brda**, Navadno pristavijo še pridevnik goriška, ker se nahajajo v zaledju Gorice. Podnebje je zlasti še pozimi milo, tako da v tem predelu uspeva tudi oljka. Vroča pa so poletja. Najlepša pa so Brda spomladi, v bujnem cvetju češenj, marelic, breskev, hušk in zelenja, kakor da bi bila en sam vrt.

Briški svet postopoma pada proti zahodu in jugu, na vzhodno stran pa ga od doline Soče ločujeta razmeroma visoki slemeni hribov Sabotin (609 m) in Korada nad Plavami, kjer je cerkva sv. Genderce. Potoki, ki se zlivajo iz Brd proti jugu in zahodu, so naslednji: Pevmica, Grojnica, nato proti zahodu Čebince, pa Birša, Oblenč z manjšima Donank in Končnar, nato Fedrih in potem Reka, v katero se stekajo Kožbanček, Belski potok, Vedrijanšček ter Imenjšček. Po obrobju Brd, ob prehodu v furlansko ravnino, poteka od

zadnje vojne italijansko-jugoslovanska državna meja, na kateri so prehodi na Sovenci (Števerjan), pri Vipolžah (pri Jazbinah), na Plešivem in pri Jenkovem, toda le za malo-obmejni promet.

Na italijanski strani meje spada največ briškega sveta pod goriško in števerjansko občino. Iz središča Gorice vodi cesta v zahodni smeri, čez soški most v Pevmo, lepo vas na ravnini nad Sočo in tik pod briškimi griči. Takoj nad Pevmo so Oslavje, ki sodijo še k pevmski fari. Od tukaj proti severu pa se na rebrih Sabotina nahaja St. Maver ali Šmaver, dokaj raztreseno naselje. Nad njima poteka sedaj nova cesta, ki veže Novo Gorico z Brdi. Obvoz čez Plave skrajšuje za kakih 20 km.

Za Oslavjem se lepa asfaltna cesta v rahlih zavojih povzpe v **Števerjan**, pravzaprav do farne cerkve (276 m), ker je naselje raztreseno po številnih zaselkih po bližnjih brdih. Pri cerkvi je kulturni dom, v katerem ima sedež *Prosvetno društvo F. B. Sedej*, imenovano po zaslužnem goriškem nadškofu. Blizu je tudi osnovna šola, otroški vrtec, tudi grad grofov Formentini, v katerem je lepo gostišče. Prebivalci so

Števerjan - občinski dvojezični pečat izpred prve svetovne vojne

delavni in podjetni. Veliko blaginjo je v zadnjih letih ustvarilo pridelovanje tipičnega vina, ki ima zaščiteno znamko (Collio). Prosvetno življenje je na višku, poleg domačih mladinskih zborov, zabavnoglasbene skupine, prireajo tudi vsakoletno srečanje skupin domače glasbe iz zamejstva in matice. Z griča pri cerkvi se odpira lep razgled na dolino Grojnice, Gorico, N. Gorico, proti Furlaniji ter na Brda onstran meje.

Če stopimo s prepustnico čez mejni prehod na Sovenci prav blizu, pridemo najprej na **Hum** (196 m), t. j. holm, porasel s sadovnjaki, največ breskev in fige. Blizu je selo **Snežatno**, v dolini na vzhodno stran pa **Podsabotin** (147 m).

S Huma vodi cesta naprej v **Kojsko** (250 m), nekdanje središče Brd. Ta kraj ima značaj trga, na sredi je spomenik skladatelju domačinu Srečku Kumar (1888-1954). Grad ali bolje palača sredi kraja je bila nekoč last Coroninjev, potem Kumarjev, zgrajena leta 1594. Nad Kojskim se dviga grič **Sv. Križ** (290 m), kjer je ohranjeno obzidje nekdanjega tabora. Na sredi je cerkev, v njej pa čudovit *gotski krilni oltar* iz leta 1515, pa tudi dva stranska oltarja iz let 1698 in 1700. Cerkev je vidna od vseh strani Brd.

Če pa smo iz Števerjana krenili na zahodno stran, mimo sela **Valerišče**, pridemo v nižino, kjer se nahajajo **Jazbine**, s prijazno cerkvijo in gostilno, ki se nahaja tik ob državni meji. Takoj onstran nje se nahaja **Dolenje Cerovo** (123 m), s cerkvijo sv. Lenarta, opasano z verigo. Ta svetnik je bil namreč zavetnik jetnikov. Nekoliko višje se vzdiguje **Gorenje Cerovo** (233 m), prav nasproti Števerjana. Samo dober kilometer naprej je spet mejni prehod, preko katerega pridemo v večji kraj **Vipolže** (98 m). V vasi se nahaja že od daleč viden grad iz 11. stol.; sprva lovski dvorec grofov Goriških, potem last rodbin Herberstein, Thurn, Attems in nazadnje Teufenbach. Nekoliko višje na hribu je vas **Kozana** (170 m), od koder se odpira lep razgled. Kozanci so bili od nekdaj podjetni. V stari monarhiji so raznašali prodajat sadje na vse strani, z vlaki tja do Dunaja.

Od mejnega prehoda Vipolže vodi cesta proti furlanski vasi Moša (Mossa) naravnost proti jugu, preko obsežne ravnine, nekoč močvirne, sedaj posejane s polji in sadovnjaki, ki pripadajo briškim ljudem. Od juga zapirajo ravnino griči; onstran njih se začneja furlanski svet. Pred griči, pri Prevalu, je odcep ceste, ki pelje potem proti za-

Kojsko - dvojezični občinski pečat leta 1919

hodu. Po kakem kilometru se spet približamo državni meji v kraju **Ceglo**, od katerega leži nekaj hiš na italijanski strani. Za streljaj naprej po cesti pridemo do odcepa na Plešivo. Tukaj se nahaja za okoliške zaselke slovenska osnovna šola. Ena cesta zavije od tukaj v Krmin (Cormóns). Po njej pridemo kmalu do lepe gostilne Sirk («Pri lovcu»); nekoliko dalje cerkva **Subida** na prevalu, v kateri je nedeljska slovenska maša.

Ce pa krenemo po cesti, ki se vzdiguje na **Plešivo**, pridemo naravnost do mejnega prehoda, za katerim je na jugoslovanski strani večji del vasi tega imena. Le nekoliko naprej med prijaznimi griči pa smo v največji zahodno-briški vasi **Medana** (183 m). Prijazen kraj, z lepo cerkvijo. V njej imajo priljubljeni kip »Marija v tronu« in ga nosijo za Rožnico (15. vel. srpana). Cerkev je posvečena Vnebovzeti.

Iz Medane je bil doma slovenski

pesnik Alojz Gradnik (1880-1967). V njegovi hiši je danes urejena spominska soba. Iz istega kraja je tudi skladatelj Mirko Filej (1912-1962). Pa tudi Ludvik Zorzut (1892-1977), poznani zbiralec gradiva iz ljudske kulture, pesnik, pisatelj.

Pred Medano, kjer se odcepi cesta za Ceglo, je kapelica oz. znamenje, v katerem je slika tkm. *briške Marije*, delo Mare Kralj.

Od ceste za Dobrovo pa se nad Medano odcepi še stranska, ki pelje v vas **Fojana** (173 m). Tukaj se nahaja v vaški cerkvici zlat oltar, vreden ogleda. V bližnjem selu **Barbana** pridelujejo akacijev in kostanjev med, poleg vina in sadja, kakor po vseh Brdih.

Osrednja cesta nas iz Medane pripelje v **Dobrovo** (150 m), danes središče Brd: pošta, bencinska črpalka, zdravstvena postaja, gostišče z nočiščem, šola. Po zadnji vojni so tukaj zgradili mogočno vinsko klet. Največja zgodovinska znamenitost je grad.

Zgradila ga je rodbina Colloredo na začetku 16. stol. Ob koncu 18. stol. pripade rodbini Caterini-Herzberg, nazadnje pa je bil last plemičev Baguer. V gradu je bil pred prvo svetovno vojno manjši muzej. Vojna vihra pa je vse uničila. Sedaj pripada stavba Goriškemu muzeju, ki urejuje v njem narodopisno zbirko ljudske kulture s celotne Primorske. Vredna ogleda je »lovska soba«, ki jo je poslikal Clemente Delneri (1894) ter v prvem nadstropju »viteška dvorana«, z grbi nekdanjih lastnikov.

Vzhodno od Dobrovega se nahaja **Biljana** (169 m), poznana po tem, da so na bližnjem travniku imeli leta 1869 znameniti *narodni tabor*. O njem priča spomenik (arh. J. Suhadolc). V tem kraju je delovalo slovito pevsko društvo »Lipa«, organizator prireditev in veselic v času narodnega prebujanja. Biljanska cerkev sv. Mihaela ima gotski prezbiterij iz leta 1534. Med bogato cerkveno opravo se nahaja tudi gotski kip Vstalega Kristusa (začetek 16. stol.).

Nad Biljano vodi osrednja briška cesta skozi selo Zali log v zanimivo vas **Šmartno** (262 m). Vas ima značilno obliko starega tabora z obzidjem ter

Medana, procesija na Rožnico (15. avgusta)
z »Marijo v tronu«

Šmartno - vas, ki je ohranila oblike tabora (pred obnovo)

bolj ali manj ohranjenimi štirimi stolpi. Naselje prepletajo slikovite gase. Na sredi je baročna cerkev, v kateri so stenske slike Toneta Kralja. Cerkveni zvonik je iz prvotnega obrambnega stolpa iz 13. stol. Vas so Nemci v zadnji vojni dvakrat bombardirali. Danes jo obnavljajo, postala bo briški kulturni spomenik.

Blizu Šmartnega je slikovita vasica **Imenje** (236 m), v kateri so ohranjene lepe stare kamnite hiše. Iz nje se odpira prijeten razgled na Šmartno. Po glavni cesti pa pridemo nato v **Gonjače**. Na bližnjem griču Mejniki (321 m) je razgledni stolp, visok 24 m, kot spomenik padlim v zadnji vojni. Bronasti kip pod njim je izdelal J. Boljka. Zatem se cesta vzpne na **Vrhovlje** (392 m), na prehodu v dolino Soče. Tukaj se od glavne ceste odcepi druga, ki vodi po slemenih na Kambreško, Lig, vse do Livka nad Kobaridom.

Južni predel Brd ločuje od severnega dolina Reke ter Imenjščice, ki poteka od vzhoda proti zahodu. Ta dolina se pri kraju **Jenkovo** (Venco) izteka v dolino Idrije, ki prihaja od severa in ločuje Brda od Slovenske Benečije. Državna meja poteka deloma po Idriji, zatem pa po zahodnem obrobju Brd ter pušča še na italijanski strani kraje, ki so že nekaj desetletij pofurlanjeni: Dolenje (Dolegna), Rutar-

ji (Ruttars), Mirnik (Mernico), razen sela Škriljevo (Scrio).

V dolino reke se z Dobrovega spusti tudi osrednja briška cesta. Takoj pod Dobrovim je vas **Drnovk**, Spodnji (121 m) in Zgornji (150 m). Iz te vasi se odcepi stranska cesta, skozi **Snežče** (130 m) do večje vasi **Vedrijan** (262 m), kjer se nahaja briška vremenska postaja. Iz iste vasi vodi druga stranska cesta čez Zgornji Drnovk v **Višnjeviki** (219 m). V bližini je **Gradno** (206 m), znano po odličnem sadju. Cesta se nato dviga po brdastem slemenu, čez Muravišče in nad vasjo **Krasno** (276 m) ter se priključi že omenjeni slemenski cesti nad Vrhovljem nad Plavami.

Do Spodnjega Drnovka po glavni cesti proti zahodu pridemo spet do odcepa naslednje stranske ceste, v Kozarno, zatem pa do nadaljnega, ki vodi v slikovito vas **Slovrenc** (166 m), kjer imajo hiše značilne primorske portone. Še nekoliko naprej pod lepo vasi -co Brdice pri Neblem in že smo na razpotju **Križada**, kjer so gostilne. Nad razpotjem je **Neblo** (135 m). V vasi se nahaja lepa gotška cerkev (17. stol.) z značilnim oltarjem. Vse naokrog je pa polno nasadov, zlasti breskev in češenj.

Od Križade vodi glavna cesta na mejni prehod Jenkovo, stranska pa se odcepi proti severu, po dolini potoka

Kožbanjšček. Pelje pod dolgim brdom, na katerem je vas **Hruševje** in nad njo **Hlevnik**. Od tukaj vodi po slemenu krajevna cesta na **Vrhovlje pri Kožbani**; v vaški cerkvi so izredno lepe freske iz 15. stol., ki so jih posneli pred leti za prikaz na pariški razstavi. Izredno lep razgled se odpira na vsa Brda. Krajevna cesta se nato vzdigne vse do vasi **Senik** (360 m). Pred njo pa se spusti v dolino Idrije, kjer je dvolastniški mejni prehod pri selu **Golo brdo** (105 m). Na južni strani se dviga nad tem krajem zaselek Breg, na severni pa gotška cerkev »Sv. Marija na Jezeru«. V njej so kipi iz 16. stoletja.

Če se vrnemo spet v dolino Kožbanjščka, pod vas Hlevnik, se na vzh. stran odpre manjša dolina, po kateri teče Belski potok. V to dolino se odcepi nova stranska cesta pod selom **Slavče** in pelje mimo Pristave do kraja **Nozno** (358 m); od tu spet dalje po brdu do slemenske ceste nad Plavami.

Osrednja dolina Kožbanjščka pa se razširi za tem brdom v manjšo kotlino, kjer je središče vas **Kožbana** (282 m). Vas ima lepe stare domačije, toda značilni briški svet tukaj že preneha. Zamenja ga bolj skalnato površje. Pač pa trta tudi tukaj uspeva in daje prav močno vino. Več je gozdov in travnikov, veliko kostanja. Na prisojnih brdih okoli Kožbane se nahajajo še sela Brdice pri Kožbani, Spodnji in Dolnji Brezovik ter Slapnik.

* * *

Brda so daleč naokrog znana po svojem odličnem vinu in sadju. Obdelani kosi sveta stojijo v bregu in so na spodnjem koncu podzidani, tako da je svet bolj položen. Takšen kos sveta se imenuje *brajda*, v Brdih pomeni kar vinograd.

Briška vina so najboljše kakovosti. Izmed številnih vrst gojijo danes največ tokaj, merlot, malvazijo; od starih domačih pa so znane *črnica*, *rumena rebula* (garganja) in *zelena rebula*. Najdemo tudi samorodnici izabelo in klinto. Danes obdelujejo zemljo strojno. Nekoč pa so nosili na brajde gnoj

Kojsko, gotski krilni oltar v podružni cerkvi Sv. Križa (1515)

na žirkah tj. nosilih, okopavali na roko, odnašali domov pridelek v košpah in oprtnikih.

Briška zemlja sestoji iz več vrst: *ilovica*, *rusica*, *črnica*, *opoka* (meljavna ali pa plavna tj. z žilo). Za trto je najbolj primerna opoka. V gorenjih Brdih je več travnatega sveta in gozda. V njem akacije in kostanji. Okoli Kožbane so gojili svoj čas, dokler ni nastopil kostanjev rak, veliko domačega kostanja. Med znanimi vrstami so cenili zlasti plemenite, npr. *maron* ter sladki *drobnjak*.

Že pred prvo svetovno vojno pa so Brda slovela zlasti po sadjarstvu, iz čigar gojenja in dela je nastala prava domača kultura, ki ji podobne ne najdemo nikjer drugod. Na briški zemlji in v podnebju uspeva vse sadje, poleg jabolk in hrušk, še posebej breskve, marelice, fige, češplje, slive, cimberji, celo oljka. Največji gospodarski pomen so že v monarhiji imele češnje;

Brike iz let po prvi vojni, podoba delovnih in požrtvovalnih slovenskih mater

posebno zgodnje, ki so jih redno vozili na Dunaj, kamor je vožnja z vlakom iz Krmina trajala 8 ur.

Gojenje česenj se je razmahnilo v posebno kulturo. Poleg prav zgodnjih, ki niso imele drugod tekmece, so potem sledile poznejše, zelo okusne vrste, ki so druga za drugo dozorevale celo poletje, vse do zadnjih vrst.

Za posamezne vrste so se ohranila imena, ki jih najbrž ne bomo našli sploh zapisana: zgodnje ali prvačence, drugamberce, ta bele (bele cepike), črne cepike, drobnice, divjake, petrovke, čufrece, cerovske čufrece, kozanjke, treinke, napoleonke, ipavke, durežanke, vinjolke, bukovce, kukrce, dolgorepke, mižuljke, črnice, hrustavke, kárnjake in še kakšne.

Sadje so tudi lupili in sušili. Ob pomanjkanju zaposlitve je ta dejavnost prinašala briškim ljudem največ zaščuka. Daleč naokrog je bilo poznano zlasti briško *lupljenje češpelj*. V ta namen so imeli posebno pripravo, tako da je šlo delo razmeroma hitro od rok. Olupljene češplje so sušili in potem spenčali (speli).

Sušili pa so tudi drugo sadje, od hrušk posebno *štrnivke*. Posušili so jih v kosih, imenovanih *kuščiči* (koščiči). Od fig pa so požveplali in potem sušili vrsto *madoniči* ter jih potem prav tako spenčali.

Doma so pripravljali preprosto kmečko hrano: *kuhnja* (mineštra), *mrkandelca*, *prštunja* (stolčen krompir in melon), *mulca*, *pogača*, *gubanca*, *fulje*, *šnite*, *fritule*.

Stare navade so se dolgo ohranile v Gradnem. Če se je nevesta poročila izven vasi, so postavili *mej* (mlaj). Za sv. Ivana so obešali nad vrata *šapo* (venček). Z lupinami požegnanih jajc, ki so jih stavlili pod prag, ter z žegnanim vinom so se branili kač.

Danes, ko so se opustile stare na-

Češplje lupijo - svoj čas domače opravilo v Brdih

vade in izročila, so Brda sicer izgubila nekaj nekdanjega čara. Na kmetih je prevladala strojna obdelava in mladina si redno poišče zaposlitev v drugih dejavnostih, veliko na Dobrovem, kjer se je razvilo današnje briško središče, pa tudi bolj daleč, v Anhovem in Novi Gorici. S skupnim delom po brajdah je zamrla v veliki meri tudi nekdanja družabnost.

Ostala pa je čudovita briška pokrajina, najlepša spomladi, ko so sadna drevesa v cvetju. Organizirajo tudi prireditve, npr. takm. praznik češenj, na prvo nedeljo v juniju. Oklicali so osrednjo prometno žilo za briško vinsko ce-

sto. Predmete stare kulture zbirajo, zapisujejo navade.

Na vsak način, briška kultura in njeno izročilo v slovenskem prostoru pomeni nekaj edinstvenega. Nekaj, česar ne najdemo nikjer drugje. Ob tem spoznanju nam je obisk Brd še toliko bolj zanimiv.

Slika briških žena je iz Guida del Friuli V, Videm 1930, str. 67.

Veliko podatkov itn. Deloma pa tudi iz Krajevnega leksikona, Ljubljana 1968 (pod občino Nova Gorica).

Pečata Steverjana in Kojškega z listin v Državnem arhivu v Gorici.

MAJDA DANEV

S pesmijo MPZ »Vesela pomlad« bogati in se vrača obogaten

»Nisem Slovenec in ne znam slovensko, sem Holanec in govorim nemško. Vaše pesmi so mi segle do srca, ker ste jih peli iz srca. In tako naj bi peli vsi otroci sveta!« Tako je spregovoril mladim openskim pevcem gost iz Holandije po zaključnem koncertu v cerkvi Sv. Duha sredi Bohinja. Od tedaj sta minili dve leti, mladinski pevski zbor »Vesela pomlad« pa še naprej prepeva pod vodstvom svojega zborovodje Franca Pohajača. Poje našim ljudem tu na skrajnem robu slovenske zemlje, širom po slovenski domovini, pa tudi v tujini, kjer še utriplje delček našega, slovenskega srca.

Po tem, ko so njegovi pesmi prislunili naši rojaki sredi Rima, je zbor »Vesela pomlad« ponesel svojo pesem »od srca do srca« tudi koroškim bratom in tistim našim rojakom, ki jih je usoda zanesla daleč v vrtnec francoskega velemesta.

Predlansko jesen so naši pevci prejeli povabilo, naj obišejo Koroško in zapoje v tej zibelki slovenstva. In zapeli so tisto pesem, »ki je nastajala prav takrat, ko je naš rod doživljal važne premike v svoji zgodovini, pesem, ki ga je osveščala ter zvesto spremljala do današnjih dni,« kot je

dejal zborovodja Franc Pohajač. »Te vrednote so oblikovalke vseh naših pesmi, posebno pa narodnih. Ko te prodrejo v srca mladih pevcev, ne morejo tam ostati. Ponesti jih je treba tja, kjer so jih najbolj željni, najbolj potrebni in zanje najbolj hvaležni«. Da je to res, smo se prepričali na koncertu zbora »Vesela pomlad« v Št. Primožu sredi Podjune, kjer je bila sprejeta obveza, da se ustvari most povezave med slovenskimi rojaki, ki žive izven meja matične domovine. Do uresničitve te obveze je prišlo med »Koroškimi dnevi«,

JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

JESENSKA SLIKA

*S pajčolanom
rumenordečih barv
odeta narava
v skrivnostnem pričakovanju.*

*Kraška gmajna
pripravljena
kot nevesta
za svatbo noči.*

*V duši
se misel z mislijo
druži
v ljubeči objem.*

ki so se odvijali na Primorskem pred dvema mesecema. Ta pomembna kulturna prireditev je zadobila novega, še večjega zanosa in je porok za uresničitev nadaljnjega sodelovanja.

Slovenski pesmi, ki vre iz srca iz nešteto mladih grl, so želeli prisluhniti tudi naši rojaki sredi francoskega glavnega mesta. Pričakovali so pomlad in veselje in oboje dočakali ob koncu minulega aprila, ko so v pariškem predmestju Chantillonu gostili opensko »Veselo pomlad«. »Srečanje z mladimi pevci je bilo kot pomladno nebo — samo sonce, ki je vsem žarelo z obrazov, brez oblčka, s prijetno pomladno toplino, ki je vsem ogrela srca«, so dejali. Slovenska pesem, zapeta sredi Pariza, je položila v srce slehernega poslušalca delček naše domače zemlje, v mladih pevcih pa potrdila vero v nadaljevanje začete poti. Obogatila je njihova doživetja in strnila krog iskrenega prijateljstva. Ob povratku s tega gostovanja so se mladi pevci obvezali, da bodo v bodoče obiskali še druge naše rojake, ki živijo raztreseni širom po evropskih deželah.

Ta njihova želja je na poti do uresničitve. Mladinski pevski zbor »Vesela pomlad« se namreč že vneto pripravlja na novo gostovanje v tujini, tokrat pri naših sorojakih v Zvezni republiki Nemčiji.

Pesem, ki jo mladi nosijo po svetu, »zlahetni pevsko delovanje in mladim utrjuje vero v neprecenljive vrednote naše slovenske pesmi. Ta je kot dragocena dediščina našega naroda najlepši dar, s katerim dosežemo srce slehernega človeka.« V te besede, ki jih je napisal zborovodja Franc Pohajač, verjamem in jih globoko cenim, ker so lepe in resnične. In če je ta človek odtrgan od rodne zemlje, je dar, ki ga mladi pevci nosijo po svetu, še večji in bolj dragocen.

ALBERT MIKLAVEC

KLIC POMLADI

*Sive,
izpite,
otrple roke
golih gozdov
ob kamenitih pečinah
kraških bregov
drhte...*

*Tavam po gozdu
prek kraških poljan,
prek sivih,
ožganih ograd,
in kričim,
kričim:
pomlad,
pomlad!*

Otroški zbor
»Vesela pomlad« z Opčin
z dirigentom
F. Pohajačem
na pevski reviji
v Zagorju ob Savi

Jaz pa pojdem na Tirol...

Malokatera dežela je v naši pesmi tako opevana kot tirolska dežela. Mar ne poje ena od njih: »Jaz pa pojdem na Tirol, s sabo vzamem pasarol«? In spet druga: »Moj fantič je na T'rolsko vandra!« in še tretja: »Tirolka mu je pušelj dala, pa naj mu še zdravila da.«

Odkod to navdušenje za Tirolsko? Najprej: Slovenci in Tirolci smo bili nad 600 let skupaj v isti državi pod žezlom Habsburžanov; alpski svet je izoblikoval v nas in v njih slične navade, pesem in način življenja; zlasti pa je ista vera tako njim kot nam pomenila nadvse dragoceno svetinjo, za katero so bili pripravljeni iti v boj. Vera je prepojila njihovo bit in prekvasila njih običaje, mišljenje in delo. Pisec teh vrstic, ki je v mladosti pol-drugo leto preživel na Tirolskem, je ob praznovanju velikih cerkvenih praznikov ugotovil, da skoro ni razlike med Tirolsko in Slovenijo, če jezik odmislimo.

In še eno je Slovence in Tirolce zlasti po prvi vojni povežalo: zadela jih je ista usoda. Del Tirolske in del Slovenije sta prišla pod Italijo in doživela silni raznarodovalni pritisk fašističnega režima. In po drugi svetovni vojni sta Južna Tirolska in del primorskih Slovencev še naprej ostala v sklopu Italije, vendarle z veliko razliko: Tirolci so si pridobili zelo obširno avtonomijo, mi Slovenci smo pa še vedno praznih rok.

Ta uvod se mi je zdel potreben, da pojasnim razlog, zakaj se je letos delavni pevski zbor Rupa-Peč odločil izvesti svoj izlet na Tirolsko. Že nekaj let zapovrstjo prireja ta zbor poučne izlete v tujino: predlanskim na Dunaj, lani v München na Bavarsko, letos v Meran, Innsbruck in Brixen. Za vodiča si je tudi letos izbral g. Jožeta Juraka, ki te kraje dobro pozna in nemiščno gladko govori.

Neenaka usoda dveh dežel

V petek 24. avgusta je tako avtobus odpeljal, poln pevcev in prijateljev zbora proti Tirolski. Pot je vodila mimo Bassano del Grappa, kjer je bil prvi postanek, naprej skozi dolino Sugana do Trenta, kjer je bilo kosilo. Vodič je pri Primolanu opozoril na mogočne utrdbe, ki spominjajo na avstrijsko-italijansko mejo, ki je tod do leta 1918 ločevala Avstro-Ogrsko od Italije. V Valsugani je bil doma veliki državnik Alcide De Gasperi, do leta 1918 avstrijski državljani in poslanec v dunajskem parlamentu. Skupaj s takratnim slovenskim voditeljem dr. Korošcem sta terjala od Avstrije, da dá svobodo tako tridentinskim Italijanom kot vsem Slovincem.

V teh naporih je imel De Gasperi večje zadoščenje kot dr. Korošec. Vsa njegova Tridentinska se je združila z Italijo, medtem ko je bilo slovensko ozemlje grozovito okrnjeno: vsa Primorska je prišla pod Italijo, Koroška je ostala Avstriji, porabski Slovenci pa v Madžarski.

Toda tedaj se je zgodilo nekaj, kar je boleče in kruto prizadelo 250.000 Tirolcev. Italija, ki je zaradi povezave z zahodnimi zavezniki izšla zmagovita iz prve svetovne vojne se ni zadovoljila samo s Tridentinsko, temveč je svoje roke stegnila daleč proti severu in vzhodu: vse do prelaza na Brennerju in izvira Drave na Toplaškem polju. To osvojitve tujega ozemlja je utemeljila, da so ji potrebne naravno varne meje po grebenu visokih gora. Isto se je ponovilo nasproti nastajajoči Jugoslaviji.

Do novembra 1918 je bila Tirolska enotna dežela: onstran Brennerja se je imenovala Severna, na jugu prelaza do Salurna ob Adiži Južna in od Brixna do Lienza Vzhodna. Versko središče je bilo Brixen s svojo starodavno škofijo, politično pa na jugu Bozen, na severu Innsbruck, na vzhodu Lienz.

Huda leta za Južno Tirolsko

Ko si je Italija prisvojila južni del, je tam živel komaj 6.000 Italijanov. Potem se je pričelo priseljevanje in število je naraslo na 130.000. In mnogi Tirolci so prepričani, da če v šestdesetih letih ne bi bilo raznih atentatov, ki število še danes raslo. Naj bo temu tako ali drugače, dejstvo je, da so mesta Bocen, Meran in Brixen sčasoma dobila italijansko večino in jo Bocen še sedaj ima. K temu so mnogo pripomogli razni industrijski obrati, ki jih je italijanska država gradila in z njimi so prihajali novi delavci z juga. Ob starodavnih mestnih središčih so nastajali novi stanovanjski bloki, v katerih je bilo slišati zgolj italijansko govorico.

Vsem krajem je bila določena italijanska oblika, npr. Bozen - Bolzano, Brixen - Bressanone, Bruneck - Brunico. Niso se pa oblasti še spravile na italijansko obliko priimkov (kot se je to dogajalo pri nas. Pač pa je bila šola v celoti italijanska.

Vsem tem tegobam se je pridružila po letu 1933 še ena in to silno nevarna: Hitler s svojim nacizmom. Mussolini, ki je sprva dobro stal s tem fanatikom, je od njega dosegel nenavadno kupčijo: vsi Južnotirolci bi morali izjaviti (optirati), ali so za Italijo ali

za Nemčijo. Kdor bi optiral za Italijo, bi se moral za vselej odreči nemštvu, kdor pa bi se opredelil za Reich, bi se moral izseliti v Nemčijo. Tako bi Južna Tirolska dokončno postala italijanska.

Človek bi menil, da se nihče od Nemcev ne bo odločil za izselitev. A nacistična propaganda je bila tako silna, da je ogromna večina optirala za Nemčijo. Zaman so jih dušni pastirji opozarjali, da bodo ob domovino, zaman prepričevali, naj ostanejo. Nacistični propagandisti so jih označili za izdajalce (mar ni bilo nekaj sličnega v Sloveniji v času medvojne revolucije?) in jim grozili, da bodo po zmagi obračunali z njimi.

K sreči pa se ta dogovor zaradi predčasnega izbruha vojne ni izvedel. Južni Tirolci so ostali doma, toda Italija je upravičeno terjala od njih, da opcijo preklicajo, ko so ji zavezniki znova prisodili te kraje.

Sporazum De Gasperi-Gruber

Kakor za slovensko Koroško in slovensko Primorsko se je vnel tudi za Južno Tirolsko hud boj. Avstrija je zahtevala, da se mora Tirolska spet združiti v svojih zgodovinskih mejah, in seveda pripasti njej. Italija pa je dokazovala, da ji je Južna Tirolska potrebna zaradi energetskih virov, saj je

Na goriškem Travniku ob enotni slovenski manifestaciji 20. 5. 1984 govori predsednica SSO Marija Ferletič (fotomladika)

takrat skoro vsa Lombardija prejemale električni tok iz elektrarn ob reki Adiži.

Končno je prišlo do sporazuma. Zunanji minister Avstrije Gruber in ministrski predsednik Italije De Gasperi sta podpisala listino, ki se imenuje po njima. Pokrajini Bocen, v kateri so bili Nemci v večini, je bila priznana avtonomija, toda s pokrajino Trento je bila združena v skupno deželo, v kateri so bili Italijani spet v večini. K sreči pa so bili Južni Tirolci enotni. Vsi so na volitvah podprli svojo stranko, Südtiroler Volkspartei (Južnotirolska ljudska stranka - SVP) in tako ravnajo še danes. Tako imajo v rimskem parlamentu stalno po tri poslance in po dva senatorja in to jim da politično težo, katere mi zamejski Slovenci nimamo, saj volimo vse druge stranke bolj številno kot pa Slovensko skupnost.

Danes je Južna Tirolska res dežela, v kateri nemškemu človeku ni treba imeti manjvrednostnega občutka. Vse uradovanje je dvojezično, vsi napisi prav tako, za sprejem katere koli službe je potrebno znanje obeh deželnih jezikov. Turizem, zelo cvetoč in nemško soliden, prinaša obilo zlasti nemških mark; vinogradništvo, živinoreja in sadjarstvo pa so steber gospodarstva. Kulturni stiki s sodeželani prek meje so močni, akademski naslovi, pridobljeni v Avstriji, enakovredni italijanskim, Tirolska je danes enoten kulturni prostor.

Res, koliko bi se imeli mi zamejski Slovenci učiti pri njih! Pa se gremo raje neki megleni internacionalizem.

Dežela sonca in grozdja

Vse to in še marikaj drugega so lahko naši izletniki videli in slišali na potovanju skozi to slikovito deželo, ki bi jo upravičeno lahko nazivali »deželica sonca in grozdja«.

Kmalu po odhodu iz Trenta se pokaže reka Adiza (it. Adige, nemško Etsch), ki izvira na švicarsko-avstrijsko-italijanski tromeji v kraju Reschen in po kateri so za časa fašizma de-

želo prekrstili v Alto Adige (Gornje Poadižje). Ta uradni naslov dežele »Trento-Alto Adige« obstaja še danes, čeprav Nemci zahtevajo, da se povrne naslov Južna Tirolska (Sud Tirol).

Pri kraju Salurnu ob Adiži se začne Južna Tirolska. Naše izletnike so pozdravili ogromni nasadi sadja, jabolk in hrušk, po vzpetinah pa vinogradi. Čudenja ni bilo ne konca ne kraja. In povsod umetno zalivanje. Tam je suša nepoznana.

Glavno mesto Bocen smo kar obšli. Naš cilj je bil Meran. Pri Bocnu se Adiži pridruži reka Eisack (Isarco), ki prihaja z Brennerja, Adiza pa zavije proti severozahodu. In na kolenu, ki se obrne čisto proti zahodu v smeri Švice, leži Meran.

Nemci mu rečejo Kurort, tj. zdravilišni kraj. Ima zelo blago klimo, čudovito okolico in za ozadje venec visokih gora. Že Rimljani so na tem kraju imeli svoje naselje. Kasneje pa je postal pomemben, ker so v bližini živeli tirolski gospodje.

Kajti Tirolska dolguje svoje ime gradu Tirol, ki se razgleduje na strmi pečini nad Meranom. In ob njegovem vznožju je vas Tirol. Oboje smo obiskali in uživali prelep pogled na vso meransko kotlino.

Od Merana do švicarske meje

Drugi dan smo pot nadaljevali ob reki Adiži proti Švici. Od višine 300 m, ki je višina Merana, smo se neprestano vzpenjali. Najprej smo vozili skozi nasade jablan, hrušk in marelic, nato pa so se prikazali pašniki. Ko smo dosegli višino 1250 m, smo se znašli na švicarski meji.

Dolina iz Merana proti Švici in Avstriji obenem se imenuje Vinschgau izg. Finšgau, it. Val Venosta). Imena so enozložna, skoro v vsakem je črka »r«, npr. Plars, Tarsch, Eysers, Naturns, Partschins, Tschars, Latsch, Laas ipd. To dokazuje na keltski izvor teh imen. Ko so prišli Rimljani, so jih romanizirali; za njimi so prišli Bavarci in vsej deželi dali nemški značaj.

Iz te doline so bili bržkone doma

predniki pisatelja Finžgarja. Kakor Vinschgau je tudi Bled z okolico (do leta 1808) pripadal briksenškim škofom. Zelo verjetno so jih zato klicali za Vinšgauerje, iz česar se je razvil priimek Finžgar.

Na zemlji Retoromanov

Švicarsko mejo smo prestopili pri kraju Müstair. Nemci ga imenujejo Münster, Italijani Monastero. Tu se začne novo jezikovno področje Retoromanov. Sami svojemu jeziku pravijo romanč. Retoromanski jezik je poleg nemškega, francoskega in italijanskega četrti uradno priznani jezik švicarske konfederacije. Zato so krajevni napisi povsod v jeziku, ki se govori v kantonu. Retoromani živijo ponajveč v kantonu Graubünden (ital. Grigioni), ki je površinsko največji in obsega območje alpskih dolin v vzhodni Švici ob italijanski meji. Teh Retoromanov je danes komaj 40.000, pa imajo vse možne pravice. Švica ne stoji na stališču, kot prenekateri v Avstriji in Italiji, da je treba manjšine prešteti in jim pravice priznati v razmerju z njihovo številčnostjo.

Kraj Müstair ima ime po staordavnem samostanu sv. Janeza, ki je obstajal že v 8. stol. Sedaj je umetniški spomenik. Od tod je pot vodila čez 2149

m visok prelaz v dolino Engadin. Zanimivo je ime prelaza, ki da slutiti, da je prvotno ime slovenskega izvora. Kot na tromeji pri Beli peči, kjer so besedo Peč (pečina) slovenščine neuki predstavljali spremenili v Forno (namesto Rocca) in v Ofen (namesto Felsen), se je tu enako zgodilo: prelaz se v romanščini imenuje Pass dal Fuorn (Passo del Forno, v nemščini Ofenpass). Vodič je opozoril na to dvojnost, ki res da misliti.

Po prelazu se začne narodni park »Parc Naziunal«. Sestavljajo ga sami borovci in macesni, ki se razprostirajo po vsej dolini do avstrijske meje. Pri kraju Zernez (izg. Cernec, pri nas imamo Črnce), 1472 m nad morjem se dolina Engadin deli: proti zahodu se imenuje Gornja, proti vzhodu Spodnja.

Postanek v St. Moritzu

Zavili smo ob reki Inn, ki smo jo tu dosegli, proti gornji strani doline, ki se zaključi pri St. Moritzu, svetovno-znanem zimsko turističnem središču. Tu je pogovorni jezik na splošno bolj nemški, čeprav leži mesto na retoromanskem ozemlju in ga kličejo domačini San Murezzan. Poleti nima posebnega življenja, stalnih prebivalcev pa je okoli 8.000. Lega je precej visoka, 1822 m nad morjem.

Nagrajenec Literarnega natečaja Mladike 1984 pisatelj Pavle Zidar (prvi z desne), prof. Ester Sferco in univ. profesor Martin Jevnikar (fotomladika)

Po kosilu, nakupih in pisanju pozdravov smo se obrnili v smer, po kateri smo prišli. Ves čas vse do Innsbruka nas je spremljala reka Inn, ki izvira v bližini St. Moritza pod mogočnim pogorjem Bernina (4050 m). Pri kraju Martina smo dali Švici slovo in se znašli v Severni Tirolski.

Ogled Innsbrucka

Prenočili smo precej proč od Innsbrucka, v Seefeldu, 1200 m visoko, ker v Innsbrucku ni bilo dobite prostega hotela. Pa smo bili tudi s Seefeldom zadovoljni, kajti kraj je množično obiskan tako pozimi kot poleti.

Mesto Innsbruck, glavno mesto avstrijske Tirolske, je dobilo ime po reki Inn, ki teče ob njem. V prejšnjih časih smo ga slovenili z Inomost (Most na Innu). Cerkveno je do leta 1918 spadal pod Brixen. Sele po zadnji vojni je postal redna škofija, ker je pač meja na Brennerju dokončna. Ponaša se med drugim s slavno univerzo, ki jo vodijo jezuiti. V središču je vredna ogleda mestna hiša z zlato streho pa cerkev, kjer so pokopani razni knezi in kneginje; med njimi pa prvuje cesar Maksimilijan I. (u. 1518).

Iz Innsbrucka smo se vzpeli na prelaz Brenner (1343 m) in spet smo bili

na Južnem Tirolskem. Ob reki Eisack smo se spustili proti Brixnu.

Škofovsko mesto

Tudi to mesto, dosti manjše kot Bocen ali Meran je zelo privlačno. Nastalo je ob sotočju reke Eisack z Rienzom. Ime naj bi dobilo po knezu Pribna, ki je tu imel svojo pristavo in naj bi bil slovenskega porekla.

Brixnu je dal zgodovinski pomen sedež škofije, ki je bila sem prenesena iz rimske Sabione nad Klausom, 18 km nižje od Brixna. Brixenski škofje so bili pod Avstrijo tudi državni knezi. Mnogi so se zelo proslavili bodisi kot cerkveni voditelji bodisi kot državniki. Območje Brixna je segalo proti severu, obsegalo vso Severno in Vzhodno Tirolsko, od južne pa dolino Vinschgau proti Švici in ladinski dekanat Cortina d'Ampezzo.

Zanimivo pa je, da ji ni pripadala glavnina Južne Tirolske z mesti Bocen in Meran. Vse to ozemlje je bilo vključeno v nadškofijo Trento. Zato je bil v Trentu tudi vikar za nemško govoreče vernike. Preden pa je nadškof v Trentu prišel v posest teh krajev, so spadali pod mesto Chur v Švici, kjer je dalj časa deloval sedanji ljubljanski nadškof dr. Šuštar.

Nabrežinski srednješolci
z misijonarjem Puhanom

Člani zbora Rupa-Peč ob svojem zlatem jubileju

FRANJO ROJEC

PETDESETLETNICA ZBORA RUPA-PEČ

*Pojemajoč odmev
davnih melodij
preliva miren val Vipave,
temoten duh predhodnih muk
preveva čast planjave.*

*Otožnost vzhodnih zvokov
slovenska pesem dedovala,
značilnost izrazita
petja našega postala.*

*Izraz bolesten
vselej našo pesem spremlja;
najhuje tam
kjer mačeha mu zemlja.*

*Preljube domačije
osrečujejoči svet
doživlja v petju
življenja vsak obred.*

*Ob bohotnem bregu
romantičnih vijug zelene reke
mikávo bdi prijazna Rupa.
Strnjena na beli skali
ždi slikovita Peč.*

*Lepega tu petja družba
polstoletni jubilej praznuje:
ob ubranih zvokih
srčno oblikovane melodije
lovorjov si venec vije.*

Z začrtanjem meje na Brennerju leta 1918 se je z brixensko škofijo zgodilo nekaj podobnega kot z goriško po letu 1945. Izgubila je vso Severno in del Vzhodne Tirolske. Ostali so ji le dolina do Brennerja, Pustriška dolina, kos doline Vinschgau in Cortina d'Ampezzo. Ustanovitev avtonomne pokrajine Bocen je pripomogla, da se je tudi Rim odločil vse Južne Tirolce združiti v eni škofiji. Ta se sedaj imenuje Brixen-Bocen, ima dve enakovredni stolnici, semenišče v Brixnu, malo semenišče za Italijane v Bocnu, za Nemce pa v vasi Tirol nad Meranom. Dekanija Cortina d'Ampezzo pa je prešla v škofijo Belluno.

Po kosilu v Brixnu smo nastopili vožnjo proti domu. Pot je zavila naravnost proti vzhodu. Pustriška dolina (Pustertal, Val Pusteria) ne pozna več vinogradov, saj leži nad tisoč metri višine, je pa čudovito zelena, preprežena s polji in pašniki.

Slovo ob pesmi in molitvi

Ustavili smo se sredi doline, v Brunecku, kamor je pok. škof Fogar, odkar je živel v Rimu, tako rad poleti zahajal na oddih. Nismo še opravili nedeljske pobožnosti, zato smo se ogle-

sili pri kapucinih in jih prosili, da nam dajo cerkev na razpolago.

Tedaj se je zgodilo nekaj, kar nas je globoko ganilo. Ravno bi se morala pričeti večernična pobožnost. Pa je pater ljudem sporočil, da večernice zaradi maše odpadejo, ljudje pa naj ostanejo v cerkvi, kajti maša, čeprav v drugem jeziku, je več vredna kot vsake večernice.

Tako se je tudi zgodilo. Naši pevci so ubrano peli, g. Jurak pa je smatral za primerno, da je v nemščini podal povzetek pridige in nas predstavil navzočim domačinom. Seveda so pevci zapeli nato nekaj pesmi še pred cerkvijo, da je bilo tako Tirolcem dano slišati še našo svetno pesem, zraven pa iz svoje neizčrpne zaloge tudi lepo nazdravili s kozarcem rujnega ter ga še domačinom natočili.

Lepše se ta izlet po Tirolski skoraj ne bi mogel zaključiti. Zeleti bi bilo le, da bi vse to, kar smo videli na tem potovanju, bilo vzpodbuda tudi za nas Slovence ob meji. In vabilo vsem odgovornim, da bi znali slovensko manjšino tako ovrednotiti kot ravna to Rim z nemško na Južnem Tirolskem, Švica pa z Retoromani v svoji državi.

PAVEL ZLOBEC

Vrača se Halleyev komet

Starogrški filozof Aristotel je menil, da so kometi zemeljski hlapi, ki se v zgornjih zračnih plasteh vžgejo, rimski naravoslovec Seneka pa, da so nebesna telesa. Danski astronom T. Brahe je leta 1577 s pomočjo merjenj spoznal, da so kometi bolj oddaljeni od nas kot Luna. Ravnatelj znamenite zvezdarne v Greenwichu in Newtonov prijatelj E. Halley je dokazal, da so kometi, ki so bili vidni v letih 1531, 1607 in 1682 v resnici eno in isto telo, ki obide Sonce približno vsakih 76 let; zato nosi njegovo ime. Iz pismenih sporočil je razvidno, da se je isti komet prikazal leta 1456, ko so se pri

Beogradu borili Turki s krščansko vojsko. Med bojavniki je vzbudil večji preplah kakor sovražnik. O Halleyevem kometu imamo še celo vrsto zgodovinskih podatkov tja do 87. leta pred Kr. Baje so ga Kitajci opazili še 13 stoletij prej. Halleyev komet pa ni zvezda repatica, ki je bila vidna za časa Jezusovega rojstva, saj je bil viden leta 11 pred Kr. in leta 66 po Kr. za časa Neronove strahovlade. Najbolj se je približal Zemlji leta 837, ko je bil oddaljen le 5 milijonov km, to se pravi, da nam je bil 30-krat bližji od Sonca. 20. maja 1910 je njegov rep meril celo 150°. Pri več kot tretjini svojih

obiskov se je približal Zemlji na 0.2 astronomskih enot (1 a. e. = 149.6 milijonov km = srednja oddaljenost Sonce-Zemlja). Zaradi bližine so ga ljudje zlahka opazili in zabeležili kot izreden dogodek. Zgleda, da ni v zadnjih stoletjih izgubil na veličastnosti. Premer jedra meri verjetno 5 km. Glede na zemeljsko krožnico je kometova pot naklonjena 18°. Obrača se okoli Sonca v nasprotni smeri kot planeti.

Po vsej verjetnosti so kometi nastali istočasno kot sončni sistem; od tedaj je preteklo približno 4.5 milijarde let. Medtem ko so s časom planeti temeljito spremenili svoj videz, so kometi v marsičem ohranili prvotno podobo. Znanstvenike zelo zanima prvobitna snov stvarstva, ta pa naj bi bila »zamrznjena« v kometu. Jedro, ki meri od 1 do 100 km je namreč sestavljeno iz meteoritske snovi, ki jo vežejo voda, amoniak, metan in ogljikov dvokis; vse to je v trdnem, zaledenem stanju. Ko se komet približa Soncu, se temperatura jedra dvigne in povzroči sprostitve zaledenelih plinov, tako nastane koma. Jedro in koma tvorita glavo. Sončni veter (elektroni, ki jih zgornje sončne plasti spuščajo v vesolje) pa usmerja ione v »ionski« rep. Drobci v trdnem stanju oblikujejo značilni rep »prahu« in mu dajejo zakrivljeno obliko. Ta rep je razvidnejši od premočrtnega — ionskega. Rep je vedno usmerjen proč od Sonca in lahko doseže 100 milijonov km. Komete lahko vidimo torej samo, ko so blizu Sonca. Takrat se po nebu tudi najhitreje premikajo. Astronomi so opazili tudi, da lahko jedro razpade na dva ali več delov. Včasih se zgodi, da je rep razcefran; tako je imel leta 1744 komet šest repov. Vplival je na takratno modo tako, da so dame nosile frizuro »à la comète«.

Danes poznamo okoli tisoč kometov in vsako leto nas obišče kakih pet novih. Glede na presledek povratka jih delimo na kratko periodne, vrnejo se k Soncu v dobi do 20 let, srednje periodne s povratki med 20 in 200 leti in dolgo periodne, ko je za povra-

Nad pariško cerkvijo Notre-Dame je leta 1858 blestel komet Donati

tek treba čakati dlje kot dve stoletji. Baje se nekateri oddaljijo od nas za več kot 50.000 a. e. Ker so kometi razmeroma lahka telesa, jim planeti, mimo katerih se gibajo, zlahka spremenijo smer, zato je tudi težko točno napovedati kje in kako se bodo prikazali.

Leta 1910 so lahko opazovali Halleyev komet skoraj celo leto, tokrat bo precej medlejši, sicer so ga z velikim teleskopom na Mt. Palomarju opazili že oktobra 1982. Njegova eliptična pot seže nekako onstran Neptuna, kjer je bil leta 1945. Približal se bo Soncu tja do Venerinega tira. V letih 1985 in 1986 se bo izjemoma dvakrat približal Zemlji: 27. novembra 1985 na 0.62 a. e. in 11. aprila naslednjega leta na 0.42 a. e. Najbližje bo Soncu 9. februarja 1986. Po napovedih zgleda, da bo komet viden v popolnoma temni noči s prostim očesom od decembra 1985 do maja naslednjega

leta. V aprilu bo njegov rep najdaljši in koma bo zgledala velika kot polovica Lune; iz srednjih severnih zemljepisnih širin pa bo takrat komet neviden. Dne 24. aprila bodo ljudje v Aziji in na Pacifiku priča izrednemu dogodku: lunin mrk bo povzročil zatemnitev neba, komet bo zato zablestel. Ko se bo Luna zopet prikazala, bo polagoma zbledel.

Halleyevemu kometu nasproti bo poletelo celo spremstvo umetnih satelitov, to seveda ne iz vljudnosti do gosta, temveč iz radovednosti, da bi ga iz bližine lahko bolje spoznali. Zanimaja nas zlasti njegov sestav in morebitno magnetno polje. Sovjeti nameravajo poslati vesoljsko ladjico že decembra 1984. Julija 1985 bosta ESA (Evropska Vsemirska Agencija) in neka podobna ameriška ustanova poslali vsaka svojega ogleduha, mesec kasneje pa še Japonci.

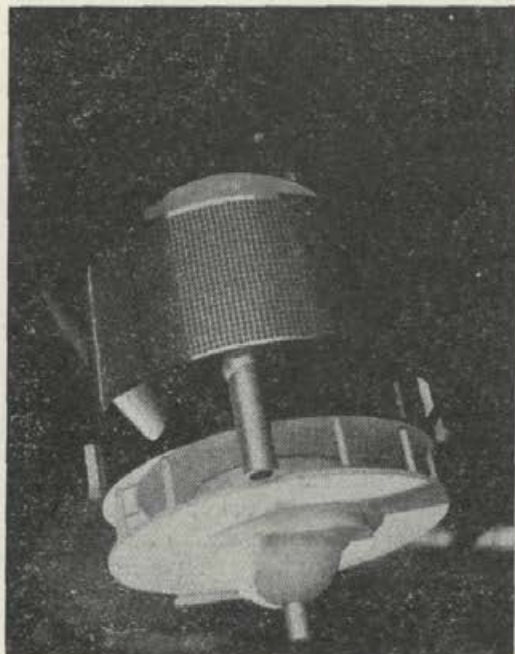
Oglejmo si malo поблиže evropski podvig, ki bo stal okoli 130 milijard lir. Satelit so poimenovali »Giotto« v čast toskanskemu slikarju, ki je leta 1303 ovekovečil Halleyev komet v znameniti freski »Češčenje svetih treh

Giottova freska Počastitev Treh kraljev in zvezda repatica v kapeli Scrovegni v Padovi

kraljev«. Še danes si lahko ogledamo to lepo sliko v kapeli Scrovegni v Padovi. Satelit meri 3 m za 2 m in tehta skoraj eno tono, sicer pa je znanstvenih naprav le za 53 kg. 13. marca 1986 bo »Giotto« oddaljen od Zemlje 147 milijonov km in se bo srečal s kometom. Obisk bo trajal le 90 minut, to pa zaradi velike relativne hitrosti obeh teles (68 km/sek). Ker pri taki hitrosti malenkosten delček, težak le 0.1 gr, naredi 8 cm globoko luknjo v aluminijasti plošči, je kaj malo verjetno, da »Giotto« ne bo utrpel kake hujše okvare. Satelit bi moral predvsem posredovati podatke o sestavi jedra, kome in repa, izmeriti količino plinov in prahu ter določiti velikost, gibanje in težo jedra. Znanstveniki upajo dobiti posnetke, iz katerih bodo razvidne podrobnosti z velikostjo nad 50 m.

V knjigi o astronomiji, ki je izšla pred 115 leti v založbi »Matica Slovenska v Ljubljani« piše, da »so bile repatice zavolj svoje čudovite podobe in nepričakovanega prikazovanja ljudem vselej nadzemeljske napovedovalke in znamenje velikih prigodeb, in sicer posebno znamenje groze in nadlog«. To pomeni, da so naši predniki že pred stoletjem vedeli, da je vzrok zemeljskih dogodkov, slabih še posebej, v ljudeh samih in da torej kometi le nemočni občasno prisostvujejo človeški majhnosti in sebičnosti.

Model umetnega satelita Giotto

Razgibana dejavnost rimskih Slovencev

Versko in kulturno društvo rimskih Slovencev »A. M. Slomšek« je lani slavilo dvajset let svojega obstoja. Prav za to obletnico je po zaslugi vodstva Slovenika dobilo svoj novi sedež in prostor za knjižnico v obnovljenih prostorih te papeške slovenske ustanove. Društveni jubilej je sovpadel s proslavo izrednega svetega leta odrešenja. Tako je moglo društvo še v večji meri kot druga leta pospeševati versko življenje rimskih Slovencev.

Davno so že minili dnevi in meseci, ko so ustanovitelji trkali na vrata kakor sv. Jožef in Marija, da bi novorojenemu detetu našli kje prostora. Kot takrat, so jim zapirali vrata celo lastni ljudje. Toda z božjo pomočjo so našli najprej prostore na trgu Piazza Quadrata, potem v ul. Botteghe Oscure, kjer nam je še sedaj na razpolago kapela in obsežna dvorana za gledališke uprizoritve in filmske predstave. Rimski Slovenci so takoj nato iskali cerkev, kjer bi bila stalna nedeljska maša; toda ta želja se jim je dokončno izpolnila šele leta 1982, ko so za stalno dobili potrebne prostore in cerkev Loretske Matere božje sredi Rima na Beneškem trgu, kjer imamo vsako nedeljo popoldne sv. mašo in občasne verske obrede. Nedeljske maše je vse do svojega odhoda na Koroško opravljal msgr. F. Šegula, za kar smo mu iz srca hvaležni.

Ta lepa Marijina cerkva je postala tudi središče za srečanja rimskih Slovencev z rojaki iz domovine in od drugod. Tu smo npr. imeli skupno liturgično bogoslužje, ki ga je vodil ljubljanski metropolit dr. A. Šuštar oktobra 1983 z rojaki iz domovine, ki so prišli v Rim za kanonizacijo p. Mandiča; tu nam je pevski zbor župnije Sv. Petra v Ljubljani, pod vodstvom dr. Rafka Valenčiča, nudil prisrčen slovenski večer s cerkvenimi in narodnimi pesmimi; tu smo se srečali tudi z na-

šimi goriškimi rojaki, ki so prišli v Rim na svetoletno romanje pod vodstvom zlatomašnika msgr. Fr. Močnika; v tej cerkvi se srečujemo tudi s posameznimi rojaki, ki se začasno mudijo v Rimu.

Šli bi daleč izven okvira tega sestavka, če bi hoteli naštet vsaj velike sestanke, srečanja in prireditve, ki so potekale v naših prostorih. Vse delo so sodelavci vedno gradili na treh velikih vrednotah: na veri, na slovenski besedi in slovenski pesmi. Še posebej je vse družila slovenska pesem, vesela in otožna, kakor je vesel in otožen slovenski rod.

Iz vere izhaja za vse nas velika zapoved ljubezni do bližnjega. Tako smo tudi lani nadaljevali z obiski bolnih, tolažili zapuščene in nudili v mejah možnosti tudi stvarno pomoč.

Iz življenja nas drugega za drugim kliče Bog v novi svet, ko končata gorje in bolečina. K dolgi vrsti naših pokojnih predstavnikov, dobrotnikov, ustanoviteljev in članov, kot p. A. Prešerna, nadškofa dr. J. Pogačnika, škofa dr. M. Držečnika, g. S. Dekleva, gdč. M. Marinšek, g. C. Vodopivca in drugih, ki so nam stali ob strani in nam pomagali z neposrednim organiziranjem ali z udeležbo pri prireditvah, moramo sedaj priključiti še dr. M. Vauhnika, gospo D. Lavrenčič in gdč. L. Rogeljo, g. J. Gorjana, č. g. F. Dolinarja, gospo M. Lobnik, ki so nas zapustili leta 1983; lani smo pa pospremili na njihovi zadnji poti gdč. F. Škulj, nadškofa J. Zabkarja, ki je bil dolgo let v vatikanski diplomatski službi, po vrnitvi v Rim pa se je večkrat udeležil našega liturgičnega obreda v cerkvi Loretske Matere božje, in dolgoletno odbornico in zaslužno sodelavko društva gospo Julijano Ipavec-Famularo. Naših pokojnih rojakov, ki čakajo na vstajenje na rimskih pokopališčih Verano in Prima Porta, se posebno spomnimo pri naših

skupnih mašah zadušnicah, katerih se udeležimo v večjem številu v mesecu novembru in z molitvami na njihovih grobovih.

Ob sodelovanju z vodstvom Slovenika je društvo pomagalo tudi pri zgraditvi prve slovenske skupne grobnice v Rimu. V njej počivajo skoraj vsi rimski Slovenci, ki so umrli v večnem mestu; vse so člani — če je bilo le mogoče — spremili na njihovi poslednji poti in jim poklonili šopek slovenskih rož.

Želja tudi po smrti skupaj čakati velike Odrešenikove besede: »Pridi k meni in se odpočij, kajti bil si zvest meni in slovenskemu rodu« je povzročila, da se je lani tej slovenski grobnici v njeni neposredni bližini pridružila še druga.

Odbor društva se je sestajal deloma v prostorih poleg cerkve Loretske Matere božje, deloma v Sloveniku, deloma na domovih odbornikov. Na teh sejah so načrtovali sestanke, srečanja, glavne prireditve in sestavljali tvarino za nadaljnjo številko društvenega glasila »Med nami«, ki je že dvajset let tesna pismena povezava med rimskimi Slovenci.

Za zaključek naj navedem glavna dogajanja v letu 1983 in v začetku 1984.

Pričeli smo Novo leto kot vedno z

družabno prireditvijo: tokrat je bila tombola. Ta prireditev je vedno zelo obiskana. Kot pri tej, tudi pri drugih prireditvah ni manjkalo iskrene družabnosti in veselega bratskega vzdušja.

Rimske Slovence še posebej navdušuje slovenska pesem. Tako smo februarja 1983 z veseljem pozdravili v naši sredi zbor »Mirko Filej« iz Gorice, ki nas je s svojo pesmijo popeljal daleč nazaj v dobo renesanse in preko skladb svetovnega slovesa in pesmi raznih narodov pripeljal nazaj na domača tla; aprila sta pa nam mlajši mladinski pevski zbor »Vesela pomlad« in ansambel »Zvezde« z Opčin priredila zelo pristrčno popoldne. Z izbiro pesmi smo obšli razne kotičke naše slovenske zemlje. Aprila 1984 smo pa prisluhnili pevskemu zboru župnije Sv. Petra iz Ljubljane. Za nas Slovence, razkropljene po svetu, so taka in podobna srečanja z domačo pesmijo predvsem spomin na rodno zemljo in našo mladost.

Slovenci radi hodimo v naravo in na daljše ali krajše izlete. Zato smo leta 1983, po dvajsetih letih, ponovili izlet v Trisulti, kjer je slovita kartuzijanska opatija, kjer smo občudovali povezanost med samostansko duhovnostjo in lepoto narave: kraj je ves obdan z izredno lepimi gozdovi. V letu

Tržaški škof L. Bellomi
na dvorišču »Kraške hiše«
v Velikem Repnu
ob pastoralnem obisku
1984

1984 smo pa romali na grob znane italijanske svetnice sv. Rite. Ogledali smo si cerkev z grobom svetnice, prostore v katerih je živel, novo cerkev, ki so jo okrasili sodobni umetniki, njen grob in hišo, kjer je bivala pred vstopom v samostan, ter nove vzgojne in dobrotelne ustanove, ki so njej posvečene. S tem izletom smo izpolnili dolgoletno željo številnih rimskih Slovencev, ki so napolnili oba avtobusa, drugi pa so prispeli s svojimi avtomobili. Vreme nam ni bilo preveč naklonjeno, toda veselega razpoloženja kljub temu ni manjkalo.

Rimski Slovenci so se leta 1983 udeležili tudi simpozija, ki je bil posvečen msgr. Ivanu Trinku in ga je organiziralo vodstvo Slovenika.

Tudi misijonski čut je vedno živ med rimskimi Slovenci. Predlanskim nam je govoril č. g. Mirko Gogala iz Argentine o »Slovenski prisotnosti v argentinski Cerkvi«. Vsako leto izvedemo nabirko za naše slovenske misijonarje.

Kot vedno zaključimo leto z božično prireditvijo v Sloveniku, ki se je v

velikem številu udeležijo mladi in ne več mladi, med katero zlasti starejši obujajo spomine na svoja mladostna božična doživetja.

V letu 1984 pa je bil največji dogodek praznovanje izrednega svetega leta, ki smo ga obhajali skupno s slovenskimi škofi in slovenskimi romarji. Skupaj smo opravili vse pobožnosti in bili pri papeževi avdienci, med katero nam je papež Janez Pavel II. v slovenščini priporočil zvestobo katoliški Cerkvi, slovenskim izročilom in dediščini svetih bratov Cirila in Metoda.

Ta skromen pregled društvenega življenja naj bo samo potrditev življenjskega rimskih Slovencev in povabilo mlajšim, naj se mu še bolj posvetijo zlasti sedaj, ko stari rod peša, novih Slovencev, ki bi se stalno naselili v Rimu, pa jih ni. Ta želja je vključena v prošnji k našemu vzoru, božjemu služabniku A.M. Slomšku, svetima Cirilu in Metodu, božjemu služabniku Baragi in vsem svetim za služnim slovenskim ljudem, naj podpirajo naše delo.

a. b.

Srednje-evropski utrinki

Gorica - evropsko mesto. - Vhodni znaki v Gorico kažejo med drugim veliko tablo z napisom »Gorizia - Città d'Europa«. Vsekakor lepo priznanje z znakom Evropskega sveta, ki ga je naše mesto pred leti prejelo. To seveda nima namena potrjevati pač dejanskega geografskega dejstva, o katerem nihče ne more podvomiti. Gre pa za to: je res Gorica evropsko mesto v idealnem, duhovnem pomenu izraza? Kdaj bo recimo to tudi uradno izkazala, da bo poleg »Gorizia - città d'Europa« še zraven »Gorica - evropsko mesto«?

Kultura Mitteleurope. - Marsikdaj se našemu mestu daje pečat srednje-evropske kulturne prestolnice, in to vsaj v malem. Gotovo imajo Dunaj, Zagreb, Praga, Ljubljana, in še kako dru-

go več povedati. V našem skromnem prostoru pa ima tudi Gorica svoje poslanstvo. Tu se že leta, pravzaprav desetletja skoraj zbirajo kulturna predstavništva na raznih simpozijih in srečanjih.

Mittelevropska kulturna srečanja (Incontri culturali mitteleuropei) so temu gotovo dala največji zagon. Že dolga leta beležimo razprave in prikazovanja z vseh področij duhovnega ustvarjanja. To zaobjema seveda ožji, lahko bi rekli elitnejši krog kulturnikov. Na njem so že v teh letih govorili o vseh mogočih problemih s humanističnega področja. Pri teh kulturnih srečanjih so večkrat sodelovali tudi slovenski kulturniki, znanstveniki in umetniki ter književniki in glasbeniki.

Morda bi pri vsem le pogrešali bolj sistematične navezave prirediteljev na slovenski kulturni svet, saj je prav ta v najbližjem stiku s tukajšnjo stvarnostjo oz. nje sestavni del. Verjetno so v tem pogledu mnogo bolj razvijali kulturno in idejno navezavo na nemški miselni svet in njegovo pojmovanje »Mitteleurope«. Vse prav — toda gotovo so pri tem bistveno pozabili na slovanski doprinos...

Vse to smo skušali nekoliko popraviti s tem, da smo po svojih močeh dali kak prispevek v širšo dialektiko tega vprašanja, zlasti še s prikazom dela slovenske kulture na Goriškem tudi v preteklosti in raznih področjih duhovnega ustvarjanja, posebej glasbe, literature in filozofije. Treba pa bo še veliko drugega, da, zlasti še prave politične volje pri odgovornih kulturnih dejavnikih-prirediteljih, da se stvari dopolnijo...

V svetu glasbe. - V Gorici si lahko brez dvoma štejemo v čast, da imamo toliko in tudi tako kvalitetnih glasbenih dejavnosti in prireditev.

Poleg ustanov, ki skrbе za glasbeno vzgojo (mestna italijanska glasbena šola, dve slovenski glasbeni šoli itd.) velja zabeležiti celo vrsto pobud na tem področju. Koncerti si sledijo v naglem ritmu skozi vse letne čase, najbolj seveda jesenskem, zimskem in pomladnem. Zanje skrbijo javne ustanove, zasebna društva, pa tudi posamezniki. Veliko je rednih koncertnih prireditev in sezon, tako v slovenskem kot italijanskem merilu.

Med velikimi pobudami naj ponovno omenimo mednarodni natečaj Seghizzi, ki stalno vabi v naše mesto pevce skoraj že z vseh celin. Par let sem prireja ustanova Lipizer z uspešno roko violinski mednarodni natečaj. Nato pa od Katoliškega in Kulturnega doma preko Attemsove palače od Avditorija do grajskih prostorov, pa spet od lepih goriških cerkva, od prenovljene stolnice do baročnega Sv. Ignacija in raznih drugih — povsod odmevajo zbori, orgle, manjše komorne zasedbe, itd.

Kaj je pri tem »srednjeevropskega«? Tudi Johann Strauss lahko kraljuje v koncertni dvorani, ne le na plešišču ali operetnem odru. Prav letos je bilo slišati v Avditoriju Schoenbergove in drugih dunajskih atonalnih skladateljev obdelave slavnih Straussovih melodij! Seveda ni vse v tem! Mittelevropska zavzetost za »muziciranje« je morda tu veliko občutnejša kot kje drugje v naši deželi. Poleg tega programska politika in izbira repertoarja kaže na neke določene okuse, ki so gotovo last in del kulturne dediščine »Mitteleurope«. Pa spet sama gostovanja in izmenjave iz Slovenije, Avstrije, Češke in Slovaške — ali vse to ne kaže na neke preference s srednjeevropsko poanto?

»Mitteleuropa« — včeraj in danes. - Če smo tu bežno nanizali nekaj utrinkov o posameznih plateh in podobah, v kateri se javlja srednjeevropski ideal v današnjem življenju in kulturnih podvigih, lahko še za zaključek povzamemo kako splošno misel ob vsem tem.

Veliko se je pisalo o pojmu »Mitteleurope« in to zlasti v germanski literaturi. Ne bi se na tem mestu zaustavljali ob vseh teh razglabljanjih. Pojem »Mitteleurope« predvsem združuje nekaj skupnih potez življenja in miselnosti, ki so tipične zlasti za narode alpskega loka in podonavja. Poleg teh določenih značilnosti in miselnosti — h kateri je seveda dala svoj delež tudi za večino teh skupno življenje v habsburški monarhiji — je ostala tudi neka skupna kulturna usmerjenost od književnosti do likovne umetnosti, od filozofije do glasbe itd. Nastala je torej neka bolj ali manj skupna kulturna in ustvarjalna celota, ki je zapustila svoje sledove tudi v današnjem času.

V času evropskega združevanja mora biti tudi »oživljanje« srednjeevropskih vezi in idealov uprto v širše dimenzije duha in teženj. Naš goriški in širši zamejski kulturni prostor pa je kot nalašč ustvarjen, da preko srednjeevropskih pobud teži v širše medsebojno sodelovanje in razumevanje narodov naše stare celine.

Slovenski tržaški skavti v letu 1983-84

Medletno delovanje

Če pogledamo na pravkar minulo delovno leto in potegnemo zaključke, ki nam kažejo tudi smernice za nadaljnje delovanje, z veseljem ugotovimo, da smo tudi v tem letu veliko naredili. Tržaški del skavtske organizacije v zamejstvu je kot vsako leto priredil običajna srečanja članov, seveda v razdelitvi po starostnih skupinah. Taka srečanja so bila pred božičem in veliko nočjo, ko smo skušali doživeti skrivnosti teh dni v skupnosti. Najstarejši člani, tj. roverji in popotnice, pa so letos preživeli čudovite trenutke pri bedenju in premišljevanju pred praznikom. To je bila novost. Spoznali smo, da smo res ustvarili vzdušje praznika in lepega doživetja. Pred veliko nočjo pa smo organizirali že tradicionalni skavtski križev pot. Tokrat smo z lučkami šli od Poklona pri Repentabru na vrh k cerkvi. V lepem številu smo se zbrali tudi pri drugih duhovnih srečanjih. Naj omenim Marijanski shod na Opčinah, zahvalno nedeljo pri Sv. Justu, svetoletno romanje k Sv. Justu itd.

Ob resnem programu pa se seveda radi tudi zabavamo. Tako nas v pustnem času ni presenetilo vabilo na pustovanje, ki je bilo na pustno nedeljo. Med taka srečanja pa spada tudi športni dan, ki ga že nekaj let prirejamo skupno z goriškimi brati. Zbrali smo se 1. aprila na stadionu »1. Maj« v Trstu. Tu smo se tekmovalci in navijači borili in pridobili zaslužen zmago tržaškemu delu organizacije. Letos pa smo hoteli pokazati tudi prijateljem tabornikom iz Izole in Pirana, da se spoznamo na nogomet, košarko, odbojko itd. Z goriškimi skavti smo tako sprejeli vabilo in šli v Izolo. Tu smo preživeli dan v lepem športnem duhu in se vrnili domov veseli in predvsem zadovoljni z lepim uspehom. Dne 19. februarja pa so se skavtski smučarji odpeljali v Žabnice. Tudi ti izleti so skoraj že običajni, kajti že nekaj let se redno vozimo na sneg.

Z italijanskimi skavti tudi ni manjkalo pozitivnih stikov. Tako smo z AGESCI-jem sodelovali pri veliki igri po našem mestu. Italijanskim sobratom smo med drugim pokazali glavne

Skeč »teh velikih« skavtinj na miklavževanje 1983

slovenske stavbe in sedeže naših organizacij in društev v Trstu. Srečanje, ki je med nekaterimi Italijani vzbudilo nekoliko polemik, smo zaključili pozno zvečer v šotoru sredi trga Unità, kjer smo imeli skupni taborni ogenj.

Ko so se pomladanski dnevi začeli daljšati, smo se skavti začeli pripravljati na veliki skavtski praznik: jurjevanje. Ta dan vedno preživimo v naravi, kjer novi člani polagajo svoje obljube in ostali se pri tej slovesnosti spomnijo lastne obljube in jo tudi obnovijo. Obljuba zvestobe skavtskim zakonom, Bogu, Cerkvi in domovini je slovesen trenutek vsakega novince in se ga vsakdo živo spominja. Tudi letos smo organizirali dve jurjevanji: za najmlajše — volčiče in veverice ter za starejše — izvidnike in vodnice. Najstarejša veja pa ima svoj prestop jeseni.

Vidna je bila naša prisotnost 20. maja v Gorici, ko smo se Slovenci v zamejstvu končno zbrali in zahtevali to, kar nam pripada. Skavti smo se zbrali pod velikim transparentom z našim geslom: »Vedno pripravljeni«. In to ne velja le za take manifestacije, ampak za vsakokrat, ko nam življenje velevala, da pokažemo to, kar smo. Že na Travniku smo pokazali, da se ne bojimo dela. Da bi za seboj pustili čist trg, smo kot na taborih naredili vrsto in z enega konca do drugega pobrali vse smeti, ki jih je nad 10.000-glava množica pustila za seboj.

Tudi letos je izšlo 8 številčk našega glasila »Jambor«.

25-letnica ustanovitve skavtinj v Trstu

V preteklem letu so poleg koroških skavtov tudi slovenske tržaške skavtinje praznovale svoj srebrni jubilej. Pred 25 leti so namreč 29. junija v Boljuncu obljubile prve skavtinje. Dve voditeljici: Vera Lozej in Ljuba Smotlak in dvanajst drugih deklet. Od tega datuma dalje je ženska veja organizacije stalno rasla in se krepila ter dosegla lepe uspehe.

V prvem obdobju je bil duhovni

vodja skavtinj dr. Jože Prešeren, ki ima velike zasluge tako za idejno podlago takratnih skupin kot tudi za praktične rešitve raznih problemov.

Skavtinje so se že prvo leto odpravile na tabor. Od takrat so si tabori redno sledili. Spoznavale so kraje v Italiji in na Koroškem. V Sloveniji so prvič taborile leta 1968 v Logarski dolini. Odslej so skavtinje hodile na tabore samostojno, brez pomoči fantov.

Poleti 1976 so sodelovale s samostojnim podtaborom na prvem zamejskem jamboreju v Pinedu. Od leta 1977 dalje pa so se v skladu s programom koedukacije začeli mešani tabori. V istih letih so zamenjale tudi duhovno vodstvo in od leta 1974 dalje je z nami duhovnik Tone Bedenčič.

Tudi najmanjša veja skavtinj je začela precej zgodaj delovati. Vendar so se veverice uredile šele, ko so začele taboriti. Prvi tabor veveric je bil leta 1971, medtem ko so prej imele svoje tabore v različnih župniščih. Prve popotnice pa so prestopile leta 1968.

Ob pomoči tržaških skavtinj so se tudi na goriškem začele zbirati prve skavtinje. Leta 1964 so Goričanke prvič taborile s sestrami s Tržaške v Beli peči. Tudi koroške skavtinje so nastale v tesnem sodelovanju z našo vejo. Leta 1969 je v Lepeni s tržaškimi skavtinjami taborila tudi Marija Spieler, ki je kasneje postala prva načelnica koroških skavtinj.

V spomin na teh minulih 25 let je 29. junija 1984, torej ravno na dan prvih obljub, bilo na Proseku jubilejno srečanje in večerja nekdanjih, tj. prvih skavtinj. Slavnostni govor je imela Ivica Švab, ki se je v imenu vseh skavtinj zahvalila in podarila spominske plakete voditeljicama Veri in Ljubi ter dr. Prešernu. Ob tej priložnosti je spregovorila tudi sedanja načelnica tržaških skavtinj Eva Fičur.

3. slovenski zamejski skavtski »jamboree«

Velik dogodek v skavtskem življenju je tabor, ki ga skavti nestrpno pričakujemo, posebno še, če je to jam-

boree. Ob 25-letnici koroške skavtske organizacije je julija 1984 bil 3. slovenski zamejski skavtski jamboree v Globasnici na Koroškem. Udeležilo se ga je več kot 350 skavtov z Goriške, Koroške in Tržaške. Goriška in Koroška sta imeli vsaka svoj podtabor, medtem ko smo Tržačani bili razdeljeni na tri podtabore, eden od teh so sestavljali novinci roverji in popotnice, ki so na tabor prišli peš iz Celovca. Hodili so celih pet dni. Osrednja slovesnost jamboreeja je bila v nedeljo 22. julija, ko se je na tabornem prostoru zbralo veliko število staršev in prijateljev. Skupaj smo doživeli nedeljsko sv. mašo in po maši se je bratski duh razširil med vso množico.

Na taboru smo doživeli čudovite dneve življenja v skupnosti in pravem bratstvu. Misel, ki nas je načrtno povezovala, je bila slovenstvo. Geslo, ki smo ga izbrali za to naše veliko srečanje, je bilo tudi v skladu z našimi idejami: »Pogumno zvesti izročilu«. Ohranimo to, kar smo prejeli od staršev in ostanimo zvesti izročilu. To pa od nas zahteva večkrat precej poguma. Da bi se na to izročilo spominjali in se globoko zavedali, kaj pomeni, smo ga izobesili nad glavnim oltarjem. Tako je napis vsakdo znova in znova prebral, ko je prišel mimo.

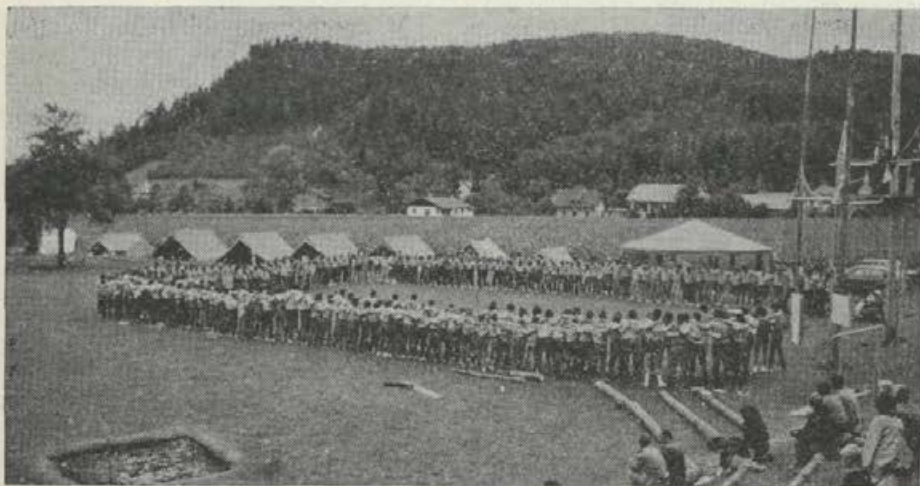
Nad geslom se je dvigal naš mogoč-

ni jambor, ki je bil letos, seveda je za to priložnost moral biti, prava umetnina. Sestavljali so ga kar štirje jambori, na katere smo dvigali svoje zastave vsako jutro ob skupnem zboru. Na najvišji jambor smo dvignili zastavo jamboreeja, ki je potem plapolala vseh 14 dni, ne da bi jo kdaj sneli. Na njej je bil spet simbol: ogenj, ki je gorel v znamenju bratstva in ljubezni.

Tabor je potekal v najlepšem redu. Izkazovali smo se v skavtskih spretnostih, v športnih rekordih in tudi v vzdržljivosti pri hoji na Peco, kjer bi bili skoraj zbudili kralja Matjaža z našim hrupom. Izgubil je priložnost, da bi videl 350-glavo množico, ki se je vzpenjala proti vrhu.

Na jamboreeju smo skavti, kot je že tradicija, poskrbeli tudi za priložnostno ciklostilirano publikacijo, ki smo ji dali naslov po letošnjem geslu tabora.

Konec je vse prehitro prišel. Tabor smo končali s sv. mašo v nedeljo 29. julija. Tu smo sklicali zadnji skupni zbor, zadnjič smo sneli zastave, tokrat tudi najvišjo. Pesem slovesa, in že je bil tu konec — seveda do naslednjega jamboreeja. Med tem časom pa pridno in vztrajno, s pogumom in zvestobo vztrajajmo pri našem delu z mladino, kakor smo osvojili letos na jamboreeju geslo: »Pogumno zvesti izročilu«.

Kvadrat skavtov in skavtinj na jamboreeju 29. julija 1984

20 let dramskega ustvarjanja v Štandrežu

Dramski odsek prosvetnega društva »Štandrež« slavi letos 20. obletnico svojega delovanja. To bodo proslavili letos januarja na slovesen način, kot se spodobi za tako obletnico.

Dramska dejavnost se je v Štandrežu obnovila leta 1965, ko so zgradili župnijski dom, ki danes nosi ime po Antonu Gregorčiču. Začetek je bil seveda skromen in je obsegal krajše predstave, eno ali dvodejanke. Toda že v letu 1966 se je večja skupina štandreških igralcev ogrela za ljudsko igro v štirih delih Divji in nedeljski lovci. Uspeh je bil zelo velik in igro so morali ponoviti. Delo je režiral domači župnik Jožef Žorž. V tej igri so nastopili tudi nekateri starejši igralci Jožef Pavletič in Dušan Brajnik, ki so imeli že nekaj izkušenj iz povojnih let, ko so v Štandrežu igrali vrsto ljudskih iger. Za to priložnost so se pridružili številni mlajši igralci; nekateri od teh še danes sodelujejo pri štandreški dramski skupini.

Igri Divji in nedeljski lovci so sledile v naslednjih letih še ljudske Žu-

panova Micka, Kerstnikov Testament, Vilharjeva Poštena deklica in Lipahov Glavni dobitek.

S Testamentom je začel sodelovati pri skupini režiser Aleksij Pregarc, ki je režiral tudi Gogoljevo Ženitev, Levstikovega Junteza, Manzarijevo Mrtvi ne plačujejo dolgov, Greidanusov Hodl de Bodl ali dve vedri vode, mladinsko igro Ambrosio krade čas, ki jo je napisal Arthur Faoquez, Moliérov Zdravnik po sili in Naši trije angeli, katerih avtorja sta Sam in Bella Spewack. S to predstavo je dramska družina »Štandrež« praznovala leta 1975 desetletnico delovanja. Naslednja leta je s skupino sodelovala režiserka Mira Štrukelj iz Deskl, ki je v obdobju treh let režirala Nušičevo Sumljivo osebo, Collaltove Beneške trojčke in Komedijo v komediji, delo slovenskega pisatelja Marınca.

Štrukljeva tudi sodeluje pri pripravi predstav, ki jih skupina vsako leto uprizarja na prostem ob domačem Prazniku špargljev. Naj navedem nekatera

Prizor iz Nušičeve igre »Jubilej«; na sliki (od desne): Silvana Znidarčič, Majda Paulin, Marko Brajnik in Jordan Mučič

dela: Analfabet, Gumb, Jubilej, Dva lopova, Na stara leta, ki jih je napisal Branislav Nušić ter Podlago zakonske sreče (Jakob Alešovec) in Oče na polikliniki, delo Marjana Marınca. S temi igrami so štandreški igralci nastopili tudi na drugih prireditvah, ki so bile na prostem.

Leta 1979 je prevzel režijo Emil Aberšek, ki še danes sodeluje pri tej skupini.

Tudi v njegovi režiji se je dramska skupina odločala za igre vedre vsebine, tako klasične kot tudi moderne. Med prve naj zabeležimo Goldonijevo Krčmarico in Molièrovega Namišljenega bolnika. Med sodobnejše tekste pa spada Cvetje hvaležno odklanjamo Normana Barrasha in Carolla Moora, Strogo zaupno, delo Marca Camolettija. Na vrsto je prišel tudi tržaški pisatelj Jaka Štoka z veseloigro Moč uniforme.

Skupina se je lotila in uspešno uprizorila tudi kriminalko Agathe Christie Deset zamorčkov.

Za jubilejno, 20. obletnico, se bo štandreška dramska skupina predstavila s krstno izvedbo vedre igre Mili-jonarji v oblakih, ki jo je za to priložnost napisal Janez Povše.

Če seštejemo vse uprizorjene igre se nam predstavi slika, ki očitno priča o velikem delu, ki ga je dramska skupina prosvetnega društva »Štandrež« opravila v dvajsetih letih, ko je uprizorila 25 celovečernih in 31 krajših gledaliških premier.

S temi igrami so štandreški igralci nastopali po vseh odrih Goriške in Tržaške in tudi v videmski pokrajini. Večkrat so gostovali v Sloveniji in na Koroškem. Na turneji so bili v Švici, Avstriji, v Rimu in v ZDA pri Slovencih, ki tam živijo in delujejo. Skupno so uprizorili nad 300 predstav.

Lepi obiski predstav, pohvalne ocene raznih časopisov in revij ter priznanja, ki jih je skupina prejela, pričajo o kvalitetnem delu na področju, ki je žal premalo razširjeno med našimi amaterskimi skupinami.

KONTEJLJ s. CELINA

Ob 20-letnici župnijske glasbene šole v Sv. Križu pri Trstu

Kadar govorimo o obletnicah je nujno, da se ozremo na začetek. Tako tudi ob 20-letnici prve župnijske glasbene šole v Sv. Križu na Tržaškem.

Ko je sedanji župnik g. Jože Kunčič prišel na Kras in poslušal koncerte kraških ptičjih zborov, se mu je porodila misel, da bi se še lepše in boljše koncerte dalo prirediti z otroki in mladino, saj imajo mnogi od njih glasove kakor slavčki.

Ta misel mu ni dala miru. Spomnil se je Chestertonovih besed ko pravi: »Misel, ki si ne prizadeva, da bi se spremenila v besedo, je slaba misel,« in dostavlja, je slaba beseda. »Beseda, ki te ne priganja k dejanju, je slaba beseda.«

Ravnal se je po njegovem nasvetu ter sklenil, da se v župniji ustanovi

glasbena šola. Prosil je predstojnico Šolskih sester pri Sv. Ivanu v Trstu, da bi se sestre naselile v župniji in vodile glasbeno šolo. V ta namen je vzel v najem hišo št. 222 v Sv. Križu. To je bilo 1. oktobra 1964.

Za glasbeno šolo se je priglasilo prvo leto 6 učencev. Poučevala je šolska sestra Marija Cetin, ki je dvakrat tedensko prihajala iz Trsta. Ker se je naslednje leto priglasilo 13 učencev, je bila ena učna moč premalo; Šolske sestre pa župniku niso mogle odstopiti več učnih moči.

Z enako prošnjo se je potem obrnil na s. Martino Košir pri Notre-damkah v Gorici. In ta je posredovala pri provincialki s. Jakobini Pavlovčič na Strugi pri Novem mestu,

Zaključni koncert
župnijske glasbene šole
junija 1984
v Sv. Križu pri Trstu
ob škofovem obisku

da je poslala tri sestre: s. Celino Kontelj, s. Margit Botka, učiteljici glasbe in petja ter s. Metodijo Komen za pomoč v kuhinji. Naselile so se v hiši št. 222.

Glasbena šola je zbudila precej zanimanja, zato je župnija nabavila še dva klavirja, elektronske orgle in harmoniko. Poučevale so v »Stari šoli« z dvema prostoroma v zelo slabem stanju, ki ju je imela župnija že prej v najemu.

S. Margit Botka se je po enem letu vrnila v Kikindo. Njeno mesto je sprejela s. Lavrencija Ivančič. Za njo je leta 1967 prišla s. Angelina Šterbenc, ki poleg s. Celine Kontelj poučuje še danes.

V naslednjih letih je število učencev nihalo od 13 do 30.

Vzporedno z glasbeno šolo smo ustanovili tudi otroški in mladinski pevski zbor, ki deluje še danes s povprečnim številom 25 pevcev in pevk, ki seveda niso vedno isti, ker odraščajo. Pevske vaje imamo redno dvakrat na teden; pred nastopi — po potrebi — celo vsak dan. V glasbeni šoli se je izoblikovala tudi dramska skupina, ki nastopa skupaj s pevskim zborom in igranjem na razne instrumente doma in drugod.

Z nastopi smo pričeli leta 1966 naj-

prej doma: vsako leto božičnica, božični koncert v domači cerkvi; Dan staršev; prvo sv. obhajilo; sv. birma; vsako prvo nedeljo v mesecu pri drugi maši ter koncert glasbene šole v župnijski dvorani ob koncu šolskega leta. V dvajsetih letih se je nabralo kar 80 stalnih nastopov (brez izrednih) samo v domači župniji. Vseh učencev pa je bilo v tej dobi okrog sto.

Ob srebrnem jubileju mašništva g. župnika je pri slovesni službi božji poleg cerkvenega zbora, tudi otroško-mladinski zbor zapel nekaj pesmi. Akademijo ob tem prazniku, ki je bila v župnijski dvorani, so pripravili učenci glasbene šole.

Leta 1968 smo pričeli z nastopi tudi drugod. V Rojanu s pevskim zborom in klavirskimi točkami. Ta nastop je bil ob sodelovanju učencev prof. Staneta Maliča in učencev Šolskih sester pri Sv. Ivanu. Drugače pa smo nastopali s samostojnimi programi klavirske glasbe dva, štiri in šest ročno ter harmonike, petja mladinskega zbora, šaloiger in spevoiger; v Rojanu, v Marijinem domu v ul. Risorta, v Marijanišču na Opčinah, na Repentabru ob Taboru 1971 ter v Katoliškem domu v Gorici.

Nekajkrat je Radio Trst A snemal in potem oddajal pesmi našega mladinskega zbora; v letu 1977 so nekateri

Zaključni koncert 1975

učenci glasbene šole igrali na klavir in harmoniko pravtako tam.

Leta 1974 je občinska uprava začela z obnovo »Stare šole«. V času obnove se je glasbena šola znašla v zelo težkem položaju. Prav tisto leto smo imeli nad 30 učencev! Izprazniti smo morali prostore v Stari šoli. Vse tri klavirje smo prenesli v župnišče; enega v župnijsko dvorano, drugega pred župnijsko kuhinjo in tretjega na hodnik pred zakristijo. V teh prostorih smo tudi stalno poučevali. Pa tudi te težave so minile. Čez sedem mesecev smo

v Stari šoli dobili tri obnovljene prostore. Od tedaj poučujemo glasbo v teh prostorih.

Vsa leta smo se v glavnem držali programa Glasbenega konservatorija v Trstu in imeli ob koncu vsakega šolskega leta obvezne izpite.

Po mnogih uspešnih nastopih (saj jih je bilo v teku dvajsetih let okrog 90, se nam je porodila misel, da bi izdali prvo ploščo: 10 božičnih in 10 svetnih pesmi in leta 1976 smo ploščo že imeli. Čez dve leti smo izdali drugo ploščo z enakim številom velikonočnih in svet-

Na zaključnem koncertu 1971 poje Aleksander Švab

nih pesmi. 1980 smo izdali tretjo ploščo, zopet z božičnimi in svetnimi pesmimi. Slike za ovitke je izdelala s. Adelgundis Černic iz Gorice. 1983 pa smo izdali kaseto z božičnimi pesmimi.

Ob koncu vsakega leta glasbene šole smo nagradili učence in pevce z izletom na Sv. Višarje, včasih kar za dva dni. Če je bilo vreme ugodno, smo sami kuhali kosilo kar na prostem v naravi, kar je bilo vsem zelo všeč.

Za zaključek pa še nekaj o najboljših učencih glasbene šole, ki so izstopali izmed drugih. To so: Aleks Tence, Bogdan Kralj, Darij Milič, Ildegarda Košuta, Damjana Kralj, Kristina Guštin in Gabrijela Bezin.

Tudi med sedanjimi učenci je več nadarjenih. Uspeh pa je v veliki meri odvisen od njihovega prizadevanja.

Nekateri so se povzpeli višje od navadnih organistov in pevcev. Bogdan Kralj je nadaljeval s študijem in diplo-

miral iz klavirja v Vidmu. Njegova sestra Damjana pa se pripravlja na izpit za enako diplomo.

Nekaj pevcev mladinskega zbora se je pridružilo mešanemu cerkvenemu zboru. V nepozabnem spominu pa nam je ostal sedemletni deček, ki je na Taboru 1971 pel pesmico: »Potrebujem bratca, sem že rekel mami, / da se bova gugala, kar vsak na eni strani...« Ta deček je Aleksander Švab, ki se je kot pevec povzpел kar na četrto stopnjo: pel je pri otroškem, nato mladinskem, pozneje pri cerkvenem mešanem zboru. Zdaj pa s svojim lepim glasom v zboru razveseljuje obiskovalce in ljubitelje petja v Teatro Verdi v Trstu.

Glavni pobudnik te glasbene šole je bil in je župnik g. Jože Kunčič. Vsa leta smo delali složno z njim. Iz navedenega pa je razvidno, koliko se s prizadevanjem, dobro voljo in potrpljenjem zmore narediti s skupnimi močmi.

s. b.

Poimenovanje osnovne šole »Josip Abram« v Pevmi

Z zadovoljstvom ugotavljamo, da je v zadnjih letih tudi na Goriškem več svečanih poimenovanj naših osnovnih šol, ki so vsa vzbudila precej zanimanja. Koledar GMD je do tu objavil poročila, namenjena naslednjim: po pesniku Igu Grudnu v Jamljah, po župniku Petru Butkoviču-Domnu v Sovodnjah, po pesniku Alojzu Gradniku v Števerjanu, po pisatelju Ivanu Preglju v Rupi. Tem bo sedaj lahko dodal dvoje novih, kajti ob koncu šolskega leta 1983/84 sta bili poimenovani še šola v Pevmi in šola za južni predel Gorice v ulici Vittorio Veneto.

V nedeljo 3. junija 1984 je osnovna šola v Pevmi doživela svoj dan: ob izredno lepem vremenu in ob številni udeležbi domačinov in gostov je bila namreč slovesno poimenovana po župniku Josipu Abramcu. Za njegovo ime so se že leta 1978 soglasno izrekli uč-

telji in predstavniki staršev ter izbiro tako utemeljili:

»Bil je duhovnik in človek širokega obzorja in velikega duha, neizmerno je ljubil rodno zemljo in njene ljudi. Pevma je bila za celo desetletje deležna njegove tople humanosti. Ni nam zapustil velikih slovstvenih del, vendar je kot vnet planinec v mnogih člankih in spisih ovekovečil lepote naših gor in dušo slovenskega primorskega človeka. Bil je vidna osebnost na Goriškem in v Pevmi je pustil s svojim delom globoko sled.«

Svečanost poimenovanja se je začela v šolskem poslopju, kjer sta eden izmed učencev in najstarejši vaščan Tonče Mavrič odkrila Abramov relief, delo akademskega kiparja Franceta

Goršeta, za njima pa je škofov vikar dr. Oskar Simčič opravil blagoslovitev. Sledil je na prostem kulturni del, med katerim so nastopili vsi šolski otroci, ki so zapeli več pesmi pod vodstvom učitelja Iva Bolčine in vmes vpletali recital, za katerega je poskrbela pesnica Ljubka Šorli, zbor nekdanjih učenk in moški zbor iz Štmavra.

Vloga slavnostnega govornika je pripadla osebi, ki je bila za to najbolj poklicana, in sicer župniku Jožku Kraglju, in niso manjkali seveda razni pozdravi. V imenu pripravljalnega odbora za poimenovanje je spregovorila prof. Ljuba Bednarich Čuk, v imenu šolskih oblasti didaktični ravnatelj dr. Milan Bresciani, ki je kot domačin še posebej podčrtal, da se je Pevma na najprimernejši način oddolžila svojemu nekdanjemu župniku, goriški župan dr. Antonio Scarano pa je v svojem govoru opozoril navzoče na prizadevanje občinske uprave, da je bila pevmska šola temeljito prenovljena, in jih hkrati povabil, naj skrbijo, da ne bodo njene učilnice nikoli prazne. Za njim so na oder stopili predstavniki nekaterih kulturnih ustanov, vidnejše politične osebnosti in kot zadnji predsednik krajevnega sveta za Pevmo, Oslavje in Štmaver Aleš Figelj.

Kakor je že navada, je poimenovanje šole dalo povod za nekatere druge hvalevredne pobude. Učitelji so poleg drugega pripravili razstavo otroških risb ter fotografij s prizori iz šolskega in vaškega življenja, po zaslugi g. Kraglja pa so mogli vsi spoznati marsikaj o Abramovi vsestranski dejavnosti. Posrečena zamisel je bila spomin-ska značka, ki je bila izročena posameznikom z brošuro, o kateri je treba kaj več napisati.

Po uvodni besedi in besedilu odloka o uradnem poimenovanju šole po Josipu Abramcu se v brošuri, ki je po svojem obsegu dejansko prava knjiga, vrstijo razni prav zanimivi prispevki: Jožko Kragelj je pripravil *Oris življenja in dela Jožeta Abrama*, prof. Slavko Bratina članek *Osnovna šola v Pevmi in Štmavru* ter statistični pregled stanja na obeh šolah v povojnem času, časnikar Marko Waltritsch daljši, a kljub temu ponekod pomanjkljiv pregled *Pevma, Oslavje in Štmaver skozi stoletja*, knjižničar Marijan Breclj *Bibliografijo Jožeta Abrama* in sestavek *Likovno delo Toneta Kralja v Pevmi*, dr. Verena Koršič predstavitev kiparja Franceta Goršeta.

Katoliški glas je zapisal: »Vsi, ki so brošuro omogočili, zaslužijo priznanje

Odkritje reliefa
Josipa Abrama
na poimenovanju
šole v Pevmi

in občudovanje. S svojim trudom in požrtvovalnostjo so obogatili našo književnost z novimi spoznanji, knjiga pa bo za vselej pričala o naši prisotnosti na tem zahodnem koščku slovenske zemlje.»

Nekoliko so se za brošuro potrudili pravzaprav tudi učenci in iz njih razgovora z didaktičnim ravnateljem se nam zdi primerno povzeti ta odstavek:

»Poleg verouka, ki je bil zelo pester, ker je bil Abram že po naravi zelo duhovit in iznajdljiv, smo se učili tudi materinščine oziroma slovenščine, ki je bila takrat v šoli prepovedana. Učil nas je pravopis, pravorečje in slovnico. Govoril nam je o slovenskih pesnikih in pisateljih, zlasti o Simonu Gregorčiču. Recitirali smo slovenske poezije, pa tudi prepevali smo. Po pouku je vedno dovolil, da smo se podili okoli cerkve in župnišča, saj takrat druge zabave ali športa ni bilo. Tako je deloval vse do smrti; seveda jaz sem takrat bil že na višji srednji šoli in so k njemu prihajali mlajši otroci. Venar nisem nikoli zgubil stika z njim in sem se vedno posluževal njegove izredno bogate knjižnice, ki je bila na razpolago celi vasi.«

V članku o zgodovini zbuja prav gotovo precej pozornosti prisega, ki jo

je učitelj Anton Komavec podpisal, ko je leta 1876 sprejel službo v Pevmi. Poglejmo, kako se glasi, kjer se nanaša na učiteljeve poklicne dolžnosti:

»Prisežete, da bote povsod resnični blagor Vašemu vodstvu izročene šole in samo ta pred očmi imeli, šolski mladini v vseh rečeh dober zgled dajali, med njo ne le vednosti, ktere imate Vi učiti, temuč tudi čutje pobožnosti, nrvnosti in postavnosti na vso moč zbudjati in širili, napredek učencev z vestno ostrostjo in nepristanostjo presojali, in da se ne daste od teh dolžnosti po nikakoršnih ozirih kedaj odverniti.«

Niti ne moremo kar tako mimo sklepnih besed v istem članku, saj je resen opomin vsem, katerim je resnično pri srcu obstoj naših šol:

»In ob sklepu dela bi radi opozorili na tri značilne ugotovitve o šolskem obisku v Pevmi: v šol. letu 1888/89 je učitelj Edvard Prinčič imel sam 161 učencev; v dobi fašizma je bilo na šoli skoraj vedno okrog 100 otrok s tremi učitelji; v šolskem letu 1983/84 jih je s štmaverskim prispevkom 25 in zanje skrbi četvero učiteljev.

Poimenovanje šole po župniku Abrammu je res edinstvena priložnost, da razmišljamo o tem in se zamislimo v jutrišnji dan...«

Otroški šolski zbor pod vodstvom I. Bolčine poje na slovesnosti poimenovanja šole v Pevmi

Osnovna šola „France Bevk“ v Gorici

Teden dni po slovesnem poimenovanju osnovne šole v Pevmi je tudi goriško mesto doživelo podoben praznik. V nedeljo 10. junija 1984 so osnovno šolo v južnem delu mesta slovesno poimenovali po Francetu Bevku. Tako imajo zdaj vse slovenske šole v Gorici svoje ime: gimnazija-licej po Primožu Trubarju, učiteljsiše po Simonu Gregorčiču, trgovska šola po Ivanu Cankarju, srednja šola po Ivanu Trinku, osnovna šola v severnem delu mesta po Otonu Župančiču.

Kot po navadi ob takih priložnostih je bilo tudi goriško poimenovanje nad vse slovesno, pravi slovenski praznik. V prostorih zavoda »Lenassi«, kjer že več let gostuje ta osnovna šola, se je zbralo izredno veliko ljudi. Poleg učencev, njihovih učiteljev, staršev in sorodnikov, predstavnikov oblasti in ustanov so se slovesnosti udeležili številni prijatelji mladine in naše šole.

Odkritju in blagoslovitvi pisateljevega kipa na šolskem hodniku je sledila prireditev v nabito polni telovadnici. Hladnemu in pustemu prostoru je vtil toplina in domačnosti slikovit order, ki so ga pripravili požrtvovalni starši. Kozolec, oprtni koši, kmečko orodje in še kaj je kar žarelo v žitnih klasih, rdečem maku in drugem poljskem cvetju. Ta odlični živobarvni okvir je lepo dopolnil številni zbor šolskih otrok — pevcev in recitatorjev.

Po pozdravnem nagovoru učiteljice Stanislave Čermelj-Rustja je spregovoril zastopnik staršev prof. Emil Devetak, ki je med drugim poudaril pravico slovenske šole do lastne stavbe. To vprašanje so pozneje omenili še drugi predstavniki. Otroci vseh razredov so nastopili s petjem in recitiranjem primerno izbranih odlomkov iz Bevkovih del. Vsi so se lepo izkazali, še posebej pa je navdušil mladi recitator iz Benečije, ki je z jasnimi in odločnimi glasom podal odlomek iz znamenite pri-

dige kaplana Martina Čedermaca. Otroci so s svojim pogumnim in prijetnim nastopom odkrili občinstvu košček pristnega Bevkovega sveta.

Slavnostna govornica je bila Ljubka Šorli-Bratuž, ki je dolga leta poučevala na tej šoli. Na začetku je omenila vprašanje šolske stavbe in težke razmere, v katerih je šola nastajala: »Njen prvotni sedež je bil v ulici Randaccio, v nekdanjem Malem domu. Prva povojna leta so bili njeni razredi zelo številni, polagoma pa je po sili razmer začelo število učencev upadati. In prej petrazredna šola je z leti postala enorazrednica. Da je pozneje ponovno oživela in da je danes taka, kakršna je, se moramo zahvaliti našim zavednim staršem, ki so v onih težkih letih vztrajali in pošiljali svoje otroke v enorazrednico samo zato, da bi šola ne zamrla. Požrtvovalne in odločne matere so s svojo prepričljivo besedo privabile marsikaterega novega učenca. In kmalu ena sama učna moč ni več zadostovala. Matere niso odnehale; pritiskale so na kljuko pri odgovornih oblasteh, zdaj tu zdaj tam, da bi šoli dodelile še kako učno moč. Marsikdaj so naletele na gluha ušesa in so se čutile ponižane v svoji pravični zahtevi. Vendar so vztrajale, saj jih je podpirala zavest, da se borijo za pravice lastnih otrok. Ščasoma so šolske oblasti zadevo uredile. Tem materam moramo biti danes hvaležni, da se je šola ohranila, da je rasla in napredovala.«

V nadaljevanju je Šorlijeva dejala, da je tudi Franceta Bevka, našega najplodovitejšega pripovednika in velikega mladinskega pisatelja, kakor Ivana Preglja in Cirila Kosmača rodila Tolminska. »Življenje ga je v najbolj razburkanih desetletjih naše zgodovine premetavalo sem in tja, zdaj svobodnega, še večkrat nesvobodnega.« Ustavila se je pri Bevkovih goriških letih, ko je v njegovi sobi v Svetogorski uli-

ci vse noči gorela luč. »V tem času in v isti sobi je nastal tudi Kaplan Martin Čedermac, s katerim je Bevk dosegel vrh svojega pisateljstva. Ko je ta knjiga izšla v Ljubljani pod psevdonimom Pavle Sedmak, se je novica o njej razširila ko blisk. Vsi smo vedeli, kdo jo je napisal, a le malokomu se je posrečilo, da si jo je oskrbel. Če smo prišli do nje, smo jo prebrali naskrivaj in si jo potem podajali iz roke v roko. Bevk je vedel, da bo knjiga našim ljudem pomagala živeti, prenašati trpljenje, vztrajati. Z njeno vsebino nas je povedel v Benečijo, kjer se ljudje izven domačega praga niso smeli oglašati v domači govorici, duhovnik ni smel več oznanjati božje besede v materinščini, skratka, pozabiti bi bili morali na vse, kar jim je bilo dragega in svetega. Pisatelj je skozi Čedermacove besede vlival moč in voljo do vztrajanja vsem zatiranim bratom... Naši bratje v Benečiji so potem doživeli še veliko gorja, toda vzdržali so, kakor je napovedal Čedermac. Mogočno so to izpričali tudi letos v tistem zgodovinskem majskem jutru na go-

riškem travniku, ko so se zlili v eno z navdušenimi slovenskimi množicami iz vsega zamejstva ter samozavestno in odločno zahtevali to, kar tudi njim priče. Bevkov Čedermac torej ni le človek preteklosti, marveč še živi iz današnje stvarnosti.«

Govornica je nato orisala Bevkov pisateljski lik s posebnim poudarkom na njegovih mladinskih spisih. »Našo mladinsko književnost je Bevk obogatil z deli, ki so za tovrstno pripovedništvo pravi biseri. Današnjega otroka vodi pisatelj v svet svoje mladosti, rodne Zakojce in njenih ljudi, odkriva mu naravo, jasni njegove poglede na svet in plemeniti njegovo notranjost. Tako so se izoblikovale prelepe povesti in črtice, umetnine edinstvene vrednosti, saj je pisatelj črpal iz neizmerne notranjega bogastva. Mladinska dela odkrivajo Bevka kot preprostega in nevsiljivega pripovednika, vselej tenkočutnega poznavalca otroške duševnosti. Z drobnimi spomini iz svojega otroštva pritegne Bevk otrokovo pozornost na to ali ono socialno vprašanje, še danes enako živo in boleče. Tako

■ Nastop otroškega zbora ob poimenovanju šole po Francetu Bevku

npr. pripoveduje, kako je kot majhen pobič stradal kruha, prav tako ga je stradal med prvo in drugo svetovno vojno. In mnogi so ga stradali z njim. Zato ga še sedaj zaboli, kadar vidi na tleh kos kruha, ki ga je kak presit otrok vrgel proč. Drugje razmišlja pisatelj o vojnah, ki sejejo smrt in siromaštvo. Loteva se seveda tudi narodnostnega vprašanja in svojemu mlademu bralcu odkriva krivice, proti katerim se je moral boriti primorski človek... Pogum, upornost, borbenost so nasploh značilne lastnosti Bevkovih junakov. Iz njegovih mladinskih del pa poleg njih dihata še sveža vedrina in zdrav optimizem.« Šorlijeva je ob koncu dejala, da je ime Franceta Bevka, kakor njegovo delo, »tesno povezano z našo preteklostjo, z našim mestom, s primorskim svetom tja do Benečije in še čez. Z imeni naših šol, predvsem pa s svojimi deli živi in bo še naprej živel med nami.«

Na odru so se nato s pozdravnimi nagovori zvrstili didaktični ravnatelj dr. Milan Bresciani, predstavniki oblasti in organizacij, učiteljica Draga Lupinc, zastopnica šole »France Bevk« na Opčinah, in zastopstvo osnovne šole iz Nove Gorice.

Uspeh junijskega praznika je nagradil v nemo pridnih šolarčkov in trud njihovih učiteljic in staršev. Pokazal pa je tudi, da so tovrstne prireditve zares praznik vse naše skupnosti.

* * *

Odbor za poimenovanje šole je ob tej priložnosti izdal bogato in lepo opremljeno brošuro s tole vsebino: odlomek iz pridige v romanu Kaplan Martin Čedermac, poročilo o poteku priprav na poimenovanje (Stanislava Čermelj), zapis o Borisu Kalinu (Joško Vetrih), članek o Francetu Bevku in njegovem pisateljskem svetu (Mariza Perat), daljši prispevek Marijana Breclja o Bevkovem leposlovnem delu med Italijani, podroben zgodovinski prikaz slovenskega osnovnega šolstva v Gori (dobrih 70 strani), ki ga je pripravil Marko Waltritsch. Sledijo še priložnostni sonet Ljubke Šorli, osebni spomini staroste slovenskih šolnikov na Goriškem prof. Huberta Močnika na Franceta Bevka (pripravila Mariza Perat), prispevki učencev ter povzetek v italijanščini. Vsebinsko dopolnjuje raznovrstno fotografsko gradivo. Sliko na platnici in portret Franceta Bevka je napravil Hijacint Jussa. Brošuro je uredil Marko Waltritsch.

M. M.

Prosvetna dejavnost na Tržaškem v sezoni 1983 - 84

Kulturno-prosvetna dejavnost katoličanov na Tržaškem se odvija pod okriljem krovne organizacije **Slovenska prosveta** in raste ter se razvija iz prostovoljnega dela in požrtvovalnosti ljudi, ki jim ni samo do vsakdanjega kruha, ampak tudi do duhovnih dobrin, do notranje rasti in do vsega tištega duhovnega, ki človeka notranje bogati in dviga. To je ljubezen do kulturnega dela, ki se naslanja na slovensko tradicijo. Brez idealizma in vere v duhovne vrednote bi tega kulturnega dela ne bilo. A prav zato, ker nastaja iz

idealizma, v neplačanih nadurah prostovoljnega dela, ima ta dejavnost še poseben pomen in vrednost. Žal se tega celo sami marsikdaj premalo zavedamo. Zaradi pretirane skromnosti svojega dela ne obešamo na veliki zvon. Marsikdaj ga skoraj niti ne zabeležimo. Zato naj bo ta pregled v Koledarju Goriške Mohorjeve vsaj delen, zgoščen prikaz ustvarjalnosti naših prosvetarjev in izobražencev. Prikaz ne bo popoln, ker ne zajema prireditev, ki so jih pripravila periferna društva in krožki, ampak beleži skoraj izključno

tisto dejavnost, ki se odvija na osrednjem sedežu SP v ulici Donizetti 3 v Trstu.

SLOVENSKA PROSVETA

Slovenska prosveta (SP) je imela redni občni zbor 24. januarja 1984. Na njem so podali obračun preteklega dela in začrtali program za bodočo sezono. Občni zbor je bil tokrat združen z volitvami novega odbora, ki ga morajo po statutu obnavljati vsaki dve leti.

V ponedeljek, 6. februarja, je SP v sodelovanju z DSI priredila v Peterlinovi dvorani osrednjo Prešernovo proslavo, na kateri so podelili nagrade Mladi oder in razglasili izid literarnega natečaja Mladike. Slavnostni govornik na proslavi je bil znani publicist iz Ljubljane Viktor Blažič, s kratkim koncertom pa je nastopil dekliški zbor »Devin« pod vodstvom Hermana Antoniča.

Na pustno nedeljo so na sedežu pripravili pustovanje za otroke.

Od 9. do 16. oktobra 1983 so bili na raznih krajih Koroške Primorski dnevi, ki sta jih skupaj s Krščansko kulturno zvezo iz Celovca priredili Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta. V tem tednu slovenske kulture, ki jo ustvarjajo Slovenci v Italiji, so na Koroškem nastopili zbor Mirko Filej iz Gorice, mešani zbor Rečan iz Ljes v Benečiji, mladinski zbor Vesela pomlad iz Opčin in ansambel Zvezde. Poleg teh so na Koroškem nastopili tudi igralci prosvetnega društva Štandrež z Molièrovo komedijo Namišljeni bolnik. V okviru Primorskih dnevov na Koroškem so v Celovcu pripravili še okroglo mizo o samostojnem političnem nastopanju in literarni večer naših pesnikov in pisateljev, združen z razstavo tiska. Teden primorske kulture na Koroškem in Koroški dnevi v Italiji oktobra 1984 so plod tesnega sodelovanja treh krovnih prosvetnih organizacij na Koroškem, v Gorici in Trstu.

Tik pred božičem sta SP in DSI

pripravila božični koncert, ki ga je izvajala skupina Gallus Consort. Koncert je bil 19. decembra.

DRUŠTVO SLOVENSКИH IZOBRAŽENCEV

Najdelavnejše med društvi, ki so včlanjena v SP, je gotovo Društvo slovenskih izobražencev. Le-to prireja najrazličnejše kulturne večere, srečanja, debate in predavanja v teku vse sezone od oktobra do junija. Ti kulturni večeri so ob ponedeljkih in privabljajo lepo število članov in prijateljev. Naj za kroniko na kratko povzamemo teme in predavatelje preteklih sezon:

Okrogla miza o začetkih slovenskega šolstva na Primorskem - prof. Martin Jevnikar, Vinko Beličič in Maks Šah (10. okt.); pogovor o sedanjem političnem trenutku (17. okt.); ogled avstrijskega filma »Vas ob meji« in diskusija (24. okt.); Pregljeva proslava, pri kateri so sodelovali prof. Lojzka Bratuž, Matejka Maver in Marjan Kravos (31. okt.); prof. Marija Češcut predstavi knjigo L. Sorli »Veseli ringaraja«, recitira J. Žnideršič (7. nov.); prof. M. Jevnikar: Anton Klodič-Sabladoski (14. nov.); Sergij Pahor in msgr. dr. Lojze Škerl: Naša cerkev za Trst (21. novembra); Saša Martelanc predstavi knjigo Marija Maverja »Vinka Beličiča pogled nazaj« (28. nov.); prof. Fedora Ferluga predstavi latinista prof. Silva Koprivo (5. dec.); Drago Ocvirk: Temelji teološke usmeritve po koncilu (12. dec.); srečanje s pisateljem Borisom Pahorjem ob izidu knjige »Tržaški mozaik« (9. jan. 1984); srečanje s predstavnikmi Duhovske zveze, stanovske organizacije trž. duhovnikov (dr. L. Škerl in D. Jakomin (16. jan.); dr. France Perko: Ali je edinost kristjanov mogoča? (23. jan.); prof. Nadja Pahor-Verri: 60 let Mohorjeve družbe v Gorici (30. jan.); inž. Jože Strgar: Zelenje in narava v mestih - z diapozitivi (13. febr.); dr. Janez Gril: Sociološke osnove zdrave družine (20. febr.); prof. Martin Jevnikar: predstavitev knjige Valentina Birtiga »Spomin na

Pesnik Vinko Beličič
in Marij Maver,
avtorja knjige »Vinka
Beličiča pogled nazaj«,
pri predstavitvi knjige
v Peterlinovi dvorani
v Trstu (fotomladika)

dom« (27. febr.); Stane Raztresen: »Hej, vinček ti moj, bod' dober z menoj! (recital - 5. marca); Lojze Peterle: Ali je slovenska Cerkev božje ljudstvo? (12. marca); Marija Ferletič in prof. Aleš Lokar: Sedanji politični trenutek Slovencev v Italiji (19. marca); inž. Franko Piščanc in Aljoša Vesel: Gospodarske perspektive Trsta in premogovni terminal s termocentralo (26. marca); Teodoro Fanlo y Cortes, pastor valdeške in helvetske skupnosti v Trstu: predavanje o miru in sožitju (2. apr.); dr. France Bučar: Federalizem in samoupravljanje v Jugoslaviji (16. apr.); Vinko Ošlak: o prevajanju Tagorejeve knjige »Sadhana« (7. maja); Viktor Blažič: Slovenija v osemdesetih letih (14. maja); okrogla miza na temo »Vključevanje handikapiranih v družbo in šolo« (dr. Danilo Sedmak, Pavel Fonda, Nada Berce, Mirjam Kandut, Majda Mahnič in Anamarija Kralj - 21. maja); javna razprava o enotni manifestaciji v Gorici (28. maja); prof. Touissant Hočevnar: Zgodovina slovenskega bančništva s posebnim ozirom na Jadransko banko (4. jun.); Balantičev in Kajuhov večer ob 40-letnici smrti - sodelovali so Tržaški mešani zbor, Marko Tavčar, Eva Fičur, Anka

Peterlin, David Krebelj, David Zlobec, Helena Jovanovič, Marko Feri in Franko Guštin (11. jun.).

DRAGA '84

Nekak vrh v delovanju DSI predstavljajo vsakoletni študijski dnevi *Draga*. Letošnja *Draga* '84 je bila devetnajsta. Tudi to pot je s kvalitetnimi predavanji in uglednimi predavatelji dokazala, da je njen sloves med zamejskimi, matičnimi in zdomskimi Slovenci upravičen. Udeležba na Dragi '84 je bila izredna, saj je bilo vse dni prisotnih od 250 do 300 poslušalcev. Novost *Drage* '84 je bila ta, da so vsa srečanja bila v parku Finžgarjevega doma na Opčinah in tokrat ob izredno ugodnem in sončnem vremenu, kar je vplivalo na dobro počutje in sproščenost. V petek 31. avgusta zvečer je študijske dneve odprl Marjan Kravos, ki je prebral referat prof. Jožeta Velikonje iz ZDA na temo »Kje, domovina, si?« (Predavatelj se žal ni mogel osebno udeležiti srečanja, zato so morali organizatorji vrstni red predavanj zadnji trenutek nekoliko spremeniti.) V soboto, 1. septembra, je ljubljanski književnik in publicist Bojan Štih go-

voril na temo »Vprašalna pola sodobnega slovenstva«. V nedeljo zjutraj je za udeležence maševal in pridigal tržaški škof Lorenzo Bellomi. Po maši je sledilo predavanje »Med vero in nevero«. Na to temo je govoril prof. dr. Niko Prijatelj iz Ljubljane. Študijske dneve so v nedeljo popoldne zaključili mladi izobraženci Tomaž Simčič, Marko Tavčar in Peter Močnik, ki so podali izsledke in zaključne raziskave med slovenskimi maturanti na Tržaškem. Diskusijo na temo »Ključna vprašanja slovenstva v očeh mlade zamejske generacije« je vodil sociolog dr. Emidij Susič.

Mimogrede naj omenimo, da je tako kot vsako leto izšla publikacija s predavanji in diskusijami prejšnje Drage. Teh zvezkov se je doslej nabralo že precej in so pravi dokument časa in razmer, v katerih se vsakoletni študijski dnevi odvijajo.

Naslednja Draga bo stopila v jubilejno dvajseto leto. Kdor ji je v vseh teh letih sledil od blizu, ve za bogastvo misli in čustev, ki so nemalokdaj elektrizirala ozračje najprej v vasici za Bazovico, po kateri je Draga prevzela ime, nato deloma v Peterlinovi dvorani v Trstu in končno v parku Finžgarjevega doma na Opčinah.

SLOVENSKI KULTURNI KLUB

Mladinska organizacija SKK je v lanskem sezoni nadaljevala z organiziranjem srečanj in sestankov ob sobotah. Tematika tedenskih sestankov je bila pisana in za vse okuse. Tako so mladi debatirali o glasbi, verskih vprašanjih, o svetovni politiki in narodnostni zaščiti, o socioloških, zgodovinskih temah in podobno. Poslanstvo SKK je nuditi mladini, predvsem študentom, priložnost za tedenska srečanja in medsebojna spoznavanja. Mladi delujejo še v okviru Tržaškega mešanega zbora in v uredništvu mladinske priloge RAST, ki izhaja v Mladiki.

RAZSTAVE

Peterlinova dvorana je zadnja leta postala zelo privlačen in primeren prostor za razne razstave. Tako moremo za lansko sezono omeniti vsaj dve pomembni razstavi. Prvo so odprli 22. oktobra 1983. Šlo je za razstavo del Milka Bambiča iz njegovih avantgardnih let. Dela je ob otvoritvi predstavil umetnostni zgodovinar Marko Vuk. Druga razstava, ki jo gre zabeležiti, je skupinska razstava slikarjev Košiča, Kocmana, Žerjala in Koren-Škrkove. To razstavo so odprli 9. aprila in je trajala do konca sezone.

Prof. Toussaint Hočevar
predava v DSI
o bančništvu
na Slovenskem
(fotomladika)

Ansambel župnijske
mačkoljanske
glasbene šole nastopa na
Prazniku česenj
v Mačkoljah (1984)

NAGRADA »VSTAJENJE« IN »SKLAD DUŠANA ČERNETA«

Ti dve pobudi, ki ju upravljata posebna odbora, sta postali tradicionalno kulturno srečanje okrog velike noči. Lani so nagrado iz Černetovega sklada podelili požrtvovalnemu zboru »Fantje izpod Grmade«, ki ga vodi Ivo Kralj. Nagrado sta utemeljila Zorko Harej in Saša Martelanc. Lansko literarno nagrado Vstajenje pa so podelili goriški pesniki Ljubki Šorli za knjigo pesmi »Veseli ringaraja« in za življenjsko delo. Govor ob podelitvi nagrade je imela prof. Bruna Pertot, pesmi pa so recitirali Matejka Maver in skupina otrok z Opčin. Mačkoljanski otroci pa so zapeli nekaj uglasbenih pesmi nagrajene avtorice.

MLADI ODER

Deveto tekmovanje *Mladi oder*, ki sta ga razpisali Slovenska prosveta iz Trsta in Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici, je kot vsako leto pritegnilo lepo število amaterskih igralskih skupin. Priznanje — plaketo, ki jo je izdelal grafik Edi Žerjal — so podelili na Prešernovi proslavi v Peterlinovi dvorani 6. februarja. Lani so nagrade prejeli: igralska skupina prosvet-

nega društva »Štandrež« iz Štandreža; dramska skupina SKPD »F. B. Sedej« iz Števerjana; igralska skupina prosvetnega društva »Hrast« iz Doberdoba; prosvetno društvo »Mirko Filej« iz Gorice in učenci petega razreda osnovne šole »F. Bevk« iz Gorice; amaterski oder Jaka Štoka s Proseka in Kontovela; Sentjakovski mladinski oder iz Trsta; igralska skupina prosvetnega društva Mačkolje; igralska skupina Finžgarjevega doma na Opčinah; otroci 4. razr. osnovne šole »Bazoviški junaki« v Rojanu; srednja šola S. Kosovel z Opčin; dijaki srednje šole Fran Erjavec iz Rojana.

XII. LITERARNI NATEČAJ MLADIKE

Na lanski dvanajsti literarni natečaj Mladike je prispelo 32 prispevkov v prozi in v verzih. Komisija, ki ji predseduje prof. Martin Jevnikar, pa je nagrade takole porazdelila. Prvo nagrado za prozo je prejel Tone Brulc iz Argentine za novelo »Obup«; drugo nagrado za novelo je prejela Rezi Marinšek prav tako iz Argentine za novelo »Santa María del Buen Ayre«; tretjo nagrado za novelo pa je prejela Jelka Cvelbar iz Trsta za satirično prozo »Življenje ni praznik«. Med pesniki sta bila nagrajena Pavle Zidar (prva na-

grada) in Janja Kastelic (druga nagrada). Tretje nagrade niso podelili. Poleg tega je bila komisija mnenja, da so za objavo vredna sledeča dela: Pavle Zidar (novela »Tast«), France Pečnik (novela »Izpostavljeni predalčnik«) in Janez Gradišnik (novela »Nočni pogovor«). Nagrajence so razglasili ob Prešernovem prazniku in jih tudi nagradili.

KNJIŽNICA DUŠANA ČERNETA

Že nekaj let deluje v okviru SP Knjižnica Dušana Černeta. Nastala je iz zapuščine rajnega prijatelja Dušana Černeta, ko so kmalu po njegovi smrti sestre poklonile Slovenski prosveti večino knjig iz njegove bogate knjižnice. Kasneje je knjižnica prejela v dar del knjig rajnega duhovnika Silvanija in nekaterih drugih. Tako se je ustvaril kar lep fond zanimivih in dragocenih knjig, ki jih sedaj urejajo. Knjižnica Dušana Černeta se je tudi pravno formirala z notarskim aktom in deluje zdaj samostojno. Lani je knjižnica izdala dragoceno Bibliografijo periodičnega tiska v Italiji 1945-1980, ki jo je pripravil knjižničar Marjan Pertot.

ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV

Pregled bogate sezone ZCPZ začnemo s tečajem za pevovodje, ki ga je ta organizacija pripravila od oktobra do decembra 1983. V istem času, točno 27. novembra, je Zveza pripravila svojo vsakoletno tradicionalno revijo zborov v Kulturnem domu v Trstu.

Tradicionalni božični koncert v stolnici sv. Justa smo lahko poslušali 8. januarja 1984. Vodil ga je Tomaž Simčič, pri njem pa sta sodelovala Tržaški mešani zbor in MPZ Vesela pomlad z Opčin. Ta koncert so ponovili v Ljubljani na Kodeljevem naslednjo nedeljo 15. januarja.

Mladinska revija otroških in mladinskih zborov Pesem mladih je bila 25. marca. Pri njej je sodelovalo 13 zborov.

Še eno revijo moramo zabele-

žiti in to je revija, ki jo zadnja leta pripravlja Zveza na temo. To je revija nabožnih pesmi. Lani so zbori nastopili z evharističnimi pesmimi. Nastop je bil v Škednju v nedeljo, 20. maja.

Tudi v poletnih mesecih cerkveni pevci ne počivajo. Skoraj vsako leto jim Zveza pripravi poletni tečaj, kjer združijo oddih z rednimi vajami v jutranjih urah. Lani so tak tečaj priredili v Slovenj Gradcu v dneh od 12. do 18. avgusta. Predavali pa so Tomaž Faganel, Jože Trošt, Jože Leskovar in Zorko Harej. Na koncu tečaja so se pevci udeležili srečanja treh dežel — Koroške, Slovenije in Furlanije-Juljske krajine — pri Gospe Sveti.

SLOVENSKA GLASBENA ŠOLA

Skupine, ki delujejo v okviru glasbene šole, so raztresene predvsem po tržaški okolici. Zasluga Slovenske glasbene šole je, da se mladi že v rani mladosti srečujejo z glasbo, z instrumenti, pa čeprav glasbenega študija kasneje ne nameravajo nadaljevati. Tako nastajajo ansambli, orkestri, ki jih pri nas ni nikoli preveč, saj poživljajo vse naše praznike in družabna srečanja.

ALBERT MIKLAVEC

POLETJE

*Vse drvi v poletje
z neugnanostjo hitenja,
gori brezplodno cvetje
v razpaljenih plamenih
in požolteva klasje
v dneh zlato rumenih
razvnetega zorenja.*

*Vse kriči v poletje
razgaljena hotenja,
le skromni Kras molči
in z njim še jaz:
s tišino hrepenenja
po prstih greva v nove dni
poletnega življenja.*

Prosvetna dejavnost na Goriškem v sezoni 1983-84

Ostrejše razmere, nam Slovincem nenaklonjene sile, zavračevanje zaščitnega zakona so močno prizadele tudi našo organizacijo ZSKP (Zvezo slovenske katoliške prosvete), da smo v maju '84 strnjeno z drugimi društvi stopili na Travniki, izpričali svojo narodno voljo in zahtevali globalno zaščito vseh Slovencev v Italiji.

Izrazili smo solidarnost s Slov. stalnim gledališčem, čigar obstoj je ogrožen zaradi hude finančne krize. ZSKP se je tudi zavzela za odprtje slovenske sekcije na italijanskem zavodu ITI in v tej zvezi poslala tudi brzojavko na ministrstvo za šolstvo.

Če so nam nekatere sile večinskega naroda, s katerim živimo, sovražne, smo pa z drugimi vzpostavili prijateljske stike zlasti na kulturno-prosvetni ravni. Posebno plodno je bilo sodelovanje pri Ljudskem radiu Gorica, s pevskimi skupinami kot so zbor Fogar, zbor sv. Ignacija, ki nas vsako leto vabi na italijansko revijo pevskih zborov na Travniki. Precej stikov je bilo tudi s Furlani. Tudi med samimi slovenskimi društvi je bilo letos več srečanj kot navadno. Razgovore smo imeli z Zvezo slovenskih kulturnih društev iz Gorice, s Krščansko kulturno zvezo iz Celovca in s Slovensko prosveto iz Trsta.

ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE

V marcu je imela Zveza svoj redni občni zbor in tudi predčasne volitve predsednika. Na občnem zboru je bil izvoljen za novega predsednika dr. Damjan Paulin. Odbor se je redno sestajal vsak prvi ponedeljek v mesecu in skušal predvsem usklajevati posamezne dejavnosti včlanjenih društev. Kot že vrsto let je ZSKP tudi letos sodelovala s SSG iz Trsta in ZSKD pri pripravi gledališke sezone; z Glasbeno matico pa je priredila nekaj koncertov. Na pobudo Zveze in ob sodelovanju stolniškega zbora Luigi Fogar je nastopil v maju '84 v goriški stolnici Slovenski oktet iz Ljubljane z organistom Hubertom Bergantom.

Kot vsako leto je priredila Zveza pevsko revijo Cecilijanka v Katoliškem domu v Gorici. Ta revija je v letu '83 obhajala 25. obletnico ustanovitve, zato je Zveza izdala spominsko

brošuro v lični opremi Andreja Košiča. Revija se je odvijala dva dni, nastopilo je 21 zborov in sicer: 11 z Goriške, 2 s Tržaškega, 8 iz Benečije, 1 iz Kanalske doline, 1 s Koroške in 4 iz Slovenije.

Že vrsto let se predstavniki Zveze srečujejo s predstavniki KKZ iz Celovca za izmenjavo gostovanj. Letos so se ti stiki še okrepili, ko je KKZ priredila Primorske dneve na Koroškem. V enem tednu so primorski Slovenci skušali prikazati prerez kulturnega delovanja. ZSKP je sodelovala z nastopom dramske skupine iz Štandreža in moškega zbora M. Filej. Kot že vrsto let je tudi v pretekli sezoni ZSKP razpisala skupno s Slovensko prosveto iz Trsta natečaj Mali oder.

PD HRAST IZ DOBERDOBA

Društvo je posvetilo veliko pozornosti predvsem pevsko-glasbeni dejavnosti. Glasbena šola je študiju klavirja in harmonike dodala še študij kitare. Število učencev se je povečalo na 22. V okviru društva delujejo trije zbori: otroški, dekliški, mešani. Otroški poje vsako nedeljo pri maši in nastopa na reviji Mala Cecilijanka in na domačih praznikih. V dekliškem zboru sodelujejo dekleta, ki skoraj vse obiskujejo glasbeno šolo. Pele so v Doberdobi za Praznik žena, v domači dvorani, na Cecilijanki in v Prvačini. Mešani zbor je pel na reviji Koroška poje, pred spomenikom padlih in na pokopališču v Doberdobi, na Cecilijanki in na Pokrajinski reviji pevskih zborov. Društvo Hrast je priredilo tudi koncerte: komorni koncert flautista G. Samarja in kitarista G. Chiandettija, koncert planincev Brigata Alpina Julia pod vodstvom domačina prof. Hilarija Lavrenčiča in koncert zbora iz Althofna na Koroškem.

Prišlo je že v navado, da društvo priredi vsako leto Miklavževanje z izvirno igrico. Tudi tokrat jo je za otroke napisala domačinka dr. Franka Ferletič. Igrica »Miklavževanje v cirkusu« je prejela priznanje na natečaju Mali oder '83. Sodelovalo je 50 otrok.

Na velikonočni ponedeljek je društvo Hrast priredilo Praznik pomladi. Na programu je bil slikarski ex tempore za otroke, slikarska raz-

stava S. Bevčarja, H. Jussa in V. Klanjščka ter razstava fotografij z višarskimi motivi Vinka Zaklja in folklorni nastop skupine »Lis Lusi-gnutis«. Društvo je priredilo tudi dve gostovan-ji dramskih skupin in sicer dramske skupine Štandrež s komedijo Moč uniforme in dramske skupine nižje srednje šole Fran Erjavec z igr o Naočnik in Očalnik.

V društvu so imeli tudi večer posvečen Združenju darovalcev organov, na katerem so razni predavatelji orisali pomen tega združenja.

PEVSKI ZBOR RUPA-PEČ

Pevski zbor Rupa-Peč se je osnoval kot Rupensko-pečanski zbor leta 1934 v pomladi cerkvenega petja, ki je nastopila na Goriškem v tridesetih letih. Takrat je namreč nadškof Sedej imenoval za škofijskega nadzornika cerkvenih pevskih zborov Lojzeta Bratuža. Prvi pevovodja zbora Rupa-Peč je bil Janez Pavletič, kasneje njegov brat Niko, od leta 1964 pa vodi zbor Zdravko Klanjšček. Vse leto je potekalo v duhu praznovanja 50. obletnice zbora, ki je doseglo višek 19. maja s samostojnim koncertom v Katoliškem domu v Gorici. Izvajali so polifonske, slovenske umetne in narodne pesmi in tudi v krstni izvedbi »Našo pesem«, ki jo je uglasbil Zdravko Klanjšček. Zbor je pel še na Cecilijanki, pri božičnem koncertu na Travniku, v Železnikih, na reviji »Sovodenjska občina poje«, na reviji »Koroška poje«, na reviji »Primorska poje«, na Prazniku špargljev, pel je na slav-

nostni seji v Sovodnjah in prejel od občinske uprave srebrno plaketo. V moški zasedbi je zbor sodeloval pri odkritju spomenika padlim na Peči. Pri istem je sodeloval tudi mladinski zbor, ki je nastopil še na Mali Cecilijanki in na Prazniku frtalje. Ta že ustaljeni domači praznik priključuje vsako leto veliko ljudi. Na njem so sodelovali še moški zbor Štmaver, mešani zbor Pod lipo iz Barnasa, folklorna skupina Javorje iz Škofje Loke, dramska skupina Štandrež z igr o Moč uniforme.

V okviru zbora se je v tej sezoni osnovala tudi dekleška skupina, ki samostojno nastopa. Zbor je posvetil nekaj večerov tudi vzgojnim predavanjem: Otroške nalezljive bolezni (dr. M. Spacapan), Alkoholizem (dr. B. Špacapan), Krvni pritisk (dr. M. Cijan), s sodelovanjem s skavtsko družino pa predavanje z diapozitivi o lepotah narave (dr. D. Čotar).

V avgustu '84 je zbor Rupa-Peč priredil za svoje člane tridnevni izlet na Južno Tirolsko.

PD ŠTANDREŽ

PD Štandrež posveča pozornost dramski, pevski, organizacijski in skupaj s športnim društvom Velox še športni dejavnosti. Največ uspeha žanje amaterska dramska skupina, ki beleži tudi največ nastopov. V oktobru '83 je nastopila v Šmihelu na Koroškem z Moliérov o komedijo Namišljeni bolnik. Z isto je nastopila v Katoliškem domu v Gorici na srečanju goriških italijanskih in slovenskih amaterskih sku-

Prizor iz Goldonijeve igr e »Krčmarica«; na sliki (od desne): Marjjan Breščak, Jordan Mučič in Božidar Tabaj

pin, ki ga je organizirala rajonska konzulta iz Stražic, v Prvačini na I. srečanju amaterskih družin na področju novogoriške in goriške občine in pri Sv. Ivanu v Trstu. V januarju se je predstavila na domačem odru s premiero igre Jake Stoke Moč uniforme, ki so jo ponovili v Dornberku, Gorici, Krminu, Rupí, Romjanu (na povabilo ženskega zbora iz Ronk), v Pevmi, na Humu. Za Praznik špargljev je dramska skupina naštudirala Marinčevo enodejanko Oče na polikliniki. Dramska skupina je prejela za svoje delo priznanje in posebno plaketo na natečaju Mladi oder.

Če se ustavimo na glasbenem področju, ugotovimo, da deluje v Štandrežu glasbena šola s 34 učenci, ki so vadili na klavir, harmoniko in kitaro. Svoj zaključni koncert je šola imela konec junija v župnijski dvorani A. Gregorčič.

V okviru društva Štandrež delujeta dva zbor: mešani in mladinski. Mešani je sodeloval na Cecilijanki, na Primorska poje v Idriji, pel na domačem pokopališču, v Gonarsu. Mladinski je pel v Štandrežu pred spomenikom padlim, na zahvalno nedeljo na domačem trgu, na Mali Cecilijanki v Gorici, pri božičnici na Travniku; imel je samostojen koncert v Nabrežini, pel je v Domu onemoglih v Ločniku, sodeloval na Pastirčkovem dnevu in pri zaključnem koncertu glasbene šole. Svoje delo je zaključil z letovanjem v koči sv. Jožefa v Zabnicah.

Z društvom Velox je društvo Štandrež organiziralo tečaj ritmične telovadbe za dekleta, ki so imele tudi dva nastopa.

Društvo Štandrež je priredilo tudi tri predavanja z diapozitivi (P. Podgornik, V. Selva, V. Zaletel) in gostovanje dramske skupine Nova čitalnica iz Nove Gorice.

Praznik špargljev, ki je potekal tri sobote in tri nedelje je nudil poleg zabave tudi kulturni program z domačo dramsko skupino, števverjanskim mladinskim zborom, zborom Rupa-Peč, godbo na pihala iz Anhovega, skavtskim ansamblom in ritmično telovadbo. Za najmlajše je bil tudi slikarski ex tempore.

PD PODGORA

V Podgori je v društvu stanje precej kritično. Pevski zbor sodeluje pri maši in cerkvenih obredih, mladina pa se udeležuje v skavtski organizaciji, občasno poje mladinski zbor.

PD F. B. SEDEJ - ŠTEVERJAN

V okviru društva deluje več skupin oziroma odsekov: dva pevski zbora, dva ansambla, dramska skupina, mladinski krožek, Fotoklub, glasbena šola in športno združenje Brda.

Mešani zbor je večkrat nastopil v Števerjanu. Naštudiral je latinsko mašo za velikonočno bogoslužje in se udeležil Cecilijanke. Mladinski zbor, ki šteje nad 40 pevcev je nastopil na Mali Cecilijanki, na božičnici v Gorici in Števerjanu, na Prazniku špargljev v Štandrežu, na srečanju slovenskih zdravnikov v Sedejevem domu, na predstavitvi pesniške zbirke Ljubke Šorli in na akademiji ob 100-letnici društva F.B. Sedej.

Nastop glasbene šole

Ansambel Lojzeta Hledeta je praznoval 15-letnico ustanovitve. Jubilejni koncert je bil 1. aprila 1984 v Sedejevem domu v Steverjanu. Prenabito polna dvorana je pokazala, kako je ta ansambel priljubljen. Veliko nastopov šteje doma, v Avstriji in Sloveniji. Skupaj z društvom je pobudnik in realizator edinega Festivala slovenske narodno zabavne glasbe v zamjestvu.

Športno združenje Brda skrbi za organizacijo Športnega tedna.

Društvo izdaja že 15 let Steverjanski vestnik, ki izide šestkrat letno v 400 izvodih.

Glasbena šola dobro napreduje, šolo obiskuje 23 učencev.

Zanimiva in koristna pobuda, ki jo je izvedel števerjanski mešani zbor je bil Pevski seminar, ki ga je vodil Tomaž Tozon in se ga je udeležilo zelo veliko članov. Glasbeni užitek sta nudila dva koncerta, Slovenskega okteta in Ribniškega okteta.

Ob 100-letnici društva je dramska skupina v režiji M. Terpina naštudirala Županovo Miko in jo na slavnostnem večeru tudi predstavila. Pomemben dogodek ob tem jubileju je bil izid knjige Steverjan Marjana Terpina, ki je važen doprinos k spoznavanju naših krajev. Predstavitve knjige je bila meseca maja v Sedejevem domu, sodelovali pa so prof. M. Češut, dr. R. Dolhar in M. Ferletič.

SMReKK

Slovenski mladinski rekreativni klub se je iz Katoliškega doma preselil na Corso Verdi 117. Organiziral je tradicionalno Štefanovanje.

PD MIRKO FILEJ - GORICA

PD Mirko Filej je tudi letos posvetilo pozornost predvsem predavanjem. V oktobru 1983 je bilo srečanje s pesnico Ljubko Šorlijevo in predstavitev njene pesniške zbirke »Ringa-raja«. T. Pavšič je predaval o Ivanu Trinku, prof. L. Bratuž pa o Ivanu Preglju ob stoletnici pisateljevega rojstva. Knjigo »Vinka Beličiča pogled nazaj« je predstavil S. Martelanc; sodelovala sta pisatelj sam in Marij Maver. V januarju je društvo priredilo večer predstavitve knjig Goriške Mohorjeve družbe in pesniške zbirke V času Jožeta A. Markuže. Knjigo »Slovenci ob Soči od Brd do Jadrana« in pisatelja Marjana Breclja je predstavila prof. M. Češut. Slovenski alpinist Peter Podgornik je predvajal film o vzponu po južni steni na Aconcaguo.

Društvo je priredilo tudi dva koncerta in sicer božični koncert v cerkvi sv. Karla v Gorici, na katerem sta nastopila violinist F. Franch in organist B. Stakul; skupno s Slovensko duhovnijo pa v centru Fogar koncert ljubljanskih bogoslovcev.

V okviru društva deluje mladinski zbor Ke

Svetokriški mladinski zbor
poje na reviji
Pesem mladih 1984
v Kulturnem domu
v Trstu. Vodi
s. Celina Kontelj

kec, ki ga je 10 let vodil Ivo Bolčina, od letos dalje pa prof. Franka Žgavec.

Glasbeno šolo »M. Filej« je obiskovalo 40 učencev, ki so se učili klavir, harmoniko, violino, kitaro in blokflauto. Vse leto je vabil tudi zborček teoretskega oddelka, ki je skupaj z ostalimi učenci imel dva notranja nastopa in javnega ob zaključku šolskega leta.

ZBOR LOJZE BRATUŽ

Mešani zbor Lojze Bratuž šteje 55 pevcev. Zbor goji polifonske, umetne, narodne in nabožne pesmi. Kot pravilo velja, da se izbirajo skladbe, ki jih drugi zbori malo pojejo. Zbor je nastopil na Cecilijanki, na reviji na čast sv. Cecilije, v goriškem Avditoriju na reviji božičnih pesmi, ki jo prireja goriška občina, na dan sv. Štefana je pel pri božičnici na Travniku, marca je pel pri zlati maši, ki jo je na Travniku daroval msgr. dr. F. Močnik. Za to priložnost je naštudiral Vodopivčevo latinsko mašo. Prav tako je pel še pri ponovitvi nove maše M. Stevanato v goriški stolnici in pri pogrebni svečanosti pronuncija J. Zabkarja v goriški stolnici. V juniju '84 je zbor L.B. nastopil s samostojnim koncertom v Kanalu. Tako je vrnil obisk zboru »Soča Kanal«, ki je nastopil v Gorici meseca oktobra '83.

ZBOR MIRKO FILEJ

Moški zbor M. Filej je v februarju izdal svojo prvo ploščo in kaseto. Predstavil ju je na posebnem večeru, ki je bil posvečen slovenski kulturi, s pesmijo in besedo. Čeprav je posvetil veliko časa snemanju, je bil zbor M. Filej vso eno prisoten pri vseh važnejših srečanjih. Nastopil je na Cecilijanki, na reviji posvečeni sv. Ceciliji, na reviji Primorska poje v Idriji, pel je na Koroškem, imel samostojni koncert v Perge na Tridentinskem, sodeloval je pri proslavi 100-letnice ustanovitve zbora z Vogrskega. V juniju je zbor snemal pesmi na Radio Trst A.

LJUDSKI RADIO GORICA

Ljudski radio Gorica ima za sabo sedmo leto oddajanja. Slovenci sodelujejo pri tej privatni radijski postaji z dnevno oddajo, ki je na sporedu vsak dan razen ob nedeljah in praznikih od 20. do 22. ure. Oddaja na ultrakratkih valovih s frekvenco 97,5 mhz. Na sporedu so glasbene in govorne oddaje. Med temi slednjimi so nekatere že stalne kot »Mikrofon je poslušal za vas«, »Te dni je govora o tem«, »V

živo je lepše«. Ti dve slednji oddaji sta v februarju dosegli že stoto oddajo. V zadnjem letu je bilo sodelavcev 18 od teh je 8 vodilo oddaje. Poleg že prej omenjenih stalnih oddaj je bilo v tem zadnjem letu precej časa odmerjenega direktnim prenosom, pogovorom, razmišljanjem in odkrivanju novih melodij. Ker je radio stalna obveznost je od sodelavcev zahtevala mnogo truda, uspeh pa ni izostal, saj se število poslušalcev stalno večja.

Omenila bi še dejavnost dveh združenj, ki sta povezani z dejavnostjo ZSKP:

ZDRUŽENJE CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV

ZCPZ skrbi predvsem za cerkveno petje posebno pri skupnih slovesnostih. Organizira otroško pevsko revijo »Mala Cecilijanka«, ki se odvija vsako leto na praznik Brezmadežne v Katoliškem domu in koncert božičnih pesmi v stolnici.

SLOVENSKO PASTORALNO SREDIŠČE

Slovensko pastoralno središče je nudilo poleg verskega tudi kulturni doprinos z nizom predavanj v postnem času. Predavali so dr. Jurij Bizjak (Božje razodetje in leposlovna spretnost piscev), dr. Lojze Milharič (Novi premiki v cerkvenem pravu) in Taras Kermauner (Kako me opredeljuje Bog Oče).

Da dobimo popolnejšo sliko o kulturno prosvetni dejavnosti na Goriškem moramo zgoraj omenjeni pridružiti še dejavnost Zveze slovenskih kulturnih društev in društev, ki niso vezane na ti dve krovni organizaciji.

Tone Kralj: Jezus - usmiljeni samarijan
Lokve (foto S. P.)

Zemlja dobrotljiva

Bližala se je polnočna ura in mnoga omizja so se že dvignila. Natakariji so za njimi ko črno-bele sence pospravljali posodo in zlagali prte. Čuti je bilo zvenčanje pribora, krožnikov in kozarcev. Nekdo je nekje odprl okno in v gostinsko dvorano je zavel svež zrak.

Praznovalci tridesetletnice mature, zbrani okoli dolge mize, so edini še polnili prostor z govorjenjem vsevprek in s smehom, ki je izpričeval odlično počutje. Raznolikih jedi bogata večerja je bila za njimi. Nobeden se ni ničemu odrekal, kar mu je zadišalo. Na mizi je stala vrsta vitkih steklenic, ponajveč praznih.

Podjetni sklicatelj in organizator jubilejnega večera, nekdanji razredni župan Jurca, je računal, da se jih bo več odzvalo. Prišla pa je samo polovica razreda. Nekatera je zadržala služba v daljnem kraju, violinist Lapajne je bil na koncertni turneji, Pirman je kot član deželne strankine delegacije odpotoval v Moskvo, ena sošolka je morala pestovati vnuka, druga se je opravičila s šibkim zdravjem, tretja je bila ravno tisto soboto na sestrični svatbi.

Tako se je zbralo deset gospodov, ki so bili približno enako daleč od Abrahama: leto ali dve. V davnih gimnazijskih letih ko iz enega testa uliti, so bili zdaj tudi na zunaj vsak svoj svet. Eni so se brili, drugi se ponášali z brado, nekatera temena so bila že visoka, ta in oni je ohranil vitkost, dva ali trije so se blagostanjsko zredili.

Na čelu mize je sedel razrednik, edini od njihovih profesorjev, ki je prišel. Sprejel je vabilo, ker se je čutil dolžan biti ob tem jubileju med njimi; tudi mu je ta razred ostal v posebnem spominu zaradi zlate medalje, s katero so se ob koncu šole poslovili od njega. Sprva mu je bilo malce nelagodno: kot da je prevzel pretežno nalogo. Na nobeni maturitetni obletnici ni bil še sam.

»Rečeno mi je bilo, da pride zagotovo vsaj še Megličeva,« je rekel, ko so se usedali.

»Prehlajena je, po telefonu je bila čisto hripava. Tudi za Sorna smo upali, pa nihče ne ve, kje je.«

Sedel je na častnem mestu in si z mirnim nasmehom ogledoval ene nič drugačne, druge pa kar nespoznavne obraze, ki jih je vodil onih pet let telesne in duševne rasti. Kaj vse je šlo odtlej skozi te mlade fante, mlade može, mlade očete? Odprti in glasni ali krotki in zadržani so kazali, kakšno mesto je kdo dosegel v družbi.

Razrednik je sedel na stičišču obeh petoric, imel ju je pred sabo na levi in desni, pogledoval je posameznike, se vljudno nasmehljaj, kadar je omizje zajel glasen smeh, čeprav ni natanko vedel, kaj je zbudilo tisti smeh; sluh mu ni bil več ko nekdanj. Praznovalci, ki so si imeli po toliko letih nemalo povedati, so segali drug drugemu v besedo, se preglasovali, v hipni zadregi je kdo srknil iz kozarca.

Zadovoljen sam s seboj, v dobrem počutju, se je razrednik sprehajal z očmi po mladih gospodih. Razumel je vse, kar so govorili, in hkrati ničesar. Puščali so ga v miru, veseli in brezskrbni, ko so videli njegove v nasmehu stisnjene ustnice.

Sam sem na tem večeru, je premišljal. V tem istem prostoru smo pred tridesetimi leti imeli valetu; tudi takrat je bil junij. A kje so zdaj moji takratni kolegi? Tega in onega je poklicala smrt, bolj in bolj se odmika njegovo ime. Nekateri se rešujejo v starostno vegetiranje. Več jih je moralo oditi v svet, ko so se po devetih letih nekega svetlega zgodovinskega obdobja v tem mestu znašli pred zaprtimi vrati. Ko se je namreč vrnila prejšnja država, še tako visoke točke strokovne usposobljenosti niso odtehtale državljanskega papirja, ki je postal prvi

pogoj. Jaz pa sem nekako prejadral — obstal sem tukaj — kako čudno!

Bil je poln sonca. V ranem jutru je na vrtu pokosil travo. Mokra osla mu je ob brušenju zveneče pela, da so se mimoidoči s ceste ozirali, kdo se bolj zanese na svoje roke in pleča kot pa na motorček. Potem je opel vso njivico... po nedavnem dežju je kar klicala kopko. Celi dve uri se je sklanjal in pulil plevel. Nazadnje je bila njivica ena sama temna rjavina z zelenimi vrstami čebule, fižola, redkvic in paradižnika, z lehami radiča, bledeša in jagod. Medtem je v močnem soncu venela in se sušila razkopana trava. Popoldne jo je obrnil in pred večerom pograbil v lovnico, vso toplo, voljno in že dišečo po senu. Po sončnem zatonu se je veselo umil, se preoblekel in čakal, da pride Vadnjal z avtom ponj.

In zdaj se je večer pomikal k polnoči. Črno-beli natakak je pobral prazne steklenice, da so se bolje videli. Na drugem koncu mize se je znašlo nekaj velikega žoltega. Razrednik je najprej mislil, da je pehar in notri orehi ali kako pecivo. Bil pa je hlebec parmezana, že precej izvotlen od vrha. Začeli so odkrhavati iz njega, nositi koščke v usta in ga porivati naprej. Trdi zrnati sir je klical novo pijačo.

»Zdaj pa bo vsak v enem stavku — ali vsaj kar se da nakratko — povedal, kaj je v teh tridesetih letih doživel najbolj nepozabnega!«

Široki obraz župana Jurce, ki je izrekel ta poziv, je šel spodbudno od sošolca do sošolca. Ideja je bila izvirna, zadrega pozvanih pa nemajhna. Hrup se je v hipu polegel.

»Kar po abecedi pojdemo!« je odločno zaklical župan. »Bekar!«

Obrazi vseh so se radovedni in pričakujoči uprli v Bekarja.

»Bojim se, da mi bo en stavek premalo,« je rekel Bekar. »Naš sosed na drugi strani ceste si je na svojem, na rodovitni njivi, postavil hišo in moj oče je bil ves nesrečen. »Zdaj pa Kanina ne vidim več s svojega okna,« je rekel žalostno. Kanin! Oče, iz Bovca

doma, je prej ob vsaki jasnini videl na severozahodu, kjer se svet končuje, kipeči kvišku kamnit trikotnik, poleti svetlosiv, pozimi blesteče bel. Petnajst let je očetu nekaj manjkalo — a potem smo se zbrali in vzdignili hišo za eno nadstropje. »Zdaj pa hvalabogu spet vidim Kanin!« je blažen vzdiknil. Zatem je živel še dve leti.«

Družba je zgodbici zadovoljno prikimala.

»Čeledin!«

Pozvani se je pogladil po bradi in malo pomislil.

»Stopil sem v delovni urad v Frankfurtu. Šef je gledal moje papirje. Bil je nekdanji esesovski oficir, brez ene noge. Pogledal me je v oči in rekel: "Auch für Sie werden wir ein Stück Brot finden".«

»Povej, da bomo vsi razumeli!«

»Rekel je, da se bo tudi zame našel košček kruha. In res sem potem deset let delal v Zvezni republiki Nemčiji.«

»Ponos poraženih in streznjenih, pa mogoče tudi skesanih in zato moralno nezlomljivih,« je pripomnil razrednik.

»Lastovec!«

»Jaz sem dobil svojo ženo z avto-stopom.«

»Si ti avtostopiral ali ona?«

»Jaz! Iz Vrsarja se je skozi Poreč peljala proti domu, proti Prekmurju, in se me ni bala vzeti v svoj fičko do Reke. In tako sva se zaljubila, ona razen vame malo tudi še v Trst. Da, Prekmurka mi je pušelj dala! Dobra žena je,« se je zasmel, »čeprav bi lahko kdaj rekel, da je ko vsaka druga ženska, namreč da je ko olje: zmeraj hoče biti na vrhu.«

Sproščeno se je zasmel in še druge potegnil za sabo. Čuti je bilo tudi kak dvoumen stavek, in ko se je veselost polegla, je po abecedi prišel na vrsto Macarol.

Bil je med vsemi najbolj poln v obraz. Njegove velike sive oči so se že nekajkrat ustavile na razredniku in se vsakič povesile. Zdaj je očitno iskal prave besede.

»Gospod profesor,« je spregovoril s svojim baritonom, »ves čas od ma-

ture dalje, trideset let, mi tu notri» — in si je del roko na srce — »neko vprašanje ne da miru.«

Razredniku so se sproščene misli strnile v pozorno pričakovanje. Nič ni odgovoril, le Macarola je gledal s čvrstim smehljajem.

»Kako se je moglo zgoditi, da je dobil Pirman pri maturi popravni izpit iz slovenščine, ko je bil prej vse leto pozitiven, in še zelo pozitiven?«

Razrednik je upal, da bo moč razgovor kmalu preusmeriti na veselejša tla.

»Oh, to je že tako daleč,« je vzdihnil, »da mi je šlo iz spomina. — Kdo je bil pa pri maturi izpraševalec?«

»Vi kot naš notranji član,« ga je spomnil Macarol.

»A tako. Vidite, tudi to sem že pozabil. Treba bi bilo iti gledat v zapisnike, tam je vse natančno notri: od prve maturitetne seje do zadnje — ocenjevalne in sklepne.«

»Meni ves čas, vsa leta, ni šlo v glavo — «

»In na koncu vsakega zapisnika so podpisi celotne komisije,« je razrednik postavil piko, preden je Macarol odgovoril svojo misel.

»Bili ste zelo strogi pri naši maturi, bolj kot v vzporednici — tam je bil izid boljši.«

»A res?« Rahlo prizadet se je razrednik skušal rešiti v modri očetovski ton. »Dragi Macarol, kje so danes že tisti časi! Bile so težke tedanje mature, vsi to vemo. In dolge! Odgovarjati iz vseh predmetov razen iz verouka, pa globoko v julijsko vročino! Tudi morate vedeti, da o oceni za svoj predmet ni odločal samo izpraševalec, marveč vsa podkomisija. Klavzurni pismeni izdelek so prebrali, ocenili in podpisali trije. Vsa vprašanja kot tudi ocene odgovorov so prišle v zapisnik. In pri glasovanju o končnem uspehu so se pretresali različni vidiki.«

Razrednik je za hip obmolnil, ker je imel mučen občutek, da se opravičuje in zagovarja. Pa je zmagala njegova potrpežljivost.

»Vzemimo primer, Macarol! Kandi-

dat ne zasluži, da bi izdelal že v poletnem roku — v treh predmetih je bolj negativen ko pozitiven. Vsega mu ni moč podariti.«

»Ampak Pirman je bil v slovenščini pri vas vedno soliden! Ne morem razumeti... In potem se od mature vrne s popravnim izpitom...«

»Da, dogajale so se tudi take stvari,« je odgovoril razrednik. »Kandidat je dobil kdaj izpit iz predmeta, ki je bil lažji in po mnenju komisije tudi življenjsko koristnejši. Mislim, da je imela slovenščina v tem pogledu na tukajšnjih tleh prednost pred na primer latinščino, saj ji je fašizem, kot vsi vemo, dvajset let zapiral usta.« In po premolku je dodal: »Ne morem ta hip vedeti, kako se je končala tista jesenska popravna matura. Preveč velikih stvari je od tedaj poseglo v moje življenje...«

»Jeseni so vsi naredili maturo,« je povedal Macarol. »A ne gre samo za to, da je bil Pirman prikrajšan za tiste poletne počitnice in se je moral odreči potovanju na Švedsko. Meni ne da miru misel, da so se v šoli dogajale krivice.«

Razrednik, še čvrst od zdravega junijskega sonca, od dopoldanske in popoldanske svetlobe, v kateri je dihala vsa zemlja s svojim rastjem in z veselimimi ptičjimi glasovi, je zmogel svoj zadnji vedri nasmeh večera.

»Oh, Macarol, le kje boste našli na svetu kotiček življenja, kamor krivica ne bi imela dostopa? Ali pa je to sploh važno? Mar ni vaš prijatelj Pirman uspel v družbi bolj ko kdo drug? Poznata ga deželna večina in manjšina.«

»Jaz pa bi rad, gospod profesor« — in Macarol je že spet imel roko na srčni strani — »vedel, ali ni Pirman dobil popravnega izpita zato, ker se je zadnje leto odtrgal od prejšnjega tabora in se približal levici.«

»Hočete reči, da sem se maščeval?« se je trpko začudil razrednik. »Oh, komu so bile sploh mar vaše notranje metamorfoze! Seveda smo tudi mi imeli vsak svoje prepričanje, a nikar ne mislite, da smo bili tako majhni.«

Bnelo mu je v glavi od vročine in razburjenosti. Kar je bilo izrečeno, se ni dalo zbrisati. Na nobenem obrazu ni bilo več smeha. Ni vedel, kaj naj še reče — in kaj naj reče na Macarolovo sumničenje. Počasi je nesel k ustom kelihašto kupico, popil malo vina in se skušal znajti. Spomnil se je na svoje življenjsko geslo: Čast dajem, čast zahtevam. Zmeraj se je trudil biti pravičen pri ocenjevanju, in naj mu je bilo kdaj še tako težko poslušati samo svojo vest in ne videti nič drugega. Če so kaki starši, zaljubljeni v svojega otroka, skušali kdaj podvomiti o njegovi nepristranosti, je z obžalovanjem odgovoril, da je tudi on človek in da ima edinole boginja Pravica zavezane oči pa tehtnico v eni roki in svetli meč v drugi. Čemu zdaj, ta večer, ko bi moralo biti vse slovesno prisrčno, ta hladna sapa?

Macarol dijaških let: čvrst, pokončen, čeden fant, mirnega vedenja, pazljiv — iz klopi je zmeraj gledal naravnost h katedru. "Ves čas od mature se nisva nikdar nikjer srečala — in vendar manjšinci v tukajšnjem stisnjem obmorskem svetu trumoma prihajamo na kulturne, športne in verske prireditve, na veselice in na pogrebe. Čudno! Mogoče se mi je vsakič pravočasno ognil... ker je kar naprej nosil v sebi svoj sum, svojo zamero, svoj srd. Bo od nocoj dalje prost tega bremena?"

Ko je Macarol odpihnil list časa z neke davne rane, jo je razrednik vnovič videl živo pred sabo.

"Kako se je v povojnih letih tukajšnja levica zaganjala proti nam, umakniti se pred zmagošlavnimi rojaki, ki jih je napuhnil in podžgal »Oče narodov«! Odskočili smo semkaj, na ta otok varnosti, svobode in kruha, od koder je veliko večino čakal še dokončni odskok na tuje celine. Tudi Macarol bi danes že lahko vedel, da nismo bili s ceste natepeni, marveč vsak svoji stroki zapriseženi ljudje, zahtevni sami do sebe in do drugih. In da smo bili v službi svojega naroda. Če branim sebe, branim tudi tiste, ki jih ni več med živimi ali so po svetu. Smo se no-

coj zato zbrali tukaj, da se najprej najemo in napijemo, potem pa zalistamo v tisto sramotno pravdo, ki bi jo bilo najbolje pozabiti in prepustiti zgodovinarjem? Se nismo mar želeli srečati, da bi obudili kak vesel spomin? Pa da bi videli, kaj je kdo naredil iz sebe v teh tridesetih letih in kako se je obnesel v življenju... pa kje je danes njegovo mesto v narodni manjšini? To!"

Čast dajem, čast zahtevam! si je velel razrednik — in čakal, da se v srce nateče moč. Pogledal je na uro, se začudil — in nič več ni premišljal. Oprl se je na mizo in vstal.

»Pozno je, polnoč je že zdavnaj mimo. Nisem več vaje bit tako dolgo pokonci. Hvala vam, prijatelji! Bilo je kanec grenkobe v našem srečanju. Oprostite, mogoče sem — ne, prav gotovo sem — za nekatere stvari preobčutljiv. A moji beli lasje imajo zgodovino... Kaj bi vam pravil, kolikšno ceno lahko plačuje kdo za zvestobo samemu sebi... Pozabil bom, kar me je ta večer iznenadilo. Pozabite tudi vi — — — «

Vsem povrsti je stisnil roko in počasi odkoračil iz zakajenega zraka na pesek pod košatim drevjem. Trije ali štirje so pohiteli za njim. Eden si je brisal oči, eden je obžaloval takšen konec večera, Jurca je v zadregi hotel nekaj pojasniti, slišale so se tudi zahvalne besede »za vse«. Vadnjal ga je molče popeljal k avtu.

Bila je kasna noč in njegova vas je spala. Samo ulične luči so osvetljevale prazne ceste, molčeče in kot okamele, ko so se razšli in potihnili poslednji sobotni avti, prvi nedeljski pa se še ne prebudili.

Ko je prispel med motno bele vrtove akacij in bezga, v hladni čisti zrak visokih zvezd, je obstal in se oddahnil. Preden je potihno odklenil vežna vrata, je stopil k lovnici in pritisknil obraz na voljno seno. Hvaležen zvesti kmečki zemlji, ki ga je rodila in ga prezibala skozi otroštvo, je pobožno vdihaval vonj suhega travnega cvetja: kot v prvih letih življenja, tako tudi v zadnjih. Samo kaj vse je bilo vmes!

Osel pa le ni tak osel

Je razlika, če ti boljša polovica reče ubogi medved ali pa ubogi osel. Žival je eno, žival je drugo. Vendar... Se danes, ko je ta ljubka in krotka žival popolnoma rehabilitirana, radi zapečatimo tega in onega z navadnim oslom. Vprašujem se, kakšen naj bi bil šele nenavaden osel. Na vsak način nas dejstvo, da smo označili bližnjega z navadnim oslom, nemalo poteši v navalu nejevolje, v katero nas je spravilo njegovo početje.

Če smo posebno prizadeti, mu še osle pokažemo, javno razobesimo vse oslarije, ki jih je zakrivil, želimo mu, da bi mu v najkrajšem času zrasla oslovsko ušesa in, kakšna škoda, da je iz vseh šol izginila zdaj že legendarna oslovsko klop, saj nas prikrajša za ugotovitev, da bi revež spadal samo tja.

Naši predniki so kazali osle tudi onim, ki so pisali pesmice in pesmi, če nam je verjeti Francetu, tistemu Prešernu, ki je pesimistično napisal, da »slep je, kdor se s petjem ukvarja, Kranjec moj mu osle kaže.« Jaz se bojim, da jih mnogi kažejo še danes, tistim namreč, ki se ukvarjajo s poezijo. Naj jih!

Toda s kakšno pravico se ljudje pravzaprav poslužujemo živali in njihovih slabih pojmovanih lastnosti, zato da se med seboj zmerjamo? Včasih se oziram po tistem delu človeštva, ki se vse bolj in bolj odpoveduje svoji človeški podobi in ugotavljam, da je krava v primeri s tem spodobnejša, da je bik razumnejši, da se gos in kokoš zavedata svoje omejenosti ter sta z njo

zadovoljni in — da je osel, da, naš osliček, veliko pametnejši.

Je skratka ena redkih živali, ki jih človek ni mogel podvreči svoji volji; zato se mu je tudi ta gospodar nad vsemi hotel maščevati ter ga že v davnih časih ponižal v simbol neumnosti in zabitosti. Tako je ubogi osel doživel svojo zlo usodo v poeziji, pregovorih, v rekih in v basnih, od Ezopa in Fedra, pa do Jana de La Fontaina in Trilusse; prav nobene dobre lastnosti, prav nič lepega niso videli v njem ti gospodje. Najhudobnejši od vseh se mi zdi prav de La Fontaine, ki je napisal tole: živel je nekoč osel, ki se je jezil na gospodarja, ker je le ta ljubkoval samo psa in ga razvajal. »To je najbrž zato, ker mu pes nudi taco in se mu dobrika,« je pomislil in ob prvi priložnosti še sam pomolil gospodarju svojo veliko parkljasto nogo ter kar se da milo zarigal. Da ne bi bil tega nikdar storil! Gospodar se je razsrdil in namesto da bi ga pobožal, ga je dal nabiti prav kot osla.

V basnih in mitologiji se oslu vsi posmehujejo in vsakdo se zelo boji biti ozmerjan z oslom.

Nekje v Turčiji je dežela, Frigija imenovana. V davni preteklosti, pravi legenda, je tam kraljeval kralj Midas, ki je imel moč spremeniti v zlato vse, česar se je dotaknil. Toda nekega dne se je zelo zameril bogu Apolonu, ker si je drznil kritizirati bogove; le ti so določili, da je Apolon v glasbi spretnejši od boga Pana. Apolon je kralja kaznoval s tem, da so mu zrasla oslov-

ska ušesa, katera pa je mož znal spret-
no prikriti z lasmi. Toda njegov bri-
vec je stoječ v neki jami porasli s tr-
njem, izdal skrivnost. Vsakič, ko je
zavel veter so jo trsi pripovedovali in
vsi so vedeli, da ima kralj oslovsko u-
šesa. Tako je bil kralj ves nesrečen,
čeprav je imel moč ustvarjati zlato.

Mnogo več sreče pa je imel osel v
slikarstvu; slikarjem je bil vedno pri-
ljubljen, včasih nepogrešljiv element,
od velikih Flamcev XIV. in XV. stol.
do modernejših, do Giotta do Beata
Angelica in Caravaggia. To je povsem
razumljivo, saj so mnogi, če ne vsi,
upodabljali prizore iz Sv. pisma. V
Bibliji pa se osel pojavlja nič koliko-
krat. V starem Egiptu je veljal za sve-
to žival in Judje, ki so marsikaj po-
dedovali od Egipčanov, so ga imeli tu-
di v velikih časteh. Bili so na primer
prepričani, da se je prvi osel rodil že
prvi dan stvarjenja. Morda so s tem
hoteli dokazati, da bi bilo v njih de-
želi nemogoče ali vsaj zelo težko ži-
veti brez njega.

Ko je sam Bog zahteval od Abra-
hama, naj mu žrtvuje življenje sina v
znak pokornosti, je bil osel tisti, ki je

staremu očaku prinesel drva za žgalno
daritev. In osel je bil tisti, ki je neke
davne noči sprejel v svojo betlehem-
sko štalno ženo z možem kraljevske kr-
vi in je ta povila dete. Žival pa je po-
kleknila, se ozrla Vanj ter ga ogrela
s toplimi oblački, ki so se ji dvigali
iz velikih pljuč. Kaj vse je videl tiste
noči!

Potem je ista mati morala v begun-
stvo in on jo je na svojem hrbtu s
sinkom vred ponesel skozi puščavo v
varni Egipt ter ju skril pred ponore-
lim Herodom. In ni vse: deček je zra-
sel in so ga imenovali Kristus, nekega
dne je prišel v Jeruzalem, kjer ga je
množica navdušeno sprejela ter mu pe-
la hvalnice. Toda glej: Sin božji ni se-
del na konju, niti na slonu ali kameli,
ne: oslu je pripadla ta visoka čast. Le-
genda pravi, da ima osel od tistega
dne na hrbtu temno progo v obliki
križa.

Ne vem, ali jo ima od tistega dne,
ali jo je imel že prej. Vem pa, da ni
iz trte zvito, da je vsaka žival vsaj ra-
hlo antropomorfna in vselej, ko vidim
to ljubo žival, z navzdol poveznjeno
debelo ustnico in s poudarjenim no-

Domačin Slavko Tence
ob 40-letnici postavljanja
jaslic v župnijski cerkvi
v Sv. Križu pri Trstu

som, ki prav tako sili v tla, z izrazom vdanosti in potrpljenja, se spomnim na narod, ki je bil po pravici izvoljen in je eden največjih vseh časov.

Ljubitelji in poznavalci živali so hoteli dokazati, da je osel celo bolj nadarjen kot konj. Pustimo naj bosta bistra oba v meri, ki jima jo je dodelila narava. Čudim se le, da še niso testirali enega in drugega. Morda so se pravočasno zavedali, da bi bil odgovor zelo zelo približen; inteligenca ne dovoli, da bi jo mi do kraja izmerili, je samosvoja, skrivnostna, dinamična. Meriš in meriš, ne izmeriš. Enkrat drema, spi, drugič dobesedno eksplodira.

Osebo sem prepričana, da osel razume veliko več kot hoče pokazati. Znan je primer stiskaškega gospodarja, ki mu je postregel za kosilo s slamo ter mu nadel zelene naočnike, zato da bi mislil, da je trava. Takega gospodarja v nobenem primeru še osel ne more imeti rad. Ker, glejte, pravijo, da zna imeti rad, da je do ljubeznivega gospodarja izredno ljubezniv in da je celo srečen, če mu lahko nese tovor ali njega samega. Ne prenese, da slabo ravnamo z njim. Kdo pa prenese! Zato ima po vseh pravilih prav, da zganja trmo, da se upira, če ravnamo proti njegovemu, pa čeprav samo oslovskemu dostojanstvu.

Osel ima človeški spomin. V nekatere primerih celo veliko boljšega. Besed, ki jih nabere v svoj oslovski slovarček v teku prvih let življenja je nepregledna vrsta, če je gospodar vsaj nekoliko občutljiv na živalsko struno in se mu ne zdi poniževalno pogovarjati se z oslom.

Nekaj posebnega pa je zaljubljen osel. To stanje ga obsede enkrat spomladi ali v začetku poletja. Zanimivo je pri stvari dejstvo, da so oslice emancipirane že od praveka in da so one tiste, ki snubijo in z dolgimi in nežnimi klici vabijo bodočega. Njim, samcem, ni treba niti zastrichi z ušesom, le vabilu se jim je odzvati. Od staršev je potem odvisno, ali bo potomec ve-

lik ali majhen, saj lahko meri od osemdeset do sto petdeset centimetrov v višino; ali bo njegova dlaka dolga ali kratka, kratka, kakšne vrste osel bo. Toda, da bosta vse to odkrila, bosta morala starša čakati celih 370 ali celo 380 dni, kar pomeni nekaj več kot eno leto. Navadno zagleda beli dan en sam osliček, malokdaj se moreta ponášati z dvojčkama.

Pri nas je osel zelo redka pojava. Tu in tam ga še srečamo v Istri, kjer je bil v starih časih njegov rod zelo številen in življenje prvobitno, počasno in preprosto. Počasno! To, to. Moralo je biti približno kot v katalonskem pregovoru, ki pravi: »Kdor ima osla, ni nikdar bogat, a vselej srečen; morda ni lep, a je moder, morda ni baš dober, a je gotovo pravičen.«

V deželah, ki jih imenujemo »nerazvite ali manj razvite«, vidimo osliče, kot pri nas avtomobile: prenašajo vse, kar je treba prenašati od oljk in vina do človeka, z razliko, da ne žro bencina in ne zastrupljajo zraka, ljudi, rastlin in živali.

Rada bi ga imela, vedno sem si želela imeti osla: majhnega, z legendarnim rjavim križem na hrbtu, z belim čopičem obrobljene velike vlažne oči in trepalnice, ki v enakomernih zamahih spremljajo odpiranje in zapiranje težkih vek. Rada bi ga imela in bi ga imela rada. Marsikdo si ga želi in to vse bolj; želja narašča enakomerno z naraščanjem cene bencina in stavim, da je želja največja, ko se promet neke zatakne na trgu Dalmacija ali kjerkoli drugje in ni izhoda. Veljalo bi priti mimo z oslom ter ga ponuditi. »Zajahajte osla, takoj boste na cilju.«

»O, z velikim veseljem, to bo povsem nova, originalna izkušnja zame«, vam bo odgovoril eden.

»Osle,« vas bo ozmerjal drugi, v mestu naj »jaz«, ki me vsi poznajo, jaham osla! To bi se mi smejali in rekli:

»Glej ga osla, gre se Sancio Panča.«

Zavisi pač od značaja.

Iz življenja Cerkve

Svetoletno romanje Slovencev v Rim (Jože Markuža)	28
Metodovo leto (M. Šah)	36
Ob 60-letnici Goriške Mohorjeve družbe (Nadja Pahor Veri)	38
Zakonik cerkvenega prava (Lojze Škerl)	49
Ob 40-letnici slovenskega semenišča v Argentini (Jože Kunčič)	51
Delovanje verske skupnosti v Laškem (K. Mučič)	54

Zgodovinska pričejanja

Nebeški zavetniki cerkvā in župnij na Primorskem (Mirko Rijavec)	56
Glagolica — dediščina svetih bratov Cirila in Metoda (Angel Kosmač)	72
Bratoushina S. Kerstianskiga Nauka Crainskiga V' Tersti (M. Kravos)	85
Nekaj prispevkov za zgodovino Sesljana (Marko Tavčar)	91
»Marija in grlica« (Devinski roverji)	97
Idrijske čipke (J. Š.)	99
Rojstne hiše naših velikih mož na Tržaškem (Martin Jevnikar)	102

Spominske obletnice

Zlatomašnik msgr. dr. Franc Močnik (Kazimir Humar)	119
Ob stoletnici ustanov. Družbe sv. Cirila in Metoda (Majda Cibic-Cergol)	122
Važne obletnice naših denarnih zavodov (Evald Crevatin)	127
Ob 40-letnici tržaške Rižarne (Alojz Tul)	132
40-letnica požiga Mavhinj, Cerovelj, Vižovelj in Medje vasi (J. M.)	135
20 let župnijskega doma »A. Gregorčič« v Standrežu (J. Ž.)	140
Poslovili so se (Martin Jevnikar)	142
Dr. Anton Kacin (Kazimir Humar)	150
Poslovil se je župnik Avguštin Žele (K. Humar)	153
Tonetu Kralju v spomin (S. P.)	155

V deželî Furlaniji-Juljski krajini

Druge evropske volitve in narodne manjšine (A. Tul)	156
Skupna italijansko-jugoslovanska obramba proti toči (D. P.)	159
En hribček bom kupil (Danijel Cotar)	160

Popotni zapisi

V sončna Brda (J. Š.)	163
S pesmijo MPZ »Vesela pomlad« (Majda Danev)	169
Jaz pa pojdem na Tirol... (J. D.)	171

Astronomija

Vrača se Halleyev komet (Pavel Zlobec)	177
--	-----

Razgibana dejavnost rimskih Slovencev (B. R.)	180
Srednjeevropski utrinki (a. b.)	182
Slovenski tržaški skavti v letu 1983/84 (Vestna lisica)	184
20 let dramskega ustvarjanja v Štandrežu (D. P.)	187
Ob 20-letnici župn. glasb. šole v Sv. Križu pri Trstu (Kontelj s. Celina)	188
Poimenovanje osnovne šole v Pevmi (s. b.)	191
Osnovna šola »France Bevk« v Gorici (L. B.)	194
Prosvetna dejavnost na Tržaškem v sezoni 1983/84 (M. M.)	196
Prosvetna dejavnost na Goriškem v sezoni 1983/84 (Marilka Koršič)	202

Pripovedni spisi

Cez Kras (Avguštin Zele)	154
Zemlja dobrotljiva (Vinko Beličič)	207
Osel pa le ni tak osel (Bruna Pertot)	211

Pesmi

Pomladna (Albert Miklavec)	50
Dežuje (Jože Aleksij Markuža)	55
Tiho poješ (Ljubka Sorli)	62
Besede (Jože Aleksij Markuža)	77
Spoznanje (Albert Miklavec)	81
Kraški kruh (Albert Miklavec)	84
Jesen na gmajni (Albert Miklavec)	90
Zlatomašnik (Ljubka Sorli)	120
Mrzli vrh (Ljubka Sorli)	126
Kraška gmajna (Albert Miklavec)	131
Jesenska idila (Jože Aleksij Markuža)	169
Klic pomladi (Albert Miklavec)	170
Petdesetletnica zbora Rupa-Peč (Franjo Rojec)	176
Poletje (Albert Miklavec)	201

KNJIŽNA ZBIRKA ZA LETO 1985

1. KOLEDAR 1985
2. BLAGOVESTNIKA SLOVANOV - Zora Piščanc
3. MELODIJA - Saša Martelanc
4. PRIMORSKI SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON
2. knjiga, 3. snopič

Naslov:

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Riva Piazzutta, 18

34170 Gorica - Gorizia

Italia - Italy (Europe)

